

CHIRICA VASILE

GEORGE BODI

**CONTRIBUȚII LA CREAREA UNUI
SISTEM INFORMATIC GEOGRAFIC
PENTRU MODELAREA ATLASULUI
ARHEOLOGIC AL SPĂTIULUI
CARPATO-NISTREAN**

**Editura Pim
IAȘI - 2011**

**ACADEMIA ROMÂNĂ - FILIALA IAȘI
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE - IAȘI**

Vasile Chirica

George Bodi

**CONTRIBUȚII LA CREAREA UNUI SISTEM
INFORMATIC GEOGRAFIC PENTRU
MODELAREA ATLASULUI ARHEOLOGIC AL
SPAȚIULUI CARPATO-NISTREAN
Stațiuni paleolitice între Carpații Orientali și
Nistru**

**Editura Pim
IAȘI • 2011**

BIBLIOTHECA ARCHAEOLOGICA IASSIENSIS

XXIV

Vasile CHIRICA - editor

**CONTRIBUTIONS A LA CREATION D'UN SYSTEME
INFORMATIQUE GEOGRAPHIQUE POUR LE MODELAGE DE
L'ATLAS ARCHEOLOGIQUE DE L'ESPACE CARPATIQUE-
DNIESTREEN**

**Gisements paléolithiques entre les Carpates Orientaux et le
Dniestre**

Copertă: Cristian ICHIM

Tehnoredactare: Cristian ICHIM

Traducere: Coralia COSTAȘ

Ed. PIM – IAȘI

ISBN:

© Institutul de Arheologie - Iași

SUMAR:

Introducere	5
I. Stațiuni paleolitice pe terasele Nistrului.....	11
- Molodova I.....	11
- Molodova V.....	15
- Babin I.....	28
- Cormani IV.....	35
- Chetrosu.....	43
- Bobulești VI.....	46
- Ciutulești I.....	52
- Iarova.....	58
- Cosăuți I.....	61
- Rașcov VII.....	76
- Climăuți I – II.....	83
- Ofatinți.....	94
II. Stațiuni paleolitice situate între Nistru și Prut.....	99
- Scoc.....	99
- Trinca I.....	102
- Trinca II.....	105
- Trinca III.....	107
- Ciuntu.....	111
- Cordinești I.....	115
- Brânzeni I.....	122
- Mersâna.....	131
- Corpaci.....	133
- Corpaci-Măs.....	141
- Butești.....	147
- Buzdugeni.....	150
- Duruitoarea Veche.....	154
- Volodeni II.....	158
- Costești I.....	160

III. Stațiuni paleolitice pe terasele Prutului.....	163
- Cotu Miculinți-Gârla Mare.....	163
- Crasnaleuca-Staniște.....	173
- Mitoc-Valea lui Stan.....	181
- Mitoc-Valea Izvorului.....	184
- Mitoc-Malu Galben.....	190
- Mitoc-Pârâu lui Istrati.....	206
- Ripiceni-Stânca.....	212
- Ripiceni-Izvor.....	217
IV. Stațiuni paleolitice în Podișul Sucevei.....	237
- Udești-Poiana.....	237
- Dolhasca-Dealul Viei.....	242
- Movileni-În Răzășie.....	247
- Topile-Dealul Catargi.....	250
V. Stațiuni paleolitice în Bazinul Bistriței.....	255
- Piatra Neamț-Poiana Cireșului.....	255
- Bistricioara-Lutărie.....	263
- Ceahlău-Cetățica I.....	274
- Ceahlău-Cetățica II.....	280
- Ceahlău-Bofu Mic.....	283
- Ceahlău-Dârțu.....	286
- Ceahlău-Podiș.....	293
- Buda-Dealul Viilor.....	299
- Lespezi-Lutărie.....	304
Încheiere – aspecte statistice.....	311
VI. Descoperiri de obiecte de podoabă și de artă mobilă în stațiunile paleolitice dintre Subcarpații Moldovei și Nistru (C.-V. CHIRICA).....	323
Résumé.....	341
Légende des figures.....	354
Bibliografie.....	361

INTRODUCERE

În anul 2005, colegii de la Institutul de Informatică Teoretică, al Filialei Iași a Academiei Române, ne-au propus realizarea unui Proiect de cercetare interdisciplinară, privind modernizarea cercetărilor arheologice de teren, în sensul creerii unui sistem de cartare a celor mai importante obiective (situri) arheologice de pe teritoriul României. Am acceptat această idee și am propus să începem cu stațiunile paleolitice din spațiul carpato-nistrean. În colaborare cu colegii de la Institutul de Informatică Teoretică, cu Profesorul Dan Gâlea, directorul Institutului la acea vreme, om care merită întreaga noastră cinstire, am înscris noua temă în Planul de cercetare al Academiei Române, cu titlul *Sistem informatic geografic pentru modelarea unui Atlas arheologic, caracteristic spațiului românesc*. Am dorit *explicit* introducerea stațiunilor paleolitice inclusiv din spațiul dintre Prut și Nistru, de aceea am folosit sintagma *spațiul carpato-nistrean*, dar la Secția de specialitate a Academiei s-a apreciat ca fiind interpretabilă sintagma respectivă, așa că am renunțat, înlocuind-o cu aceea de *spațiul românesc*. Am avut în vedere implementarea structurilor de date pe platforma pentru infrastructura de informații spațiale NetSet¹, proiect prezentat în cadrul unei ședințe de comunicări științifice. În anul următor s-a publicat un studiu preliminar pe această temă².

¹Dan Gâlea, V. Chirica, M.-C. Văleanu, S. Bejenariu, V. Apopei, C. Lazăr, E. Muscă, Cr. Niță, R. Luca, *Sistem informaticv geografic pentru modelarea atlasului arheologic al spațiului carpato-nistrean*, Raport de cercetare, comunicare prezentată la Institutul de Arheologie-Iași, ianuarie 2007.

²R. Luca, C.-D. Niță, E. Muscă, C. Lazăr, V. Chirica, M. Văleanu, 2006 - *Information Management in Archaeological Atlases*, în *Advances in Intelligent Systems and*

Inițial ne gândisem, ba chiar propusesem, în Consiliul științific al Institutului nostru, continuarea temei acestei colaborări, pe alte perioade istorice ale cercetărilor arheologice post-paleolitice, cu intenția de a avea, într-un număr de ani, cartarea celor mai importante stațiuni arheologice (așezări, necropole, alte monumente arheologice, cum ar fi cetățile geto-dacice, movilele-tumuli etc.), pe perioade cultural cronologice mai scurte, sau pe arii geografice mai restrânse. În 2009 s-a încheiat un *Protocol de Colaborare pe tematica dezvoltării componentei cognitive a Infrastructurii Naționale de Informații Spațiale în institutele Academiei Române*, în care s-a prevăzut, pentru Institutul de Arheologie-Iași, *documentarea arheologică de teren și cartarea obiectivelor arheologice din spațiul est-carpatic al României*. Din păcate, deoarece suportul financiar nu a fost asigurat de către Academia Română, dar și datorită opiniilor divergente, exprimate de către unii colaboratori ai Institutului, partenerii noștri au renunțat la colaborare. În felul acesta, noi având tema înscrisă în Planul prioritar de cercetare al Academiei Române, am continuat să lucrăm individual, cu colaborarea colegilor, dr. M. C. Văleanu, de la Muzeul de Istorie al Moldovei, din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” – Iași, și dr. George Bodi, de la Institutul nostru. În acest cadru, M.-C. Văleanu a realizat hărțile pentru spațiul geografic dintre Subcarpații Moldovei și Prut; de asemenea, a realizat punctele **1-7, 9-10** ale interogării **bazei de date** (**1.** descrierea locului / zonei în care se află așezarea; **2.** a. cercetare arheologică efectuată de...; b. anul cercetării arheologice; c. tip de cercetare: cercetare de teren / sistematică; d. suprafața cercetată; **3.** a. stratigrafia arheologică a așezării; b. suprafața așezării (ha sau m²); c. adâncimea minimă la care se află stratul cultural paleolitic (m); d. adâncimea maximă la care se află stratul cultural paleolitic (m); **4.** a. nomenclatura hărții; b. scara hărții; c. ediția cartografică; **5.** a. latitudine nordică; b. longitudine estică; c. altitudinea absolută; d. altitudinea relativă a zonei; **6.** a. amplasarea geografică a locului în care se află în cadrul forme de relief structural al regiunii; d. în cadrul forme de relief de acumulare; **7.** a. amplasarea locului în care se află așezarea în cadrul unităților hidrografice (bazinelor hidrografice)

Tehnologies (ed. Teodorescu H.N.), ISBN (10) 973-730-246-X, ISBN (13) 978-973-730-246-5, p.171-177.

ale regiunii; b. poziția locului în care se află așezarea în cadrul bazinului hidrografic din care face parte; c. tipul de albie majoră prezent în apropierea locului în care se află așezarea; d. direcția de curgere a râului prezent în apropierea locului în care se află așezarea; e. poziționarea așezării față de albia râului din apropierea locului în care aceasta se află). Întrucât colegul Văleanu s-a retras de la finalizarea temei, noi îi mulțumim și pe această cale pentru colaborare; am păstrat doar pct. **5**, în care precizăm numai latitudinea și longitudinea locației, ca și pct. **8**. principalele descoperiri arheologice, inclusiv importanța stațiunii, unde am introdus toate informațiile cu privire la situl respectiv: stratigrafia geologică; stratigrafia arheologică; descoperiri paleofaunistice și de paleofloră; tehnocomplexul litic (cu unele detalieri privind tipurile și subtipurile de unelte finite, materiile prime, dimensiunile pieselor etc.); industria pe materii dure animale; datări de cronologie absolută; încadrarea crono-culturală a nivelelor de locuire. La finalul fiecărei prezentări avem date privind pct. **9**. bibliografia, uneori selectivă, și **10**. unele observații generale, de sinteză, asupra semnificației descoperirilor în cadrul cercetărilor paleolitice din zona geografică luată în considerație. În felul acesta, considerăm că acei arheologi care vor dori să continue munca noastră, vor avea la dispoziție modalitățile tehnice de prezentare a tuturor componentelor unei stațiuni arheologice.

X

Decesul prematur al colegului, dr. Ilie Borziciu, de la Universitatea Liberă Internațională a R. Moldova – Chișinău, a avut un impact major în derularea cercetărilor din spațiul geografic dintre Prut și Nistru. Precizăm că, în colaborare cu Ilie Borziciu, noi am introdus în Planul de cercetare științifică al Academiei Române o temă largă, cu privire la Paleoliticul inferior, mijlociu, superior și la Epipaleoliticul-Mezoliticul din spațiul geografic dintre Nistru și Tisa³. În situația dată, dificilă din punct de vedere al resurselor financiare, dar și prin faptul că dr. Ilie Borziciu nu a finalizat colaborarea sa (pentru spațiul geografic

³V. Chirica, I. Borziciu, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, V, Iasi, 1996, 335 p.; V. Chirica, I. Borziciu, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestre et la Tissa*, BAI, XIV, Iasi, 2005, 385 p.; V. Chirica, I. Borziciu, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestre et la Tissa*, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009, 323 p.

dintre Prut și Nistru), noi am reușit să accesăm informațiile necesare pentru cartarea celor mai importante stațiuni paleolitice din spațiul est-carpatic, adică dintre Subcarpații Răsăriteni și Nistru, pornind de la descoperirile și cercetările arheologice din stațiunile paleolitice din Depresiunea subcarpatică externă – Valea Bistriței și până la acelea situate pe văile Prutului, Nistrului și ale afluenților acestora. Ne referim la așezările paleolitice cercetate prin săpături sistematice.

În același context al dificultăților financiare, inclusiv al lipsei dotărilor tehnice, cu aparatura specifică necesară, noi am luat în considerație, ca element definitoriu al tehnocomplexelor aurignaciene din spațiul geografic, doar prezența gratoarelor carenate și a burinelor carenate, considerate *fosile directe* în caracterizarea tehnico-tipologică și culturală a industriilor aurignaciene și, deci, a locuirilor respective.

În felul acesta, demersul nostru poate rămâne doar ca o inițiativă privind implementarea datelor celor mai importante, oferite de cercetările arheologice de specialitate, interdisciplinare, referitoare la modernizarea informațiilor arheologice pre- și protoistorice din întregul spațiu geografic carpato-nistrean, dunărean și pontic.

În lucrarea de față avem cartate un număr de 28 de stațiuni paleolitice situate între Nistru și Prut; alte 21 stațiuni sunt situate între Prut și Subcarpații Moldovei.

Am avut în vedere și faptul că, urmând metologia rusească de nominalizare a stațiunilor paleolitice (ex. stațiunile de pe Don: Kostienki I-XIV), colegii din R. Moldova au dat aceleași denumiri, tot cu cifre romane, unor obiective paleolitice: Costești I, Cosăuți I, Rașcov I-VIII, Cormanii I-VII, Babin I-XI, Bobulești I-VI, Voronovița I-V, Molodova I-VIII etc.)⁴.

Am început prezentarea obiectivelor paleolitice de la est la vest, cu binecunoscutele stațiuni Molodova I și V, chiar dacă acestea se află, în prezent, pe teritoriul Ucrainei. De asemenea, am mai introdus și alte stațiuni de pe malurile Nistrului (Babin), deoarece acestea au fost

⁴A. P. Chernysh, *Paleolit i mezolit Pridnestrovija (Karty i katalog mestonahojdenij)*, Nauka, Moskva, 1973, p. 112-119.

descoperite de N. N. Moroșan⁵, aflându-se, în perioada interbelică, în teritoriul est-carpatic al României, și fiind considerate de către I. Borziac⁶ ca făcând parte din arealul tehnocomplexelor Paleoliticului mijlociu și superior al spațiului carpato-nistrean.

Evident, o astfel de tratare impune o anumită standardizare, pe care a trebuit să o urmăm, pentru a facilita înțelegerea demersului nostru. Nu am putut urma întotdeauna aceste principii de evidențiere a descoperirilor, dar am încercat să ne acomodăm cu maniera de prezentare a descoperirilor, așa cum au fost publicate de către autorii cercetărilor sistematice sau ai studiilor tipărite.

Din motivele tehnice precizate, nu am reușit să tratăm, în maniera specifică demersului nostru, totalitatea informațiilor științifice, dar am căutat să oferim specialiștilor o lucrare coerentă asupra descoperirilor arheologice din principalele stațiuni paleolitice dintre Carpații Răsăriteni și Nistru, în speranța că inițiativa noastră va fi urmată de alți arheologi, cu mai multă rigoare în ceea ce privește principiile sistemului informatic.

Trebuie să precizăm că nici în stadiul actual nu se pot face precizări tipologice exhaustive datorită informațiilor, uneori incoerente, oferite de autorii săpăturilor sistematice. În spațiul dintre Prut și Nistru, Ilie Borziac a oferit informații extrem de detaliate, sau foarte sumare (ne referim la nivelele stratigrafice diferite ale aceleiași stațiuni). În spațiul est-carpatic al României (între terasele Bistriței și ale Prutului, cu excepția datelor de la Mitoc-Malu Galben), informațiile sunt, de asemenea, lipsite de coerență tipologică și/sau statistică: s-au publicat, uneori, tipologiile pieselor finite după Lista-tip a uneltelor din paleoliticul superior (D. de Sonnevile-Bordes și J. Perrot), cu număr de piese și proporțiile respective, dar și altele, prezentate doar ca număr de piese, cu subtipurile principalelor unelte cioplite și retușate. Mai adăugăm faptul că, în cele două mari *serii* de stațiuni: terasele Bistriței și Ripiceni-Izvor, inserarea unor subtipuri de gratoare, *perçoirs* etc. de factură *atipică*, ne crează impresia că s-a dorit menționarea acestora doar pentru a se induce

⁵N. N. Moroșan, *Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est (Les dépôts géologiques, leur faune, flore et produits d'industrie)*, în *Anuarul Institutului Geologic al României*, XIX, 1938, p. 82 și urm.

⁶V. Chirica, I. Borziac, *op. cit.*, 2009, *passim*.

atribuirea tehnocomplexelor respective unor etape cultural-cronologice mai vechi decât ar fi probat-o componentele lor tipologice. Pentru aceste motive, noi am folosit tabelele tipologice și statistice, realizate de Al. Păunescu și I. Borzian *numai pentru unele nivele de locuire*; sigur că, în etapa actuală a cercetărilor, se pune accent tot mai mult pe informațiile (*chaine opératoire* și caracteristicile) tehnologice ale debitajului, în cadrul fiecărei etape de evoluție internă, a culturilor Paleoliticului mijlociu, Paleoliticului superior vechi, respectiv, recent.

Dar și aceste elemente lipsesc în prezentarea multora dintre nivelele reale de locuire paleolitică sau ale tehnocomplexelor respective. De asemenea, lipsesc, din studiile tipărite, datele coerente (aceleași elemente de luare în considerație: număr piese sau procentaj) cu privire la materiile prime, dimensiunile pieselor etc.

În vederea unei cunoașteri aprofundate a caracteristicilor locuirilor paleolitice dintre Subcarpații Moldovei și Nistru, a comunităților umane respective, am introdus, la finalul lucrării, un studiu cu privire la descoperirile de obiecte de artă mobilă în stațiunile paleolitice dintre Subcarpații Moldovei și Nistru, pentru a cărei realizare am solicitat colaborarea dr. Valentin-Codrin Chirica, întrucât acesta a avut o colaborare strânsă cu prietenul și colegul nostru, Ilie Borzian, cel mai bun cunoscător al realităților arheologice, paleolitice, din spațiul geografic dintre Prut și Nistru.

I. STAȚIUNI PALEOLITICE PE TERASELE NISTRULUI

1. SAT MOLODOVA (regiunea Cernăuți, Ucraina)

MOLODOVA I

Localizare

Stațiunea **Molodova I** se află pe terasa a II-a a Nistrului (I. K. Ivanova, 1982), în regiunea Cernăuți-Ucraina, pe locul numit *Râpa Bailova* (I. G. Botez, 1933; N. N. Moroșan, 1938). În prezent stațiunea este acoperită de apele lacului de acumulare de la Novodnestrovsk.

a. latitudine nordică: 48⁰33'12,6''

b. longitudine estică: 27⁰05'27,65''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea pluristratificată **Molodova I** se află pe terasa a II-a a Nistrului (I. K. Ivanova, 1982), în regiunea Cernăuți-Ucraina, pe locul numit *Râpa Bailova* (I. G. Botez, 1933; N. N. Moroșan, 1938, p. 95-99). Este necesar să precizăm faptul că, în cursul cercetărilor sale de teren, între 1921 și 1933, N. N. Moroșan (1938) a descoperit numeroase stațiuni între Prut și Nistru, pe teritoriul de atunci al României, printre care, acelea de la Ripiceni, Mitoc și Corpaci, pe Prut, Cosăuți, Cormanii, Babin, Molodova I pe Nistru.

Stațiunea este de mult timp acoperită de apele lacului de acumulare de la Novodnestrovsk. Între anii 1955 și 1977, cu unele întreruperi, dar și cu prelungiri până în 1980, stațiunea a fost cercetată de un colectiv condus de A. P. Chernysh (1982), pe o suprafață de aproximativ 1200 mp.

Stratigrafia arheologică și geologică. Au fost depistate cinci nivele de locuire musteriană, și trei de factură aurignaciană, toate fiind situate în depunerile cuaternare (între interstadiul Brörup și oscilația climatică Hengelo), ultima locuire aparținând Mezoliticului (V. Chirica, I. Borziac, 2005, p. 83-86).

În această stațiune, cele mai importante descoperiri aparțin tehnocomplexelor din nivelele musteriene V și IV. Astfel, nivelul V a fost cercetat pe o suprafață de 295 mp, la adâncimea de 9,65-10,12m, în depozitele nisipos-argiloase, corespunzătoare interstadiului Brörup (I. K. Ivanova, 1982, p. 222). A fost descoperită o relativ bogată faună, reprezentată de mamut, cal, cerb, iepure. Au fost dezvelite trei vetre, în jurul cărora erau grupate mici aglomerări de piese de silex (A. P. Chernysh, 1982, p. 17). Inventarul litic era alcătuit din 291 piese de silex: 10 nuclee (3 discoidale, 3 cu un singur talon, două cu două taloane, unul cu trei taloane), 144 așchii (inclusiv bifaciale), 65 lame, 39 fragmente și deșeuri de cioplire. Nu lipsesc lamele și așchiile de tip Levallois. Uneltele sunt reprezentate de 18 lame și așchii cu urme de folosire, patru vârfuri Levallois, dintre care două retușate, trei racloare și două burine. După opinia exprimată de A. P. Chernysh (1982, p. 19), acest microcomplex de locuire se află într-o zonă periferică a stațiunii, aparține interstadiului Brörup și poate fi datat pe la 62.000-61.000 ani BP. Tehnocomplexul aparține Musterianului tipic de debitaj Levallois, putând fi intercalat, cronologic, între nivelul superior de la Cormani IV și nivelul inferior de la Ripiceni-Izvor.

Nivelul musterian IV a fost identificat la adâncimea de 8,60-9,20 m, în depozite argiloase, ulterioare interstadiului Brörup (58.000-57.000 ani BP). Acest nivel de locuire a fost investigat pe o suprafață de aproximativ 1200 mp și conține complexe de locuire, zone de cioplire a silexului, oase de animale, vetre de foc etc. Au fost studiate resturile unei locuințe de suprafață, circulară, cu dimensiunile interiorului de 5 x 8 m, iar conturul exterior având dimensiunile de 10 x 7 m, din oase de

mamut, cranii, defense, tibii, omoplați. Au fost descoperite și alte aglomerări, considerate resturi de locuințe special amenajate. Această locuință a devenit celebră prin faptul că era încălzită de nu mai puțin de 12 vetre de foc, amenajate în interior și exterior, dar a cărei reconstituire a fost contestată de Al. Păunescu (1978, p. 326-331); acesta considera că, prin informațiile arhitecturale, inclusiv poziția vetrelor, oferite de A. P. Chernysh (1965, p. 36-70, fig. 16) reiese că nu era o locuință de suprafață, ci un adăpost de tipul celor de la Ripiceni-Izvor (tipul C). O altă aglomerare, cu 10 vetre și oase, ar putea constitui, de asemenea, resturile unei locuințe. Un bogat și variat tehnocomplex litic însoțea întregul nivel de locuire. După A. P. Chernysh (1982, p. 19), acest nivel de locuire ar putea aparține unei așezări musteriene, cu o locuire de iarnă, de lungă durată, și cu multe amenajări sezoniere.

Bibliografie

I. Botez, *Recherches de paléontologie humaine au Nord de la Bessarabie*, în *Annalles scient. Univ. Iassy*, t. XVII, fasc. 3-4, 1933; N. N. Moroșan, 1938, *Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est (Les dépôts géologiques, leur faune, flore et produits d'industrie)*, în *Anuarul Institutului Geologic al României*, XIX, București; A. P. Chernysh, *Mnogoslojnaja stojanka Molodovi I. Unikal'noje must'erskije poselenije na Srednem Dnestre*, Moskva, 1982; I. K. Ivanova, *Geologija i paleogeostratigrafija must'erskogo poselenija Molodovi I. Unikal'noje must'erskije poselenije na Srednem Dnestre*, Moskva, 1982; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV, Iași, 2005.

Considerații

Stațiunea Molodova I a intrat în literatura arheologică paleolitică prin lucrările lui N. N. Moroșan, A. P. Chernysh, I. K. Ivanova și luările în considerație de către Ilie Borziac. Noi am dorit doar să introducem elementele esențiale ale stațiunii, în literatura românească de specialitate.

2. SAT MOLODOVA (regiunea Cernăuți, Ucraina)

MOLODOVA V

Localizare

Stațiunea pluristratificată **Molodova V** se află la circa 1 km nord-vest de Molodova I, pe locul numit Golâi șciiov, bot de deal care face trecerea între terasele a II-a și a III-a ale Nistrului.

a. latitudine nordică: 48°33'26,46''

b. longitudine estică: 27°03'54,12''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea pluristratificată **Molodova V** a fost descoperită de A. P. Chernysh, în 1948, care a și condus cercetările interdisciplinare în anii 1951, 1953-1960, 1962, 1964, iar din 1997, cercetările interdisciplinare au fost conduse de P. Haesaerts (P. Haesaerts, I. Borziac, V. Chirica, Fr. Damblon, L. Koulakovska, J. van der Plicht, 2003; V. Chirica, I. Borziac, 2009; P. Noiret, 2009). În această stațiune cele mai importante descoperiri musteriene aparțin nivelelor XII, XIIa, XII și orizonturilor XIb și XIa. Astfel, nivelul XII a fost investigat pe o suprafață de 256 mp, la adâncimea de 10,50-11,00 m, într-un orizont de argilă cu nisip cuarțitic fin, corelat cu stadiul Würm I, cu probabilitate în interstadiul Brörup.

Stratigrafia arheologică a fost stabilită pe baza secvenței geologice elaborată de A. P. Chernysh (1987), cu contribuțiile esențiale ale lui P. Haesaerts (P. Haesaerts, I. Borziac, V. Chirica, Fr. Damblon, L. Koulakovska, J. van der Plicht, 2003, p. 163-188), care a identificat 15 *unități* geo-pedologice sedimentare, în care a inclus nivelele arheologice (de locuire). Coroborând toate informațiile pedo-arheologice, reiese faptul

că la Molodova V au fost identificate 14 nivele și orizonturi de locuire, dintre care, cele situate în partea de jos a profilului aparțin Paleoliticului mijlociu (XII, XII a, XI, XI b, XI a, X b); urmează acelea aparținând Paleoliticului superior (Xa – X-VI a, VI-II) și Mezoliticului (I a) (M. Otte, 1981, p. 453-492; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, 1996; P. Haesaerts, I. Borziac, V. Chirica, Fr. Damblon, L. Koulakovska, J. van der Plicht, 2003). Au fost identificate locuințe special amenajate, dar temporare, cu resturi faunistice de mamut și bizon, vetre de foc, piese de silex și gresie, resturi de ocră, cenușă (L. Alexeeva, 1987, p. 154; A. P. Chernysh, 1987, p. 14).

Tehnocomplexul litic al niv. XII, cioplit din silex, gresie, alte roci, este constituit din 2281 piese, dintre care 112 nuclee (54 cu 1 talon, 24 cu 2 taloane, 19 discoidale, 12 amorfe etc.), 1113 așchii, 446 lame, 60 unelte: lame și așchii cu urme de folosire, 5 vârfuri Levallois retușate, 4 burine de unghi. Acest utilaj litic poate fi atribuit unui Musterian tipic de debitaj Levallois cu racloare rudimentare pe lame, dar fără bifaciale.

Nivelul XIIa a fost cercetat la adâncimea de 10,10-10,20 m, pe o suprafață de 256 mp, delimitat de orizonturi sterile arheologic și faunistic, cu relativ puține resturi de locuire (oase de mamut, 319 piese litice), considerându-se că s-a cercetat o mică suprafață de la periferia locuirii propriu-zise. Au fost identificate 19 nuclee (2 Levallois de lame, 3 Levallois de vârfuri, 3 discoiodale, 5 subprismatice, 3 amorfe), 203 așchii, 56 lame (32 cu talon fațetat), 2 lame cu urme de folosire, un vârf Levallois, toate aparținând unui facies al Musterianului tipic de debitaj Levallois, încadrat în interstadiul Brörup. Nivelul musterian XI era cantonat în depozitele de argilă galben-deschis, la adâncimea de 9,50-9,65 m, fiind datat la 40.300 ani BP (GrN-4017) și 45.600 ani BP (LG-17). Au fost depistate două aglomerări de materiale arheologice și paleontologice, considerate a fi resturi de locuințe de suprafață, cu 7 vetre la interior (3) și exterior (4) (aglomerația centrală), la a căror construcție s-au folosit materiale vegetale și animale (piei, oase de mamut: defense, omoplați, cranii). Din silex (în proporție dominantă), jasp, șist etc. au fost cioplite 6233 piese: 170 nuclee, 1112 așchii Levallois, 2650 așchii non-Levallois, 536 lame Levallois, 666 lame non-Levallois, 82 unelte: 53 lame și așchii cu urme de folosire, 12 vârfuri (9 Levallois retușate, 3 musteriene), 9 racloare, 4 burine, 2 străpungătoare,

o piesă grosieră bifacială, considerată ca „toporaș” de mână; se precizează că lamele retușate sau cu urme de folosire sunt zvelte, asemănătoare celor din Paleoliticul superior. Această industrie poate fi încadrată în faciesul Musterianului tipic de debitaj Levallois, fără bifaciale (A. P. Chernysh, 1987, p. 20; V. Chirica, I. Borziac, 2005, p. 88-89). Orizonturile cu piese musteriene XIb și XIa se clasează printre industriile musteriene de debitaj Levallois fără forme bifaciale.

În ceea ce privește nivelele de locuire aparținând Paleoliticului superior, P. Noiret (2009, p. 200-201) a realizat sinteza interpretărilor anterioare, inclusiv ale lui M. Otte (1981, p. 453-492), potrivit căroră, începând cu nivelul 10 de locuire (cu întregul său tehnocomplex și cu celelalte elemente constitutive, inclusiv datările de cronologie absolută), se poate vorbi, în această mare stațiune, de ansambluri gravettiene, unele considerate ca aparținând unei culturi numite ca atare (V. Chirica, I. Borziac, 2009), de factură gravettiană sau epigravettiană, până la acelea de tip mezolitic. Astfel, noi am creat entitatea sub numele de *cultura Molodova-Mitoc* (V. Chirica, I. Borziac, 2009, p. 18-19; I. Borziac, P. Haesaerts, V. Chirica, 2005; I. Borziac, V. Chirica, M. Văleanu, 2006), inclusă în Gravettianul inferior, mai exact în a II-a fază din sistematizarea lui M. Otte (M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, 1996, p. 213-226), în care am inclus nivelele 10, 9 și 8 de la Molodova V, alături de nivelele inferioare, aparținând Gravettianului, de la Mitoc-Malu Galben, situate în ciclurile pedologice 7b, 7a, 6b, 6a, ca și nivelele inferioare de la Babin I și Voronovița I și acela de la Ciutulești I. Ultimele nivele de locuire gravettiană de la Molodova V (niv. 6-1), ca și acelea de la Cormani IV (niv. 5a-1), Molodova I, niv. IV-III (încadrate anterior într-o „epocă magdaleniană” a Paleoliticului superior din Câmpia Nistrului) au fost încadrate de noi în ceea ce am numit *cultura Molodova-Cosăuți-Cotu Miculinți* (V. Chirica, I. Borziac, 2009, p. 27-29).

Vom prezenta, și în acest cadru, primele locuiri aparținând Paleoliticului superior de la Molodova V. Astfel, niv. 10 a fost cercetat pe o suprafață de aproximativ 640 mp. Au fost identificate două aglomerări cu resturi faunistice, vetre și piese de silex, considerate urme de locuințe special amenajate. De altfel, A. P. Chernysh (1987, p. 66) a apreciat că aceste structuri de locuire pot fi identice cu acelea descoperite la Voronovița I, nivelul inferior. Inventarul litic, alcătuit din peste 500 de

piese, cuprinde 20 de nuclee prismatice (4 %), 115 lame și lamele (23 %), 323 așchii întregi și fragmentare (64,6 %), 55 unelte: 18 burine, 11 lame cu retușe bilaterale subțiri, 5 gratoare, 3 vârfuri pe lamele, 3 lame *à dos*, alte lame retușate sau cu scobituri retușate. Materia primă este constituită din silexul local (adesea numit și *podolian*), șist local, șist zis de Audia, menilit, jasp etc. Fauna este reprezentată de *Equus caballus* (51 oase/6 indivizi), *Rangifer tarandus* (11/3), *Elephas primigenius* (3/2), *Rhinoceros antiquitatis* (5/1), *Bison priscus* (7/1). Așadar, cu unele mici neconcordanțe (în faună, de ex.), avem indiciile unei locuiri aparținând Gravettianului inferior din spațiul carpato-nistrean.

Nivelul 9, cercetat pe aceeași suprafață, a fost identificat în subunitatea Mol.10-4 din sistematizarea lui P. Haesaerts (P. Haesaerts, I. Borziac, V. Chirica, Fr. Damblon, L. Koulakovska, J. van der Plicht, 2003), fiind realizate două datări de cronologie absolută. Au fost identificate patru aglomerări, formate din materiale litice, faunistice, vetre de foc, apreciindu-se că una dintre ele ar putea reprezenta urmele unei construcții special amenajate, cu caracter temporar (M. Otte, 1981, p. 458). Industria litică este reprezentată de 33 nuclee, 180 lame neretușate, peste 700 așchii și deșeuri de cioplire. Unelte: 23 burine, 23 lame retușate, 12 gratoare, 5 lame de tip *appointée*, 3 lamele cu *encoche*, 2 lamele *à dos*, 2 piese de tip *tranchet*, alte lame și așchii retușate. Resturile faunistice aparțin speciilor: *Equus latipes* (124/5), *Rangifer tarandus* (63/3), *Elephas primigenius* (10/2), *Rhynoceros antiquitatis* (2/1), *Bison priscus* (3/2). Toate componentele arheologice ale acestui nivel de locuire converg spre atribuirea sa Paleoliticului superior recent al zonei geografice luate în considerație. Nivelul 8 a fost depistat în depunerile aparținând oscilației climatice Kesselt (faza medie a oscilației Stillfried B), unitățile litologice Mol. 11 (= MG 6) din sistematizarea lui P. Hasesaerts. Pe o suprafață de 750 mp au fost dezvelite 4 aglomerări de oase, piese de silex, 21 vetre, repartizate neuniform în structurile de locuire special amenajate. Industria litică este alcătuită din 67 nuclee, peste 800 așchii, peste 338 lame și produse secundare de debitaj. Utilajul litic: 114 unelte: 45 burine, 13 gratoare, 39 lame retușate, 4 lame de tip *appointée*, 4 unelte compuse, 3 vârfuri de tip *à cran*. Printre gratoare, se remarcă unul de tip carenat. Pe baza vârfurilor de tip *à cran*, noi am inclus acest tehnocomplex alături de

nivelele 2 și 3 de la Mitoc-Malu Galben printre *ritmurile evolutive* ale Gravettianului carpato-nistrean (M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borzic, 1996, p. 213-226).

Obiecte de artă și podoabă; utilaj osos din materii dure animale

În aproape toate nivelele de locuire aparținând Paleoliticului superior recent au fost descoperite variate obiecte de artă și de podoabă, pe suporturi diverse: calcar, șist, alte roci, ca și un relativ bogat utilaj osos, îndeosebi din corn de ren sau ivoriu de mamut.

În tot cazul, locuirile aparținând Paleoliticului superior de la Molodova V se datează între 29.650 ± 1.320 (LU-15A) / 28.100 ± 1.000 (LU-15B) (niv. 9) și 10.940 ± 150 (GIN-54) – niv. 1 / 10.590 ± 230 (GIN-7) – niv. 1a (P. Noiret, 2009, p. 345-347).

Bibliografie

A. P. Chernysh, *Paleolitičnaja stojanka Molodove V*, Kiev, 1961; A. P. Chernysh, *Atalonnaja mnogoslojnaja stojanki Molodovi V*, în *Liudi kamennogo veka...*, Moskva, 1987; L. Alexeeva, *Teriofauna mnogoslojnaja stojanki Molodovi V*, în *Mnogoslojnaja stojanka Molodova V*, Moskva, 1987; V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, V, Iasi, 1996; V. Chirica, I. Borzic, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV, Iași, 2005; I. Borzic, V. Chirica, M. Văleanu, *Culture et sociétés pendant le Paléolithique supérieur de la zone carpato-dniestréenne*, BAM, VI, Ed. PIM, Iași, 2006; V. Chirica, I. Borzic, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, 2009; P. Haesaerts, I. Borzic, V. Chirica, Fr. Damblon, L. Koulakovska, J. van der Plicht, *The East Capathians Loess Record: A reference for the Middle and Late Pleniglacial Stratigraphy in Central Europa*, în *Quaternaire. Revue de l'Association Française pour l'Etude du Quaternaire*, Paris, 14, 3, 2003; M. Otte, *Le Gravettien en Europe Centrale*, Disertationes Archaeologicae Gandenses, vol. II, De Tempel, Brugge, 1981, p. 453-492; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borzic, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forlì, 1996, vol. VI, p. 213-226; I. Borzic, P. Haesaerts, V. Chirica, *Cadrul cronostratigrafic al paleoliticului superior din spatiul cuprins între*

Carpații Orientali și Nistru, în *Revista Arheologică*, S.N., I, Chișinău, 2005, 2, p. 168-201; P. Noiret, *Le Paléolithique supérieur de Moldavie. Essay de synthèse d'une évolution multiculturelle*, ERAUL 121, Liège, 2009.

Considerații

Descoperirile de la Molodova V, mai ales cele din Paleoliticul superior recent, au fost luate în considerație în toate lucrările recente ale lui P. Haesaerts (și colab.), îndeosebi în ceea ce privește corelările care se pot stabili între *domeniul* est-carpatic, *zona* teraselor Nistrului și *spațiul* Europei Centrale. Par să lipsească locuirile tipic aurignaciene; așadar, după o întrerupere consistentă, locuirile musteriene de aici sunt urmate de acelea gravettiene, extrem de bogate, care au putut să stea la baza evoluției Gravettianului dintre Prut și Nipru.

Din punctul de vedere al *ritmurilor evolutive* (M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borzic, 1996, p. 216-217), nivelele de locuire de aici pot fi încadrate în felul următor:

- Stadiul II:

- Niv. X, datat la 23.100 ± 400 BP (GIN-106), cu tendința lamelară evidentă, lame mari, de tip *appointée*, *microgravettes*, burine, majoritatea diedre, lame retușate;

- Niv. IX, datat la 29.650 ± 1.230 BP (LG-15) și 28.100 ± 1000 BP (LG-16), cu aceleași tipuri de unelte, cu apariția burinelor carenate și a gratoarelor înalte.

- Stadiul III:

- Niv. VIII, datat la peste 24.000 BP (LG-14), cu creșterea numărului de burine (îndeosebi pe trunchiere), apariția gratoarelor ogivale și a vârfurilor de tip *à cran*.

- Niv. VII, datat la 23.700 ± 320 BP (GIN-10) și 23.000 ± 800 BP (MO-11), când apar nucleele pe lamele, gratoare ogivale, vârfuri de tip *à cran*, multiplicarea pieselor de tip *à dos*, *gravettes* și *microgravettes* etc.

- Stadiul V:

- Niv. VI, datat la 16.750 ± 200 BP (GIN-105), cu numeroase burine, îndeosebi diedre, dar și pe trunchiere adesea concavă, lame de tip *appointée*, cu dispariția vârfurilor de tip *à dos*, mai ales cu baza trunchiată.

- Niv. V – I, datate astfel:

- niv. V, 17.100 ± 180 BP (GIN-52);

- niv. IV, 17.000 ± 1400 BP (GIN-147);
- niv. III, 13.770 ± 540 BP (GIN-9);
- niv. II, 12.300 ± 340 BP (GIN -56);
- niv. II, 11.900 ± 230 BP (GIN-8);
- niv. Ia, 10.590 ± 230 BP (GIN- 7);
- niv. I, 10.940 ± 200 BP (GIN-54).

Aceste nivele se caracterizează prin prezența următoarelor tipuri de unelte: burine transversale și pe trunchiere, piese de tip *à dos*, gratoare mai scurte, pe capăt de lamă, creșterea numărului lamelor și lamelelor trunchiate.

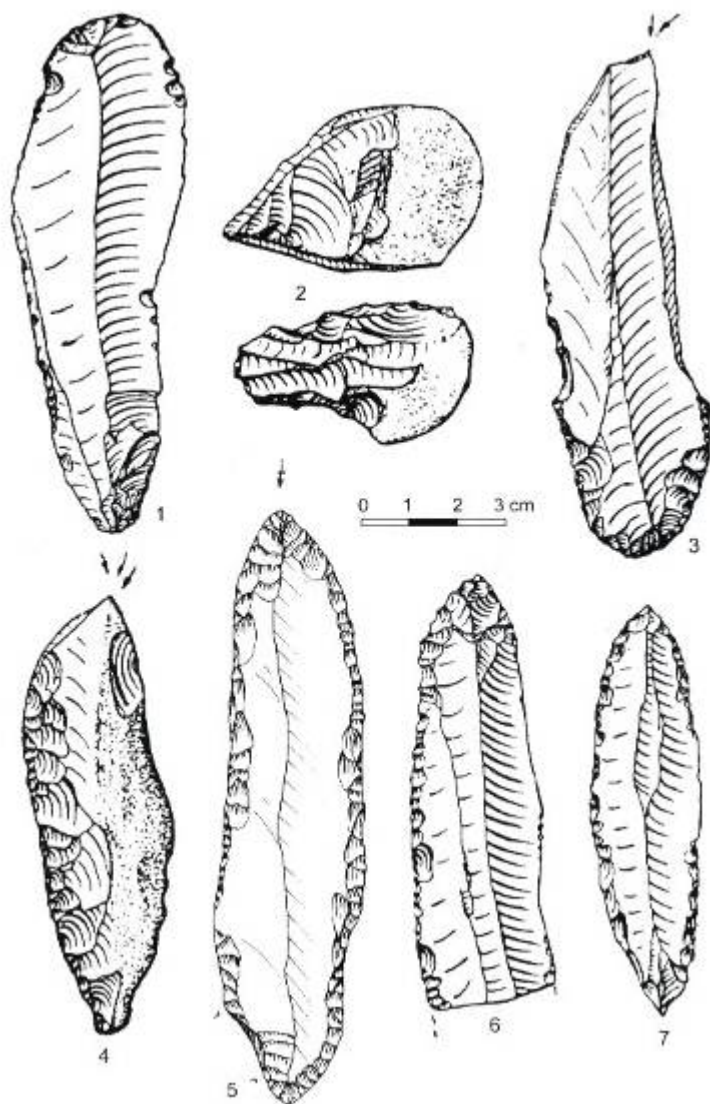

Fig. 1. Molodova V, niv. 10: 1, gratoar pe lamă; 2, gratoar carenat; 3-4, burine diedre; 5-7, lame *appointées* (după P. Noiret, 2009).

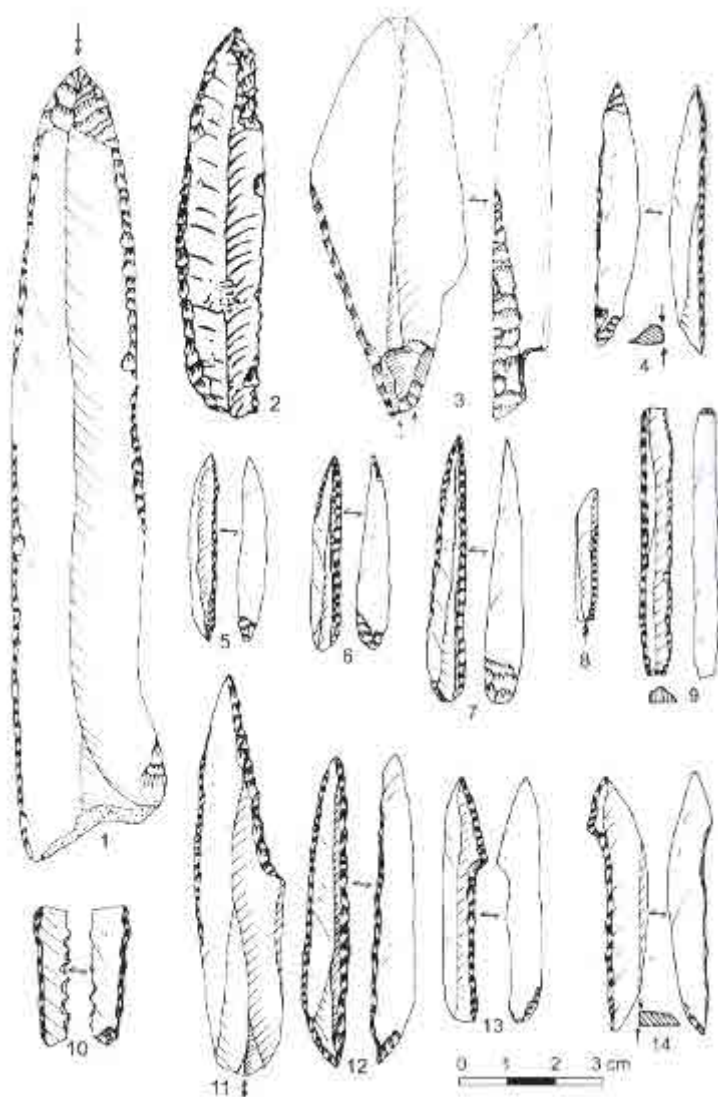

Fig. 2. Molodova V, niv. 7 : 1-2, lame *appointées*; 3, lamă pedunculată; 4, 7, 12, vârfuri *La Gravette*; 5-6, *micro-gravettes*; 8, lamelă *à dos*; 9, lamă trunchiată; 10, lamă *à dos* denticulată; 11, lamă *à cran*; 13-14, vârfuri *à cran* (după P. Noiret, 2009).

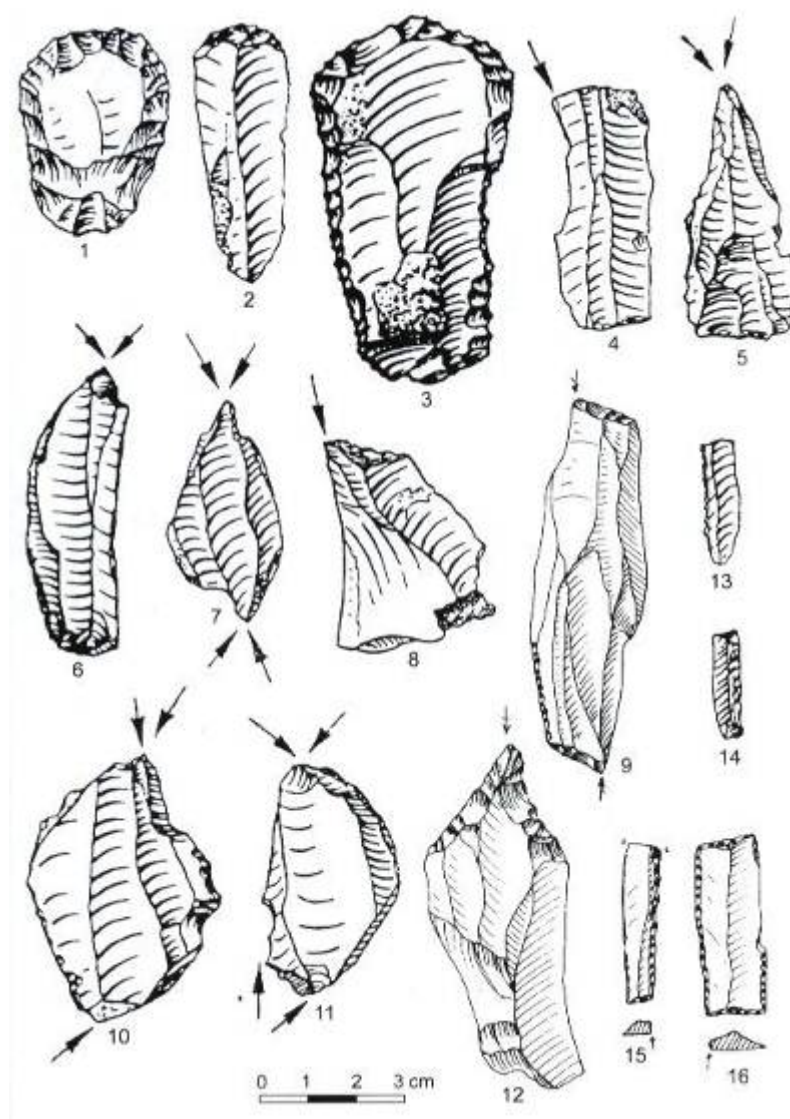

Fig. 3. Molodova V, niv. 5: 1, gratoar pe așchie retușată; 2, gratoar pe lamă; 3, gratoar pe lamă retușată; 4, burin de unghi pe spărtură; 5-7, burine diedre; 8-9, burine pe trunchiere retușată; 10-11, burine mixte; 12, *perçoir*; 13-14, lamele *à dos*; 15, lamelă trunchiată; 16, element trunchiat (după P. Noiret, 2009).

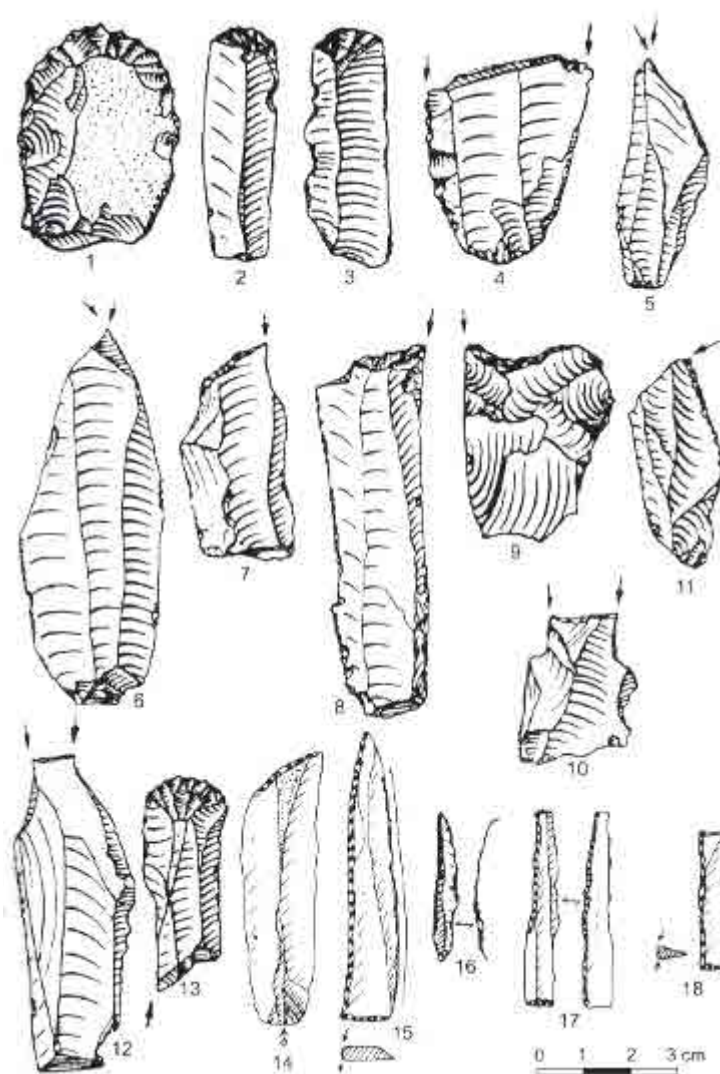

Fig. 4. Molodova V, niv. 2: 1, gratoar pe aşchie; 2-3, gratoare pe lamă; 4, burin de unghi pe spărtură; 5-6, burine diedre; 7-11, burine pe trunchiere retuşată; 12, burin mixt; 13, gratoar-burin; 14, lamă trunchiată; 15, vârf cu baza trunchiată; 16, *micro-gravette*; 17-18, lame cu trunchiere dublă (după P. Noiret, 2009).

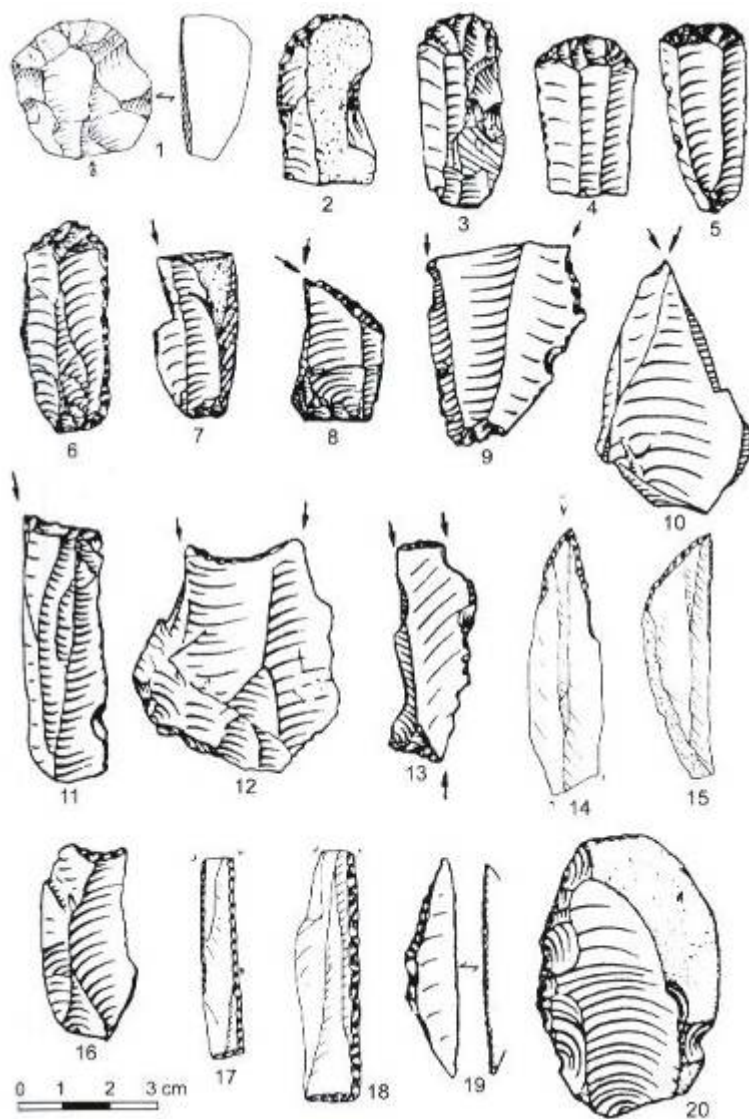

Fig. 5. Molodova V, niv. 1: 1, gratoar pe aşchie groasă; 2, gratoar pe aşchie retuşată; 3-5, gratoare pe lame; 6, gratoar pe lamă retuşată; 7-9, burine de unghi pe spărtură; 10, burin diedru; 11-13, burine pe trunchiere retuşată; 14, *perçoir*; 15-16, piese cu trunchiere retuşată; 17-18, lame cu trunchiere; 19, vârful *à dos courbe*; 20, racloar lateral simplu convex (după P. Noiret, 2009).

3. SAT BABIN (regiunea Cernăuți, Ucraina)

BABIN I

Localizare

Stațiunea se află aproape de satul cu același nume, pe locul *Iama*, în regiunea Cernăuți, Ucraina, pe malul drept al Nistrului, pe o terasă înaltă, a cărei altitudine diferă de la un autor la altul; se pare că este terasa a 5-a. A fost descoperită de N. N. Moroșan, în 1928 (N. N. Moroșan, 1938, p. 101-105).

a. latitudine nordică: 48⁰39'

b. longitudine estică: 25⁰37'

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stratigrafia geologică a stațiunii a fost stabilită încă de la primele săpături, doar interpretarea descoperirilor fiind diferită. A. P. Chernysh (1959, p. 18, 27, 34) precizează următoarele depuneri: 1, humus; 2, luturi brune, de origine coluvială; 3, nivel calcaros subțire, cu mici galete; 4, luturi loessoide; 4, marna din baza terasei.

Stratigrafia arheologică

Au fost identificate trei nivele de locuire:

- niv. inferior 1, situat la partea inferioară a depunerii 4 (argile cenușiu-brune, de tipul unui sol fosil), la adâncimea de 1,80- 2,10 m;
- niv. mediu, 2, sitat în aceeași depunere, uneori separat de nivelul inferior printr-un strat steril arheologic, de aproximativ 30 cm;
- niv. superior, 3, situat la partea inferioară a depunerii 2.

Precizăm faptul că, în toate lucrările sale, I. Borziac s-a referit numai la nivelul inferior (1), atribuit Gravettianului de tip cu *pointes à cran* (I. Borziac, V. Chirica, 2009, p. 19, 35-38), comparabil cu niv. 10-8 de la Molodova V, I-II de la Mitoc-Malu Galben, databile între 28.730 BP și 27.700 BP. P.Noiret (2009, p. 238-239) apreciază că nivelul inferior (1) reprezintă o locuire de scurtă durată, comparabil, din punct de vedere

al materialelor arheologice, cu niv. 8-7 de la Molodova V; niv. median (2) pare să aibă același grad de comparație, ambele înscriindu-se în stadiile II și/sau III din sistematizarea lui M. Otte (1996); în sfârșit, niv. superior (3) pare să fie comparabil cu niv. 6 de la Molodova V, încadrat în stadiul V din aceeași sistematizare a lui M. Otte.

Este de precizat că la Babin au fost identificate 11 așezări, locuite în Paleoliticul superior, dar nu s-au efectuat nici măcar sondaje stratigrafice. De aceea, noi vom prezenta doar stațiunea Babin I.

Nivelul inferior (1). Lipsesc structurile de locuire, dar au fost dezvelite vetre de foc lenticulare (subțiri), cu resturi faunistice în perimetrul lor, și cu piese de silex. Aproape întregul material litic a fost cioplit din silex maroniu deschis și cenușiu. Au fost identificate peste 1300 piese litice, dintre care 10 nuclee prismatice, 318 lame întregi și fragmentare, 187 unelte: lame retușate cu retușe semiabrupte, cu retușe de folosire (69), de tip *appointée*, 44 burine (diedre, pe trunchiere, mixte), 31 gratoare (câteva carenate, 3 duble etc.), 10 vârfuri, inclusiv de tip *La Gravette*, 12 *encoches*, 6 gratoare-burin, 3 *micro-pointes*, lame *à bord abattu*, vârfuri de tip *Font-Yves*, etc. Multe dintre aceste unelte, ilustrate de către A. P. Chernysh, se aseamănă până la identitate cu acelea de la Mitoc-Malu Galben, niv. I și II. Din os și corn de ren au fost cioplite străpungătoare și alte unelte. Printre resturile faunistice, domină acelea de ren, dar sunt și oase de lup.

În nivelul (2) au fost dezvelite 4 vetre, alte resturi de structuri de combustie. Industria litică a fost cioplită tot din silex local. Au fost descoperite peste 23.000 piese litice: 658 nuclee, peste 3000 lame întregi și fragmentare, 1048 unelte: 591 burine (197 „de unghi”, apoi diedre de mai multe tipuri: pe trunchiere, nucleiforme, duble sau multiple etc.), 203 gratoare (numai unul pe așchie retușată, restul pe lame, unele cu marginile retușate, câteva înalte, dar tot pe lame), 93 lame retușate sau cu retușe de folosire, 45 lamele *à bord abattu*, 27 piese compuse (gratoare-burin), troncaturi, denticulate, *encoches*, străpungătoare, piese de tip *à cran*, în asociere cu 4 vârfuri musteriene, 10 racloare, două topoare bifaciale, vârfuri „simetrice” din tipologia stabilită de A. P. Chernysh. Printre resturile faunistice se remarcă renul și calul, apoi bizonul și mamutul.

În niv. superior (3), mai slab reprezentat, fauna este prezentă tot prin renul care domină în proporție de 60 %, bizonul, mamutul și calul întrunind procentaje mai mici. Industria litică este reprezentată de piese cioplite din silex local. Au fost descoperite aproximativ 4500 piese: 75 nuclee, 720 lame întregi și fragmentare, 242 unelte: 124 burine, 60 gratoare, 4 gratoare-burin, 23 lame à bord abattu, 19 lame retușate etc. (A. P. Chernysh, 1959, p. 16-39).

Lipsesc, în toate cele trei nivele, descoperirile de piese de podoabă sau de artă, cu funcții estetice.

Bibliografie

I. Botez, *Recherches de paléontologie humaine au Nord de la Bessarabie*, în *Annalles scient. Univ. Iassy*, t. XVII, fasc. 3-4, 1933; N. N. Moroșan, 1938, *Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est (Les dépôts géologiques, leur faune, flore et produits d'industrie)*, în *Anuarul Institutului Geologic al României*, XIX, București A. P. Chernysh, *Pozdnyj paleolit srednego Pridnestrovija, Trudy Komm. po Iz. Čertv. Perioda*, 15, Moskva, 1959; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forlì, 1996, vol. VI, p. 213-226; N. A. Chetraru, G. B. Grigor'eva, S. I. Covalenko, *Verhnepaleolitičeskaja stojanka Rașcov VII*, Chișinău, 2007; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, 2009; P. Noiret, *Le Paléolithique supérieur de Moldavie. Essay de synthèse d'une évolution multiculturelle*, ERAUL 121, Liège, 2009.

Considerații

Identificarea mai multor așezări paleolitice la Babin demonstrează existența unui mediu ecologic foarte prielnic locuirilor umane, asemănător situației de la Mitoc, pe Prut. Lipsa unor determinări de cronologie absolută, ca și faptul că descoperirile de la Babin I au fost prezentate destul de sumar în literatura de limbă rusă, nu ne permit alte considerații de ordin geo-cronologic sau cultural.

Considerăm necesar să precizăm faptul că N. Chetraru (N. Chetraru, G. V. Grigor'eva, S. I. Covalenco, 2007) precizează, în harta de la p. 6, asocierea stațiunii Molodova V cu Babin I și a stațiunii

Molodova I cu Cormani IV. Din aceste motive am socotit necesar să intercalăm aici informațiile privind stațiunea Babin I.

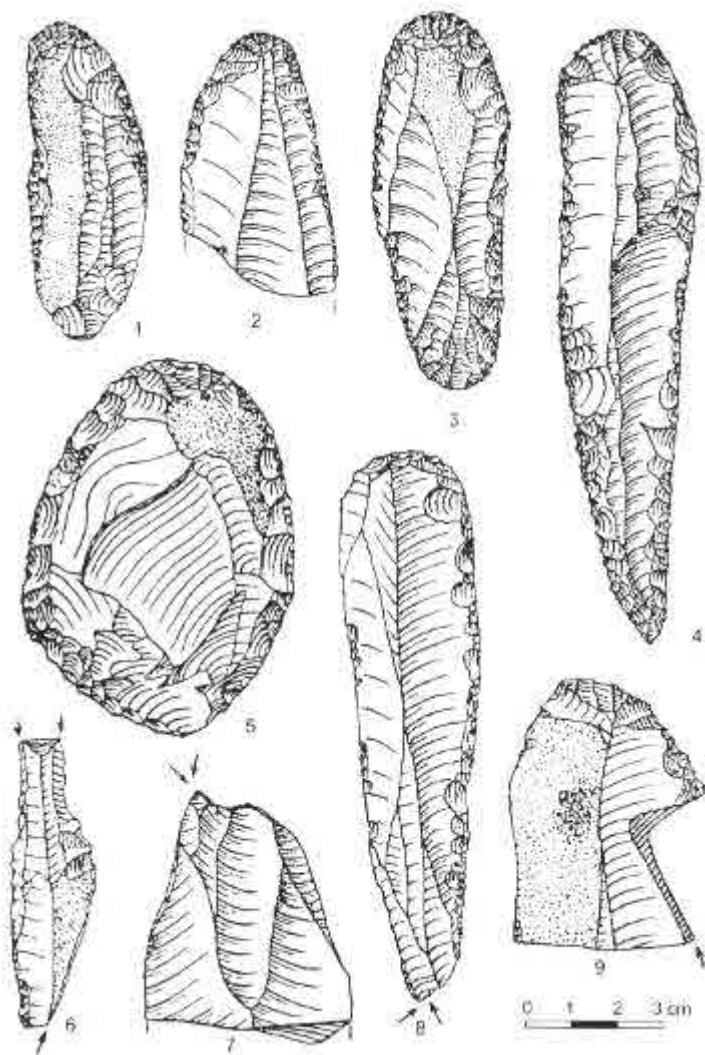

Fig. 6. Babin I, niv. inf.: 1-3, gratoare pe lamă retușată; 4, gratoar pe lamă *appointée*; 5, gratoar pe așchie retușată; 6, burin dublu de unghi pe spărtură; 7, burin diedru; 8-9, gratoare-burin (după P. Noiret, 2009).

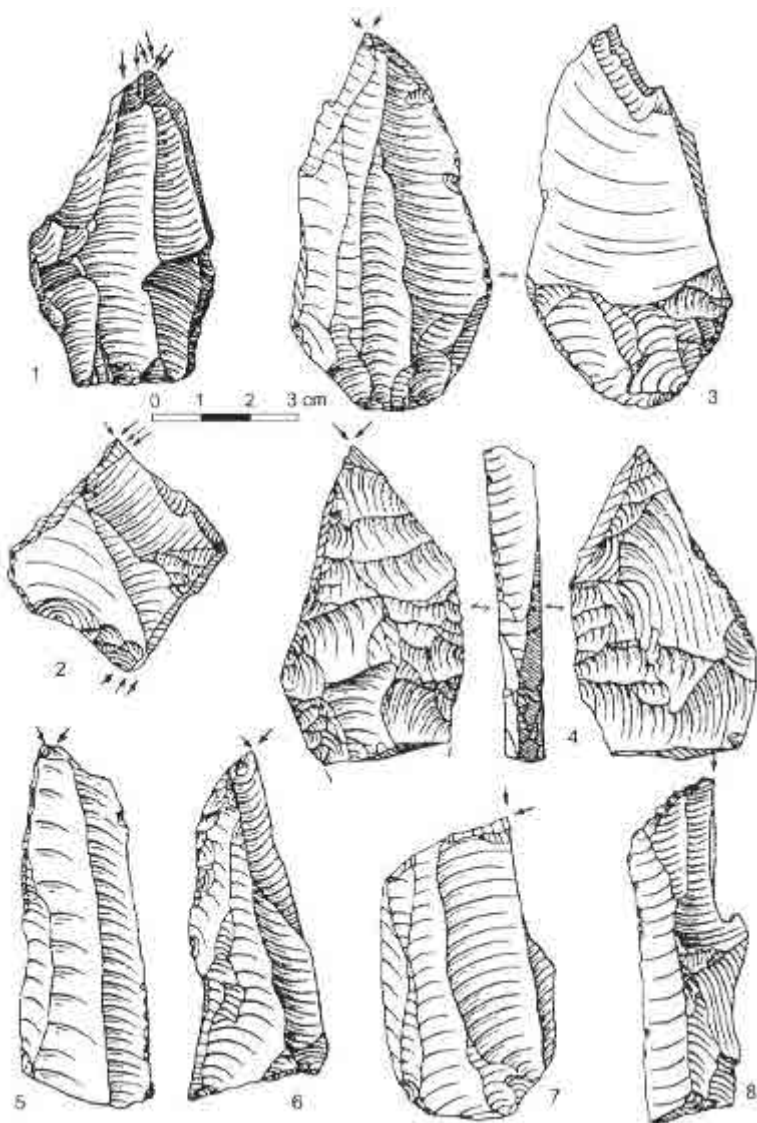

Fig. 7. Babin I, niv. 2: 1-7, burine diedre; 8, burin pe trunchiere oblică retușată (după P. Noiret, 2009).

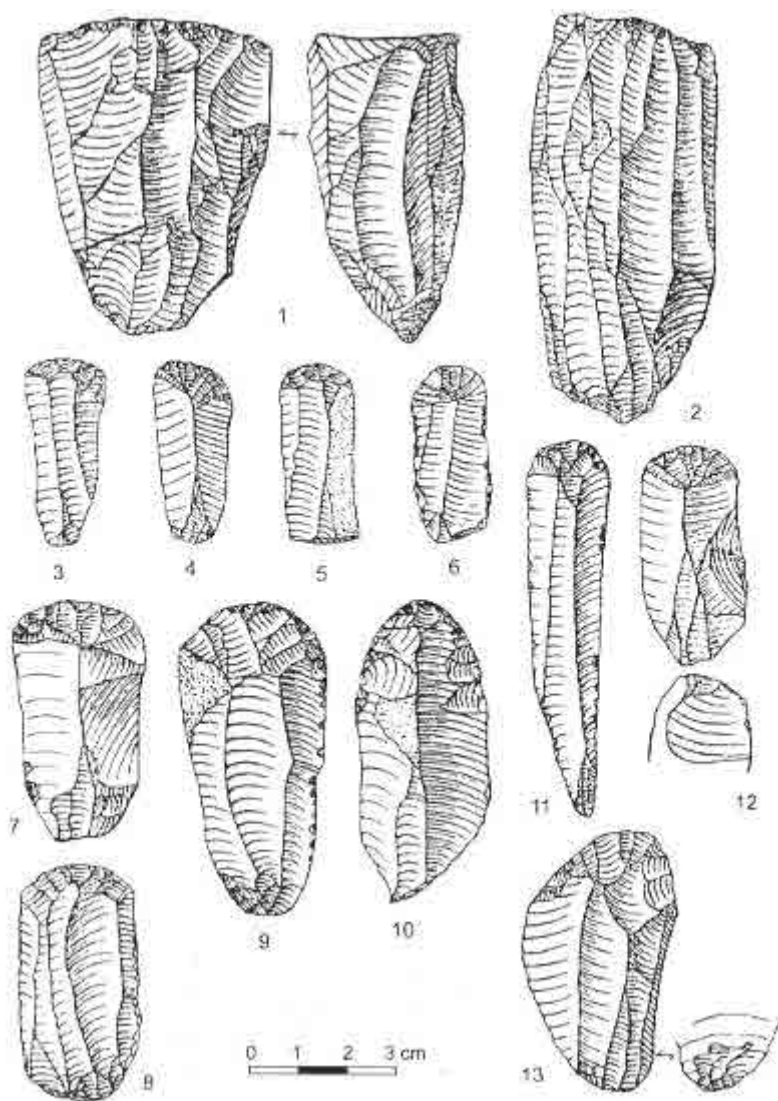

Fig. 8. Babin I, niv. 3: 1-2, nuclee prismatice de lame; 3-11, gratoare pe lamă; 12-13, gratoare pe lamă cu baza subțiată (după P. Noiret, 2009).

4. SAT CORMANI (regiunea Cernăuți, Ucraina)

CORMANI IV

Localizare

Stațiunea este situată pe terasa a doua de pe malul drept al Nistrului, pe partea dreaptă a râpei *Umlinov (La Mori)*, în amonte de satul Cormanî, din raionul Securenî, reg. Cernăuți, Ucraina.

a. latitudine nordică: 48°35'

b. longitudine estică: 27°16'

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Și la Cormanî au fost identificate mai multe situri. Astfel, C. Ambrojevici a identificat așezările Cormanî I, II, III, în cursul prospecțiunilor sale din anii 1926-1927, cu industrii pe care le-a numit, pe rând, *micoquiene* și *aurignaciene*, apoi *acheuleene* și *aurignaciene* (N. N. Moroșan, 1938, p. 90-95). Stațiunea pluristratificată Cormanî IV a fost descoperită în 1931, de către I. Botez (1933), care a efectuat și primele investigații, împreună cu N. N. Moroșan (1938). Stațiunea este situată pe terasa a doua de pe malul drept al Nistrului, pe partea dreaptă a râpei *Umlinov (La Mori)*, în amonte de satul cu același nume, din raionul Securenî, reg. Cernăuți, Ucraina. Între anii 1969 și 1975, A. P. Chernysh a efectuat cercetări interdisciplinare, în colaborare cu colectivul condus de I. K. Ivanova. Rezultatele acestor prime investigații au fost publicare în volumul editat la Moscova, în 1977 (A. P. Chernysh, 1977, p. 7-77).

Stratigrafia pedo-geologică și arheologică. Au fost identificate nu mai puțin de 5 soluri fosile, situate între baza sedimentului și nivelele litologice de mai sus, unele (solul fosil IV) cu mai multe orizonturi diferite. Au fost descoperite mai multe nivele de locuire: a, un slab nivel cu materiale puține și nu foarte semnificative, aparținând Paleoliticului inferior, la adâncimea de 12,50 m; b, cinci nivele de locuire aparținând Paleoliticului mijlociu (12-8); c, 8 nivele de locuire din Paleoliticul

superior (7, 6, 5, 5a, 4, 3, 2, 1); d, două orizonturi de locuire din Mezolitic (A și B); e, ultimele locuiri aparțin Eneoliticului de tip Cucuteni-Tripolye și Evului mediu (A. P. Chernysh, 1977, p 7-77). În general, aceste locuiri sunt mai modeste decât acelea de la Molodova I și V sau de la Ripiceni-Izvor. Cele mai importante descoperiri musteriene aparțin următoarelor nivele de locuire:

Nivelul 12, identificat în 1970, la adâncimea de 12,40-12,60 m; a fost cercetat pe o suprafață de 60 mp, în depunerile formate în perioada de început a oscilației climatice Moershoofd (Poperinge). În ceea ce privește încadrarea cultural-cronologică, se precizează doar atribuirea acestor piese unei faze de trecere de la Acheulean la Musterian, numai că poziția geologică pare a fi mai târzie.

Nivelul musterian 11 a fost investigat în anii 1970-1972, pe o suprafață de 66 mp, la adâncimea de 11,80-12,10 m, într-un sol fosil cu urme de incendii, similare cu acelea identificate la Molodova I și V, ceea ce pare a demonstra identitatea unui fenomen natural (poate antropic) de proporții mai mari, care a cuprins o anumită secvență geografică a văii Nistrului. După I. K. Ivanova, nivelul respectiv, parțial remaniat, aparține aceleiași oscilații climatice. Datarea acestui tehnocomplex, de $44.400 \pm 2.050 - 1630$ BP (GrN-6807) este discutabilă, ca și încadrarea sa culturală (afinități cu Tayacianul local).

Nivele musteriene 9 și 8 sunt foarte slab reprezentate din toate punctele de vedere: faună, utilaj litic. Ele au fost identificate la adâncimea de 8,80-9,30 m, respectiv 7,40-7,60 m, dar elementele constitutive nu sunt satisfăcătoare pentru încadrări geocronologice lipsite de incertitudini.

Nivelele de locuire aparținând Paleoliticului superior au fost identificate la adâncimi cuprinse între 7,60-7,40 m (niv. 8) și 3,10-2,90 m (niv. 1), fiind cercetate pe suprafețe diferite, mai mari în cadrul nivelelor dinspre suprafața actuală a solului și mai mici la cele situate în profunzimea profilului. Există puține datări de cronologie absolută: niv. 7, gravettian, are vârsta între 25.140 ± 350 BP (LU-586) și 24.400 ± 350 BP (GIN-1099); niv. 5, epigravettian, a fost datat între 18.560 ± 2000 BP (SOAN-145) și 18.000 ± 400 BP (GIN-719) (A. P. Chernysh, 1977, p. 26, 35). Se mai precizează faptul că solul fosil II, fără resturi de

locuire, a fost datat la 27.500 BP. La partea sa superioară, mai precis între acesta și solul fosil I se plasează cea mai veche locuire gravettiană de aici. Așadar, ca și la Molodova V, există un hiatus al locuirilor, lipsind acelea care aparțin Aurignacianului (Paleolitic superior vechi). Nivelele 8-1 de la Cormani IV au fost încadrate în diversele stadii ale Gravettianului oriental: niv. 7, în stadiul II, iar nivelele 5-1, în stadiul V (I. Borziac, V. Chirica, 1999, p. 71, 75; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, 1996). Notăm și prezența unor piese din fildeș de mamut, chiar a unor resturi faunistice aparținând acestuia, știut fiind faptul că, la vest de Prut mamutul dispare aproape total în timpurile gravettiene și epigravettiene (V. Chirica, I. Borziac, 1999, p. 199-210).

Nivelele mezolitice de la Cormani IV aparțin Holocenului.

Complex de locuire

Nivelul 8 este foarte sărac în toate componentele locuirii. Alte nivele arheologice au oferit slabe structuri de locuire: două vetre în niv. 7, alte două în niv.6, reprezentând posibile locuințe de scurtă durată, 15 resturi de vetre în niv. 5, dar și posibile concentrații de materiale diverse, sugerând resturi de amenajări speciale, 7 structuri (posibile urme de amenajări) în niv. 5a, o altă concentrație de materiale litice, osteologice, cu urme de combustie, în niv. 3 (A. P. Chernysh, 1977, p. 23-61). Aceste constatări, coroborate cu cantitatea, uneori foarte mică de resturi faunistice, determină supoziția că stațiunea Cormani IV a constituit doar o succesiune de halte de vânătoare pe toată durata sa de funcționare.

Paleofaună

Au fost descoperite resturi de faună cuaternară:

Niv. musterian 12: *Mammuthus primigenius* (1 ex.), *Equus caballus* (2), *Coelodonta antiquitatis* (2), *Bison priscus* (2), *Megaloceros giganteum* (1);

Niv. musterian 11: *Mammuthus primigenius* (2 ex.), *Equus caballus* (2), *Coelodonta antiquitatis* (1), *Rangifer tarandus* (2), *Cervus elaphus* (2);

Puține resturi faunistice s-au descoperit și în nivelele de locuire aparținând Paleoliticului superior, dar fără o semnificație deosebită.

Utilajul litic

În nivelul musterian 12, industria litică este reprezentată de 219 piese cioplite în silex de calitate foarte bună, de culoare neagră și cenușie: 11 nuclee (2 discoidale, 3 protoprismatice, 3 amorfe), 112 așchii, 3 lame, deșeuri de cioplire, 2 racloare, 3 *couteaux à dos naturel* pe cortex, piese cu retușe de folosire sau accidentale.

În nivelul musterian 11 au fost descoperite câteva sute de piese litice, printre care se amintesc 11 nuclee, 38 așchii, 6 lame, 1 racloar masiv cu retușe alterne pe cele două laturi, 2 piese de tip *couteaux à dos naturel*, 2 *raclete* pe așchii, alte așchii cu urme de folosire.

În ceea ce privește nivelele aparținând Paleoliticului superior, se menționează, de exemplu, prezența a numai 7 unelte (3 lame retușate, 3 burine, 1 gratoar-burin diedru) în niv. 8; 29 (12 burine, 10 lame retușate, 4 gratoare, 2 așchii retușate) în niv. 7; 56 (20 burine, 19 lame retușate sau cu amenajări suplimentare, 3 gratoare, 2 gratoare-burin, lame *appointées* și retușate, piese *à dos* etc., în niv. 6; 106 (53 burine, 36 suporturi retușate, 9 gratoare, etc.), în niv. 5; 350 (168 burine, 40 gratoare, 11 gratoare-burin, numai o lamelă *à dos* etc.), în niv. 5a; 257 (112 burine, 34 gratoare, 6 unelte compuse, lame retușate, o singură lamelă *à dos* etc., în niv. IV; 121 (53 burine, 19 gratoare, 5 gratoare-burin, 9 piese *à dos*, printre care o lamă cu bordul curbat; asemănătoare vârfurilor de tip Chatelperron, 5 lamele *à dos* etc.), în niv. 3; 102 (44 burine, 19 gratoare, suporturi retușate, 8 lamele *à dos* etc.), în niv. 2; 28 (15 burine, 3 gratoare, 4 *pointes La Gravette*, 4 suporturi retușate etc.), în niv. 1 (P. Noiret, 2009, p. 211-223) .

Bibliografie

I. Botez, *Recherches de paléontologie humaine au Nord de la Bessarabie*, în *Annales scient. Univ. Iassy*, t. XVII, fasc. 3-4, 1933; N. N. Moroșan, 1938, *Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du*

Nord-Est (Les dépôts géologiques, leur faune, flore et produits d'industrie), în *Anuarul Institutului Geologic al României*, XIX, București; A. P. Chernysh, *Mnogoslojnaja paleolitičeskaja stojanka Kormani IV i ee mesto v paleolite*, în *Mnogoslojnaja paleolitičeskaja stojanka Kormani IV*, Moskva, 1977, p. 7-77; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV, Iași, 2005; I. Borziac, V. Chirica, M. Văleanu, *Culture et sociétés pendant le Paléolithique supérieur de la zone carpato-dniestréenne*, BAM, VI, Ed. PIM, Iași, 2006; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, 2009; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forlì, 1996, vol. VI, p. 213-226; I. Borziac, P. Haesaerts, V. Chirica, *Cadrul cronostratigrafic al paleoliticului superior din spatiul cuprins între Carpații Orientali și Nistru*, în *Revista Arheologică*, S.N., I, Chișinău, 2005, 2, p. 168-201; P. Noiret, *Le Paléolithique supérieur de Moldavie. Essay de synthèse d'une évolution multiculturelle*, ERAUL 121, Liège, 2009.

Considerații

Cormani IV reprezintă o bogată stațiune pluristratificată din Bazinul Nistrului, cu locuri importante, începând din Musterian și până în Mezolitic. Descoperirile de aici, publicate cu destule lacune în literatura de limbă rusă, fac imposibile alte considerații de ordin geocronologic și cultural, ca și eventualele corelații cu alte stațiuni, îndeosebi cu acelea de pe terasele Prutului.

Este de notat prezența gratoarelor carenate (1 în niv. 5a, 2 în niv. 4, 1 în niv. 2), ca și utilizarea intensă a gratoarelor de orice tip, pe baza analizelor de traseologie. Această stațiune se individualizează și prin inventarul uneltelor din os, ivoriu de mamut și corn, descoperite în niv. 5a, 4 și 3 (P. Noiret, 2009, fig. 181, p. 224).

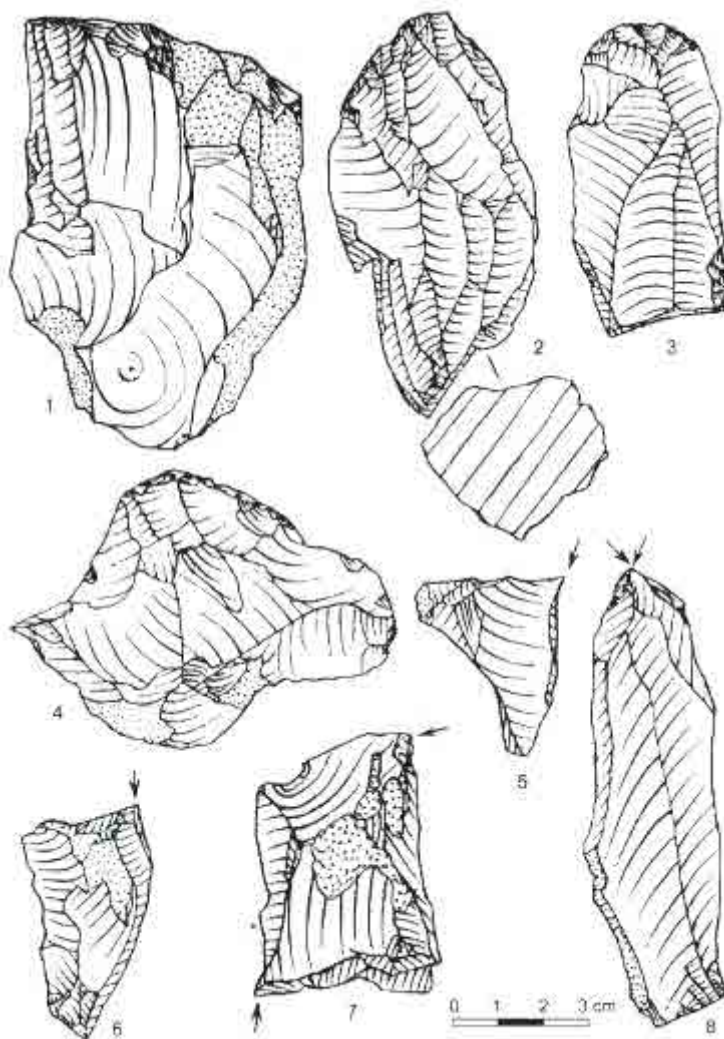

Fig. 9. Cormani IV, niv. 7: 1, nucleu cu un plan de lovire; 2, nucleu cu două planuri de lovire; 3, gratoar pe lamă; 4, gratoar pe așchie; 5-7, burine de unghi pe spărtură; 8, burin diedru (după P. Noiret, 2009).

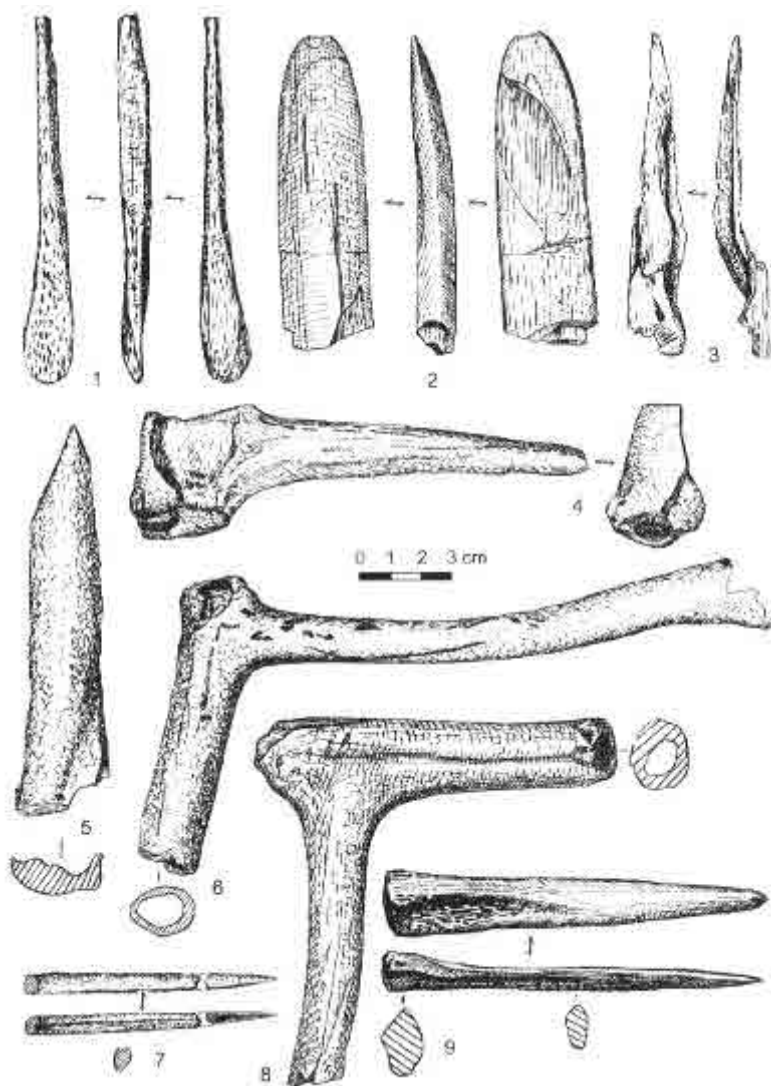

Fig. 10. Cormani IV, niv. 5a: 1, os cu urme de intervenție antropică; 2, fragment de polizor, din ivoriu, cu linii gravate; 3, unealtă; 4, ciocan din corn de ren. Niv. 3: 5, unealtă; 8, mâner din corn de ren. Niv. 4: 6, mâner din corn de ren; 7, fragment de lance din corn de ren; 9, pumnal din os (după P. Noiret, 2009).

5. SAT DARABANI (regiunea Cernăuți, Ucraina)

CHETROSU

Localizare

Această stațiune se află pe malul drept al Nistrului, pe un fragment din terasa a III-a, la 3 km în aval de satul Darabani, pe malul stâng al pâ râului Kișleanski Iar, la 120 m de confluența acestuia cu Nistrul, raionul Hotin, reg. Cernăuți, Ucraina.

a. latitudine nordică: 48°26'22''

b. longitudine estică: 26°33'28''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Această stațiune, descoperită de N. Anisiutkin în 1972, se află pe malul drept al Nistrului, pe un fragment din terasa a III-a, la 3 km în aval de satul Darabani, raionul Hotin, reg. Cernăuți, Ucraina. Are un singur nivel de locuire, situat în depunerile argiloase ale pâ râului Kișleanski Jar, la 120 m de confluența acestuia cu Nistrul. Locuirea a fost parțial distrusă de excavarea calcarului. Săpăturile sistematice au fost efectuate de către autorul descoperirii, între anii 1974-1979, în colaborare cu I. Borziac, A. David ș.a., pe două suprafețe, însumând 220 mp (N. Anisiutkin, 1981).

Stratigrafia geologică și arheologică

I. Borziac (1994, p. 22) semnalează existența mai multor nivele de locuire, mai bogat în materiale arheologice fiind nivelul inferior, la care face toate raportările de resturi faunistice și piese de silex.

S. 1 a avut suprafața de 125 mp, iar nivelul de locuire era situat la adâncimea de 2,60-2,20 m, în depuneri argiloase (nivelul litologic 7 al profilului); după I. Ivanova (1981, p. 157), depunerile respective s-au format spre sfârșitul etapei stadiale de climă relativ aspră, între oscilațiile climatice Amersfoort și Brörup, ceea ce presupune că vârsta nivelului de locuire ar fi de peste 65.000 ani BP.

S.2 avea suprafața de 100 mp, cu nivelul de locuire situat în aceleași depuneri geologice, de sub solul fosil considerat de proveniență Brörup.

Așa cum am mai precizat (V. Chirica, I. Borziac, 2005, p.83), industria litică de la Chetrosu aparține faciesului musterian tipic de debitaj Levallois, fără forme bifaciale. Locuirea poate fi datată cronologic anterior interstadiului Brörup, mai exact, între interstadiile Mikulino și Brörup (I. Borziac, 1994, p. 22).

Complex de locuire

În S.1, autorul cercetărilor semnalează descoperirea unor adăposturi de tipul celor de la Ripiceni- Izvor, la a căror construcție s-au folosit defense de mamut (N. Anisiutkin, 1981, p. 37-38). Și în S. 2 s-au dezvelit resturile unei locuințe de suprafață – adăpost-paravan, amenajat din defense de mamut.

Paleofaună

În S. 1 resturile faunistice sunt relativ numeroase și diversificate: urs, 1 individ; marmotă, 1; mamut, 5; cal, 1; rinocer, 1; bizon, 3. În S. 2 resturile faunistice sunt aproape identice cu acelea recoltate din S.1, cu prezența suplimentară a cerbului (1 individ) și a capridelor (1).

Utilaj litic

S. 1. Au fost descoperite 3852 piese de silex, între care 75 de nuclee de diferite tipuri, așchii simple și Levallois, vârfuri Levallois, lame, deșeuri. Printre unelte se menționează 44 racloare, cuțite *à dos naturel*, piese cu scobitură retușată, denticulate etc. Indici tehnico-tipologici: Il = 21 %; Ifl = 43 % ; Ilam = 12 %; Icl = 21 % .

S. 2. Inventarul litic este alcătuit din 14 nuclee, 61 semifabricate, 195 deșeuri de cioplire, 34 unelte: așchii Levallois, racloare, vârfuri Levallois și musteriene, puține denticulate și cu scobitură retușată, alte piese, unele de factură Paleolitic superior (ca și în S.1: străpungător, burin atipic, gratoar etc.). Indici tehnico-tipologici: Il = 12 %; Ilam = 10 %; Ifl= 43 %; Icl = 32 %.

Bibliografie

N. Anisiutkin, *Arheologičeskije izučeniye must'erskoj stojanki Ketrosy na srednem Dnestre*, în *Ketrosy. Must'erskaja stojanka na srednem Dnestre*, 1981; I. Ivanova, *Geologija i geomorfologija okrestnostej stojanki Ketrosy*, în *Ketrosy. Must'erskaja stojanka na srednem Dnestre*, 1981; I. Borziac, *Paleoliticul și mezoliticul dintre Nistru și Prut (Republica Moldova)*, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2,

București; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV, Iași, 2005.

Considerații

Această stațiune cu mai multe posibile nivele de locuire musteriană prezintă o importanță particulară, având în vedere încadrările culturale și geo-cronologice: Musterian tipic de debitaj Levallois, cu posibile elemente constitutive între acest facies și acela denticulat, poate chiar cu trăsături post-micoquiene în tehnologia litică.

6. SAT BOBULEȘTI (raionul Florești, R. Moldova)

BOBULEȘTI VI

Localizare

Așezarea este situată pe cursul râului Răut, între satul Bobulești și satul Gura Camencii.

a. latitudine nordică: 47°53'

b. longitudine estică: 28°22'

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea este situată între satele Bobulești și Gura Camencii, raionul Florești, pe o colină a râului Răut, afluent de dreapta al Nistrului. A fost descoperită în 1954, de către V. Marchevici; primele săpături sistematice au fost efectuate de N. Chetraru și A. P. Chernysh, în 1956, apoi în 1968, de N. Anisiutkin, I. Borziac, A. David, I. K. Ivanova (N. Chetraru, 1995, p. 139-172).

Stratigrafia geologică este următoarea: 1, cernoziom, de 0,35-0,40 m; 2, nivel de tranziție cu cernoziom degradat, care trece spre argilă nisipoasă, de 0,17-0,22 m; 3, argilă nisipoasă-loess galben închis, de 0,30-0,35 m; 4, sol nisipos galben-cenușiu, de 0,37-0,42 m; 5, nisip fin, sarmatian, cenușiu, de 0,50 m.

Stratigrafia arheologică

Nivelul de locuire pare să se afle la adâncimea de 0,65-1,05 m, începând cu partea inferioară a nivelului de tranziție.

Nu au fost descoperite resturi faunistice și nici complexe de locuire.

Inventarul litic se bazează pe materii prime locale: silex cenușiu, cretacic. Au fost descoperite peste 12.400 piese de silex, 162 nuclee întregi și fragmentare, 945 lame întregi și fragmentare, 10.557 așchii întregi și fragmentare, deșeuri de cioplire. În cadrul utilajului litic finit se remarcă prezența următoarelor tipuri de unelte: 25 racloare, 2 vârfuri de tip Levallois, 9 bifaciale, 17 *couteaux à dos*, 73 gratoare, dintre care 8 de

tip *à museau* și 5 carenate, 36 burine, 4 vârfuri, 21 străpungătoare, 4 lame *à dos*, 92 lame retușate, 240 așchii retușate, 72 piese cu scobituri retușate, 85 denticulate, 4 piese de tip rabot (V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru, 1996, p. 47). Se remarcă prezența gratoarelor carenate și *à museau*, de aspect aurignacian, ca și a pieselor de tip rabot, singulare numai în stațiunile de pe Valea Răutului.

Încadrarea cronologică și culturală. Tehnocomplexul este atribuit Paleoliticului superior vechi, mai precis în perioada de tranziție, numită *cultura Brânzeni* (I. Borzic, V. Chirica, M.-C. Văleanu, 2006, p. 232-240), pe baza prezenței formelor arhaice: nuclee cubice, discoidale, globulare, a elementelor musteriene: racloare, vârfuri musteriene, denticulate, *encoche*s, reprezentând aproximativ 50-52 % din întregul material litic.

Bibliografie

N. Chetaru, *Bobulești VI - o stațiune de la începutul Paleoliticului superior din Moldova*, în *Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei*, II, Chișinău, 1995, p. 139-172; V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI V, Iași, 1996; I. Borzic, V. Chirica, M. Văleanu, *Culture et sociétés pendant le Paléolithique supérieur de la zone carpato-dniestréenne*, BAM, VI, Ed. PIM, Iași, 2006.

Considerații

Deși săracă în componentele locuirii (lipsesc structurile de locuire: vetre, ateliere de cioplire, structuri amenajate, resturi faunistice), locuirea de aici, aparținând entității numite de I. Borzic *Cultura Brânzeni*, are o importanță particulară prin componentele sale tehnico-tipologice, care marchează locuirea spațiului dintre Prut și Nistru la începutul Paleoliticului superior.

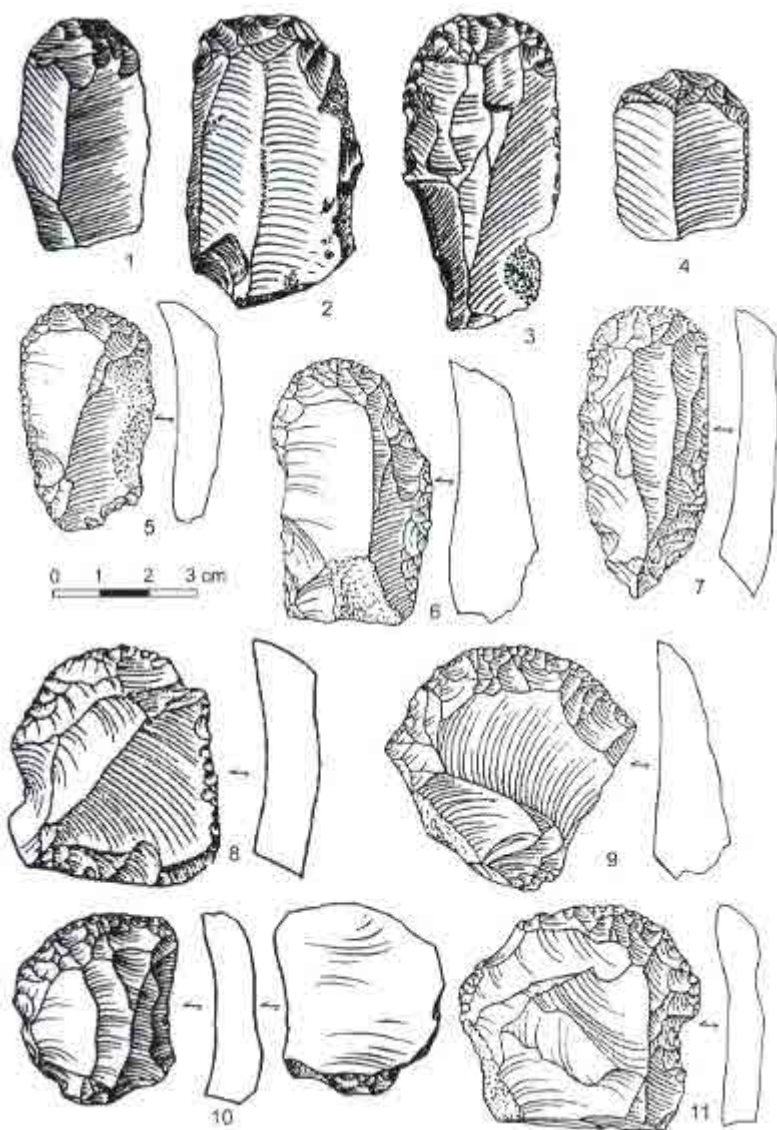

Fig. 11. Bobulești VI : 1-3, gratoare pe lamă; 4-7, gratoare pe lamă retușată; 8-11, gratoare pe așchie (după P. Noiret , 2009).

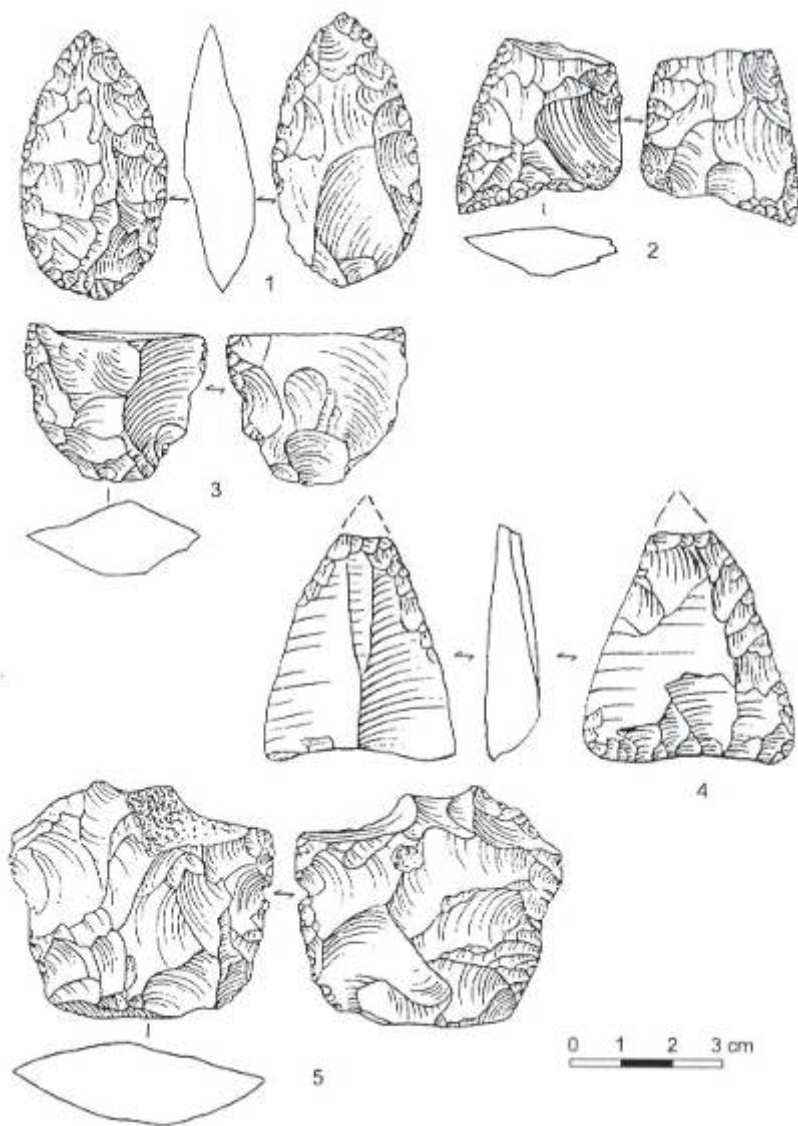

Fig. 12. Bobulești VI : 1-5, piese bifaciale (după P. Noiret, 2009).

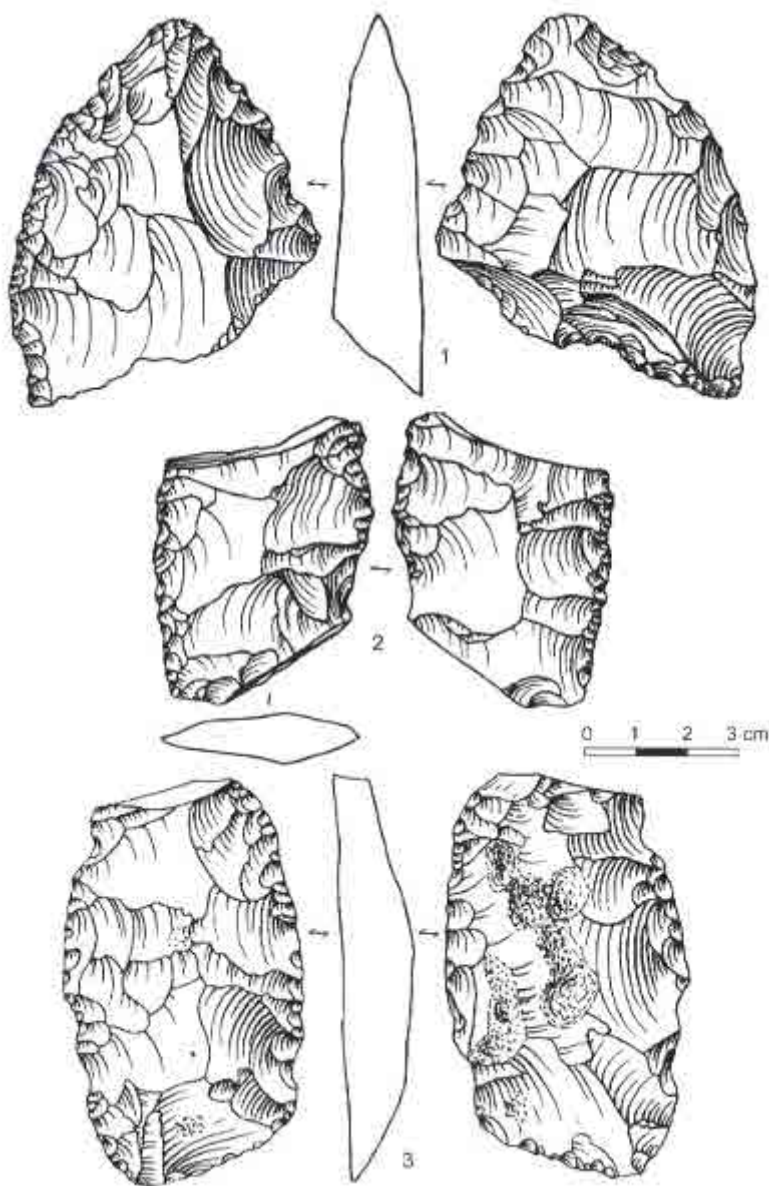

Fig. 13. Bobulești VI : 1-3, piese bifaciale (după P. Noiret, 2009).

7. SAT CIUTULEȘTI (raionul Florești, R. Moldova)

CIUTULEȘTI I

Localizare

Această stațiune se află la 3 km est de satul cu același nume, raionul Florești, pe un fragment din terasa a II-a de pe malul drept al Răutului, afluent de dreapta al Nistrului.

a. latitudine nordică: $47^{\circ}46'0,16''$

b. longitudine estică: $28^{\circ}26'0,59''$

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Această stațiune de terasă a fost descoperită de V. Marchevici, în anul 1958. Ea se află la 3 km est de satul cu același nume, raionul Florești, pe un fragment din terasa a II-a de pe malul drept al Răutului, afluent de dreapta al Nistrului.

Cercetări sistematice au fost efectuate în anii 1960-1962, 1968, 1973, de către N. Chetraru, uneori însoțit și de I. Borziac.

Stratigrafia geologică

1. cernoziom cu grosimea de 0,10-0,45 m (se precizează că înclinarea stratelor este de 15-20 cm / 1 m);

2. nivel diluvial-proluvial, spălat, cu oase de animale, între 0,10-0,45 m;

3. nivel diluvial, cenușiu-închis, lutos la partea inferioară (unde se află și un strat de prundiș), între 0,48-0,82 m;

4. argilă galben-închis, poroasă, cu un orizont de pietriș la partea superioară, între 0,82-1,70 m;

5. sol fosil, brun-castaniu, între 1,70-2,73 m;

6. argilă galben-închis, densă, care trece spre nisip fin, de culoare brună, cu blocuri de calcar, sub 2,73 m; spre 4,50 m se constată prezența sedimentelor de origine acvatică (I. Borziac, N. Chetraru, 1995, p. 97).

Stratigrafia arheologică

Au fost trasate și săpate patru secțiuni, iar materialele arheologice au fost raportate la acestea: În **S. I**, cu suprafața de 54 mp, s-au găsit, la partea inferioară a solului fosil, între 1,50-1,80 m, două aglomerații cu 7.880 piese de silex, oase de animale, plachete de gresie, resturi de structuri de combustie (4 vetre, spălate prin fenomene geopedologice). **S. II** avea o suprafață de numai 73 mp. Resturile de locuire se aflau la adâncimea de 1,50-1,90 m. S-au descoperit trei mici aglomerații de piese de silex (în total, peste 4.000 piese de silex), fără alte amenajări. **S. III** avea suprafața de 94 mp; nivelul de locuire se afla la adâncimea de 1,80-2,30 m, fiind compus dintr-o aglomerație de peste 7.000 piese de silex, oase de animale, 6 vetre de foc; **S. IV** avea suprafața de numai 35-37 mp, iar nivelul de locuire se afla la adâncimea de 2,00-2,20 m; s-au descoperit peste 200 piese silex: deșeuri de debitaj, nuclee, lame; este o zonă săracă în material arheologic, fiind situată, probabil, la periferia așezării (V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru, 1996, p. 52-57). Autorii cercetărilor mai precizează faptul că s-au identificat resturile unor posibile locuințe de suprafață, încălzite de vetre de foc, alte vetre, din apropierea atelierelor de cioplire având rolul de asigurare a căldurii în timpul ciopririi uneltelor de silex.

Complexele de locuire

Așa cum s-a prezentat mai sus, în toate cele patru secțiuni au fost descoperite aglomerări de piese de silex (ateliere de cioplire), cu structuri de combustie, reprezentând posibile amenajări de locuire.

Paleofauna mamiferelor mari este alcătuită din următoarele specii, cu precizarea numărului de indivizi identificați: *Equus latipes*, 108/10; *Bison priscus*, 104/9; *Cervus elaphus*, 26/4; *Cervus* sp., 16/3; *Capreolus capreolus*, 4/1; *Rangifer tarandus*, 3/1; *Lupus lupus* 3/1, alte specii având o pondere foarte mică, dar trebuie menționat și *Canis familiaris*, într-un singur exemplar, dar care pare să constituie cea mai timpurie prezență a câinelui domesticit în Paleoliticul superior al spațiului carpato-nistean (A. David, 1980, p. 162), la care se adaugă peste 1.200 fragmente nedeterminate.

A fost determinată și prezența speciilor de moluște terestre, specifice unui climat relativ cald și umed.

Flora era reprezentată de pin, brad, stejar, plop, specii specifice aceluiași tip de climat.

Utilajul litic din cele patru secțiuni era reprezentat de peste 25.000 piese silex local, alături de care, ca și materie primă, s-au mai determinat piese din gresie, cuarțit, șist negru de Audia. Au fost determinate următoarele categorii de piese litice: 592 nuclee întregi și fragmentare; 192 elemente primare de debitaj; 4334 lame întregi și fragmentare; 19.647 așchii de debitaj sau de refacere a nucleelor; 101 *chuttes de burins*; iar ca utilaj litic finit: 2 racloare, 49 gratoare, inclusiv 6 carenate, 59 burine, 8 vârfuri pe lame (lame de tip *appointée*, un vârf *La Gravette*, 9 lame de tip *à bord abattu*, deci de factură gravettiană, 62 lame retușate, 42 așchii retușate sau cu scobituri retușate, diverse).

Bibliografie

N. Chetraru, *Paleolitičeskaja stojanka Ciutulești I*, în *Izvestija-Chișinău*, 12, 1965, p. 53-61; A. David, *Teriofauna pleistočena Moldavii*, Chișinău, 1980; I. Borziac, N. Chetraru, *Stațiunea din Paleoliticul superior Ciutulești I*, în *ArhMold.*, XVIII, 1995, p. 95-113; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI V, Iași, 1996 P. Noiret, *Le Paléolithique supérieur de Moldavie. Essay de synthèse d'une évolution multiculturelle*, ERAUL 121, Liège, 2009.

Considerații

În ceea ce privește încadrarea crono-culturală, trebuie să amintim faptul că I. Borziac și N. Chetraru au considerat că acest tehnocomplex ar fi comparabil cu acelea din nivelele 10-7 de la Molodova V, cu precizarea că niv. 8 de aici a fost datat la 24.600 ± 170 BP (LG-14) (I. Borziac, N. Chetraru, 1995, p. 113); ulterior, I. Borziac a considerat că nivelul de locuire de la Ciutulești I ar aparține Paleoliticului superior vechi (V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru, 1996, 54). La rândul său, P. Noiret (2009, p. 314-315) apreciază că acest nivel de locuire poate fi încadrat în interstadiul Paudorf, deci cu o datare între 27.000 – 26.000 BP, iar prezența lamelelor din șist negru de Audia, descoperite și la Mitoc-Malu Galben, în nivelul gravettian I, ar putea indica prezența contactelor acestei populații cu spațiul de la vest de Prut.

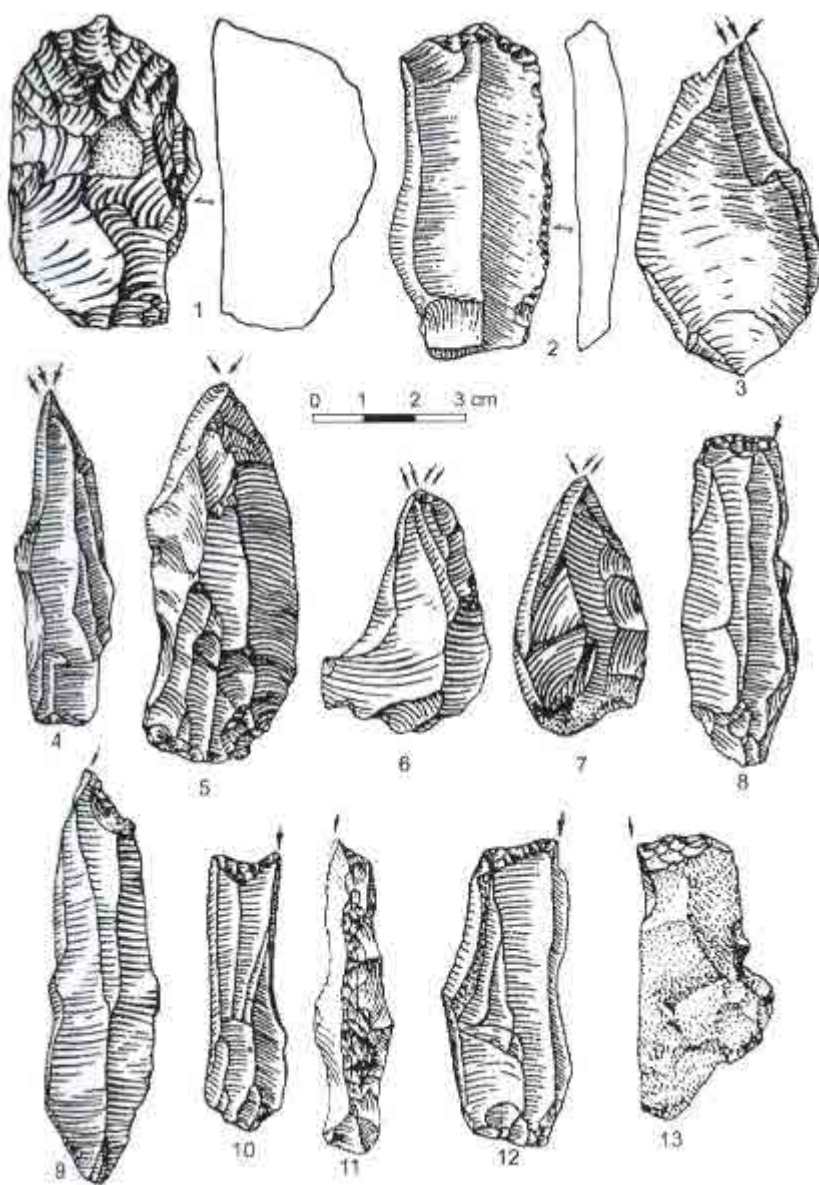

Fig. 14. Ciutulești I: 1, gratoar carenat atipic; 2, piesă *esquillée*; 3-7, burine diedre; 8-13, burine pe trunchiere retușată (după I. Borziac, N. Chetaru, 1995).

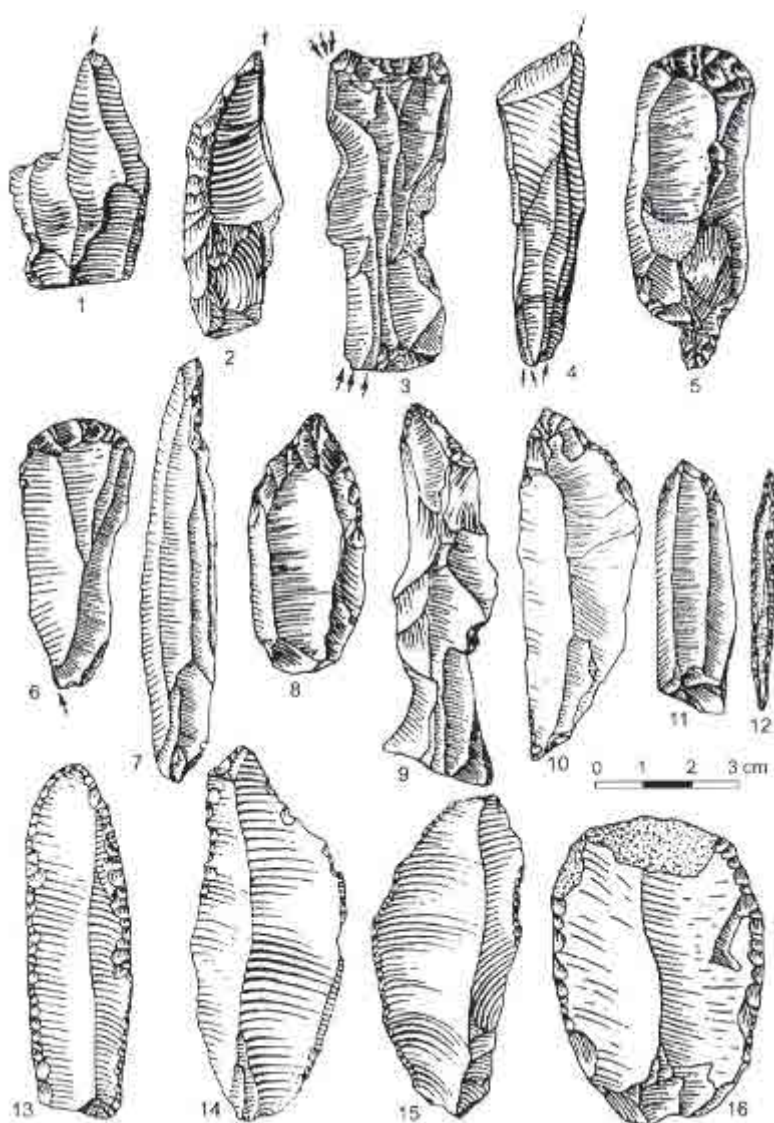

Fig. 15. Ciutulești I: 1-2, burine de unghi pe spărtură; 3-4, burine mixte; 5, gratoar-*bec*; 6, gratoar-burin; 7-11, lame *appointées*; 12, vârf *La Gravette*; 13, lamă retușată; 14-15, lame cu retușe de folosire; 16, racloar dublu convex (după I. Borzic, N. Chetaru, 1995).

8. SAT IAROVA (raionul Soroca, R. Moldova)

IAROVA

Localizare

Stațiunea musteriană este situată în centrul satului Iarova, raionul Soroca, R. Moldova, pe malul drept al pârâului local, ce confluează cu Nistrul la 150 m est de sit, în perimetrul fostului cimitir al satului și al unei cariere de gresie, prin a cărei excavație a fost afectată locuirea paleolitică.

a. latitudine nordică: 48⁰19'18''

b. longitudine estică: 28⁰03'20''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea este situată în centrul satului Iarova, raionul Soroca, R. Moldova, pe malul drept al pârâului local, ce confluează cu Nistrul la 150 m est de sit, în perimetrul fostului cimitir al satului și al unei cariere de gresie, prin a cărei excavație a fost afectată locuirea paleolitică. În momentul efectuării cercetărilor arheologice, din perimetrul stațiunii mai rămăseseră aproximativ 100 mp. Promontoriul pe care se află situl pare să reprezinte un fragment din terasa a III-a sau a IV-a a Nistrului. Stațiunea a fost descoperită de I. Borziac în 1987, efectuând primele sondaje în același an și în 1988, în asociere cu N. Anisiutkin. Cu ocazia primelor sondaje a fost curățat peretele carierei pe o lungime de 12 m, până la adâncimea de 2,3-2,6 m, unde au fost atinse depunerile de gresie compactă, zisă de Cosăuți. Sondajul din 1988 a fost de mai mici dimensiuni, fiind săpată o suprafață totală de aproximativ 12 mp.

Stratigrafia geologică și arheologică

- 1, cernoziom negru și cenușiu, de 0,30-0,40 m;
- 2, argilă brun-deschisă, carbonată, cu pietricele de calcar dezagregat, de 0,30-0,40 m;
- 3, argilă loessoidă, galben-deschis, uneori albicioasă, cu pietriș de calcar dezagregat la partea inferioară, de 0,40-0,50 m;

4, conglomerat cu pietriș rulat cimentat, ce reprezintă soclul terasei, pe care s-au acumulat depunerile argiloase, gros de 0,30-0,40 m. Acest conglomerat este depus direct peste gresiile compacte din baza terasei.

Resturile de locuire au fost depistate la partea superioară a conglomeratului de pietriș, din depunerea 4. La partea superioară a terasei, în cernoziom, au fost descoperite fragmente ceramice de tip Cucuteni-Tripolye timpuriu, apoi din Hallstatt.

Materialul litic paleolitic este reprezentat de piese cioplite din concrețiuni mici de silex rulat, dar și din *roggons* cu cortex, de calitate inferioară. Ambele tipuri de bolovani de silex sunt de proveniență locală. Au fost identificate, în săpătură, deci în poziție stratigrafică, 147 piese de silex: 23 nuclee, 47 unelte, 63 așchii, 3 lame, 11 spărturi și deșeuri. Uneltele au fost retușate pe așchii masive, cu talon neted și oblic. Lipsesc uneltele de tip Levallois. Au fost identificate 16 racloare de diverse tipuri, 6 gratoare, având ca suport nuclee (2), deci gratoare înalte, de tip carenat, așchii (4), 2 burine atipice (cu desprinderi burinante largi), 2 străpungătoare atipice, pe așchii cu retușe la partea dorsală, 2 piese de tip *couteau à dos naturel*, 3 piese cu scobituri de tip clactonian, 10 denticulate pe așchii, o piesă de tip *écailée*, 2 piese de tip *bec*, frecvente în inventarele litice date în Paleoliticul inferior din spațiul nistrean. Alte piese, atipice, par să aibă afinități cu descoperirile din nivelele inferioare de la Ofatinți și Duruitoarea Veche.

Materia primă

Uneltele au fost cioplite din silex de două categorii: mici bulgări rulați, de culoare cenușie sau neagră, și nuclee acoperite de cortex, tot din silex local, dar de calitate inferioară.

Bibliografie

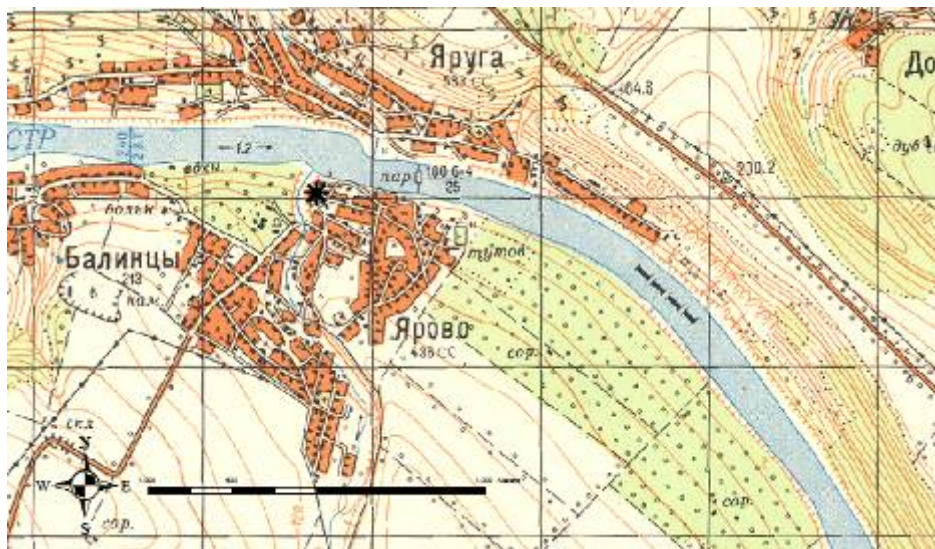
V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV, Iași, 2005.

Considerații

Pe aceste considerente tehnico-tipologice, I. Borziac a inclus materialele descoperite aici în categoria celor de tip tayacian, databile în Riss (soclul terasei pare să fi fost constituit în Mindel-Riss); există și

presupunerea că tehnocomplexul litic ar putea fi datat la începutul glaciațiunii Würm, deci de vârstă Amersfoort (V. Chirica, I. Borzic, 2005, p. 97-98). Industria litică de la Iarova are trăsături comune cu Paleoliticul inferior, dar și cu cel mijlociu din zona Nistrului, printre industriile comparabile fiind acelea din nivelele inferioare de la Ofatinți și Duruitoarea Veche.

9. SAT COSĂUȚI (raionul Soroca, R. Moldova)

COSĂUȚI I

Localizare

Stațiunea gravettiană pluristratificată se află pe terasa a II-a a Nistrului, la 0,5 km nord de satul cu același nume, regiunea Soroca, R. Moldova.

a. latitudine nordică: $48^{\circ}12'46,87''$

b. longitudine estică: $28^{\circ}14'41,6''$

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea gravettiană pluristratificată se află pe terasa a II-a a Nistrului, la 0,5 km nord de satul cu același nume, regiunea Soroca, R. Moldova. A fost descoperită de I. Borziac, în 1978, când s-au efectuat primele sondaje. Săpăturile sistematice au continuat până în anul 2010, anul morții lui Ilie Borziac, în cadrul Expediției Paleolitice nistreene, a Academiei de Științe a R. Moldova. În ani diferiți, la săpături au participat Serghei Covalenco și N. Chetraru. În perioada 1994-1998, cercetările interdisciplinare s-au desfășurat cu cooperarea unei echipe internaționale, formată din arheologi, M. Otte, P. Noiret (Liège), V. Chirica (Iași), pedo-geologul P. Haesaerts (Bruxelles), paleobotanistul Fr. Damblon (Bruxelles), alți specialiști, îndeosebi din R. Moldova. Au fost identificate 21 nivele de locuire gravettiană și epigravettiană, pe un profil de până la 16,5 m. Unele nivele de locuire au fost identificate și cercetate parțial prin sondaje restrânse (niv. 6c, 6d, 7, 8, 9, 10), în timp ce acelea din partea superioară a profilului au fost cercetate pe suprafețe mai largi, de peste 230 mp (niv. 1, 1a, 1b, 1c, 1d, 2a, 3b, 2c, 3, 3a, 4, 5, 6a, 6b).

Stratigrafia geologică a stațiunii a fost stabilită mai întâi de către I. Borziac (1991, p. 57-60), apoi de către P. Haesaerts, care a creat cele 9 cicluri sedimentare, specifice stațiunii (pe principiile științifice avute în vedere la Mitoc-Malu Galben și Molodova V), numerotate IX – I, unele divizate în mai multe sub-cicluri, în funcție de stratigrafia pedo-

geologică a profilului (P. Haesaerts, I. Borziac, V. Chirica, Fr. Damblon, L. Koulakovska, J. van der Plicht, 2003, p. 163-188; P. Haesaerts, I. Borziac, V. Chirica, Fr. Damblon, L. Koulakovska, 2004, p. 33-56). Precizăm că fiecare dintre aceste cicluri reprezintă episoade climatice specifice zonei, dar bine marcate la Cosăuți. Astfel, *ciclul VII* (Cos. VII) este specific nivelului de locuire 10, puțin anterior vârstei de 19.500 BP; *ciclul VI* cu două episoade climatice: Cos. VI-4 și Cos. VI-2, au fost identificate în perioada locuirilor niv. 9-5, cu datări de 19.400 BP și 19.200 BP până la 18.439 BP și 18260 BP; *ciclul V* cuprinde episoadele climatice Cos. V-4 și Cos. V-2, raportate nivelelor de locuire 4 – 2a, datate între 18.000 BP și 17.200 BP; *ciclul IV* a fost raportat nivelelor de locuire 1d – 1a, între 17.200 și 16.000 BP; *ciclul III*, cu episoadele climatice Cos. III-2 și Cos. III-1, a fost datat la aproximativ 13.380 BP; *ciclurile II* și *I* au mai puțină importanță, întrucât nu sunt dublate de locuiri umane.

Stratigrafia arheologică; complexe de locuire; utilajul litic

Cele 25 nivelele de locuire sunt reprezentate sub forma unor orizonturi subțiri, de 10-20 cm, cu resturi de vetre, locuințe sezoniere de suprafață, special amenajate, resturi faunistice (predomină renul, cu un procentaj de 80 %, dar este prezent și mamutul, prin defense și alte resturi osoase), un bogat inventar osos și altul, și mai bogat, litic, cioplit din silex, marnă, șist. Procentajul uneltelor, de numai 1,65-2,35 % din totalul pieselor litice, demonstrează prezența unor ateliere de cioplire. S-a constatat, ca o trăsătură a Gravettianului superior (Epigravettian), o continuă diminuare a dimensiunilor pieselor cioplite, prin folosirea nucleelor mijlocii și mici; o altă trăsătură a acestor tehnocomplexe o reprezintă detașarea așchiilor “hazardate”, din nuclee cu mai multe planuri și taloane. Utilajul finit se reduce la patru tipuri esențiale: burine (în cadrul cărora predomină acelea pe suporturi trunchiate și retușate); gratoare (simple, pe lame și pe așchii plate, foarte rar cu retușe pe laturile lungi; lame și lamele cu retușe abrupte, întâlnite și la Molodova V/7 și Costești I (în cadrul cărora se întâlnesc variante cu transformări frecvente și semnificative); vârfuri de tip *La Gravette*, alungite, cu unele specificități, cum ar fi lamelele-vârfuri pe care le-am numit *tip Cosăuți*.

Nu se pot face raportări uniforme, pe toate nivelele de locuire, în privința tehnocomplexelor din mai multe motive, printre care cel mai

important se referă la dimensiunile suprafețelor cercetate: primele nivele (de sus în jos) au fost identificate doar prin răzuirea profilului, deoarece stațiunea a fost descoperită după ce fusese parțial afectată de exploatarea calcarului și partea superioară fusese deja decapată; au existat carențe obiective în „exploatarea” datelor oferite de săpătură, determinate de condițiile cercetării arheologice; deosebirile în interpretarea pieselor de către autorul descoperirilor și de către colegii belgieni, participanți la săpături în decursul unor campanii de cercetări arheologice.

Utilajul pe materii dure animale

Deosebit de bogată este industria pe materii dure animale, cu o anumită abundență a vârfurilor de lance, majoritatea din ivoriu de mamut (de mai multe tipuri: cu șanțuri longitudinale, aplatizate, fusiforme, simple sau duble), străpungătoare, ciocane-târâcop, polizoare, vârfuri (unele masive, din corn de ren), cuțite, proiectile, un trident din corn de ren, ace (unul fiind găsit într-un „portac” dintr-un tub din os), harpune (unul de mari dimensiuni, din corn de ren cu două rânduri de barbeluri) etc.

Obiecte de artă și de podoabă

La fel de bogate și variate sunt piesele de podoabă sau de artă mobilă, din piatră, os, corn, ivoriu, prezente, ca și industria pe materii dure animale, în toate nivelele cercetate sistematic: galete și plachete din gresie cu decor variat, incizat, fragmente de oase și coarne de ren, decorate cu incizii, eboșe și fragmente de brățări sau chiar brățări întregi, din ivoriu (demonstrând existența unor adevărate ateliere specializate), pandantive (din gresie) incizate, din os, din cochilii și din ivoriu de mamut, discuri din gresie sau din ivoriu de mamut, decorate cu incizii, dinți perforați, o amuletă decorată cu șiruri de împunsături, o statueta antropomorfă feminină și una animalieră (bizon) acefalică, un fragment de placă din marnă, incizată etc. (I. Borzic, C.-V. Chirica, 1996, p. 393-401; I. Borzic, M. Otte, P. Noiret, 1998, p. 5-27; C.-V. Chirica, 2004, p. 177-186).

Fauna

Resturile faunistice sunt numeroase și diversificate, dar datorită specificului săpăturilor (suprafețelor săpate), informațiile nu sunt totdeauna coerente. Astfel, în niv. 10 – 6b, predomină renul și calul, cu mai multe resturi osoase ce aparțin la 1-3 indivizi; în niv. 6a – 1,

predomină tot renul și calul, cu foarte bogate resturi osoase, dar și numărul exemplarelor este mult mai mare: niv. 4: 2.614 fragm. și 4 indivizi (ren); 228/5 (cal); niv. 3: 5.770/22 (ren) și 720/5 (cal); niv. 2b: 1.291/12 (ren) și 543/8 (cal) etc. (P. Noiret, 2009, p. 253).

Datări radiometrice

Considerăm necesar să prezentăm datările de cronologie absolută ale unor nivele de locuire:

- niv. 9 – 19.410 ± 100 BP / GrN-21795;
- niv. 6c – 18.395 ± 160 BP / AA-1232;
- niv. 6b – 19.200 ± 130 BP / GrN-21361;
- niv. 6a – 18.140 ± 165 BP / AA-1231;
- niv. V – 17.030 ± 180 BP / GIN-4152;
- niv. 4 – 17.950 ± 100 BP / GrN-21794;
- niv. 4 – 17.100 ± 250 BP / GIN-4150;
- niv. 3 – 18.030 ± 150 BP / GrN-21359;
- niv. 3 – 17.840 ± 550 BP / SOAN-2462;
- niv. 3b – 17.910 ± 80 BP / GrN-21360;
- niv. 2 – 19.020 ± 925 BP (SOAN-2452);
- niv. 2c – 17.620 ± 210 BP / GrN-21793;
- niv. 2b – 18.200 ± 500 BP / GIN-4148;
- niv. 2a – 17.230 ± 140 BP / GrN-21792;
- niv. 1 – 17.200 ± 300 BP / GIN-4146 (I. Borziac, 1991, p. 56-65).

Bibliografie

I. A. Borziac, Kosouțsi: a multi-level Late Palaeolithic site on the Middle Dniester, Moldavian SSR. *Antiquity*, Chișinău, 1989; I. A. Borziac, Bifacial stone tools of Late Palaeolithic in Dniestr-Prut interfluve, în J. K. Kozłowski (org. du Coll.), *Feuilles de pierre. Les industries à pointes foliacées du Paléolithique supérieur européen*, Actes du Colloque de Cracovie, (1989), ERAUL 42, Liège, 1990; I. Borziac, Quelques données préalables sur l'habitat tardipaléolithique pluristratifié de Cosseoutsy sur le Dniestr Moyen, în V. Chirica, D. Monah (éd.), *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen*, BAI IV, Iași, 1991; I. Borziac, Les chasseurs de renne de Kosoutsy, site paléolithique tardif à plusieurs niveaux, sur le Dniestr Moyen, in *L'Anthropologie*, (Paris) t.97, nos 2/3, 1993; V. Chirica, I. A. Borziac,

Les ivoires du sud-est de l'Europe: Bulgarie, Grèce, Yougoslavie et Roumanie jusqu'au Dniestr, in: J. Hahn, M. Menu, Y. Taborin, P. Walter et Fr. Widemann (ed.), *Le travail et l'usage de l'ivoire au Paléolithique supérieur*, Actes de la Table ronde de Ravello (29-31 mai 1992), Rome, 1995; I. A. Borziac, C-V. Chirica, Pièces de marne du Paléolithique supérieur de la Vallée du Dniestr, in *Préhistoire Européenne* 9, Liège, 1996; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forli, 1996, vol. VI, p. 213-226; I. Borziac, M. Otte, P. Noiret, Piese de artă paleolitică și de podoabă de la stațiunea paleolitică cu mai multe niveluri de locuire Cosăuți din zona Nistrului mijlociu, în *Revista Arheologică*, 1, Chișinău, 1998; I. Borziac, V. Chirica, Considération concernant le Gravettien de l'espace compris entre le Dniestr et les Carpates, in *Préhistoire Européenne* 14, Liège, 1999; V. Chirica, I. Borziac, Gravetianul din spațiul carpato-nistrean, în *ArhMold.*, XXIII-XXIV, 2003; P. Haesaerts, I. Borziac, V. Chirica, F. Damblon, L. Koulakovska, J. Van der Plicht, The East-Carpatian loess record: a reference for the middle and late Pleniglacial stratigraphy in Centrale Europe, în *Quaternaire*, Paris, Nr.14 (3), Paris, 2003; P. Haesaerts, I. Borziac, V. Chirica, F. Damblon, L. Koulakovska, Cadre stratigraphique et chronologique du Gravettien en Europe Centrale, in J. A. Svoboda, L. Sedlakova, (eds.), *The Gravettian along the Danube. Proceeding of the Miculov Conference*, Brno, 2004; I. Borziac, Gravetianul tardiv în spațiul Carpato-Nistrean. Cultura Molodova-Cosăuți-Cotu Miculinți, în *Studii de istorie veche și medievală. Studia in honorem Cheorghe Postică*, Chișinău, 2004; I. Borziac, P. Haesaerts, V. Chirica, Cadrul cronostratigrafic al Paleoliticului superior cuprins între Carpații Orientali și Nistru, în *Revista Arheologică*, S.N., 1, nr. 2, 2005; P. Noiret, *Le Paléolithique supérieur de Moldavie. Essay de synthèse d'une évolution multiculturelle*, ERAUL 121, Liège, 2009; P. Haesaerts, I. Borziac, V. P. Chekha, V. Chirica, N. I. Drozdov, L. Koulakovska, L. A. Orlova, J. Van der Plicht, F. Damblon, Charcoal and wood remains for radiocarbon dating Upper Pleistocene loess sequences in Eastern Europe and Central Siberia, în *Palaeogeography Palaeoclimatology Palaeoecology*, 291 (2010), p. 106-127; Ilie Borziac, Vasile Chirica, Paleoliticul mijlociu, Paleoliticul superior și Epipaleoliticul –

Mezoliticul în spațiul carpato-nistrean, în ArhMold., XXXIII, 2010, p. 26-68; V. Chirica, I. Borziac, Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009.

Considerații

Noi am identificat cultura Molodova-Cosăuți-Cotu Miculinți, de factură epigravettiană, cu trei etape de evoluție, în care am inclus peste 100 de situri din spațiul carpato-nistrean (V. Chirica, I. Borziac, 2009, p. 27-29, 49). Dar este necesar să precizăm că am inclus aici doar informațiile esențiale ale stațiunii. Ilie Borziac intenționa să realizeze, cu un colectiv de specialiști din Belgia și România, Monografia acestei mari stațiuni, și să o publice într-un volum special. Decesul să prematur a blocat această inițiativă, astfel că valorificarea extrem de bogatelor informații arheologice va fi realizată într-un viitor neprecizat.

Din punct de vedere al *ritmurilor evolutive* ale Gravettianului dintre Carpați și Nistru (M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, 1996, p. 215-216), nivelele de la Cosăuți pot fi încadrate în felul următor:

Stadiul V:

- niv. 1, datat la niv. 1 – 17.200 ± 300 BP (GIN-4146), cu afinități la Molodova V, niv. IV-III, cu debitaj prismatic, unelte lamelare: gratoare și burine etc.

- niv. 2, datat la 18.200 ± 500 BP (GIN-4148) și 19.020 ± 925 BP (SOAN-2452, cu tipuri de piese comparabile cu acelea de la Molodova V, niv. IV.

- niv. 3, datat la 17.840 ± 550 BP (SOAN-2462), cu racloare, gratoare, burine predominante cantitativ, lame și lamele de tip *à bord abattu*, *perçoirs*, lame și așchii retușate etc. Acest nivel se remarcă prin cele peste 12.000 piese litice, dintre care 300 unelte.

- niv. 3a și 4, cu peste 5000 piese litice, dintre care 120 unelte; niv. 4 – 17.100 ± 250 BP (GIN-4150), se apropie de caracteristicile niv. VI de la Molodova V.

- niv. 5, la fel de apropiat, ca utilaj litic, de niv. VI de la Molodova V, a fost datat la 17.030 ± 180 BP / GIN-4152.

- niv. 6a, 6b, 6c, sunt dateate: niv. 6c – 18.395 ± 160 BP (AA-1232); 19.200 ± 130 BP (GrN-21361), respectiv, 18.140 ± 165 BP (AA-

1231), se pot include în același *stadiu* evolutiv al Gravettianului carpato-nistrean.

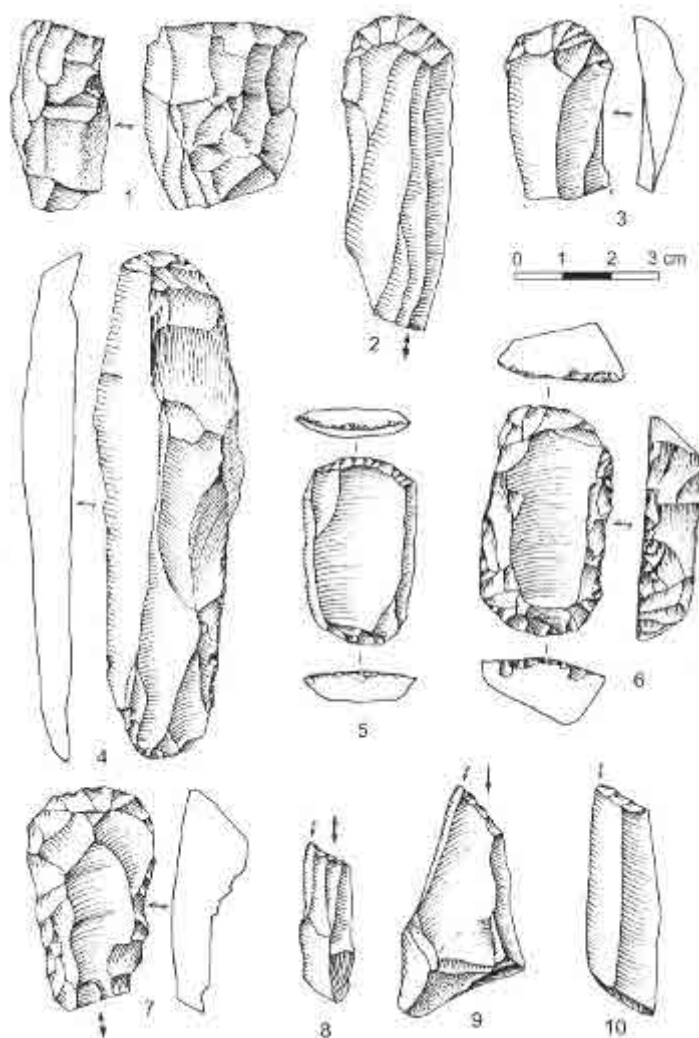

Fig. 16. Cosăuți I, niv. 4: 1, nucleu de lamele; 2-3, gratoare pe lamă; 4, gratoar pe lamă *à crête*; 5-6, gratoare duble; 7, gratoar pe așchie retușată; 8-10, burine pe trunchiere retușată (după I. Borziciac).

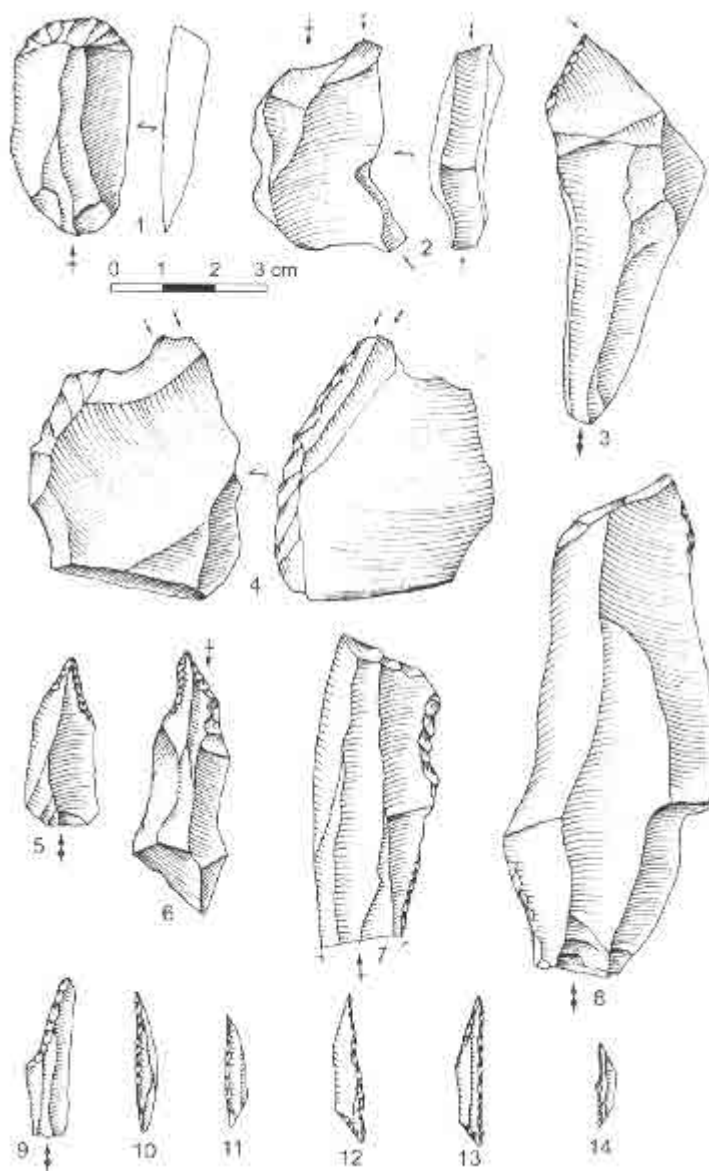

Fig. 17. Cosăuți I, niv. 3a: 1, gratoar pe lamă; 2, burin de unghi pe spărtură; 3, burin transversal pe latură retușată; 4, burin pe scobitură; 5-6, *perçoirs*; 7-8, lame trunchiate; 9, lamă de tip *à cran* distal; 10-13, *micro-gravettes*; 14, piesă dublu vârfită (după I. Borziac).

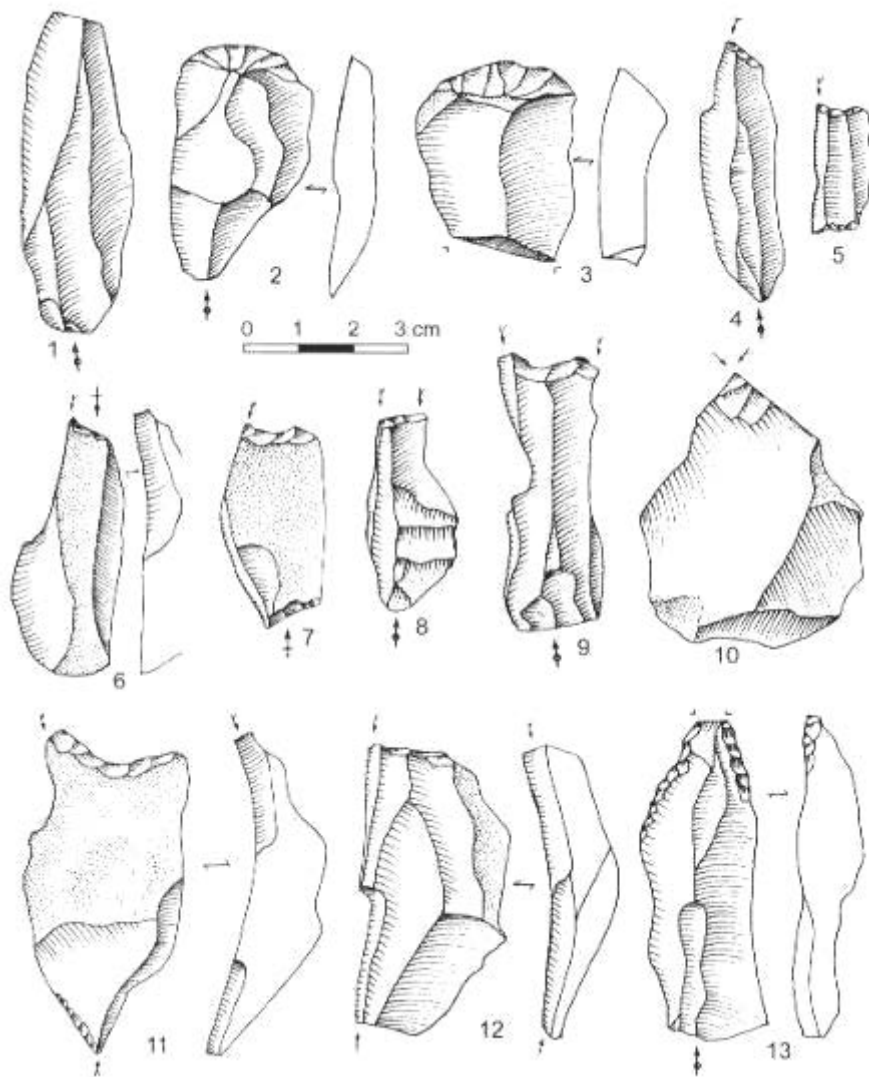

Fig. 18. Cosăuți I, niv. 2b: 1, lamă; 2-3, gratoare pe așchie; 4-9, 11, burine pe trunchiere retușată; 10, burin diedru; 12, burin mixt; 13, *perçoir* (după I. Borzic).

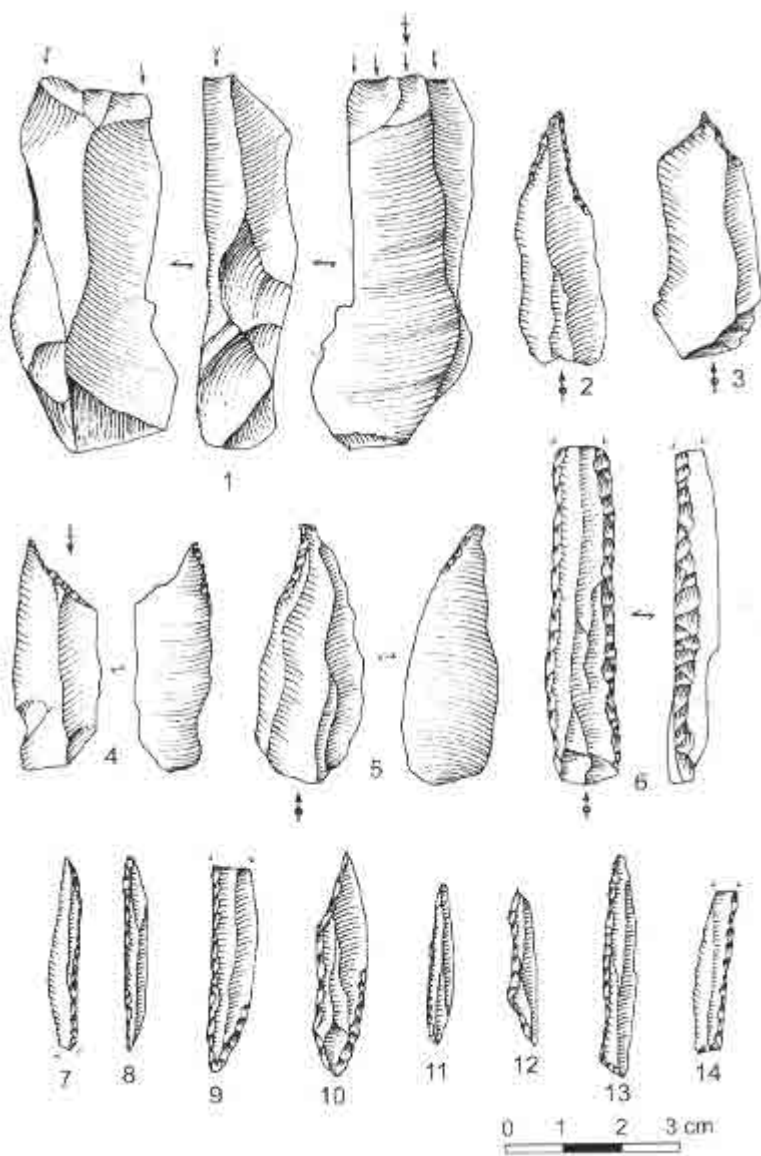

Fig. 19. Cosăuți I, niv. 1: 1, burin pe trunchiere retușată; 2-3, *perçoirs*; 4-5, *alésoirs*; 6, lamă cu dublă retușare abruptă; 7-14, piese à dos (după I. Borzic).

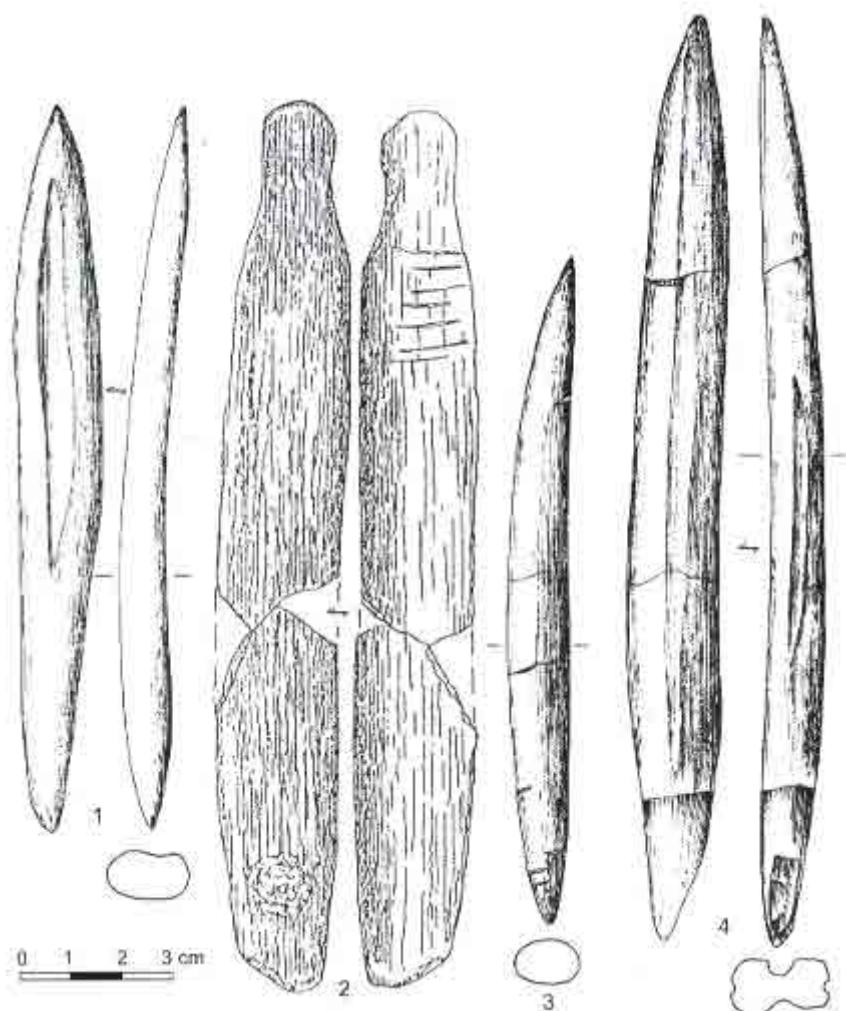

Fig. 20. Cosăuți I, niv. 8: 1, vârf de lance cu șanțuire longitudinală. Niv. 6d: 2, „cuțit” (*poignard*); 3, vârf de lance. Niv. 6b: 4, vârf de lance cu șanțuiri longitudinale (după I. Borzici).

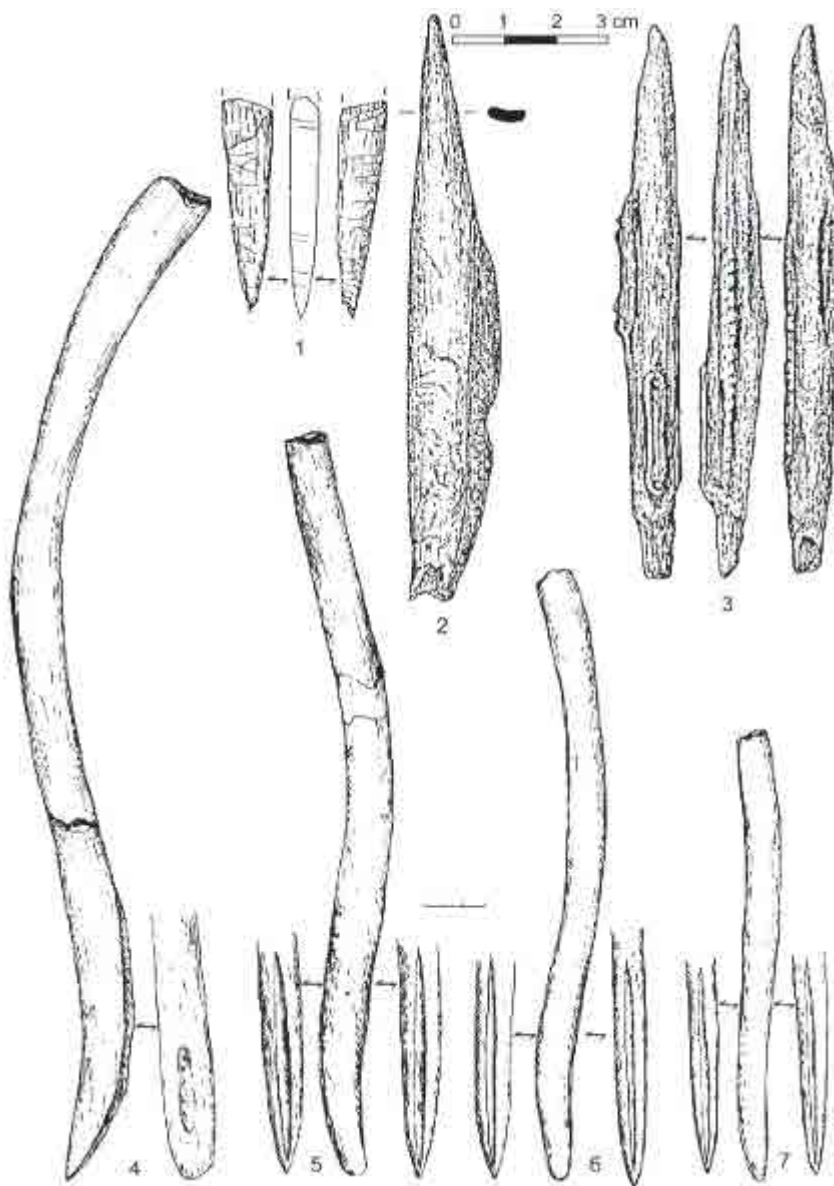

Fig. 21. Cosăuți I, niv. 3a: baza unui vârf de lance cu incizii; 2, străpungător din os; 3, vârf de lance cu decor. Niv. 3: 4-7, unelte-arme din corn de ren (după I. Borziac).

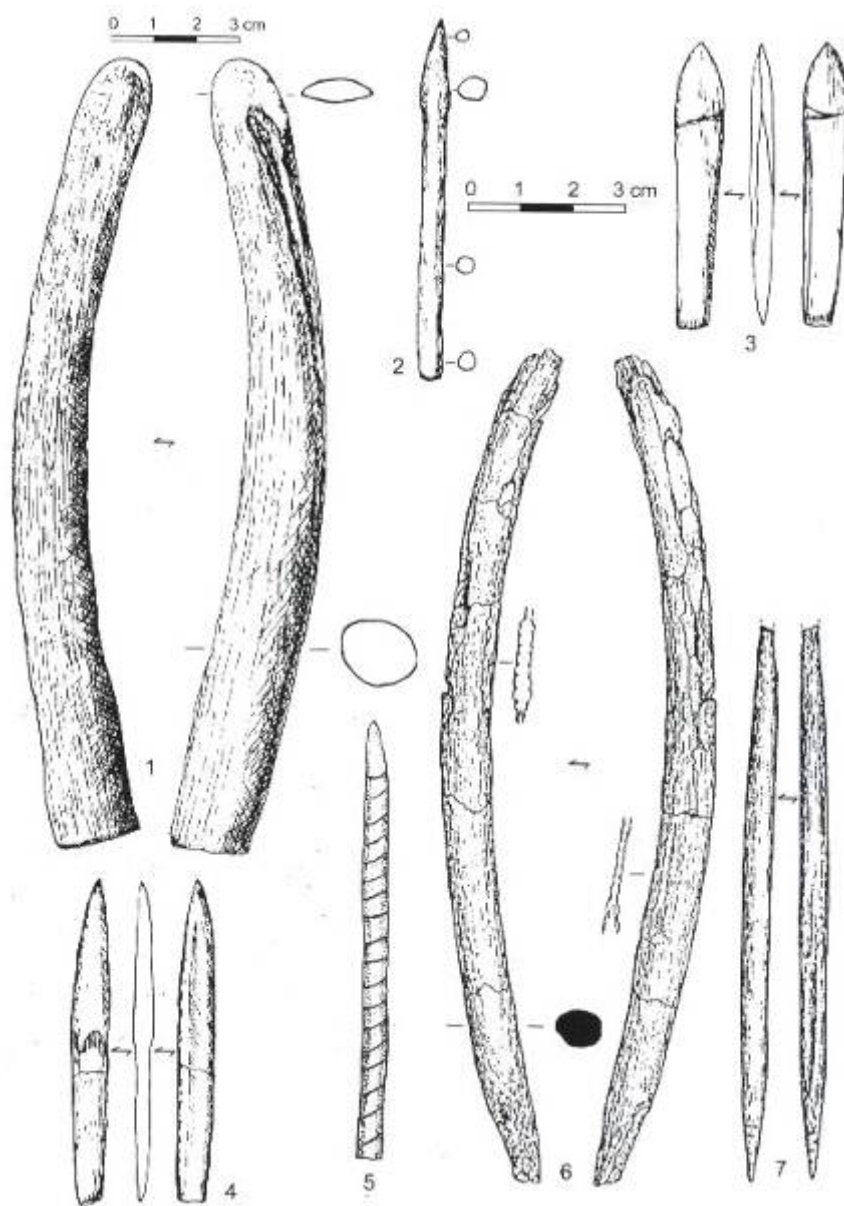

Fig. 22. Cosăuți, niv. 3b: 1, unealtă din corn de ren; 2-4, vârfuri de proiectile; 5, vârf de lance cu decor spiralic; 6, vârf decorat; 7, vârf de lance (după I. Borzic).

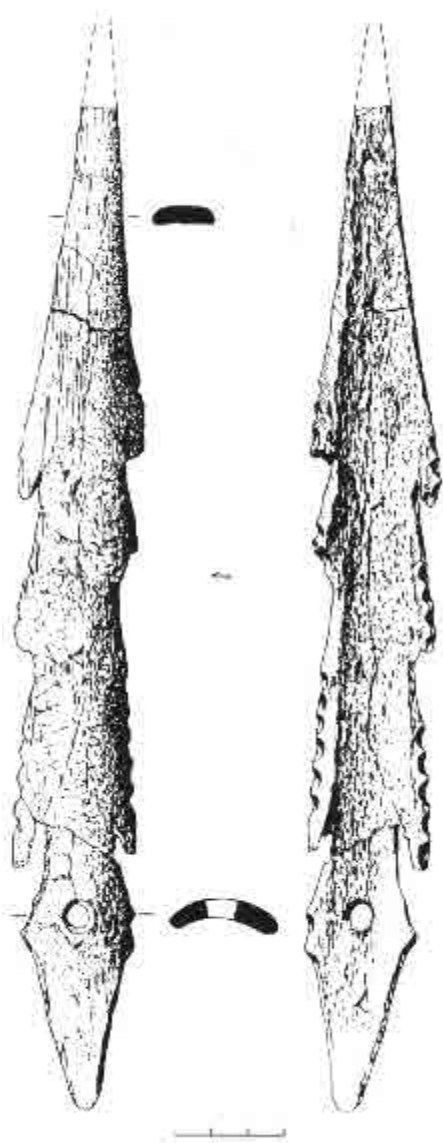

Fig. 23. Cosăuți, niv. 1: harpun din corn de ren cu două rânduri de barbeluri (după I. Borzic).

10. SAT RAȘCOV (raionul Camenca, R. Moldova)

RAȘCOV VII

Localizare

Stațiunea se află pe malul pârâului Valadinca, afluent de stânga al Nistrului, pe terasa a III-a a acestuia, nu departe de confluența sa cu Nistrul, la nord de satul Rașcov, raionul Camenca, R. Moldova.

a. latitudine nordică: 47°57'57,61''

b. longitudine estică: 28°49'43,11''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea a fost descoperită în 1960, de către N. Chetaru, care a făcut și primele săpături pe o suprafață de 400 mp, în asociere cu G. Grigor'eva și I. Borziac. Ca și la Babin I, săpăturile s-au efectuat sub formă de sondaje și secțiuni, cu unele imperfecțiuni în ceea ce privește stratigrafia sitului. Precizăm că în perioada anilor 1953-1957, A. P. Chernysh a descoperit 6 situri pe teritoriul satului Rașcov, cu materiale paleolitice și mezolitice (I. Borziac, V. Chirica, A. David, 2007, p. 8; N. A. Chetaru, G. V. Grigor'eva, S. I. Covalenco, 2007).

Stratigrafia geologică

- 1, sol actual, humus, gros de 50-70 cm;
- 2, strat de tranziție, gros de 20-40 cm;
- 3, luturi loessoide, maronii, cu grosimea de 70-90 cm;
- 4, luturi loessoide roșietice, cu incluziuni cenușiu-albăstrui, de 100 cm.

Stratigrafia arheologică

Nivelul de cultură pare să se afle la baza depunerii de humus, în depunerile 2 și 3, între aproximativ 50-80 cm adâncime (N. Chetaru, 1973, p. 96). Este menționată o singură datare de cronologie absolută, de 12.220 ± 500 BP (LE-1051) (P. Noiret, 2009, p. 291), mult prea recentă, datorată, probabil, calității precare a eșantionului, căci se află în contradicție cu caracteristicile materialului arheologic; de altfel, noi (V. Chirica, I. Borziac, 2009, p. 45) am menționat alte două date: $19.100 \pm$

300 BP (Ki-11853) și 19.450 ± 220 (Ki-11854), care sunt coerente. Nu au fost semnalate amenajări speciale, de tipul structurilor de locuire.

Paleofaună

Resturile faunistice, bogate și variate, sunt atribuite speciilor: *Rangifer tarandus* (6109 resturi, 54 indivizi); *Equus latipes* (24 indivizi, fără nr. de fragmente osoase); *Coelodonta antiquitatis* (97/4); *Mammuthus primigenius* (85/3); *Cervus elaphus* (4 indivizi) (I. Borziac, 1994, p. 27).

Utilajul litic

Industria litică a fost cioplită din silex. I. Borziac (1994, p. 27) apreciază la peste 60.000 toate piesele litice, cu 5.000 unelte, cu foarte multe nuclee (2.360), majoritatea prismatice de lame, dar și de lamele, aproximativ 700 gratoare, 1500 burine (îndeosebi pe trunchiere dreaptă sau convexă retușată), 700 piese à *bord abattu*, inclusiv *micro-gravettes* și lamele *Dufour*, 150 așchii retușate. Sunt prezente în număr foarte mare gratoarele carenate și à *museau*, carenate nucleiforme, sau pe suporturi groase (așchii, adesea corticale), amintind formele aurignaciene. Cele mai multe burine au fost realizate pe trunchieri de diverse tipuri, de unghi pe spărtură, pe fragmente de lame detașate prin debitaj unipolar. Peste 68 de străpungătoare au fost realizate pe lame de diferite tipuri. Sunt foarte multe lame retușate, dar nici una de tip *appointée*. Trei lame sunt de tipul à *cran*. O mare varietate de dimensiuni comportă piesele à *dos*: fragmentare, unele sub 1,5 cm., cu retușe inverse (adevărate lamele *Dufour*), dar sunt și lame de dimensiuni mai mari. Retușe abrupte au fost aplicate și pe unele suporturi, pe care le-au transformat în lamele de tip à *dos abattu*. Există câteva exemplare de forme geometrice, cu două trunchieri retușate, având sub 3 cm lungime.

Industria pe materii dure animale

Au fost descoperite 16 fragmente de ivoriu de mamut, cu urme de prelucrare intenționată, transformate în vârfuri de lance, cu incizii laterale, ori cu aripioare laterale (*rainures*), un mâner de unealtă, din os, fragmente de coarne cu prelucrări intenționate.

Încadrare geo-cronologică și culturală

În ceea ce privește încadrarea tehnico-tipologică și culturală a acestui important tehnocomplex, I. Borziac (V. Chirica, I. Borziac, 2009, p. 41-47) constată:

- s-au folosit două tipuri de materie primă: bulgări (*roggons*) din depunerile cretacice locale, și galeți rulați, cu dimensiunile de 5-6 cm;
- tehnica de percucie este subparalelă, cu preponderența nucleelor quasi-prismatice, microlitizate prin intensul debitaj;
- utilizarea pe scară largă a nucleelor mijlocii și mici, ori a celor obținute din așchii groase, presupune tehnici avansate de desprinderi, prin folosirea „mediatorului” din os și corn;
- ca urmare a tehnicii quasi-paralele s-au obținut suporturi de dimensiuni mici și mijlocii, cum ar fi așchii și lame scurte și masive, determinate și de caracteristicile materiei prime. Indicii tehnici ai tehnocomplexului sunt: IG = 38,2; IB = 25,1; IBd = 10,50 ; Ibt = 6,2; IGA = 46,21; IN (nuclee) = 14,40; IPD (denticulate) = 0,94; IPE (*encoche*s) = 1,64; Grupa Aurignaciană = 20,41; Grupa Gravettiană = 18,13.

Bibliografie

N. Ketrașu, *Pam'jatniki epoh paleolita i neolita*, Chișinău, 1973; I. Borzic, *Paleoliticul și mezoliticul dintre Nistru și Prut (Republica Moldova)*, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2, București; N. A. Chetraru, G. B. Grigor'eva, S. I. Covalenco, *Verhnepaleolitičeskaja stojanka Rașcov VII*, Chișinău, 2007; I. Borzic, V. Chirica, A. David, *L'Aurignacien moyen et tardif de l'espace Carpatique-Dniestréen. Gisement Climautsi II*, BAI XIX (éd. V. Chirica), Iași, 2007; I. Borzic, V. Chirica, *Périodisation culturelle, chronologie relative et radiométrique des faciès du Paléolithique supérieur de l'espace carpato-dniestréen*, în V. Chirica, M.-C. Văleanu (éds.), *Etablissements et habitations préhistoriques. Structure, organisation, symbole*. Actes du Coll. de Iași, 10-12 déc. 2007, Bibliotheca Archaeologica Moldaviae, IX, 2008, p. 7-50; P. Noiret, *Le Paléolithique supérieur de Moldavie. Essai de synthèse d'une évolution multiculturelle*, ERAUL 121, Liège; V. Chirica, I. Borzic, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009.

Considerații

Pe baza corespondenței speciilor faunistice de aici, cu acelea de la Molodova V (niv. 7-6) și Corman IV (niv. 5-4), S. Covalenco (1995,

p. 155-156) apreciază vârsta locuirii de la Rașcov VII ca fiind de aproximativ 18.000-17.000 ani.

Coroborând toate informațiile arheologice oferite de cercetările de la stațiunea Rașcov VII, noi am ajuns la concluzia că această locuire reprezintă o variantă locală a unui grup cultural mult mai vast, format la est de Carpați, ca urmare a interferențelor comunităților din Aurignacianul superior cu acelea ale Gravettianului mediu. Am creat, deci, *Faciesul (Cultura) Rașcov*, evidențiată pe baza tehnocomplexului litic și a celorlalte elemente ale nivelului de locuire. După opinia noastră, industria de la Rașcov VII are originea în stațiunile de pe Dunărea Mijlocie, de unde a penetrat în spațiul carpato-nistrean (I. Borzic, V. Chirica, 2008, p. 37-38). În ceea ce privește descoperirile de la Rașcov VIII, am apreciat că ar putea reprezenta o locuire similară cu Rașcov VII, dar descoperirile arheologice nu au fost publicate coerent (V. Chirica, I. Borzic, 2009, p. 47).

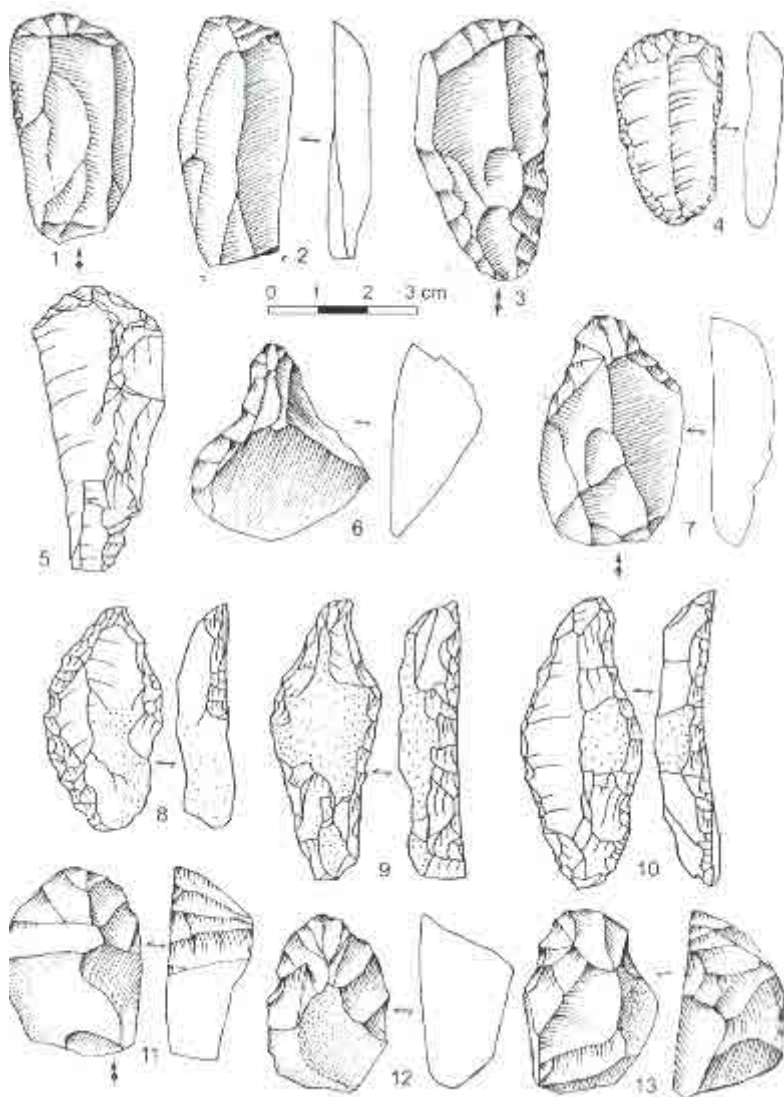

Fig. 24. Rașcov VII: 1-2, gratoare pe lamă; 3-4, gratoare pe lamă retușată; 5, gratoar pe lamă *à crête*; 6-7, gratoare *à museau*; 8-10, gratoare *à museau* pe lamă *à crête*; 11-13, gratoare crenate (după P. Noiret, 2009).

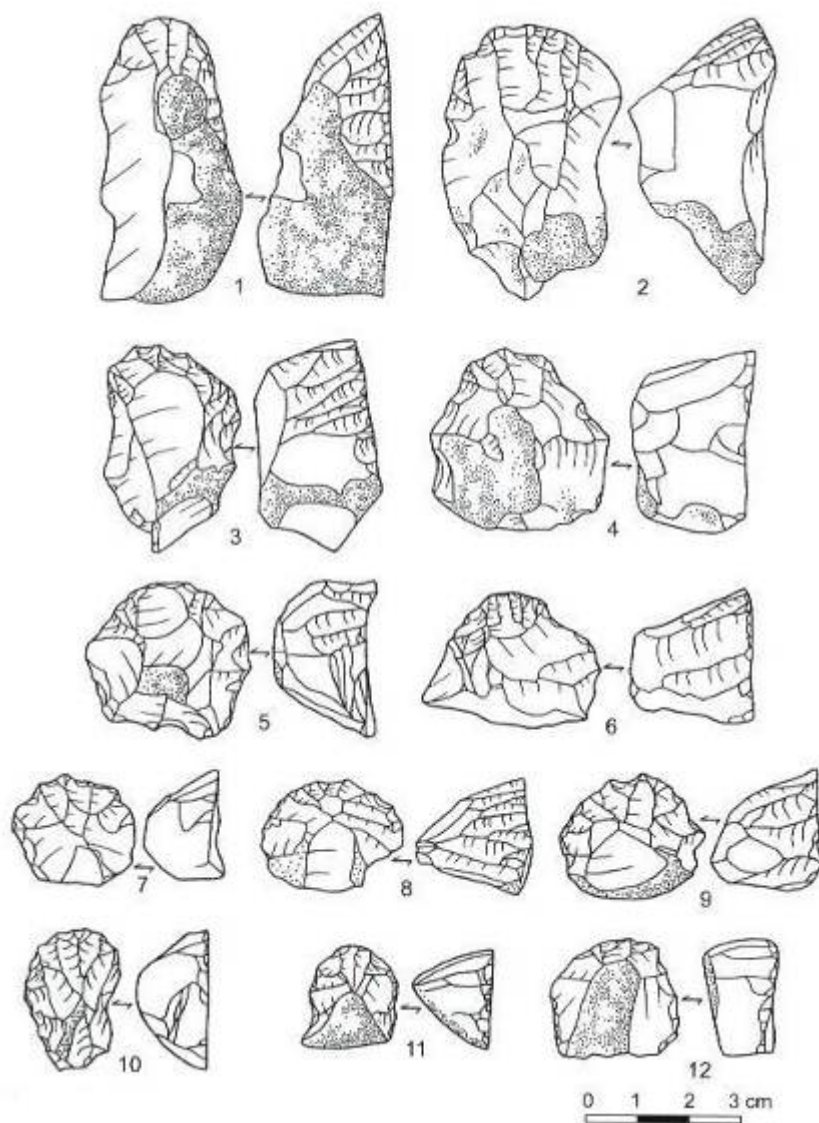

Fig. 25. Rașcov VII: 1-12, gratoare carenate nucleiforme (după P. Noiret, 2009).

11-12. SAT CLIMĂUȚII DE JOS (raionul Șoldănești, R. Moldova)

CLIMĂUȚII I și II

Localizare

Stațiunile se află pe teritoriul satului Climăuții de Jos, pe partea dreaptă a Nistrului.

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea Climăuți I se află pe teritoriul satului Climăuții de Jos, pe terasa a II-a de pe partea dreaptă a Nistrului, raionul șoldănești, R. Moldova. A. P. Chernysh (1973, p.104) precizează ca a descoperit stațiunea în 1952, dar I. Borziac își asumă descoperirea în 1970, cu efectuarea primelor sondaje în același an, altele, în 1989.

a. latitudine nordică: 47°56'57,66''

b. longitudine estică: 28°48'32,34''

Stratigrafia geologică

- 1, strat de humus, holocen, de 0,20-0,30 m;
- 2, argile nisipoase gălbui, bine tasate, carbonatate, de 0,40-0,60 m;
- 3, argile nisipoase maronii, caracteristice unui sol fosil, identice cu solul de la Climăuți II, identificat ca fiind de epocă Briansk-Paudorf, de 0,45-0,55;
- 4, argile nisipoase, galbene, compacte, carbonatate, depuse pe un strat de calcar, de 1,20-1,40 m (V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, 1996, p. 58).

Stratigrafia arheologică

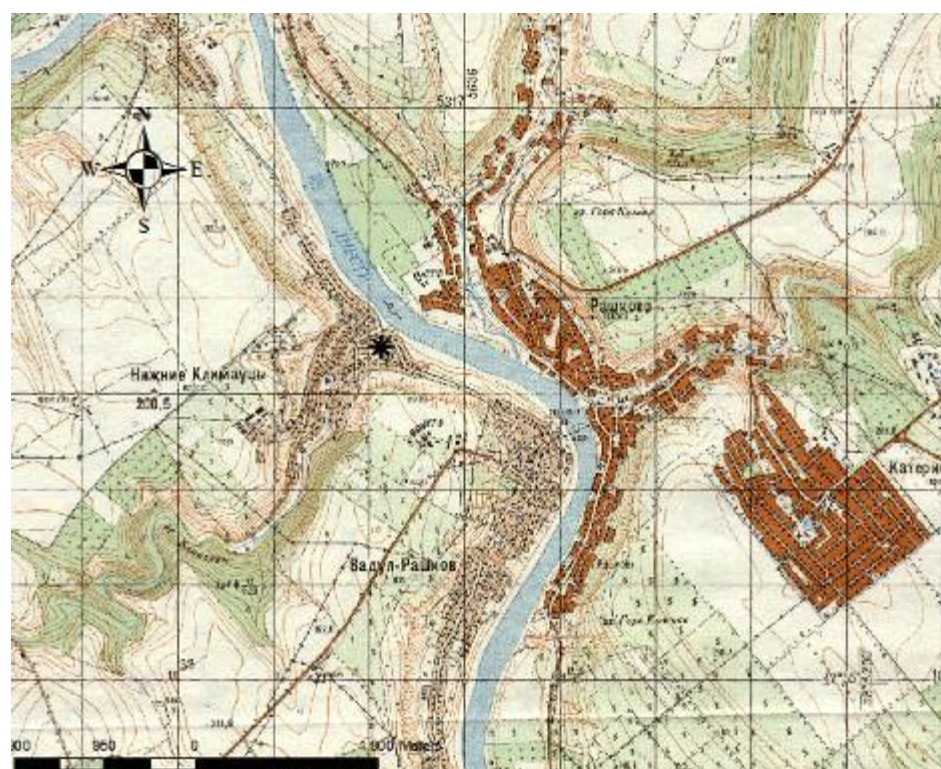
Piese de silex (nivelul de locuire) se află la partea inferioară a solului fosil (depunerea 3), pe un profil de 10-40 cm. S-a apreciat că nivelul de locuire s-a păstrat bine, prin faptul că resturile faunistice erau bine fosilizate, cu păstrarea resturilor de vetre sau de cărbuni, cu menținerea poziției inițiale a pieselor de silex. Pe baza caracteristicilor inventarului litic și ale solului fosil, a poziției stratigrafice a

descoperirilor, s-a apreciat că nivelul de locuire a fi *pre-paudorfian*, deci de peste 30.000 ani BP. Precizăm că la Climăuți II, solul fosil a fost datat la 24.840 ± 410 BP.

Fauna, foarte fosilizată, permite doar precizarea prezenței cabalinelor; alte oase tubulare nu au putut fi identificate ca specie.

Inventarul litic a fost cioplit din silex cretacic, cu granulație fină, dar și silex grosier, ambele varietăți fiind locale. Au fost identificate 3680 piese de silex: 12 bulgări (*rognons*), 110 nuclee, majoritatea prismatice și subprismatice, dar și discoidale, 61 deșeuri de cioplire, 462 lame întregi și fragmentare, 2926 așchii întregi și fragmentare, 13 *micro-lamelles*, 36 desprinderi din marginile nucleelor, 18 așchii retușate, alte elemente de debitaj. Utilajul litic este alcătuit din 21 racloare, 2 vârfuri Levallois, 7 bifaciale, 46 gratoare, dintre care, 16 de tip înalt pe așchii, 3 carenate și 3 à *museau* gros, pe așchii, 6 vârfuri masive, de tip *Climăuți*, 37 burine (majoritatea de tip diedru drept), 142 lame retușate, 94 piese cu scobituri retușate, 69 denticulate, 71 așchii retușate etc. (V. Chirica, I. Botzian, N. Chetaru, 1996, p. 58-65).

Stațiunea Climăuți II este situată pe un promontoriu al pârâului Gârla, afluent al Nistrului, pe terasa a III-a a acestuia, în centrul satului Climăuții de Jos, la 500 m de stațiunea Climăuți I; la 350 m sud se află o altă stațiune paleolitică: Vadul Rașcov III, tot pe malul drept al Nistrului (stațiunile Rașcov VII și VIII se află în apropiere, dar pe malul stâng al Nistrului; I. Borzic, V. Chirica., A. David, 2007, p. 11, fig. 1, 2). Stațiunea a fost descoperită de I. Borzic, în 1971, care a efectuat și săpături de mică amploare, sub formă de sondaje, cu unele întreruperi, până în anul 2000, cu participarea unor specialiști din R. Moldova (A. Golbert, A. David, Th. Obadă, S. Covalenco, A. Levițchi, C. Mihăilescu, A. Prepelită, S. Medeanic) sau din Belgia (P. Haesaerts, Fr. Damblon) (I. Borzic, V. Chirica, A. David, 2007, p. 7-8).

a. latitudine nordică: 47°56'52,72''

b. longitudine estică: 28°48'29,05''

Stratigrafia geologică

Cu ocazia sondajelor de salvare din 1989, determinate de construcția unei creșe pentru copii, I. Borzic a stabilit, cu A. Golbert, următoarea stratigrafie:

- 1, sol negru, holocen, cu fragmente ceramice de tip Cucuteni-Tripolye la partea inferioară;

- 2, orizont de tranziție de la Pleistocen la Holocen, galben-cenușiu;

- 3, argile cu nisip fin, cuarțitic, sub forma unui loess degradat, cu grosimea de 0,60 m în partea de nord a secțiunii, și de 1,80 m, în partea sa de sud;

- 4, argilă brun-închisă, aproape neagră, cu grosimi variabile: 0,40-0,45 m (nord) și 0,75-0,80 m (sud); aici au fost identificate formațiuni pedologice de tipul solului fosil;

- 5, argile galben-deschis, de 0,25-0,45 m.

Stratigrafia arheologică

Nivelul inferior de locuire (notat B) se află la baza depunerii 3 și era reprezentat de piese de silex și oase izolate.

Nivelul superior de locuire (notat A) se află la mijlocul depunerii 3, reprezentat de numeroase oase de mamut și de la alte animale pleistocene, piese de silex, unelte din materii dure animale. Aici a fost descoperită și cunoscuta *locuință din oase și pământ* (I. Borziac, V. Chirica, A. David, Th. Obadă, 2007). Precizăm că în anul 2000 au fost efectuate alte două sondaje, iar stratigrafia constatată cu acest prilej era similară celei din 1989, semnalarea solului fosil (important și pentru datarea stațiunii Climăuți I) fiind atestată la nivelul depunerii 4 din precedenta stratigrafie.

Au fost efectuate două datări de cronologie absolută, prin care s-a stabilit vârsta nivelelor de locuire: niv. inferior: 24.840 ± 410 BP (LU-2351); niv. superior: 20.350 ± 230 BP (LU-2481), date coerente, având în vedere poziția stratigrafică și caracteristicile inventarului litic și faunistic.

Fauna nivelului inferior este reprezentată de mamut, cal, ren, bizon, lup și leu de peșteră (mai puține resturi).

În nivelul superior domină mamutul, cu exemplare tinere și adulte, cal, bizon, ren, cerb, în procentaje diferite ca număr de fragmente osoase, sau ca număr de indivizi. S-au mai găsit oase de păsări, rozătoare, dar și moluște terestre.

Materia primă

În ambele nivele de locuire, aproape întregul inventar litic a fost cioplit din silex, probabil local; în niv. superior au fost descoperite și piese din gresie, granit, cuarțit, șist negru de Audia, din Carpații Orientali.

Inventarul litic al nivelului superior: peste 4500 piese de silex: 147 nuclee (quasi-prismatice și poliedrice, sub-prismatice, discoidale), 536 lame întregi și fragmentare, 2840 așchii și deșeuri, 150 unelte: 4 racloare, 33 gratoare, 93 burine, 85 lame retușate, 8 piese cu *encoche*s, 17 așchii retușate. Importantă în caracterizarea tehnocomplexului este lipsa gratoarelor crenate tipice, deși sunt prezente acelea de formă înaltă, pe așchii masive. Lipsesc și burinele crenate, fiind numeroase

cele de unghi (diedre, poliedre, duble, mixte), pe trunchiere retușată sau de unghi pe spărtură.

Grupa caracteristică aurignaciană = 27,5 %;

Grupa caracteristică gravettiană = 3,2 %.

Piese din materii dure animale

Inventarul uneltelor și pieselor de podoabă din materii dure animale sau din cochilii se referă la brățări întregi și fragmentare din ivoriu de mamut, fragmente de vârfuri de lance, un „baston perforat”, retușoare, manșoane de unelte, vertebre și alte oase cu urme de prelucrare, cochilii perforate, pandantive din os de iepure etc. (I. Borziac, V. Chirica, A. David, 2007, p. 49-110).

Inventarul litic al nivelului inferior este mai sărac: 72 nuclee, 102 lame întregi și fragmentare, 305 așchii și deșeuri, dintr-un număr total de aproximativ 562 piese litice; unelte: 16 gratoare, unele pe așchii, inclusiv 4 carenate, 24 burine (13 diedre, 3 polifațetate), 13 lame retușate, 12 raboturi, 2 racloare, un străpungător și o lamă *à dos*.

Încadrare cronologică și culturală.

Locuirile de la Climăuți II aparțin unei perioade posterioare interstadiului Paudorf, pe baza situației stratigrafice și a tehnocomplexelor litice. Nivelul inferior poate aparține unui Aurignacian final, dar și cel superior poate primi aceeași încadrare culturală, chiar dacă datarea de cronologie absolută este mai recentă

Bibliografie

A. P. Chernysh, *Paleolit i mezolit Pridnestrov'ja*, Moskva, 1973; V. Chirica, I. A. Borziac, 1995. *Les ivoires du sud-est de l'Europe: Bulgarie, Grèce, Yougoslavie et Roumanie jusqu'au Dniestr*, în: J. Hahn, M. Menu, Y. Taborin, P. Walter et Fr. Widemann (ed.), *Le travail et l'usage de l'ivoire au Paléolithique supérieur*, Actes de la Table ronde de Ravello (29-31 mai 1992), Rome, 1995; V. Chirica, I. Borziac, *L'Aurignacien tardif des Carpates à Dniestr*, în: Montet-White, A., Palma di Cesnola, A., Valoch, K. (eds.), *The Upper Palaeolithic. Colloquium XI. The Late Aurignacian*: Actes du 13e Congres International de l'UISPP, (Forli, 8-14 septembre 1996), Forli, 1996; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI V, (éd. V. Chirica), Iasi, 1996; I. Borziac, V.

Chirica, A. David, *L'Aurignacien moyen et tardif de l'espace Carpatique-Dniestréen. Gisement Climautsi II*, BAI XIX (éd. V. Chirica), Iași , 2007; I. Borzic, V. Chirica, A. David, Th. Obadă, *Planigrafia nivelului superior de locuire din stațiunea aurignaciană Climăuți II de pe Nistrul Mijlociu. Locuința "din oase și pământ"*, în *Revista arheologică*, S.N., III, nr.1-2, Chișinău, 2007.

Considerații (Climăuți I și II)

Pe baza elementelor de stratigrafie și utilaj litic, locuirea de la Climăuți I, cu tehnocomplexul său, a fost atribuită unui Paleolitic superior vechi (nefiind descoperite forme carenate tipice ale gratoarelor și burinelor, nu se poate susține încadrarea sa în Aurignacienul clasic de tip Mitoc-Malu Galben), poate unui facies local, numit *de tip Climăuți*.

Pe criterii stratigrafice, tehnico-tipologice, ale datărilor radiometrice, s-ar putea emite ideea unei anumite continuități culturale între locuirea de la Climăuți I și cea din nivelul inferior de la Climăuți II, urmată de nivelul superior de aici. În ceea ce privește prezența masivă a oaselor de mamut, îndeosebi la construirea locuinței „din oase și pământ”, noi am precizat (V. Chirica, I. Borzic, 1995, p. 199-210) importanța continuității prezenței acestei specii în întregul Paleolitic superior al spațiului geografic dintre Prut și Nistru.

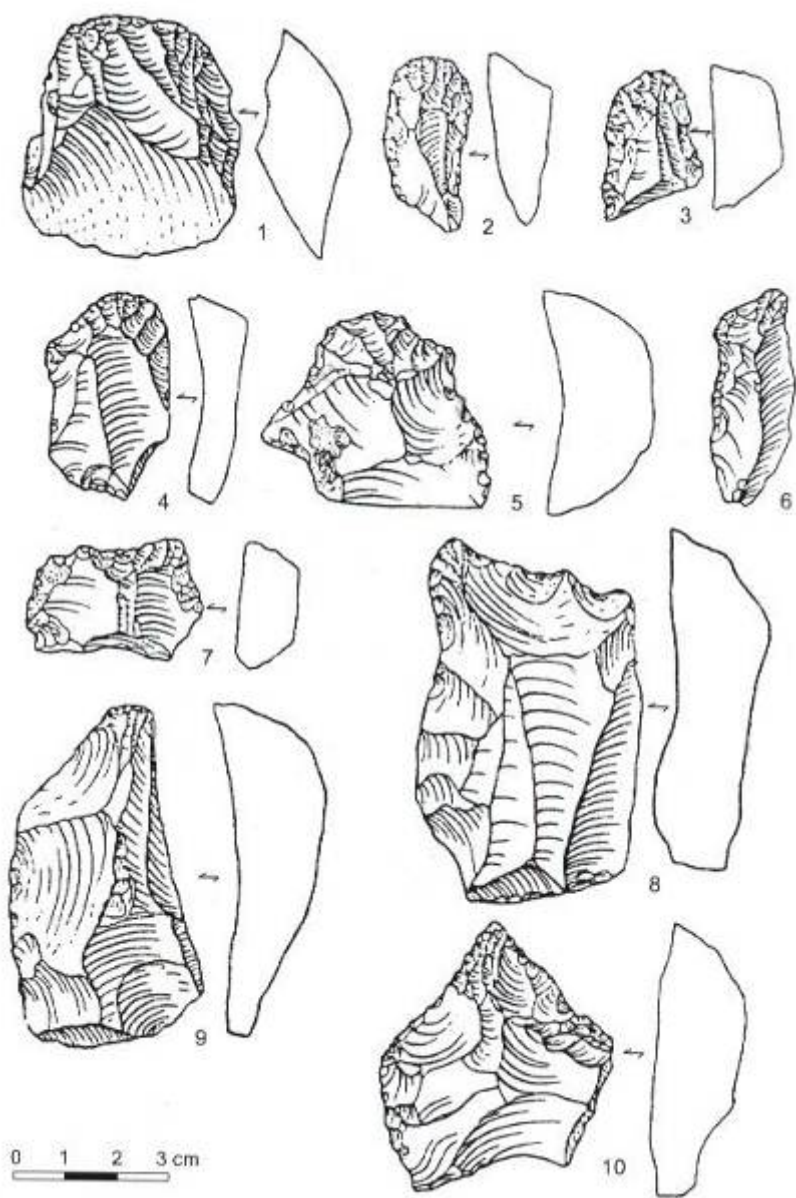

Fig. 26. Climăuți I: 1-5, gratoare carenate; 7-9, gratoare à *épaulement*; 10, vârf de tip „Climăuți” (după V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru).

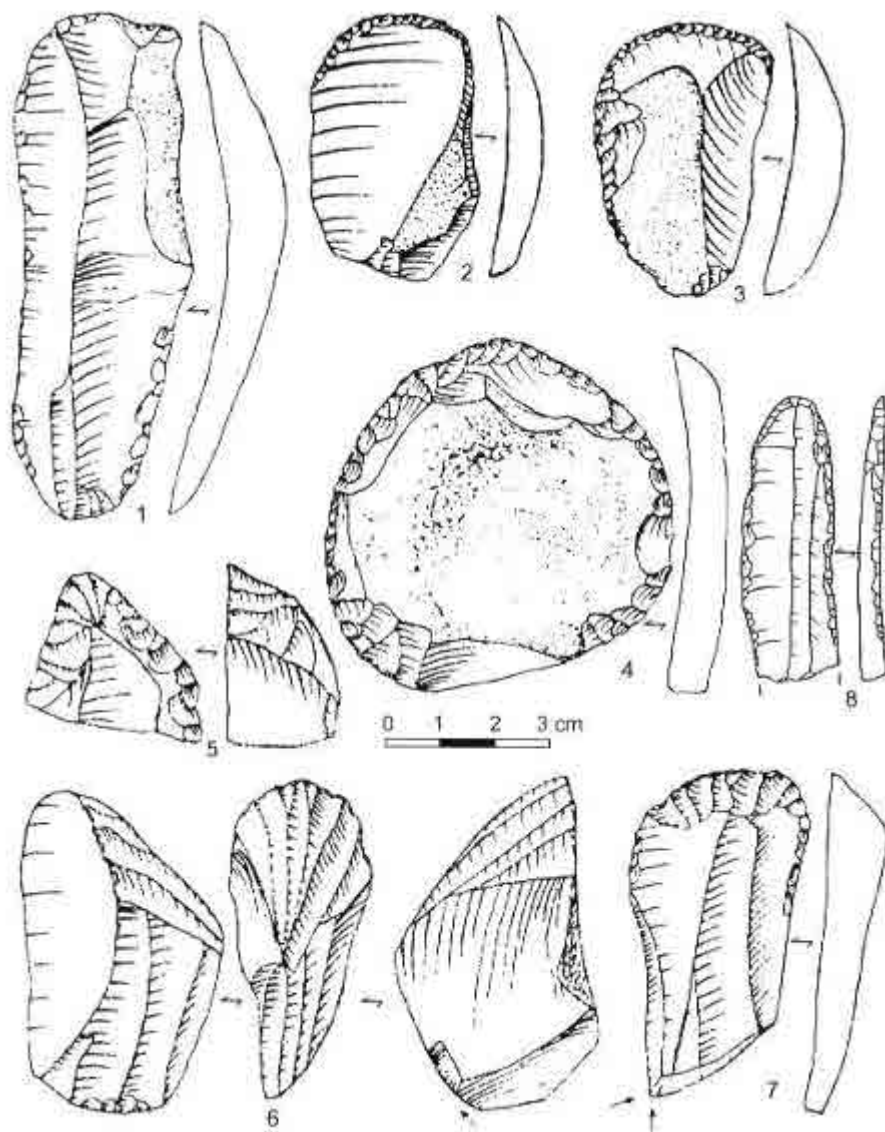

Fig. 27. Climăuți II, niv. inf.: 1, gratoar pe lamă retușată; 3-4, gratoare pe așchie; 5, gratoar ogival; 6, gratoar carenat; 7, gratoar-burin; 8, lamă retușată (după I. Borzic, A. David, T. Obadă).

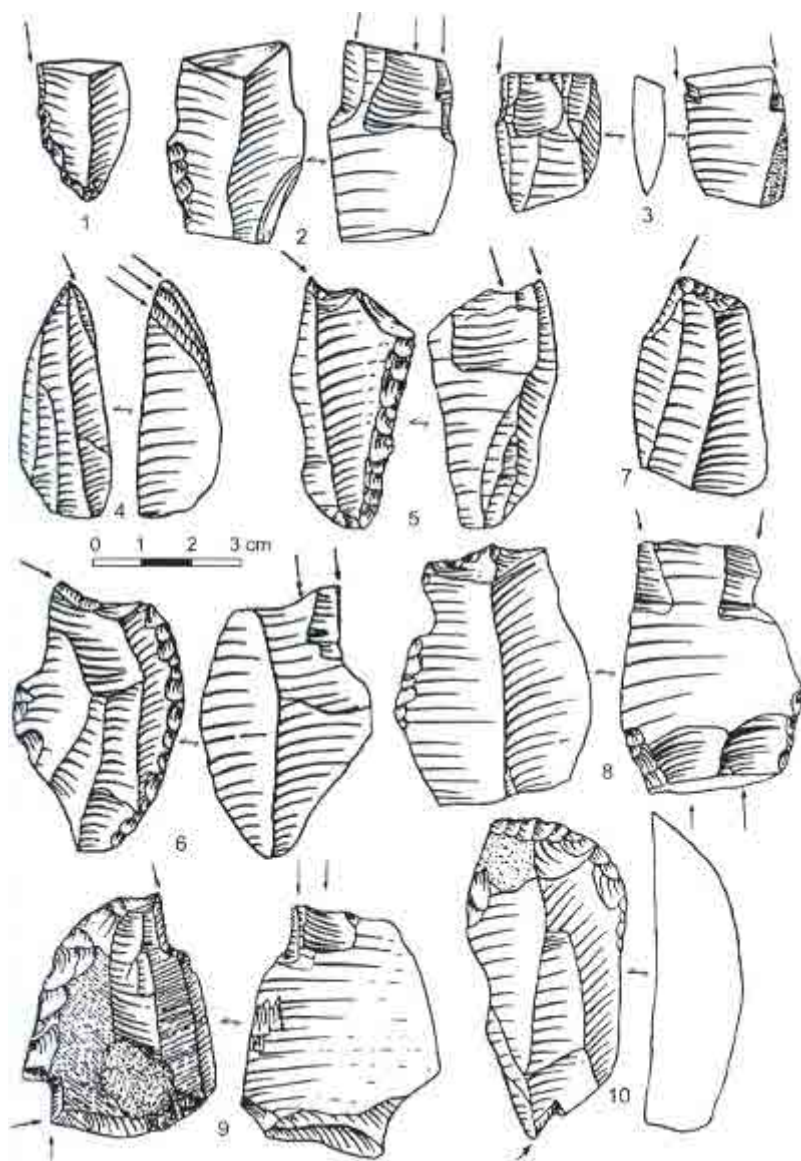

Fig. 28. Climăuți II, niv. sup.: 1-3, burine de unghi pe spărtură; 4-6, burine diedre; 7-8, burine pe trunchiere retușată; 9, burin mixt; 10, gratoar-burin (după I. Borziciac, A. David, T. Obadă).

13. SAT OFATINȚI (raionul Râbnița, Ucraina)

GROTA OFATINȚI

Localizare

Această stațiune cu mai multe nivele de locuire se află la extremitatea nordică a satului Ofatinți, raionul Râbnița, Republica Moldova, pe malul stâng al Nistrului, pe malul drept al unei văi adânci, numită *Râpa lui Maștei*.

a. latitudine nordică: 47°40'8''

b. longitudine estică: 28°59'46''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Grota a fost descoperită în 1946, de către G. P. Sergheev, care a efectuat primele sondaje. Acesta a considerat că a descoperit un singur nivel de locuire, de vârstă acheuleană târzie. Au fost descoperite piese din silex, resturi de faună (mamut, bizon, alte mamifere), urme de foc. Cercetări ulterioare au efectuat N. Chetraru (1963), N. Chetraru și N. Anisiutkin (1971-1972). N. Chetraru a constatat existența a două nivele de locuire, atribuite Paleoliticului inferior (pe baza resturilor faunistice și a inventarului litic), apoi, un al treilea nivel, cu o locuire foarte sporadică, atribuită Musterianului; (N. Chetraru, 1973; N. Anisiutkin, N. Chetraru, 1982, p. 125; I. Borziac, 1994, p. 19; V. Chirica, I. Borziac, 2005, p. 54-59). Este de menționat faptul că, pentru perioada anilor '60, stațiunea de la Ofatinți era considerată una dintre cele mai timpurii, de vârstă premusteriană, din Europa de Est. Ulterior, pe baza unor analize mai atente, cu privire la întregul material arheologic și faunistic, s-a apreciat că nivelul inferior ar fi tayacian, cel mediu (descoperit de Sergheev), micoquian, iar al treilea, musterian de factură Levallois (N. Anisiutkin, N. Chetraru, 1982, p. 120-131) opinie cu care este de acord și I. Borziac (1994, p. 20).

Stratigrafia geologică a depunerilor a fost stabilită mai întâi de către G. P. Sergheev:

- 1, orizont de argilă cu pietrișuri și oase de animale, de vârstă pleistocenă, gros de 0,60-0,80 m;

- 2, argilă compactă cu amestec de prundiș, având la partea superioară oase de animale pleistocene, piese de silex, depunere groasă de 0,30-0,80 m, în care se aflau resturile de locuire.

Stratigrafia arheologică

Nivelul inferior se afla la partea inferioară a depunerii 2 și a fost studiat pe o suprafață de 19 mp.

Următorul nivel de locuire (niv. 2 al lui Sergheev) este reprezentat de faună și inventar litic.

Al treilea nivel de locuire, foarte sărac în materiale arheologice de factură musteriană, nu a atras atenția descoperitorilor.

Fauna

Fără a lua în considerație nivelele reale de locuire, fauna, pe întregul profil, este reprezentată de speciile: *Canis lupus*, 23 fragmente osoase/6 indivizi; *Vulpes vulpes*, 10/3; *Hyaena spelaea*, 83/13; *Ursus spelaeus*, 288/24; *Leo spelaea*, 11/3; *Mammuthus primigenius*, 380/13; *Equus caballus*, 472/29; *Coelodonta antiquitatis*, 123/9; *Cervus elaphus*, 57/11; *Rangifer tarandus*, 39/7; *Megaloceros euryceros*, 12/3; *Bison priscus*, 266/17 (V. Chirica, I. Borziac, 2005, p. 56).

Inventarul litic

Nivelul I

Au fost descoperite următoarele materiale litice: galeți de gresie, mici aglomerări de oase, piese de silex, în număr total de 189: 21 nuclee, peste 100 așchii, deșeuri de cioplire, 46 unelte: 14 racloare de diverse tipuri, gratoare, burine și străpungătoare atipice, 8 denticulate, 7 piese cu scobituri retușate (5 fiind clactoniene), o piesă de tip tayacian, un *couteau à bec*, o *raclette* simplă și alta combinată cu o denticulată, un gratoar de tip înalt, dar atipic, 3 gratoare pe taloanele așchiilor, un *chopper* și un *chopping-tool*, din galeți alungiți. Acest material a fost atribuit Acheuleanului de tip Tayac.

Nivelul II

55 piese cioplite peste 200 galeți mici, încă nefolosiți; s-au descoperit: 3 nuclee, 5 bifaciale, 4 racloare, o denticulată, deci materiale de aspect micoquian tipic.

Nivelul III

Era foarte sărac în materiale arheologice, inclusiv litice, astfel că autorii cercetărilor nu au făcut referiri speciale la acesta.

Bibliografie

N. Chetraru, *Pam'jatniki epoh paleolita i neolita*, Chișinău, 1973; N. Anisiutkin, N. Chetraru, *Grot Vyhvatintzi i problema domust'erskih pamjatnikov Moldavii*, în *Problemy antropogena Moldavii*, Kishinev, 1982; I. Borziac, *Paleoliticul și mezoliticul dintre Nistru și Prut (Republica Moldova)*, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2, București; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV, Iași, 2005.

Considerații

Grota Ofatinți, cu cele trei nivele de locuire, constituie o stațiune destul de importantă în ceea ce privește evoluția culturilor paleolitice în spațiul carpato-nistrean. Descoperirile de aici, de vârstă considerată acheuleană (a doua fază a evoluției sale), pot fi puse în corelație cu acelea de la Duruitoarea Veche, Mersâna etc.

II STAȚIUNI PALEOLITICE SITUATE ÎNTRE NISTRU ȘI PRUT

14. SAT TREBUJENI (raionul Orhei, R. Moldova)

SCOC

Localizare

Stațiunea se află la 3 km NV de satul Trebujeni, pe un promontoriu din partea dreaptă a râului Răut, format de un meandru al râului, locuirea fiind de tipul „adăpost sub stâncă” (*abri*).

a. latitudine nordică: 47°21’

b. longitudine estică: 28°54’

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Acest adăpost sub stâncă a fost descoperit în 1982, de către N. Telnov. El se află la 3 km NV de satul Trebujeni, raionul Orhei, pe un promontoriu de pe partea dreaptă a Răutului, afluent de dreapta al Nistrului, format de un meandru al Răutului. La suprafață, promontoriul, de formă oval-alungită, conține depuneri holocene, care acoperă depozitele cuaternare, reprezentate de argile nisipoase. În perioada anilor 1982-1988 au fost efectuate mai multe sondaje, în urma cărora au fost recoltate peste 400 piese de silex patinat, inclusiv cu urme de rulare, de unde se poate conchide că stațiunea se află în amonte, în partea ocupată de pădure.

Inventarul litic a fost cioplit din silex cenușiu și negru, de proveniență locală. Au fost identificate 19 nuclee întregi, alte 40 fragmentare, 53 lame întregi și fragmentare, 318 așchii întregi și fragmentare. Important este faptul că nu au fost identificate deșeuri de cioplire. Tehnica de cioplire, în ansamblul său, are trăsături arhaice,

determinate de prezența nucleelor discoidale, a pieselor cu plan de percuție fațetat și diedru. Au fost identificate 108 unelte finite: 6 racloare, 7 bifaciale, 2 *couteaux à dos naturel*, 20 gratoare (inclusiv de tip carenat și *à museau*, cele nucleiforme completând seria pieselor de factură aurignaciană), 2 burine, 6 vârfuri, 13 lame retușate, 12 așchii retușate, 16 piese de tip *esquillées*, 15 piese cu *encoches*, 14 denticulate.

Pe baza caracteristicilor tehnico-tipologice, acest tehnocomplex a fost atribuit Paleoliticului superior vechi, unde persistă piesele și elementele tehnologice de factură mai veche, musteriană (V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru, 1996, p. 66-69).

Bibliografie

V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru, *Gisements du Paleolithique Superieur Ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI V, Iași, 1996, p. 66-69.

Considerații

Tipuri aproape identice de piese finite, descoperite la Scoc, se regăsesc și în alte stațiuni cu tehnocomplexe datate la începutul Paleoliticului superior, cum ar fi Brânzeni I, Bobulești IV, Climăuți I. Cu toate acestea, inventarul litic de la Scoc poate fi împărțit în două grupe tehnico-tipologice și cronologice: racloare, *couteaux à dos naturel*, vârfuri, denticulate, ce pot fi considerate de aspect musterian, și: gratoare burine, lame și așchii retușate, de factură posibil aurignaciană (prin gratoarele carenate), elementele de legătură fiind considerate piesele bifaciale. Așadar, se poate constata o influență a Paleoliticului mijlociu în componența tehnocomplexului litic.

15. SAT TRINCA (raionul Edineț, R. Moldova)

GROTA TRINCA I

Localizare

Grota Trinca I se află la limita de nord a Câmpiei Moldovei, într-o zonă accidentată, cu prezența surselor permanente de apă și a celor de materie primă (silex local). Este situată pe valea pârâului Draghiștea, afluent al Racovețului, la 12 km est de Prut și la 17 km în amonte de confluența Racovețului cu Prutul, la 500-600 m sud-vest de satul Trinca, raionul Edineț. Grota Trinca I este situată pe partea dreaptă a văii pârâului Draghiștea.

a. latitudine nordică: 48°6'59''

b. longitudine estică: 27°6'11''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stratigrafia geologică și arheologică

Depunerile pleistocene pot fi divizate în două părți: partea superioară, sol galben deschis, uneori prăfos, cu amestec de pietre de calcar; partea inferioară, cu amestec de pietre corodate și argilă galben închis; între cele două orizonturi se află o lentilă de argilă fină, galben-verzuie.

O prezentare mai detaliată semnalează *un nivel II*, pleistocen, format din argilă galben-închis, cu pietriș de calcar, gros de 25-30 cm, în pantă de la vest la est, conform substratului grotei. În acest nivel au fost descoperite fragmente de oase, piese litice (lame întregi și fragmentare), aparținând Paleoliticului superior.

Nivelul III, tot pleistocen, este alcătuit din argilă brună cu pigmentări gălbui, mai compact decât nivelul de jos, urmând configurația bazei grotei, gros de 30-35 cm. *Resturile faunistice*, aflate în poziție secundară cel mai adesea, demonstrează existența unor remanieri. Au mai fost găsite fragmente de cărbune de lemn, oase arse,

piese litice foarte puțin caracteristice, atribuite tot Paleoliticului superior.

Nivelul III a, tot pleistocen, este constituit din argilă brună, cu pigmentări închise la culoare, cu mici blocuri de calcar, gros de 30-40 cm. Materialul arheologic se afla răspândit pe întreaga sa suprafață, fără a forma aglomerări, unele piese fiind găsite tot în poziție verticală. Acestea pot fi atribuite unui Paleolitic superior vechi, sau perioadei de trecere de la Musterian la Paleoliticul superior.

Nivelul litologic IV, gros de 30-35 cm, a fost împărțit în două orizonturi: a, argilă de aspect brun-deschis, cu mici fragmente calcaroase; b, argilă brună, densă, cu pigmentări de ocru, oxizi de magneziu; acest nivel IV este amplasat pe un orizont de calcar erodat.

Complexele de locuire

Au fost descoperite trei aglomerări de piese litice, oase și dinți de urs al cavernei, fragmente de cărbuni, inclusiv o vatră circulară, dar nu s-au efectuat datări de cronologie absolută.

Fauna este dominată de resturile de urs, urmate de acelea de marmotă, cal, ren, bour. Precizăm încă faptul că în niv. IIIa s-au găsit 246 fragmente de oase de *Ursus spelaeus*, 100 de *Equus latipes*, 54 de *Rangifer tarandus*, 57 de *Bison priscus*, alte animale (*Vulpes vulpes*, *Crocota spelaea*, *Ochotona pussila*, *Marmota bobac*) fiind reprezentate prin mai puține resturi (V. Chirica, I. Borzic, 2005, p. 130-142).

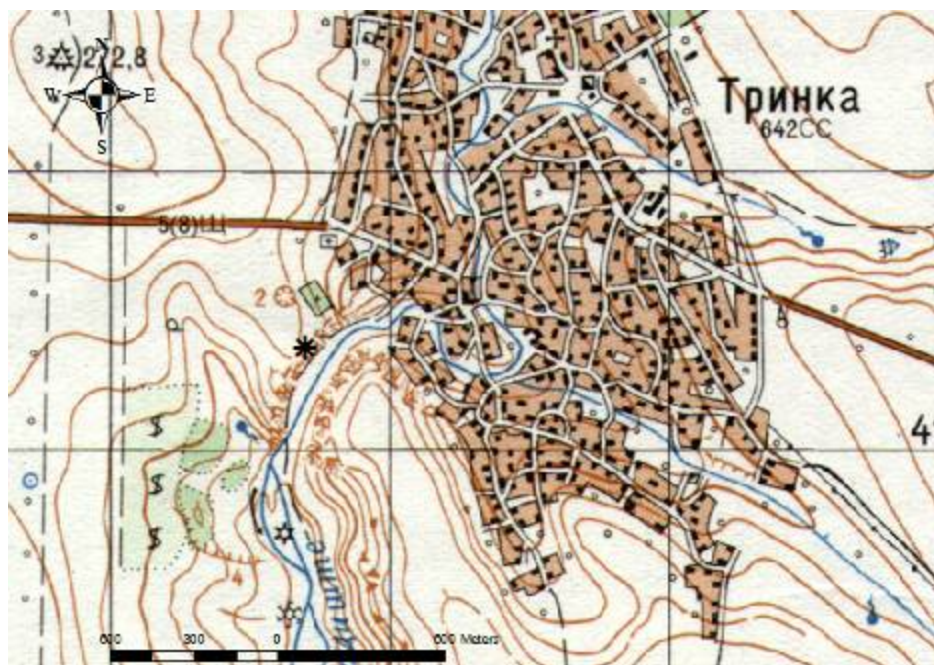
Tehnocomplexul litic pare a fi omogen și s-a constatat că tehnica de debitaj și tipologia pieselor par să aparțină unui facies Levallois al Musterianului din spațiul carpato-nistean și ar putea fi datat ante-Brörup, la peste 60.000 ani. Nivelul IV este omogen în ceea ce privește tehnocomplexul litic: 14 nuclee, 77 așchii și produse secundare de debitaj, 144 așchii neprelucrate, 104 unelte etc.

Pe baza tehnologiei litice s-a stabilit ca IL = 16,6 %; IF = 4,3 %; Ilam = 14,6 %; Iclact. = 25,0 %.

Cele patru Grupe sunt reprezentate astfel: Levallois = 7,6 %; Musteriană = 25,3 %; Paleolitic superior = 8,4 %; Denticulată = 14,4 %. Sunt prezente: 20 racloare, 4 vârfuri Levallois și musteriene, 3 gratoare atipice, 12 *couteaux à dos naturel*, 4 burine atipice, 19 denticulate, 7 piese cu scobituri retușate, 3 bifaciale.

Bibliografie

N. K. Anisiutkin, I. A. Borziac, N. A. Chetraru, *Pervobytnyj čelovek v grotah Trinkia I-III*, Chişinău, 1986; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paleolithique Superieur Inferieur et Moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV, Iaşi, 2005, p. 130-142.

16. SAT TRINCA (raionul Edineț, R. Moldova)

GROTA TRINCA II

Localizare

Grota Trinca II se află la limita de nord a Câmpiei Moldovei, într-o zonă accidentată, cu prezența surselor permanente de apă și a celor de materie primă (silex local). Este situată pe valea pârâului Draghiștea, afluent al Racovețului, la 12 km est de Prut și la 17 km în amonte de confluența Racovețului cu Prutul, la 500-600 m sud-vest de satul Trinca, raionul Edineț. Grota Trinca II este situată pe partea dreaptă a văii pârâului Draghiștea, la 70 m V de Trinca I.

a. latitudine nordică: 48°12'19''

b. longitudine estică: 27°6'9''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stratigrafia geologică

- 1 și 2, nivele situate la partea superioară a sedimentului, cu grosimea de 0,40-0,60 m: cernoziom, argilă gri închis, cu pietriș;
- 3, argilă galben-deschis, cu pietriș diferit, cu grosimea între 18 și 46 cm;
- 4, argilă mai deschisă la partea superioară și cu nuanțe verzui spre bază, cu pietriș puțin rulat, de 20-35 cm;
- 5, un orizont format din trei tipuri de argile, cu grosimea între 45-65 cm;
- 6, argilă brun închis, cu nuanțe roșcate, compactă, cu pietriș, de 30 cm;
- 7, argilă brun-cenușie, compactă, de 5-15 cm.

Stratigrafia arheologică

Nivelul I conține fragmente ceramice holocene (eneolitic).

Nivelul II conține numai câteva piese de silex și oase de animale, datate în Paleoliticul superior.

Nivelul III este reprezentat de resturi faunistice pleistocene și piese de silex, cu aceeași datare.

Nivelul IV conținea oase de animale și piese de silex, de factură musteriană.

Nivelul V este cel mai reprezentativ, cu materiale arheologice răspândite pe întreaga suprafață cercetată, inclusiv la intrarea în grotă.

Fauna este reprezentată de următoarele specii, cu număr de resturi și indivizi: *Vulpes vulpes* (15/4); *Ursus spelaeus* (243/10); *Lepus* sp. (5/2); *Equus latipes* (94/4); *Mammuthus primigenius* (3/2); *Rangifer rarandus* (75/5), *Bisob priscus* (13/2) etc.

Inventarul litic este reprezentat de 8 nuclee întregi și fragmentare, 26 piese Levallois, 112 non-Levallois, 47 așchii neprelucrate, 57 unelte: 3 vârfuri musteriene și 1 Levallois, 24 racloare, 5 *couteaux à dos naturel*, 1 gratoar pe așchie scurtă etc.

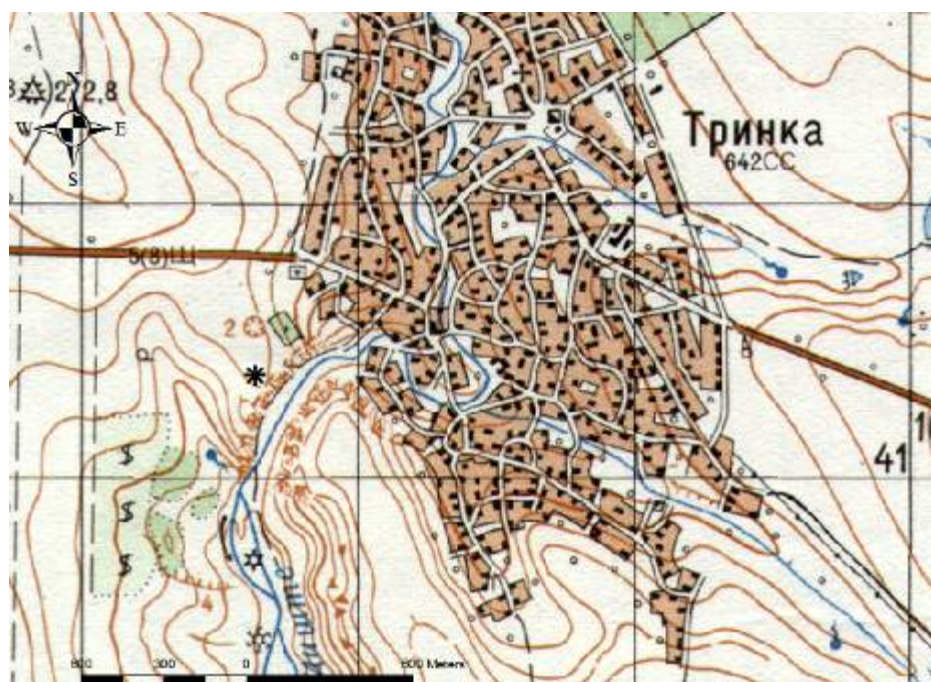
Bibliografie

N. K. Anisiutkin, I. A. Borziac, N. A. Chetraru, *Pervobytnyj čelovek v grotah Trinka I-III*, Chișinău, 1986; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paleolithique Superieur Inferieur et Moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV, Iași, 2005, p. 142-148.

Considerații

Pe baza utilajului litic și a speciilor faunistice, se consideră că acest nivel poate fi mai vechi decât niv. IV de la Trinca I.

17. SAT TRINCA (raionul Edineț, R. Moldova)

GROTA TRINCA III

Localizare

Grota Trinca III se află la limita de nord a Câmpiei Moldovei, într-o zonă accidentată, cu prezența surselor permanente de apă și a celor de materie primă (silex local). Este situată pe valea pârâului Draghiștea, afluent al Racovețului, la 12 km est de Prut și la 17 km în amonte de confluența Racovețului cu Prutul, la 500-600 m sud-vest de satul Trinca, raionul Edineț. Grota Trinca III este situată pe partea stângă a văii pârâului Draghiștea.

a. latitudine nordică: 48°12'19''

b. longitudine estică: 27°6'14''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stratigrafia geologică

- 1, depuneri holocene, de 0,18-0,65 m;
- 2, argilă galben deschis, de 0,15-0,28 m, cu pietriș calcaros, piese de silex și oase de animale;
- 3, argilă brun-deschis, compactă, cu pietriș de mici dimensiuni, cu resturi faunistice și piese de silex;
- 4, argilă brun-închis, compactă, de 0,25-0,30 m, cu pietriș, resturi de faună și piese de silex;
- 5, argilă brună, mai compactă și mai închisă la culoare decât cea din niv. 4, de 0,20-0,28 m, cu câteva piese de silex și resturi faunistice;
- 6, calcarul deteriorat din baza peșterii. Nivelele litologice nu erau dispuse uniform.

Stratigrafia arheologică

Autorii volumului (N. K. Anisiutkin, I. A. Borziac, N. A. Chetraru, *Pervobytnyj čelovek v grotah Trinka I-III*, Chișinău, 1986, p. 83-92) precizează doar că nivelul I aparține Paleoliticului superior.

În *nivelul II* s-au găsit 6 așchii mici, una mai mare, cu urme de folosire, și o lamă-străpungător; două fragmente de oase și unul de corn de ren cu urme de intervenție intenționată. Materialele arheologice pot aparține Gravettianului local.

În *nivelul III* s-au găsit 16 piese de silex, dintre care 3 denticulate, 3 piese Levallois, 10 așchii mici de finisare, și resturi faunistice: *Canis lupus* (1); *Vulpes* sp. (3/1); *Ursus spelaeus* (1); *Crocota spelaea* (3/1); *Marmota bobac* (5/1); *Equus latipes* (21/1); *Rangifer tarandus* (11/2); *Bison priscus* (21/1); *Coelodonta antiquitatis* (1).

Este posibil ca această locuire să aparțină unui Musterian, poate de tradiție Levallois.

Nivelul IV este reprezentat de 17 piese de silex: 2 vârfuri bifaciale asemănătoare cu acelea de la Ripiceni-Izvor, 2 *couteaux à dos naturel*, 4 piese cu scobituri retușate, 1 nucleu, 4 așchii de finisare, 3 lame. Faună: *Vulpes* (2/1); *Ursus* (1); *Crocota* (3/1); *Equus* (25/1); *Rangifer* (7/2); *Bison priscus* (21/1). Și acest nivel aparține tot unei locuiri musteriene.

Nivelul V conținea 30 piese litice: 2 nuclee, 3 racloare, 21 gratoare atipice, 4 piese cu scobituri retușate, 5 denticulate, lame, așchii neretușate. Faună: *Ursus spelaeus* (12/1); *Crocota spelaea* (52/3); *Equus latipes* (66/2); *Rangifer tarandus* (32/3); *Coelodonta antiquitatis* (14/2); *Bison priscus* (43/2); *Panthera spelaea* (2/1); *Lepus* sp. (3/1), peste 1000 resturi osoase neputând fi identificate.

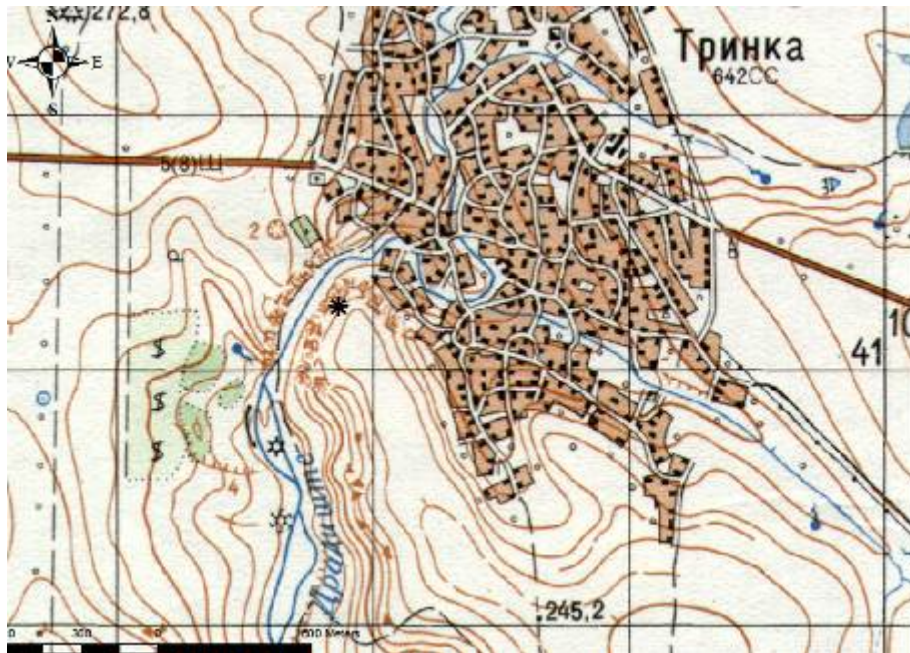
Bibliografie

N. K. Anisiutkin, I. A. Borziac, N. A. Chetraru, *Pervobytnyj čelovek v grotah Trinka I-III*, Chișinău, 1986; I. Borziac, *Paleoliticul și mezoliticul în spațiul dintre Nistru și Prut*, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2, p. 19-40; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV, Iași, 2005, p. 142-148.

Considerații

Se apreciază că nivelele musteriene de la Trinca III reprezintă simple halte vânătoarești, de scurtă durată (I. Borziac, 1994, p. 21-22; V. Chirica, I. Borziac, 2005, p. 151), deși numărul mare de resturi osoase, îndeosebi din niv. V, par să demonstreze o locuire mai îndelungată;

nivelul III, cu piese Levallois, ar putea fi atribuit Musterianului târziu. Oricum, comunitățile umane trăiau într-un mediu periglaciatic, fapt dovedit prin prezența masivă uneori, a speciilor de climă rece.

18. SAT CORJĂUȚI (raionul Briceni, R. Moldova)

CIUNTU

Localizare

Stațiunea se află la 2,5 km de satul Corjăuți, raionul Briceni, pe cursul mediu al pârâului Lopatnic, afluent de stânga al Prutului.

a. latitudine nordică: 48⁰15'46,91''

b. longitudine estică: 27⁰02'12,76

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stratigrafia geologică și arheologică

- 1, sol actual, cernoziom, cu blocuri de calcar căzut din tavan și cu fragmente ceramice, gros de 10,10-10,55 m;

- 2, lut loessic, brun-închis, compact, cu calcar și oase de mamifere, gros de 0,12-0,60 m;

- 3, lut de culoare galben-închis, mai compact la partea superioară, gros de 0,20-0,80 m;

- 4, calcarul din baza profilului.

Nivelul arheologic se află la partea mijlocie a depozitului 3, gros de 0,10-0,15 m, cu resturi de locuire: piese de silex, resturi faunistice, cochilii de moluște.

Resturi faunistice

Oasele de ren, exemplare tinere, indică vânătoarea în sezonul de vară-toamnă. S-au mai recoltat oase de cal și grupări de moluște, de câte 250-300 exemplare, posibile aglomerări necesare hranei.

Tehnocomplexul litic este cioplit din silex în proporție dominantă, dar s-au găsit și piese din gresie, provenită tot din terasele Prutului.

Au fost descoperite 257 piese de silex: 5 nuclee, 248 așchii, 25 unelte: 1 gratoar, 1 burin, 8 lame retușate, 3 *pointes à dos*, o piesă bifacială parțial retușată, 2 *couteaux à dos retouchés*, câteva denticulate și cu scobituri retușate.

Au fost efectuate 3 datări radiometrice: 18.510 ± 200 BP (OxA-4125); 21.000 ± 220 BP (OxA-4426) și 22.100 ± 220 BP (OxA-4774), pe dantură și oase de animale.

Bibliografie

N. K. Anisiutkin, I. A. Borziac, N. A. Chetraru, *Pervobytnyj čelovek v grotah Trinka I-III*, Chișinău, 1986; I. Borziac, Ph. Allsworth-Jones, C. Frenc, S. I. Medianik, W. J. Rink, H. K. Lee, 1997, *The Upper Palaeolithic site of Ciuntu on the Middle Pruth, Moldova: a multidisciplinary study and reinterpretation*, în *Proceeding of the Preistoric Society*, 63, p. 285-301.

Considerații

Complexul litic, de factură gravettiană, de foarte scurtă durată, poate fi încadrat într-o etapă a Gravettianului final (I. Borziac, Ph. Allsworth-Jones, C. Frenc, S. I. Medianik, W. J. Rink, H. K. Lee, 1997, p. 285-301).

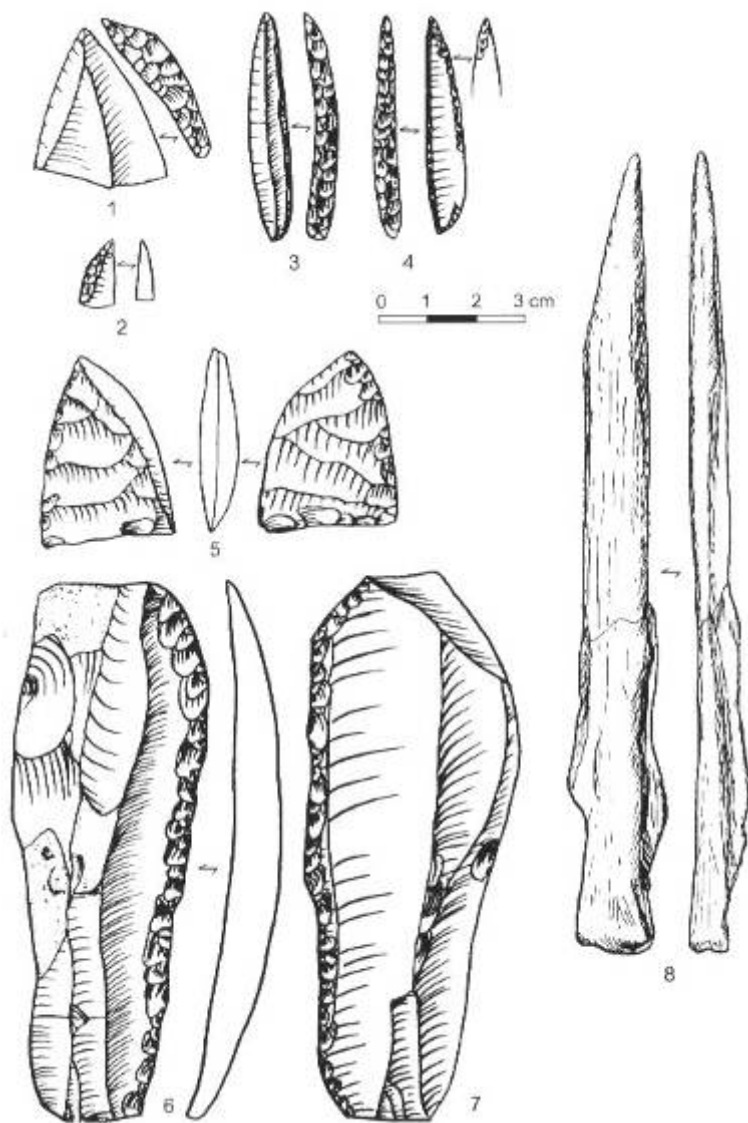

Fig. 29. Ciuntu: 1, gratoar pe lamă; 2, burin pe trunchiere retușată; 3-10, lame retușate (după P. Noiret, 2009).

19. SAT GORDINEȘTI (raionul Edineț, R. Moldova)

GORDINEȘTI I

Localizare

Așezarea este situată pe un promontoriu alungit, în formă de terasă, format de un meandru al râului Racoveț (afluent al Prutului) și de o ravenă ce se află la 0,6 km vest de satul Gordinești. Promontoriul este situat pe direcția N-S, și are o lungime de 250 m și o lățime de 70-110 m. La extremitatea estică, promontoriul este distrus de o carieră de piatră. Înălțimea promontoriului variază de la 36 m, în partea vestică, la doar 7-9 m în partea estică.

a. latitudine nordică: 48^{09'}

b. longitudine estică: 27^{08'}

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stratigrafia geologică

- 1, sol negru, cernoziom, actual, de 0,25-0,60 m;
- 2, argilă nisipoasă, roșcat-cenușie, poroasă, de 0,30-0,50 m;
- 3, argilă nisipoasă, galben-deschis, cu fisuri verticale carbonatate, de 2,20-2,50 m;
- 4, argilă nisipoasă, galben-cenușiu, densă, carbonată, de 0,80-2,60 m;
- 5, sol fosil, brun-închis, cu infiltrații carcaroase, cu piese de silex de aspect musterian, de 0,40-1,30 m; uneori, solul fosil se bifurcă în două benzi groase de 0,35-0,40 m, separate de un strat de argile nisipoase, de 0.15-0,30 m;
- 6, argilă nisipoasă, galben-deschis, prăfoasă, de 1,20-3,60 m;
- 7, conglomerat de materiale fragmentare (predomină calcarul), de 0,60-1,40 m;
- 8, strat de argilă din baza promontoriului.

Stratul de cultură este situat la partea superioară a solului fosil, la adâncimea de 1,40-1,60 m, reprezentat de piese litice, pete de cenușă și cărbuni izolați.

Structuri de locuire

Petele de cenușă semnifică existența vetrelor de foc, distruse de fenomene pedologice. Unele aglomerări de piese litice sugerează existența atelierelor de cioplire.

Fauna este reprezentată de aproximativ 200 fragmente, în general oase tubulare sparte, foarte fosilizate, carbonizate, specifice unor depozite pre-Paudorf; pe baza danturii, s-a stabilit prezența cabalinelor, a renului și bizonului.

Materia primă: silexul negru cu granulație fină (36,78 %), silex cenușiu, cu pigmentații de cuarț (61,86 %), ambele de proveniență locală, calcar cenușiu și roșcat (0,97 %), gresie (0,22 %), șist negru de Audia (0,10 %).

Inventarul litic

Au fost descoperite: 62 nuclee întregi și fragmentare, 594 lame întregi și fragmentare, 24 microlame, 59 desprinderi corticale, 5.200 așchii întregi și fragmentare etc. Utilajul litic finit este compus din: 18 racloare tipice și atipice, 35 bifaciale întregi și fragmentare, inclusiv vârfuri foliacee, 7 *couteaux à dos naturel*, 122 gratoare, dintre care 5 carenate, numai 27 burine, 10 vârfuri, adevărate străpungătoare, 26 lame cu scobituri retușate, 4 piese de tip *esquillée*, 168 așchii cu scobituri retușate, 369 așchii retușate, 99 lame retușate, 34 denticulate, 9 lame și lamele de tip *à dos* (V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru, 1996, p. 7- 9).

În ceea ce privește încadrarea cronologică și culturală, I. Borzic a identificat două tehnocomplexe: unul de aspect musteroid, cu piesele specifice, altul de tip Paleolitic superior, motiv pentru care locuirea a fost atribuită Paleoliticului superior vechi (V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru, 1996, p. 12), mai precis *Culturii Prut* (I. Borzic, V. Chirica, M.-C. Văleanu, 2006, p. 260-267). P. Noiret (2009, p. 105-106) apreciază că această locuire nu poate fi mai veche de 26.000 BP, dar că tehnocomplexul de aici nu are trăsături aurignaciene în sensul tehnico-tipologic al tehnocomplexului aurignacian de la Mitoc-Malu Galben, dar nici elemente gravettiene, de asemenea cu analogii la Mitoc-Malu Galben. După opinia noastră, prezența gratoarelor carenate ar putea

impune încadrarea acestei locuiri în Paleoliticul superior vechi, aproximativ între 28.000-27.000 și 24.000 ani BP.

Bibliografie

I. Borziac, *Verhnepaleolitičeskaja stojanka Gordinești I v Poprit'ie*, Chișinău, știința, 1994; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru, *Gisements du Paleolithique Superieur Ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI V, Iași, 1996, p. 6-12; I. Borziac, V. Chirica, M.-C. Văleanu, *Culture et société pendant le Paléolithique supérieur de la zone carpato-dniestréenne*, BAM VI (éd. V. Chirica), Ed. PIM, Iași, 2006; P. Noiret, *Le Paléolithique supérieur de Moldavie*, ERAUL 121, Liège, 2009.

Considerații

Cele două serii tehnico-tipologice pot avea o dublă semnificație; fie păstrarea unor elemente musteriene într-un tehnocomplex al paleoliticului superior vechi, fie două entități cultural-cronologice, neidentificate stratigrafic. Noi opinăm spre o încadrarea a tehnocomplexului în Paleoliticul superior vechi, *cultura Prut* având o posibilă documentare tehnico-tipologică la Gordinești I.

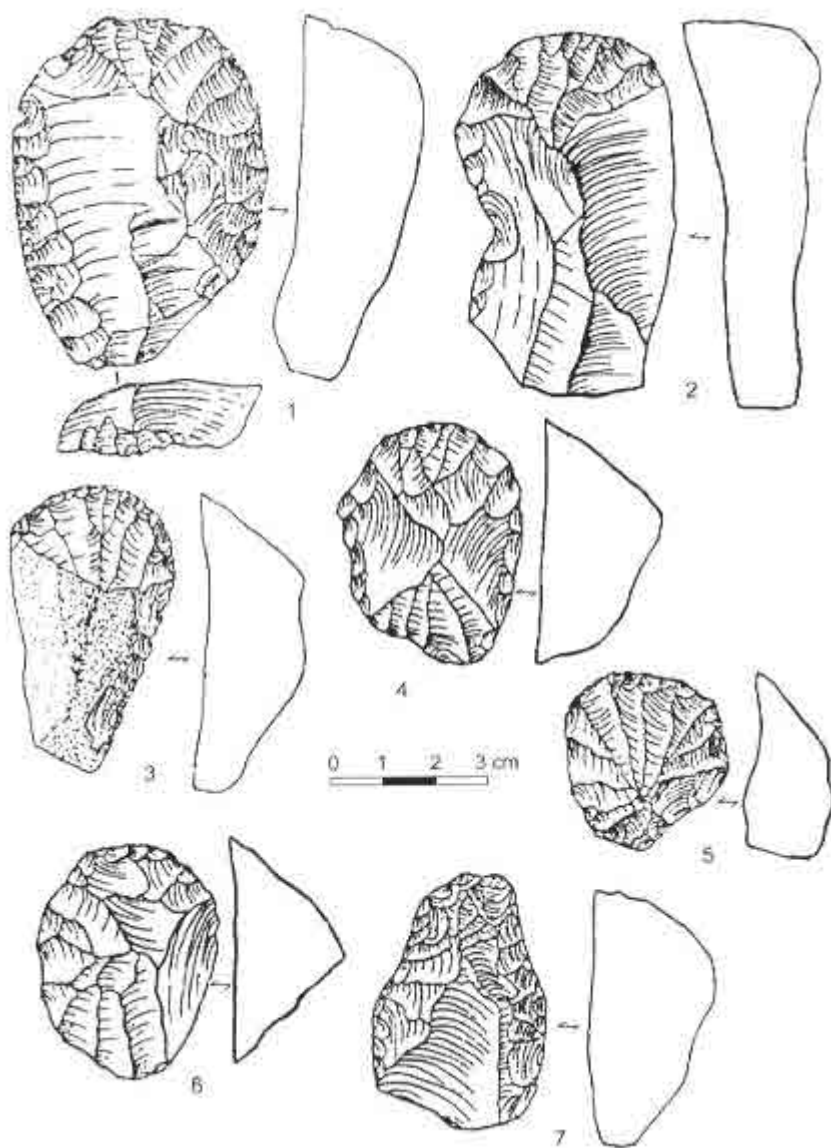

Fig. 30. Gordinești I: 1, 3-7, gratoare pe așchii groase; 2, gratoar pe lamă groasă (după V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru).

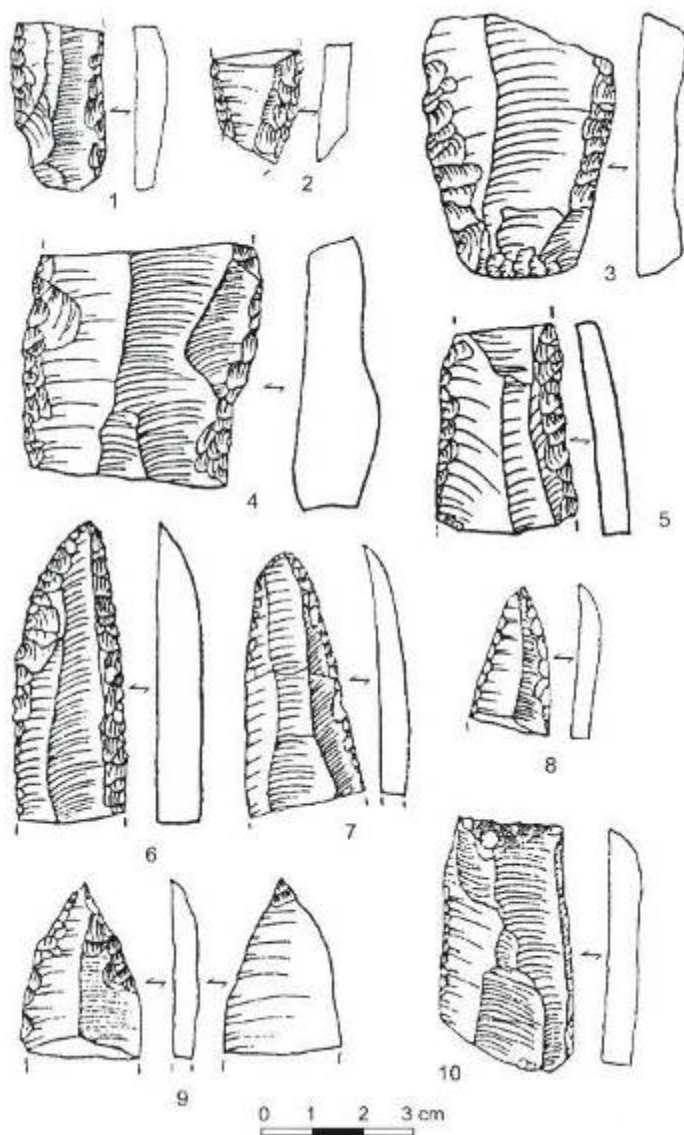

Fig. 31. Gordinești I: 1-5, lame cu retușe continue pe ambele laturi; 6-9, lame *appointées*; 10, lamă trunchiată (după V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru).

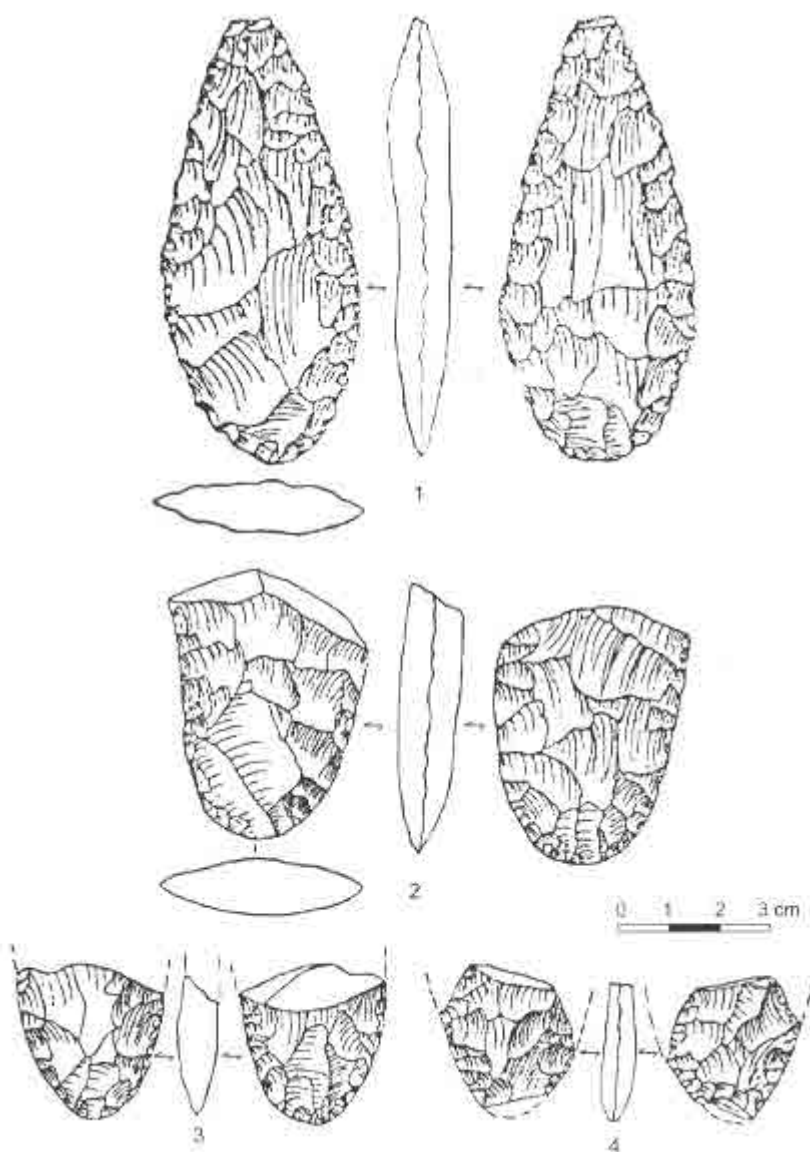

Fig. 32. Gordinești I: 1-4, vârfuri foliacee bifaciale (după V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru).

20. SAT BRÂNZENI (raionul Edineț, R. Moldova)

BRÂNZENI I

Localizare

Stațiunea se află la circa 800 m vest de satul cu același nume, pe malul râului Racovăț, afluent de stânga al Prutului, în fața confluenței Racovățului cu pâraul Draghiște, în raionul Edineț, R. Moldova, în ceea ce se poate numi *regiunea Mersâna*, unde se află și stațiunea eponimă.

a. latitudine nordică: 48°3'57,68''

b. longitudine estică: 27°8'59,31''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Intrarea în grotă se află spre nord, dar aceasta a fost protejată în permanență de vânturile nord-estice prin "canionul" creat de râul Racoveț. În acest loc, calcarele cu toltry se ridică până la 95-110 m deasupra nivelului de etiaj al Racovețului; la circa 62-72 m deasupra râului se află grotă locuită în Paleoliticul superior, de dimensiuni apreciabile, tavanul acesteia fiind la înălțimea de până la 4 m. Prin săpături s-a constatat că și platforma de la intrarea în grotă a fost locuită.

Grotă a fost descoperită în 1960 de N. Chetraru și V. Verina (N. Chetraru, 1973, p. 69-74). Primele sondaje au fost efectuate în același an, în centrul grotei și pe platforma de la intrare; săpăturile sistematice au continuat în anii 1963-1965, 1968, 1975, 1987, când depozitele geologice au fost studiate de O. Adamenko. S-au recoltat mai multe eșantioane pentru determinări de cronologie absolută, efectuate la mai multe laboratoare: Sankt-Petersburg, Oxford, Louvain-la-Neuve.

Stratigrafia grotei a fost realizată încă de la primele săpături, cu precizări suplimentare conform cercetărilor din 1987.

Prima descriere, pe baza săpăturilor lui N. Chetraru, precizează:

- 1, cernoziom amestecat cu pietrișuri, cu fragmente ceramice Cucuteni-Tripolye și din epoca bronzului, gros de 0,30-0,40 m;
- 2, strat subțire cu urme de ardere, de 0.05-0,14 m;

- 3, argilă amestecată cu cernoziom, de 0,30-0,35 m;
- 4, argilă nisipoasă, cu pietriș de calcar, de 0,15-0,25 m;
- 5, argilă nisipoasă, galben-închis, cu pietriș și blocuri de calcar, din baza terasei, de 0,35-0,65 m.

Pe baza săpăturilor lui I. Borziac, din 1987, s-au stabilit unele elemente de detaliu ale stratigrafiei:

- 1, humus cu pietriș și fragmente de calcar căzute din planșeu, de 0,40-1,20 m;
- 2, argilă galben-deschis, uneori albicioasă, dar care nu formează limite clare, față de niv. inferior și superior, de 0,07-0,30 m;
- 3, argilă nisipoasă densă, galben-deschis, carbonată, cu amestec de pietriș, de 0,18-0,50 m;
- 4, argilă nisipoasă galben-închis, amestecată cu pietriș de calcar dezagregat, cu piese de silex, oase de animale etc., de 0,15-0,70 m;
- 5, argilă nisipoasă galben-închis, densă, cu două piese de silex de aspect arhaic, de 0,20-0,65 m; mai jos se află calcarele din baza terasei (V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, 1996, p. 14-15).

Stratigrafia arheologică se referă la un singur posibil nivel cultural, **nivelul III**, situat în argila nisipoasă galben-închis (niv. litologic 5). Nivelul arheologic conține piese de silex, resturi faunistice, obiecte din gresie, situate în manieră neuniformă, în poziție verticală și orizontală; majoritatea descoperirilor de artefacte arheologice sa aflau în centrul grotii, acolo unde plafonul avea înălțimea maximă; au fost observate și resturile unei posibile vetre, din care a rămas numai o lentilă de sol ars. Urme de ardere s-au constatat și pe platforma de la intrarea în grotă: piese de silex, oase, cenușă, cărbuni. Acest nivel arheologic (3 din numerotarea lui N. Chetaru) a rămas de referință în toate lucrările publicate, deși niciodată nu s-au făcut referiri detaliate la celelalte două nivele arheologice de locuire (1 și 2), cu excepția niv. 2, considerat mezolitic sau epigravettian.

Fauna

Au fost descoperite bogate resturi faunistice, aparținând gasteropodelor, păsărilor și mamiferelor: cal (194 indivizi); ren (117); bizon (21); cerbul nobil (8); mamut (4), dar și marmotă (112); predomină calul și renul cu 96 %, respectiv 62 % din resturile osoase,

dar nu lipsesc nici oasele de rozătoare, care aduc informații asupra climatului (V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, 1996, p.16-18).

Au fost descoperite fragmente de crani de elan, ca și partea superioară a craniilor de la patru cai. Surprinde și prezența numeroasă a carnivorelor: ursul, hiena, leul de peșteră.

Inventarul litic

Produsele primare de debitaj se referă la: numeroși bolovani de silex (rognons), 327 nuclee în diferite stadii de cioplire, 557 lame întregi și fragmentare, 5560 așchii întregi și fragmentare, 848 alte deșeuri de cioplire. Utilajul litic finit este compus din 1378 piese: 58 racloare, 8 vârfuri Levallois și musteriene, 25 bifaciale, 78 *couteaux à dos naturel*, 52 gratoare, 96 burine diverse, 13 piese cu trunchiere retușată, 21 vârfuri foliacee, 17 *pointes-perçoirs*, 4 piese de tip *écaillées*, 13 lame *à bord abattu*, 369 lame retușate, 52 lame cu scobituri retușate, 133 așchii retușate, 136 așchii cu scobituri retușate, 301 denticulate etc. Sunt prezente gratoarele carenate tipice, de mai multe subtipuri, dar lipsesc burinele carenate, fiind prezente celelalte tipuri, specifice Paleoliticului superior.

Datări de cronologie absolută. Făcând precizarea calității unor eșantioane, inclusiv lipsa coordonatelor stratigrafice la altele, P. Noiret (2009, p. 345, tab. 57) prezintă următoarele datări, ca reprezentând vârste coerente:

14.700 ±130, os,	OxA- 4120;
16.600 ±160, dinte,	OxA- 4123;
19.220 ±180, dinte,	OxA- 4118;
19.780 ±260, os,	OxA- 4899;
20.140 ±260, os,	OxA- 4898;
20.300 ±160, dinte,	OxA- 6999;
21.680 ±270, os,	Lv- 2186;
22.330 ±230, os,	OxA- 4121;
22.530 ±250, dinte,	OxA- 4119;
23.400 ±220, os,	OxA- 7001;
26.200 ±360, os,	OxA- 4124;
26.699 ±370, os,	Oxa- 4122.

Alte descoperiri

La Brânzeni-nivelul III au mai fost descoperite: o amuletă din ivoriu, din două părți: una, alungită și perforată, cealaltă, sub formă de triunghi, cu decor din puncte, urmând conturul celei de a doua părți; se mai semnalează un incisiv de cal, aplatizat pe ambele fețe, lustruit parțial.

Locuirea de la Brânzeni a fost interpretată diferit: noi am considerat-o ca aparținând *culturii Ripiceni-Brânzeni* (V. Chirica, 1999, p. 164-167); Ilie Borziciac a inclus aceste descoperiri în perioada de trecere de la Paleoliticul mijlociu la cel superior sau la începutul acestuia din urmă, în ceea ce a numit *cultura de tranziție Brânzeni* (N. Chetaru, 1973; I. Borziciac, V. Chirica, M.-C. Văleanu, 2006, p. 213-216; I. Borziciac, V. Chirica, 2008, p. 27-28), localizată pe cursul mijlociu al râurilor Nistru și Prut, fiind asociate și alte tehnocomplexe litice.

Bibliografie

N. Chetaru, *Pam'jatniki epoh paleolita i mezolita*, Chișinău, 1973; V. Chirica, *Cultura Ripiceni-Branzeni*, în *Stratum Plus. Vremea sobirati kamnja*, Sankt-Peterburg-Kisinev-Odessa, 1, 1999; I. Borziciac, *Etapa timpurie a paleoliticului superior din spațiul Carpato- Nistrean. Cultura Brânzeni*, în *Tyragetia*, XI, Chișinău, 2002; I. Borziciac, V. Chirica, C-M. Văleanu, *Culture et sociétés pendant le Paléolithique supérieur à travers l'espace carpato-dniestréen*, BAM VI, Iași, 2006; I. Borziciac, V. Chirica, *Paleoliticul superior din spațiul carpato-nistrean: Aspecte culturo-genetice și chronostratigrafice*, în *Tyragetia. Arheologie. Istorie Antică*, Serie Nouă, vol. II (XVII), Nr. 1, Chișinău, 2008; I. Borziciac, V. Chirica, *Périodisation culturelle, chronologie relative et radiométrique des facies du Paléolithique supérieur de l'espace carpato-dniestréen*, în V. Chirica, M.-C. Văleanu (éds.), *Etablissements et habitations préhistoriques. Structure, organisation, symbole*. Actes du Coll. de Iași, 10-12 déc. 2007, Bibliotheca Archaeologica Moldaviae, IX, 2008; P. Noiret, *Le Paléolithique supérieur de Moldavie*, ERAUL 121, Liège, 2009.

Considerații

Nivelul III (inferior) de la Brânzeni este controversat ca și încadrare cultural-cronologică, deoarece din punct de vedere tehnico-tipologic se constată un posibil amestec de materiale litice de vârstă diferită. Dar, aceleași caracteristici le au și tehnocomplexele litice de la Ripiceni-Izvor (așa-zisele nivele aurignaciene), unde domină elementele de tehnică și tipologie musteriană. Pentru aceste motive noi am evidențiat *cultura Ripiceni-Brânzeni*, pe care am datat-o în perioada de trecere de la Paleoliticul mijlociu la cel superior, iar Ilie Borziac a numit *cultura Brânzeni*, specifică zonei Prutului mijlociu.

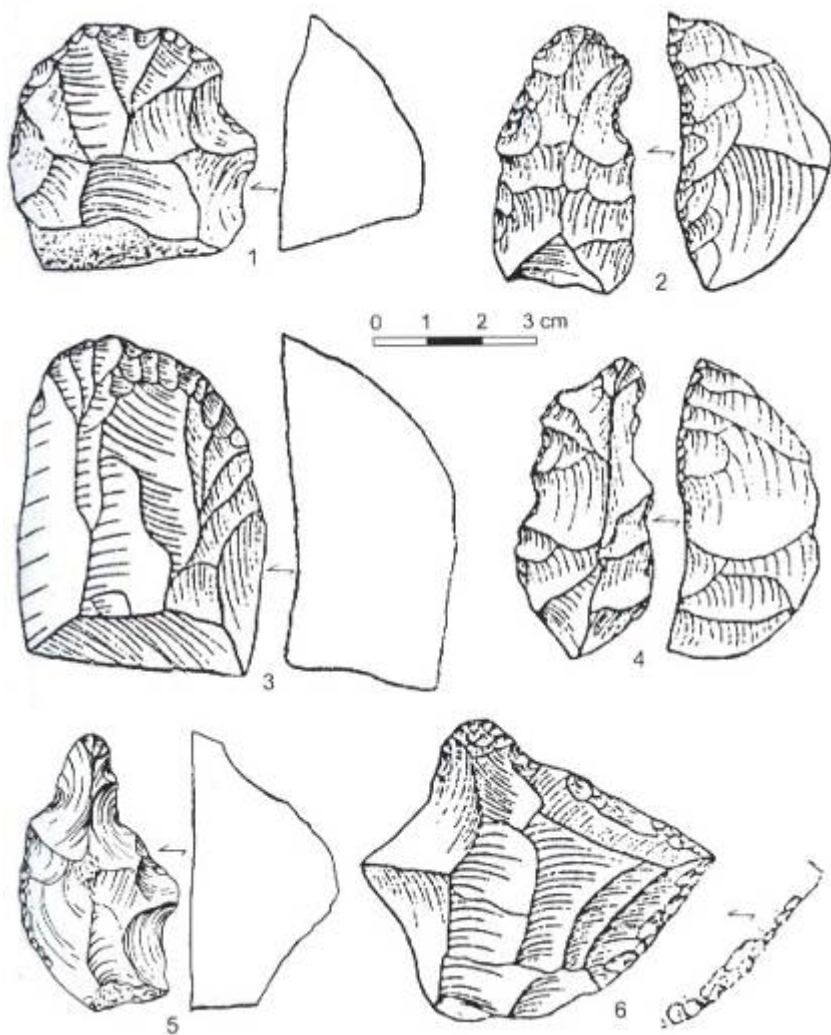

Fig. 33. Brânzeni I, niv. 3: 1-3, gratoare carenate; 4-6, gratoare à *museau* (după V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru).

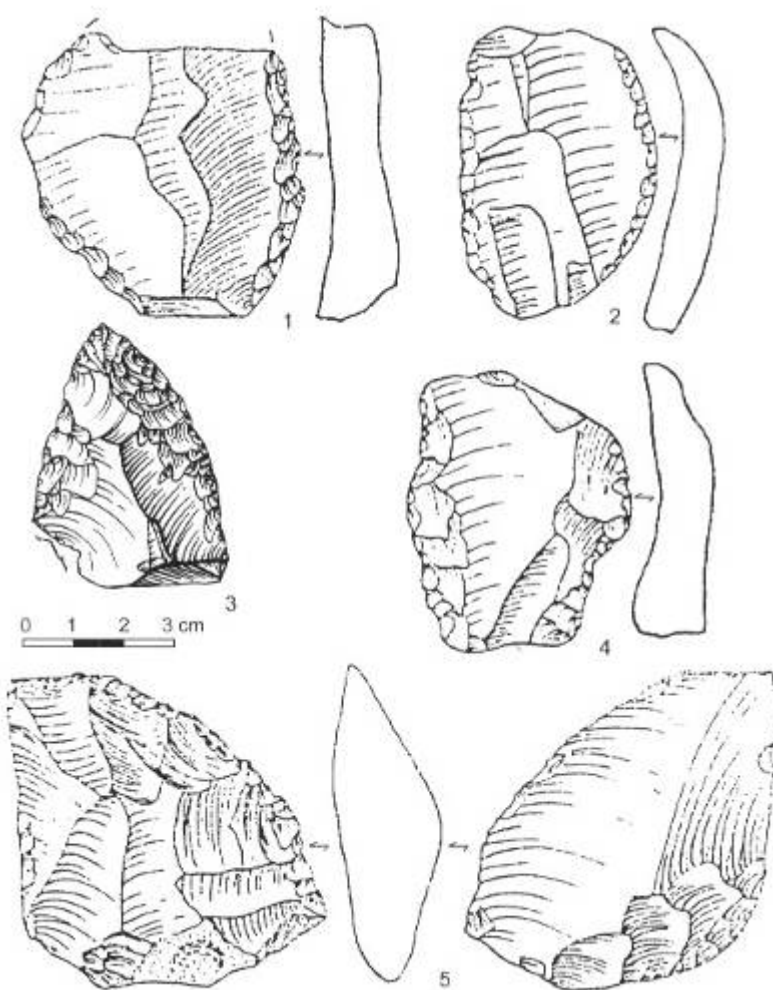

Fig. 34. Brânzeni I, niv. 3: 1-2, 4, racloare laterale duble; 3, racloar lateral simplu; 5, racloar *déjeté* (după V. Chirica, I. Borzic, N. Chetragu).

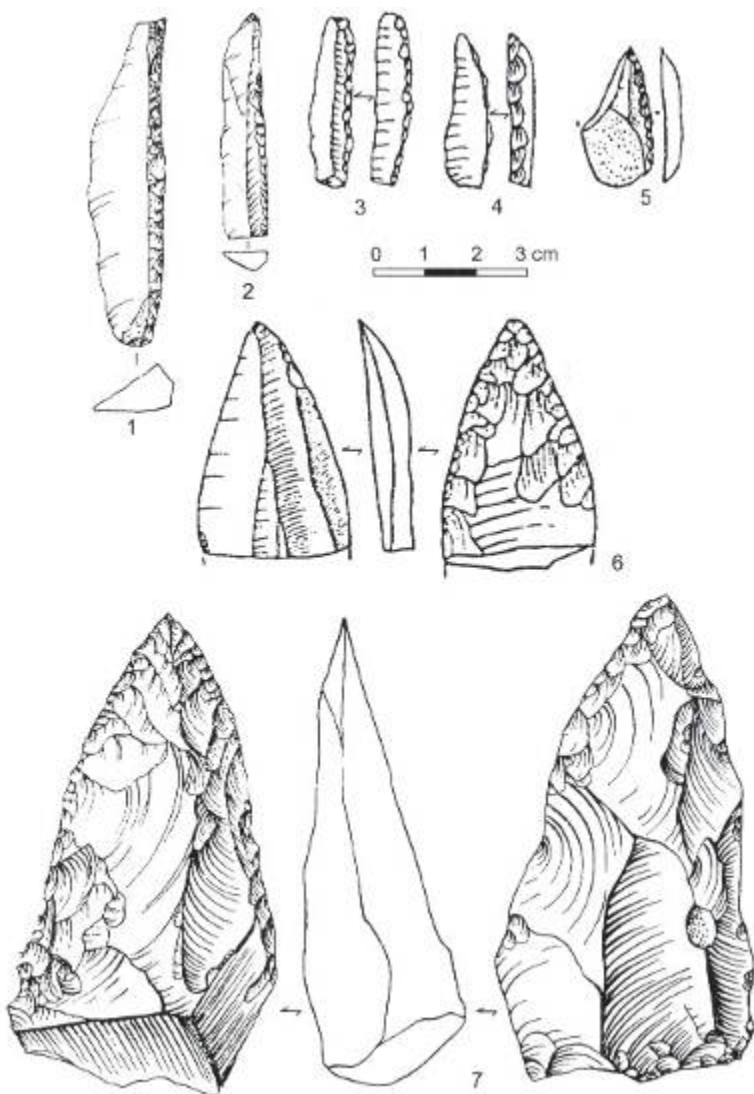

Fig. 35. Brânzeni I, niv. 3: 1, vârf *La Gravette*; 2-5, piese *à dos*; 6, vârf cu „fața plană”; 7, piesă bifacială (după V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru).

21. SAT BRÂNZENI (raionul Edineț, R. Moldova)

MERSÂNA

Localizare

Așezarea se află pe o terasă înaltă a Prutului, pe malul stâng al Racovețului, pe terasa sa foarte erodată, pe care se află și grotă Brânzeni, la aproximativ 2,6 km de satul Brânzeni.

a. latitudine nordică: 48⁰3'56,58''

b. longitudine estică: 27⁰9'01,25''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stratigrafia geologică și arheologică este simplă: sub stratul negru, vegetal, gros de 0,30-0,40 m, se aflau depuneri de argilă, apoi depozite de calcar dezagregat. În cele patru campanii de săpături de mică amploare, au fost identificate două tehnocomplexe: unul de tip paleolitic inferior, altul, de tip musterian, situate în depunerile argiloase, de sub stratul vegetal actual.

Lipsesc resturile faunistice.

Materia primă

În ambele complexe litice, materia primă este compusă din silexul de Prut, iar piesele au suferit intense procese de rulare, de patinare; există și piese de decorticare, fără a se preciza dacă fenomenul a afectat existența *in situ* a tehnocomplexelor.

Inventarul litic

Întregul proces de cioplire se bazează pe detașarea așchiilor și a altor produse de debitaj. Au fost descoperite 120 nuclee de mici dimensiuni, deci imposibil de a elabora o clasificare tipologică. 470 piese sunt atribuite următoarelor tipuri de unelte finite: 5 așchii Levallois, tipice și atipice, 2 vârfuri pseudo-Levallois, 25 racloare diverse, 20 gratoare atipice, pe așchii și lame groșiere, 13 burine atipice, 10 persoane atipice, 20 *couteaux à dos naturel*, 6 *raclettes*, 10 așchii trunchiate, 22 așchii cu *encoche*s, 42 denticulate, 200 așchii retușate,

inclusiv cu mici *encoche*s și denticulări, 5 vârfuri de tip *tayac*, 69 unelte de tip *diverse*.

Bibliografie

V. Chirica, I. Borziac, 2005. *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV (éd. V. Chirica), Helios, Iași.

Considerații

Pe considerente tehnico-tipologice, tehnocomplexul inferior a fost atribuit faciesului tayacian al Paleoliticului inferior, iar cel superior, Musterianului, deși nu sunt semnalate deosebiri esențiale între acestea (V. Chirica, I. Borziac, 2005, p. 60-62).

22. SAT CORPACI (raionul Edineț, R. Moldova)

CORPACI

Localizare

Stațiunea se află pe un promontoriu format de văile râurilor Prut și Racoveț, pe partea dreaptă a râului Racoveț, în apropiere de confluența cu Prutul, la 700 m NV de satul Corpaci și la 100 m E de stațiunea Corpaci – Mâș; promontoriul este delimitat de o ravenă, orientat NE-SV și are o suprafață de 62x120 m.

a. latitudine nordică: 48⁰⁰'

b. longitudine estică: 27⁰⁹'

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea a fost descoperită de I. Borziac și G.-V. Grigor'eva în 1970, când au efectuat și primele sondaje, continuate și în anii următori.

Stratigrafia geologică și arheologică.

- 1, cernoziom cu piese de silex patinat și fragmente ceramice Cucuteni-Tripolye, gros de 0,80-0,90 m;

- 2, argilă nisipoasă, de aspect loessic, cu crotovine, cu pietriș calcaros mic la partea superioară, cu piese izolate, de silex patinat la partea inferioară, groasă de 1,80-1,90 m;

- 3, argilă nisipoasă cenușiu-maronie, de tipul unui sol fosil, mai închis la partea superioară, cu grosimea de 0,40-0,50 m;

- 4, argilă nisipoasă galben-deschis, cu lentile de nisip fin, cu grosimea de 0,20-0,40 m;

- 5, argilă nisipoasă brun-închis, aproape neagră la partea superioară, mai deschisă la partea inferioară, unde apare și un sol fosil dens, cu grosimea de 0,90-1 m;

- 6, argilă nisipoasă cu granulație fină, brună; începând de la adâncimea de 5,50 m, orizonturile de nisipuri și argile verzui coboară până la 9,60 m în profunzime, unde a fost descoperit un nucleu și câteva piese de silex;

- 7, mai jos apar depuneri de argile cenușii, cu nisip în compoziție, sub care se află conglomeratele din baza sedimentului.

Stratigrafia arheologică

Din punct de vedere arheologic, I. Borzic a determinat existența celor patru nivele de locuire paleolitică:

Nivelul 1 a fost identificat în solul actual; el conține: piese de silex patinat, dar în asocierie cu fragmente ceramice neo-eneolitice;

Nivelul 2 se afla la partea mediană a orizontului litologic 2, între 1,90-2,20 m; **Nivelul 3** era cantonat la partea inferioară a primului paleosol, între 2,90-3,10 m. Micile concentrații de piese litice aparțineau unor ateliere de cioplire.

Nivelul 4, cel mai bogat și mai reprezentativ, a fost descoperit la partea inferioară a celui de al doilea sol fosil, între 3,90-4,10 m. Acest nivel a fost datat la 25.220 +/- 300 BP (GrN-9758).

Structuri de locuire

Au fost identificate 16 mici concentrații de resturi arheologice, inclusiv cărbuni de lemn, dar se precizează că inventarul litic și alte materiale arheologice se aflau răspândite pe întreaga suprafață cercetată.

Inventarul litic al acestui nivel a fost cioplit din silex, local (chiar dacă poate proveni din zona Prutului mijlociu). Se menționează 13.836 piese de debitaj: 174 nuclee, 2.503 lame întregi și fragmentare, 11.159 așchii întregi și fragmentare, dintre care 10.721 așchii obișnuite, restul fiind deșeuri de debitaj.

Utilajul litic era reprezentat de: 16 racloare, două vârfuri de tip Levallois retușate, 9 bifaciale, 19 gratoare, dintre care unul carenat, 14 burine, 65 lame retușate, 9 piese cu trunchiere (*truncatures*), 5 micro-lame cu o latură retușată, 22 segmente (15 întregi, 7 fragmentare) – piese de tipul lamelor cu o latură arcuită și retușată, de tipul vârfurilor *à dos courbe*, piese cu scobituri retușate și denticulate, dar foarte puține.

Bibliografie

I. Borzic, G. Grigor'eva, N. Chetaru, *Poselenija drevnekamennogo veka na Severo-Zapade Moldavii*, V, Chișinău, 1981; I. Borzic, *Paleoliticul și mezoliticul în spațiul dintre Nistru și Prut*, în *Thraco-Dacica*, XV, 1-2, 1994; V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique*

supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa, BAI V (éd. V. Chirica), Helios, Iasi, 1996.

Considerații

În ceea ce privește încadrarea cronologică și culturală, noi am inclus acest tehnocomplex în Paleoliticul superior vechi (V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, 1996, p. 37-41), chiar dacă sunt controverse în ceea ce privește prezența segmentelor, asemănătoare celor din Uluzzianul italian, dar și de la Ripiceni-Izvor, cu propunerea de analogie cu niv. 4 și 3 de la Molodova V (I. Borziac, G. Grigor'eva, N. Chetaru, 1981, p. 124).

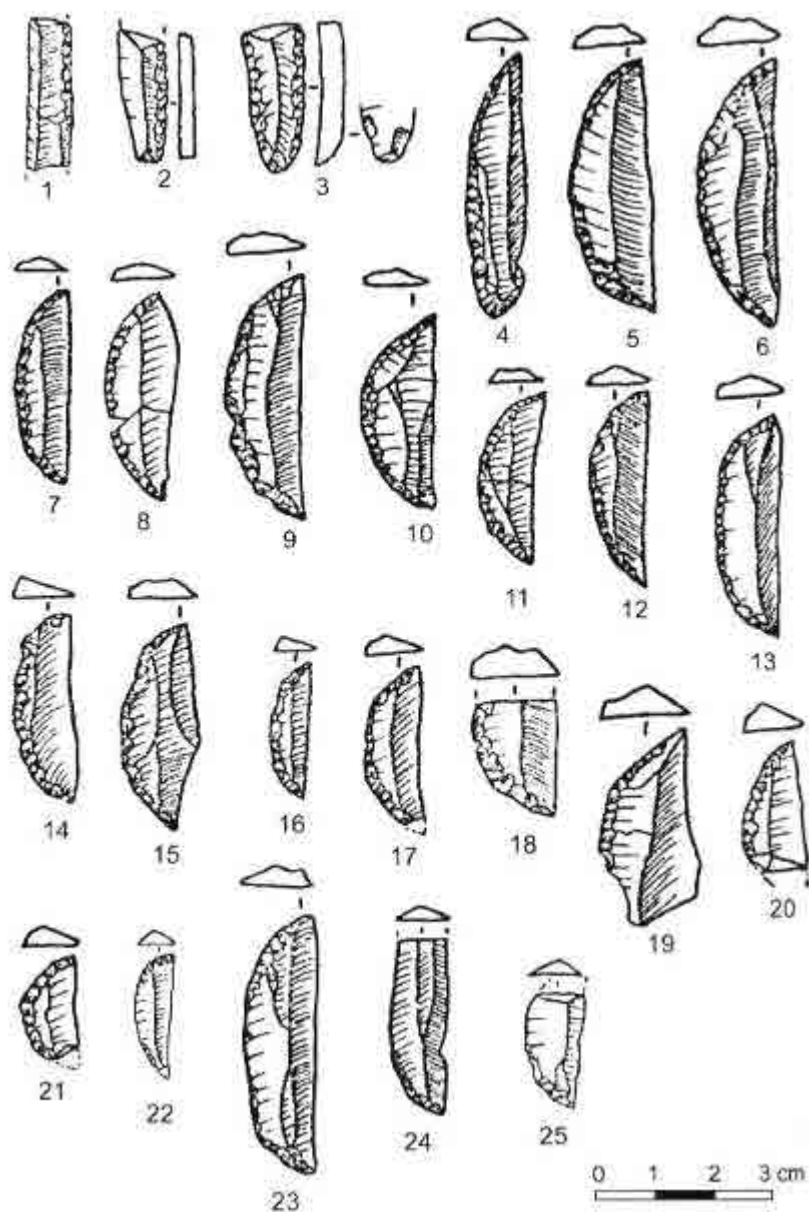

Fig. 36. Corpaci, niv. 4: 1-3, piese à dos; 4-25, segmente (de cerc) (după I. Borziac, G. Grigorieva, N. Chetaru, 1981).

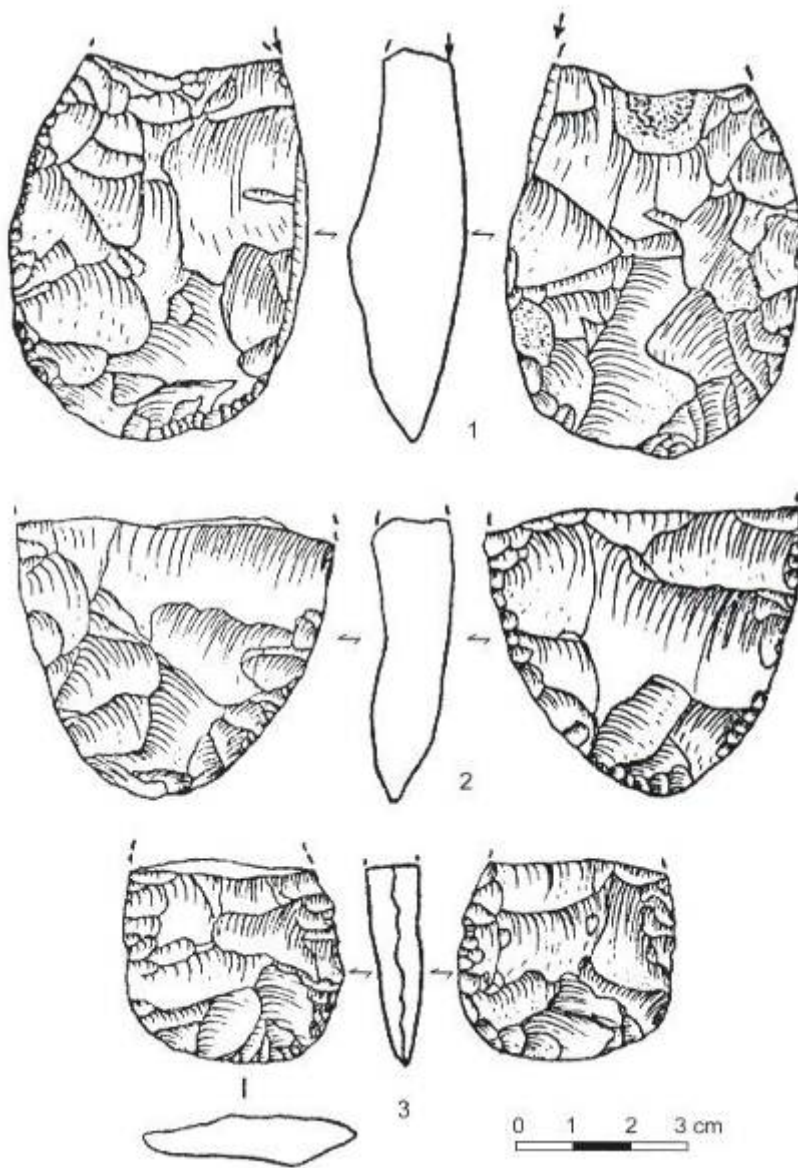

Fig. 37. Corpaci, niv. 4: 1-3, piese foliacee bifaciale (după I. Borziac, G. Grigorieva, N. Chetraru, 1981).

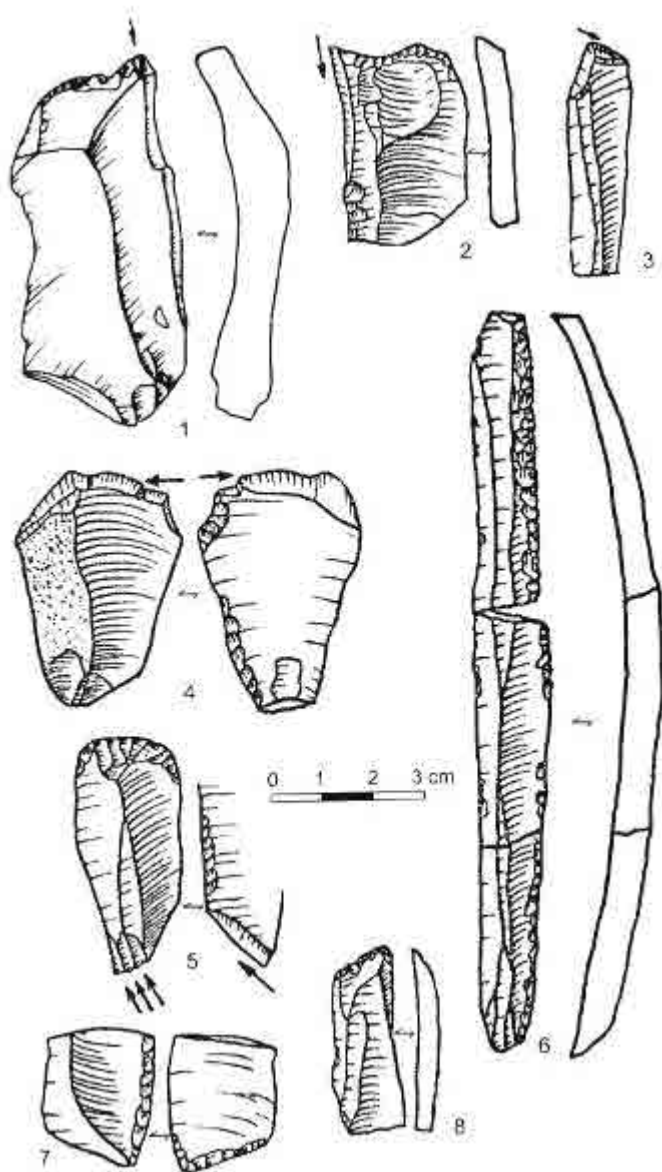

Fig. 38. Corpaci, niv. 2: 1-2, burine pe trunchiere; 3-4, burine transversale; 5, unealtă combinată; 6-7, lame retușate; 8, lamă trunchiată (după I. Borzic, G. Grigorieva, N. Chetraru, 1981).

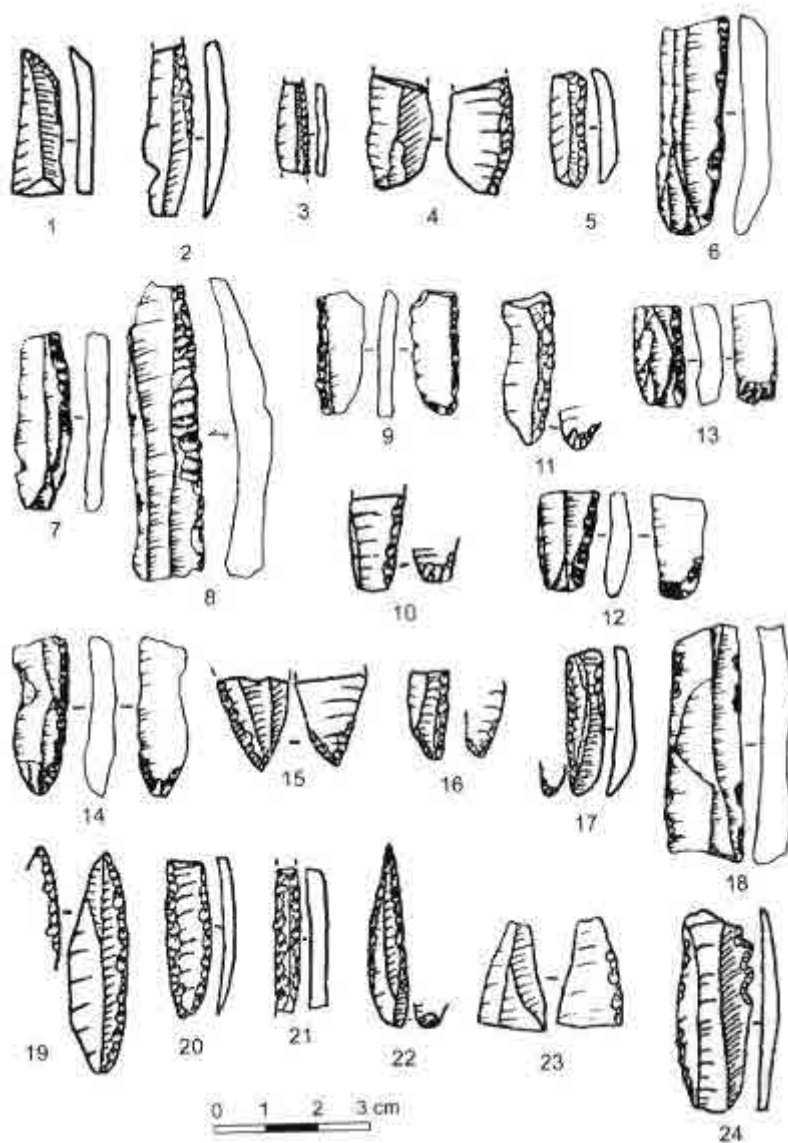

Fig. 39. Corpaci, niv. 2: 1-17, 19-23, piese *à dos*; 18, lamă retușată parțial; 24, lamă denticulată (după I. Borziac, G. Grigorieva, N. Chetaru, 1981).

23. SAT CORPACI (raionul Edineț, R. Moldova)

CORPACI - MÂS

Localizare

Stațiunea se află pe un promontoriu format de văile râurilor Prut și Racoveț și de o ravenă, pe partea dreaptă a râului Racoveț, în apropiere de confluența cu Prutul, la 700 m NV de satul Corpaci. Promontoriul este delimitat de o ravenă; este orientat NE-SV și are o suprafață de 62x120 m.

a. latitudine nordică: 48⁰⁰'

b. longitudine estică: 27⁰⁹'

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea pluristratificată Corpaci-Mâs se află situată la circa 700 m de satul Corpaci, raionul Edineț, pe malul drept al Racovețului, aproape de confluența acestuia cu Prutul; la aproximativ 100 m spre est se află cealaltă stațiune, Corpaci. În acest context ne întrebăm dacă nu poate fi vorba de o singură stațiune, chiar dacă toponimele sunt puțin diferite. Mai precizăm faptul că aceste două locuri se află la aproximativ 4 km în aval de Brânzeni I, și la 20 km est de Mitoc-Malu Galben.

Stațiunea a fost descoperită în 1966, de către I. Borziac, acesta efectuând primele sondaje în 1975, până la adâncimea de 4,20 m, pe o suprafață de 140-160 mp (V. Chirica, I., Borziac, N. Chetraru, 1996, p. 31-36).

Stratigrafia geologică și arheologică.

- 1, sol actual (cernoziom), cu resturi de locuire din evul mediu, prima epocă a fierului și Neo-Eneolitic (Cucuteni-Tripolye), gros de 0,90-1,40 m;

- 2, sol de tranziție, galben-deschis, în amestec cu argilă nisipoasă, fără materiale arheologice, de 1,20-1,40 m;

- 3, argilă nisipoasă, galben-deschis, carbonată, mai densă la partea inferioară, având în zona centrală slabe urme ale unui posibil sol fosil, fără materiale arheologice, înclinată spre sud-vest, cu grosimea de 0,70-0,90 m;

- 4, argilă nisipoasă, brun-închis, cu nuanțe de șocolatiu, având partea inferioară sinuoasă la contactul cu orizontul inferior, de 0,30-0,40 m;

- 5, sol argilos, galben-deschis, fin, pulverizat, cu grosimea de 0,50-0,60 m;

- 7, argilă nisipoasă, brun-închis, reprezentând un sol fosil, fără resturi arheologice, de 0,60-0,80 m;

- 8, loessul de la baza sedimentului (V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru, 1996, p. 31-32).

După opinia lui O. Adamenko, orizontul 3 poate fi atribuit oscilației climatice Lascaux, orizontul 5 poate fi atribuit oscilației Paudorf-Stillfried B-Briansk, iar orizontul litologic 7 poate aparține oscilației Brörup. Diferiți specialiști au semnalat existența a două nivele de locuire, unul superior, la nivelul orizontului litologic 5, și altul, inferior, cu industrie lamelară; în volumul consacrat Paleoliticului superior vechi, noi am opinat spre existența unui singur nivel de locuire, cel din orizontul litologic 5, considerând că puținele materiale identificate mai jos nu pot constitui un real nivel de locuire (V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru, 1996, p. 32). De altfel, datarea de 24.020 ± 2230 BP (OxA-7000) pare să confirme încadrarea noastră.

Complexes de locuire

Au fost identificate două concentrații de materiale arheologice, în zonele sudică și nord-vestică ale suprafeței săpate, cu piese de silex, resturi faunistice, galeți și plachete de gresie, structuri de combustie (cenușă).

Fauna

Resturile faunistice identificate (115 fragmente) aparțin calului și bizonului (dantură), mamutului (două vârfuri de lance, de tip Mladec, din fildeș); nu se exclude nici prezența oaselor de lup. Nu s-au descoperit oase de ren, ceea ce ar indica situarea locuirii într-o perioadă interstadială.

Inventarul litic este cioplit din silex cenușiu de bună calitate, posibil din zona Prutului mijlociu, dar apar și piese din silex negru sau

din alte roci: șist negru de Audia, calcar silicifiat, gresie devoniană de culoare maro.

Au fost identificate 2.450 piese din silex: 161 nuclee întregi și fragmentare, 147 lame întregi și fragmentare, 1.671 așchii, o singură lamelă, 398 deșeuri de cioplire, 43 elemente de reamenajare, 3 racloare, 3 bifaciale, 14 gratoare, dintre care 3 carenate și 2 de tip *à museau*, 6 burine, dintre care unul carenat, lame și așchii retușate, 4 denticulate.

Noi am exprimat mai demult ideea existenței mai multor «linii» de pătrundere și evoluție a Paleoliticului superior vechi de factură aurignaciană în spațiul carpato-nistrean (V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru, 1996, p.170). Prezența vârfurilor de fildeș, de tip Mladec, ca și a gratoarelor și burinelor carenate reprezintă elemente caracteristice Aurignacianului european, al cărui prototip îl pot constitui descoperirile de la Mitoc-Malu Galben, pe Prut.

Bibliografie

V Chirica, I. Borziac, N. Chetraru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI V (éd. V. Chirica), Helios, Iasi, 1996.

Considerații

Caracteristicile tehnico-tipologice ale utilajului, cu prezența gratoarelor și burinelor carenate, inclusiv a vârfului de tip Mladec indică încadrarea locuirii în Aurignacianul clasic, de tip Mitoc-Malu Galben.

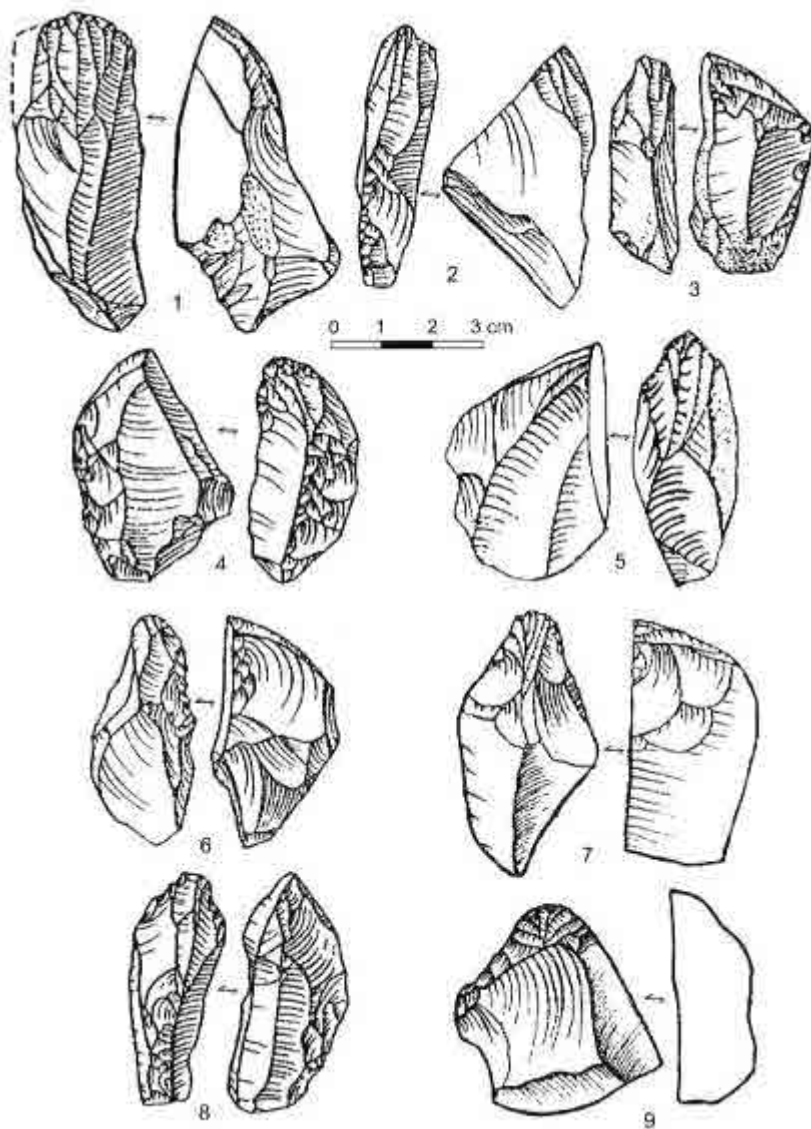

Fig. 40. Corpaci-Măs: 1-2, 4, gratoare carenate; 3, 5-6, 9, gratoare à épaulement; 7-8, gratoare à museau (după I. Borzias, G. Grigorieva, N. Chetaru, 1981).

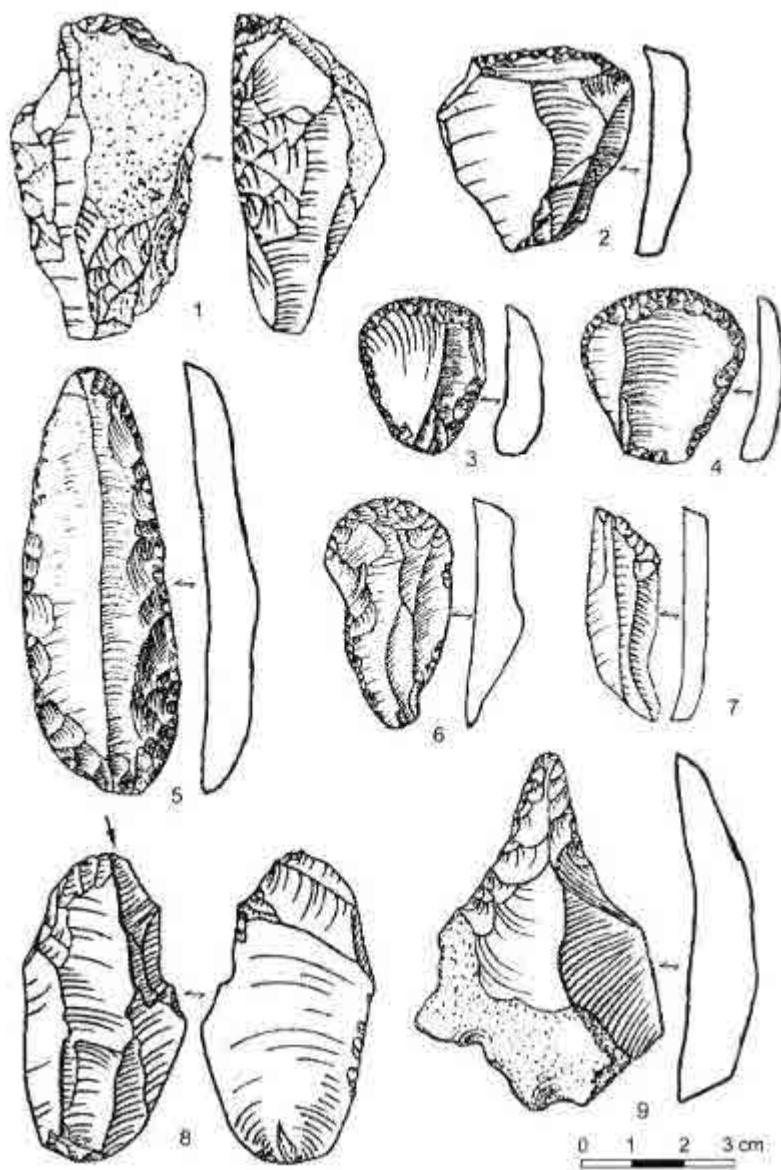

Fig. 41. Corpaci-Mâs: 1, gratoar înalt atipic; 2, gratoar pe aşchie; 3-4, gratoare pe aşchie retuşată; 5, gratoar pe lamă aurignaciană; 6, gratoar pe lamă; 7, *troncature*; 8, unealtă combinată; 9, străpungător (după I. Borzic, G. Grigorieva, N. Chetaru, 1981).

24. SAT BUTEȘTI (raionul Glodeni, R. Moldova)

BUTEȘTI

Localizare

Grota Butești se află la 2,1 km de satul cu același nume, raionul Glodeni, pe malul drept al pârâului Camencuța, la confluența cu Camenca, afluent de stânga al Prutului.

a. latitudine nordică: 47°46'52''

b. longitudine estică: 27°20'54''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Din prezentările anterioare, am observat faptul că multe dintre stațiunile musteriene, dintre Prut și Nistru, sunt situate în grotle din zona carstului Prutului mijlociu, unde, pe versanții Viliei, Lopatnicului, Racovețului, Ciuhurului, Camencii, afluenți direcți sau secundari ai Prutului, există un mare număr de grotle, folosite ca adăposturi naturale de către comunitățile umane paleolitice, care și-au stabilit campamentele, începând cu Paleoliticul inferior final și până în Mezolitic.

Grota Butești se află la 2,1 km de satul cu același nume, raionul Glodeni, pe malul drept al pârâului Camencuța, la confluența cu Camenca, afluent de stânga al Prutului.

Stațiunea a fost cercetată de N. Chetraru, începând cu anul 1963, cu ocazia unor sondaje, continuate în anii 1965 și 1968. Grota a fost distrusă prin exploatarea calcarului, astfel că sondajele au fost trasate în perimetrul acesteia, identificându-se 9 orizonturi litologice (N. Chetraru, 1970, p. 113-132; I. Borziac, 1994, p. 19), dintre care ne interesează numai cel inferior, cu grosimea de 18-25 cm, în care au fost identificate resturile de locuire, orizont alcătuit din argilă și calcar dezagregat.

În zona în care I. Borziac a efectuat un sondaj, în 1968, de 6 mp, situată în adâncul peșterii (observație făcută în urma presupusei localizări a perimetrului peșterii), au fost observate 12 cranii de urs de peșteră, așezate într-un singur rând, unul lângă altul, cu fața spre

intrarea peșterii, probabil pe un «pat» crușat, mai sus decât nivelul real de locuire, situație prezentată și de M. Cârciumaru, în Peștera Cioarei-Boroșteni (M. Cârciumaru, 2000, p. 171-173), dar și în alte stațiuni musteriene europene, ceea ce ar putea crea impresia existenței unui cult al ursului de peșteră la comunitățile musteriene (V. Chirica, D. Boghian, 2003, vol. I, p. 108-110).

Fauna

În urma sondajelor lui N. Chetraru și I. Borziac, au fost descoperite bogate resturi faunistice aparținând speciilor: *Mammuthus primigenius*, *Coelodonta antiquitatis*, *Equus latipes*, *Bison priscus*, *Rangifer tarandus*, *Cervus elaphus*, *Marmota bobac*, *Ursus spelaeus*, *Crocota spelaea*, *Panthera spelaea*, cu predominarea răpitorilor de peșteră (ursul și hiena), faună tipică Musterianului din zona Prutului mijlociu (A. David, 1980, p. 38; 1986, p. 113-123).

Materia primă

Întregul tehnocomplex a fost cioplit din roci locale: silex de mai multe culori și nuanțe, gresie și cuarțit.

Inventarul litic

Se consideră că o mare parte din întregul inventar litic a fost cioplit în tehnica Levallois, fiind identificate 50 nuclee Levallois (indicele Levallois = 35 %, în timp ce Indicele lamelar este de numai 14 %). Au fost stabilite următoarele tipuri de piese: 88 așchii Levallois, 17 vârfuri Levallois, dintre care 4 retușate, 35 racloare, inclusiv cu desprinderi bifaciale, 2 gratoare atipice, 12 străpungătoare atipice, majoritatea realizate prin retușe alternante, pe așchii, 1 *couteau à dos atypique* pe lamă Levallois, 8 *couteaux à dos naturel*, 1 *raclette* de tip musterian, pe așchie, 8 așchii cu scobituri retușate sau clactoniene, 4 denticulate, 4 așchii cu retușe pe fața plană, 1 piesă bifacială, alte piese încadrate, de regulă, în categoria *diverse* în listele tipologice. I. Borziac a calculat procentajul grupelor caracteristice ale acestui tehocomplex: I, Levallois, 49 %; II, Musteriană, 18,5 %; III, Paleolitic superior, 9 %; IV, Denticulată, 1,9 %.

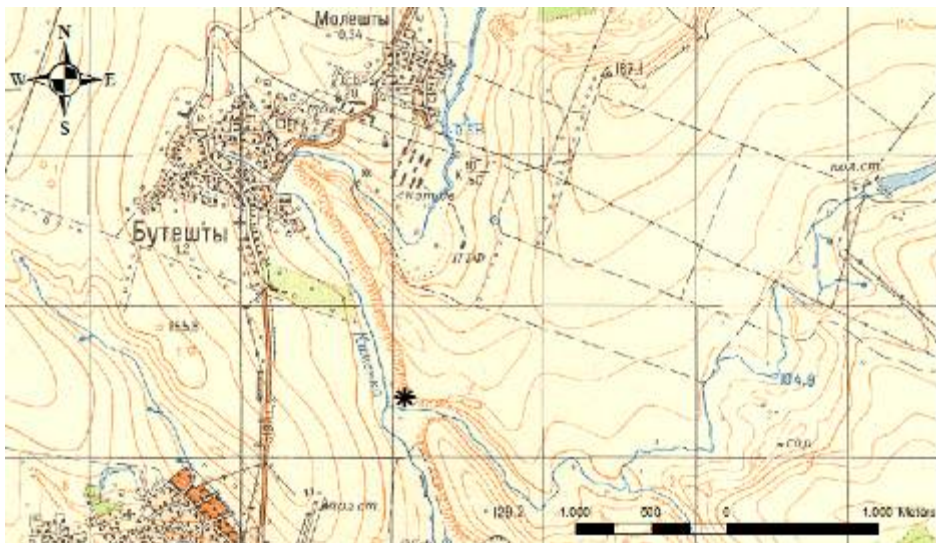
Bibliografie

N. Chetraru, *Paleolitičeskaja stojanka v grote Butești*, Chișinău, 1970, p. 113-132; A. David, *Teriofauna pleistočena Moldavii*, Chișinău, 1980; I. Borziac, *Paleoliticul și mezoliticul dintre Nistru și Prut*

(Republica Moldova), în *Thraco-Dacica*, XV, 1-2, București, 1994; M. Cârciumaru, *Peștera Cioarei. Paleomediul, cronologia și activitățile umane în Paleolitic*, Ed. Macarie, Târgoviște, 2000; V. Chirica, D. Boghian, *Arheologia preistorică a lumii*, vol. I, 2003; V. Chirica, I. Borzic, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV (éd. V. Chirica), Helios, Iași, 2005.

Considerații

Pe baze tehnico-tipologice, considerăm că acest tehconcomplex aparține Musterianului târziu, de tradiție Levallois, din spațiul carpato-nistrean, asemănător cu descoperirile similare de la Molodova I și V.

25. SAT BUZDUGENI (raionul Edineț, R. Moldova)

BUZDUGENI

Localizare

Grota Buzdugeni este situată pe partea dreaptă, abruptă și stâncoasă, a Racovățului, afluent de stânga al Prutului, la 1,2 km est de satul cu același nume, raionul Edineț. Din punct de vedere geomorfologic, grotă este situată, ca și grottele Duruitoarea veche, Trinca I-III, Brânzeni, Ciuntu, în zona recifelor calcaroase din partea de NE a R. Moldova.

a. latitudine nordică: 48⁰6'59''

b. longitudine estică: 27⁰10'21''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Grota a fost descoperită de I. Borziac, în 1970; în același an a fost efectuat un sondaj în centrul grottei, cu dimensiunile de 0,50 x 0,50 m, adâncit până la 2,15 m; în 1971, în colaborare cu N. Chetaru, I. Borziac a lărgit sondajul și l-a adâncit până la 2,25 m, unde s-a întâlnit calcarul din baza depunerilor; în 1973, 1975 și 1976, săpăturile au fost extinse și s-au descoperit peste 3.000 fragmente osoase și peste 4.000 piese litice.

Stratigrafia geologică

Începând cu sondajul din 1971, stratigrafia depunerilor a fost stabilită longitudinal și transversal în fiecare carou săpat, până la adâncimea de 2,15-2,40 m. S-a constatat că depunerile recente sunt reprezentate de materiale organice și cernoziom, cu o grosime de 0,15-0,30 m; mai jos, au fost traversate depuneri de argile de diferite culori și consistențe, majoritatea cu pietrișuri și pietre de calcar, desprinse din tavanul grottei. Întregul profil nu depășește 2 m, iar între nivelele de locuire nu există straturi sterile arheologic și faunistic.

Stratigrafia arheologică

Au fost identificate 8 niveluri de locuire musteriană și un nivel holocen, aflat în depunerile recente. Acestea aparțin, prin caracteristicile tehnico-tipologice, Musterianului denticulat. Inventarul litic din nivelele inferioare 7 și 8 prezintă elemente ale Musterianului cu reminiscențe acheuleene, iar nivelele care le suprapun pe acestea au doar trăsături ale Musterianului denticulat.

Fauna este reprezentată, generic, de carnivorii obișnuiți ai peșterilor zonei geografice luate în considerație, dar nu lipsesc nici erbivorele de talie mare: zimbrul, calul, renul și cerbul.

Industria litică este repartizată aproape neuniform pe nivelele arheologice reale. Astfel, cantitativ, mai bogat este nivelul 6, dar mai caracteristice, ca și elemente tehnologice, nivelele 4 și 5 (I. Borziac, 1994, p. 20). N. Anisiutkin a calculat indicii tehnico-tipologici: Levallois, 14 %; de fațetare, 36 %; Lamelar, 6 %; racloare, 11,3 %; grupa a III-a, 11,3 %; Grupa a IV-a, 33 %; Grupa a V-a, 53,7 %; Bifaciale, 2,8 % (I. Borziac, 1994, p. 20). Caracterizând elementele tehnico-tipologice ale acestor tehnocomplexe, N. Anisiutkin (1992, p. 27) apreciază că industriile denticulate de la Buzdugeni se pot plasa în linia evolutivă a Tayacianului spațiului pruto-nistrean, iar din punct de vedere geocronologic, în intervalul dintre oscilațiile climatice Brörup (inclusiv Odderade) și Hengelo, deci între aproximativ 60.000 – 40.000 ani. După opinia lui I. Borziac (1994, p. 20-21), nivelul 8 poate fi atribuit interglaciarului Riss-Würm (Eem-Mikulino), cu elemente tehnico-tipologice asemănătoare niv. I musterian de la Ripiceni-Izvor și niv. inferior de la Trinca I, considerând că locuirile din grota Buzdugeni reprezintă cel mai important fenomen al Musterianului denticulat din spațiul sud-est și central-european.

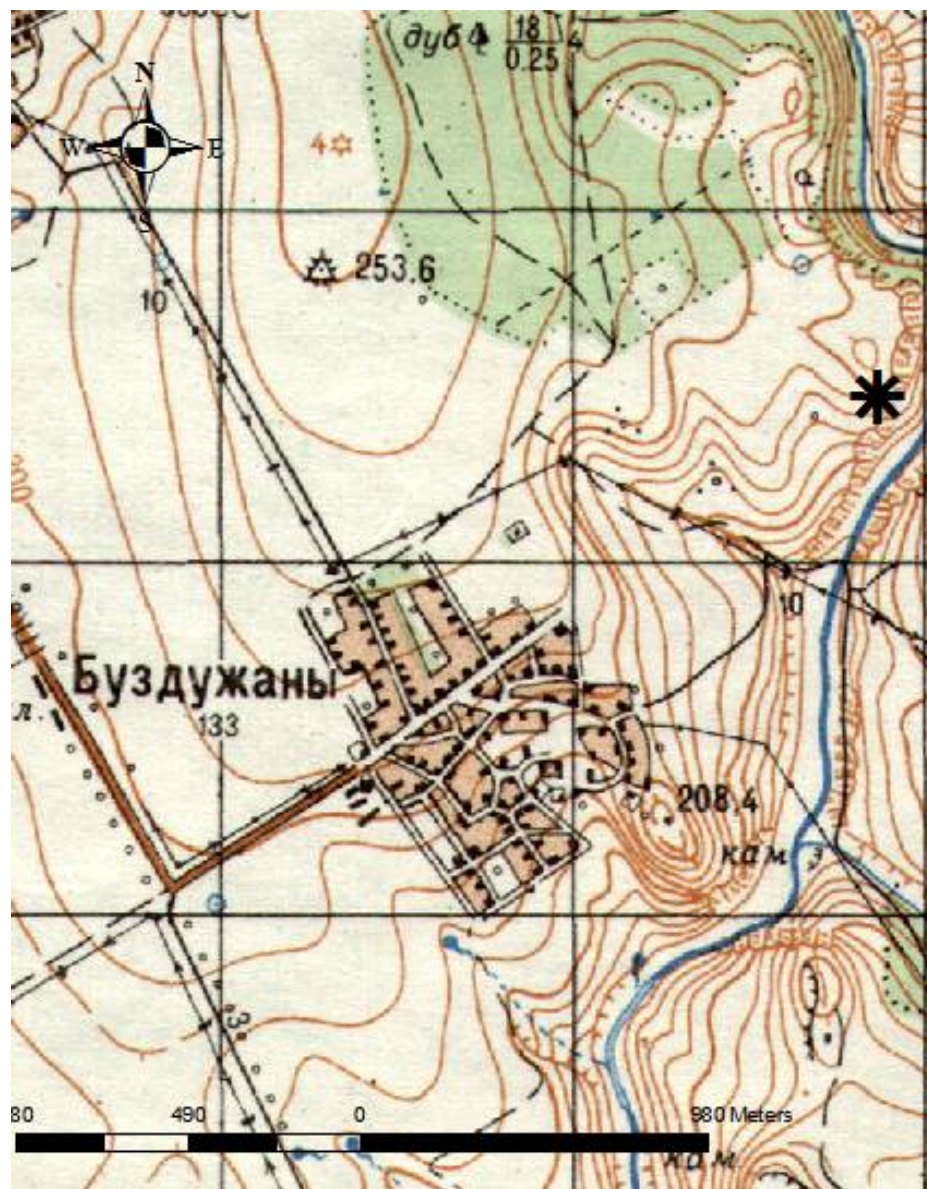
Bibliografie

N. Chetaru, *Pam'jatniki epoh paleolita i mezolita*, Chișinău, 1973; N. Chetaru, *Novaja must'erskaja stojanka v grote Buzdugeni I*, în *Anuarul Institutului de Istorie a Moldovei*, 1970-1971, Chișinău; N. Anisiutkin, *Arheologiceskije izučeniye must'erskoj stojanki Ketrosu na srednem Dnestre*, în *Ketrosu. Must'erskaja stojanka na srednem Dnestre*, Moskva, 1981; N. Anisiutkin, N. Chetaru, *Grot Vyhvatintz i*

problema domust'erskih pamjatnikov Moldavii, în *Problemy antropogena Moldavii*, Chişinău, 1982; N. Anisiutkin, *Rannyj i srednyj paleolit Iugo-Zapada Evriopejskoj čiasi SSSR. Rezumatul Tezei de Doctor habilitat*, St. Petersburg, 1992; I. Borziac, *Paleoliticul şi mezoliticul în spaţiul dintre Nistru şi Prut*, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2, p. 19-40; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV (éd. V. Chirica), Helios, Iaşi, 2005.

Consideraţii

Autorii cercetărilor sistematice nu au prezentat date detaliate privind caracteristicile arheologice sau de natură stratigrafică ale acestei staţiuni de grotă. I. Borziac (1994, p. 20) apreciază că toate nivelele de locuire paleolitică aparţin Musterianului denticulat.

26. SAT DURUITOAREA VECHE (raionul Râșcani, R. Moldova) ***DURUITOAREA VECHE***

Localizare

Peștera este situată pe cursul mijlociul al Prutului, pe râul Ciuhur, afluent de stânga al Prutului, la 2,7 km NE de locul în care acesta se varsă în Prut.

a. latitudine nordică: 47⁰52'48''

b. longitudine estică: 27⁰16'

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea a fost descoperită de N. Chetraru, în 1958, când au fost efectuate primele sondaje, constatându-se că locuirile paleolitice se află în părțile de sud și centrală ale grotei. Alte sondaje au fost efectuate în anii 1959-1960, 1965, 1973.

Stratigrafia geologică

Citându-l pe M. N. Grișcenko, I. Borziac a prezentat următoarea succesiune stratigrafică a depunerilor:

- 1, sol negru, vegetal, amestecat cu fragmente calcaroase, căzute din tavanul grotei, cu resturi faunistice din Holocen, și cu fragmente ceramice neolitice, din epoca bronzului și din evul mediu, gros de 0,15-0,70 m (nivelul I de locuire);

- 2, argilă galben-cenușie, cu nuanțe verzui, prăfoasă la partea superioară, cu resturi faunistice, piese de silex, unelte din os și corn, obiecte de podoabă, atribuite Gravettianului (nivelul II de locuire), nivel gros de 0,05-0,30 m;

- 3, argilă galben-roșcată, cu nuanțe brune, cu fragmente de calcar din tavan, cu galete "carpatice", groasă de 0,10-0,15 m;

- 3b, conglomerate calcaroase rulate, amestecate cu argilă brună, uneori cu nuanțe verzui. În această depunere a fost depistat al treilea nivel de locuire, acheuleană, reprezentată prin numeroase piese litice,

majoritatea cu urme de rulare, dar și oase de mamifere; nivelul este gros de 0,40-0,60 m;

- 4, argilă brun-închisă, cu bulgări de calcar; în unele zone ale grotii, acest nivel poate fi divizat în orizonturile 4a, 4b, 4c, 4d, nivel gros de 0,70-0,80 m; în această depunere a fost descoperit al IV-lea nivel de locuire, tot acheuleană, cu elemente de debitaj, semi-fabricate și piese finite, resturi de cenușă, faună;

- 5, orizontul cu "cenușă de oase" (poate oxizi de mangan), care suprapune calcarul dezagregat din baza peșterii.

Stratigrafia arheologică

Nivelele de locuire post-paleolitică se află în depunerea 1.

Nivelul gravettian de locuire, sporadic, neprecizat cu detalii de către descoperitori, se află în depunerea 2.

Nivelul III este reprezentat prin resturi de locuire răspândite pe toată suprafața zonei sudice a grotii. Are o grosime de 0,20-0,60 m și conține piese de silex, cuarț-cuarțit, jasp, gresie, oase de animale. Lipsesc structurile de combustie, ca și oasele calcinate.

Fauna, foarte bogată și diversificată, aparține următoarelor specii (cu prezentarea nr. de oase și de indivizi): *Erinaceus europaeus*, 2/1; *Canis lupus*, 4/2; *Vulpes vulpes* 12/3; *Alopex lagopus*, 6/2; *Vulpes* sp. 12/3; *Ursus arctos*, 4/1; *Spelaearctos spelaeus*, 395/8; *Hyaena spelaea*, 27/4; *Panthera spelaea*, 2/1; *Lepus europaeus*, 28/4; *Lepus aff. timidus*, 4/2; *L. sp.*, 16/4; *Ochotona pusilla*, 40/13; *O. sp.*, 6/2; *Marmota bobac*, 14/1; *Mammuthus primigenius*, 34/4; *Equus caballus*, 1056/16; *E. sp.*, 11/2; *E. (Asinus) hydruntinus*, 7/2; *Coelodonta antiquitatis*, 59/6; *Capreolus capreolus*, 5/1; *Cervus elaphus*, 41/4; *Megaloceros euryceros*, 48/4; *Rangifer tarandus*, 249/10; *Bison priscus*, 366/9; *Mammalia* indet., 1249. La acestea se adaugă speciile de rozătoare (A. David, N. Chetru, 1978, p. 75-89).

Industria litică a niv. III este bazată pe diverse tipuri de silex, dar și pe folosirea altor roci. Pe baza prezenței unui mare număr de nuclee, s-a apreciat că cioplirea uneltelor se făcea în interiorul grotii, în perimetrul nivelului de locuire.

Au fost descoperite 222 nuclee (majoritatea poliedrice, dar și de tip acheulean sau protoprismatic), o mare cantitate de așchii, a căror prezență și caracteristici documentează caracterul acheulean al întregului

tehnocomplex. Utilajul litic, diferențiat de N. Chetraru, se compune din 735 piese: 4 vârfuri Levallois, 42 racloare, 58 gratoare atipice, uneori confundabile cu piesele de tip *raclette*, retușate pe așchii, 5 burine atipice, 19 *perçoirs* pe vârf de așchii, unele asociate cu denticulate sau *encoches*, 14 *couteaux à dos naturel*, 7 așchii trunchiate, 138 piese cu scobituri retușate, dintre care 62 de tip clactonian, 156 denticulate, 18 piese de tip *bec burinant altern*, pe așchii cu retușe alternante, 117 așchii retușate, 12 piese cu retușe bifaciale, 5 vârfuri de tip *tayac*, 2 piese de tip *rabot*, 99 *outils divers*, 2 vârfuri foliace, 34 bifaciale.

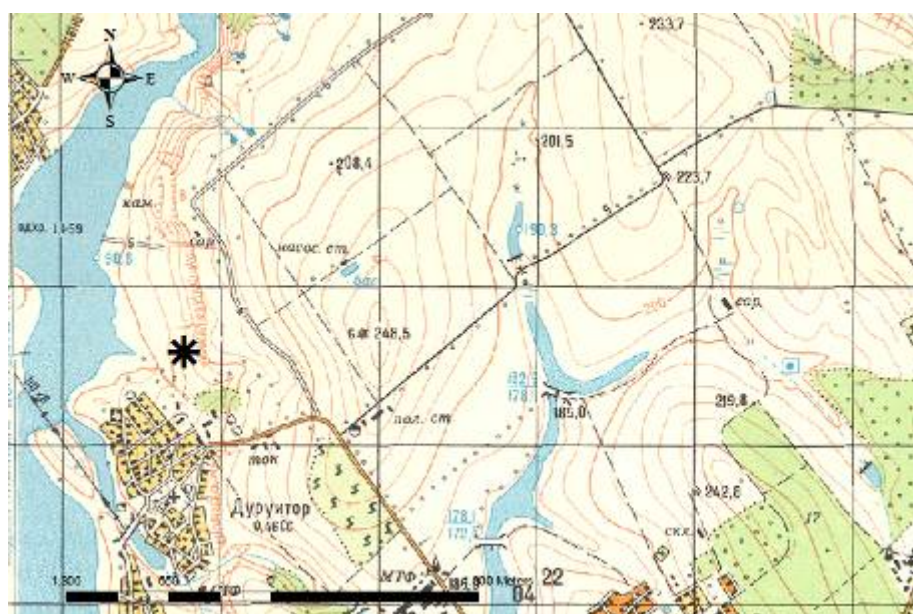
Nivelul IV are un tehnocomplex cioplit din aceleași tipuri de materie primă, diferind doar procentajele. Cioplirea uneltelor s-a făcut tot în interiorul grotii. În afara unei mari cantități de deșeuri litice, au fost identificate 81 nuclee întregi și fragmentare, discoidale, poliedrice, de tip acheulean, piramidale, atipice, 41 racloare de diferite tipuri, 32 gratoare, de regulă atipice, 4 burine atipice, 11 *perçoirs*, 27 *couteaux à dos naturel*, 5 piese de tip *raclette*, 131 piese cu scobituri retușate, inclusiv de tip clactonian, 60 denticulate, 50 piese de tip *bec burinant altern*, 6 vârfuri de tip *tayac*, 3 piese de tip *chopping-tools*, 40 unelte diverse. și acest tehnocomplex este considerat ca fiind de tip acheulean (*tayacian*), care marchează existența unor locuri aparținând Paleoliticului inferior în spațiul pruto-nistean.

Bibliografie.

N. Chetraru, *Paleolitičeskaja stojanka v grote Starije Duruitori*, Moskva; A. David, N. Chetraru, 1978. *Fauna paleolitičeskoj stojanki Duruitor i prirodnaia sreda pleistočena Moldavii*, în *Fauna Pozdnego kainozoia mejdurečija Dnestr-Prut*, Chișinău, p. 75-99; I. Borzic, *Paleoliticul și mezoliticul în spațiul dintre Nistru și Prut*, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2, p. 19-40; V. Chirica, I. Borzic, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV (éd. V. Chirica), Helios, Iași, 2005.

Considerații

Deși cercetările au fost făcute pe o suprafață mică, descoperirile de aici aduc contribuții importante privind îndeosebi locuirile aparținând Paleoliticului inferior final din spațiul carpato-nistean.

27. SAT VOLODENI (raionul Edineț, R. Moldova)

VOLODENI II

Localizare

Stațiunea Volodeni II se află pe terasa a III-a de pe malul stâng al Racovețului, la 1,7 km de satul Volodeni, raionul Edineț.

a. latitudine nordică: 48°7'15''

b. longitudine estică: 27°11'33''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea a fost descoperită de I. Borziac, în 1971. În 1975 au fost efectuate 5 sondaje, iar în anii 1976, 1977, 1981, au fost întreprinse cercetări de teren, în cursul cărora, de la suprafața solului au fost recoltate alte materiale litice.

Stratigrafia geologică și arheologică

- 1. Sub solul actual, negru (cernoziom), destul de subțire, urmează depunerea de argilă galben-roșcată, cu pietrișuri carpatice, pe o grosime de 0,90-1,20 m;

- 2. La adâncimea de 1,50 m s-a atins orizontul de calcar deteriorat, din baza terasei. Nu a fost depistat un nivel stratigrafic, real de locuire; piesele litice se aflau răspândite pe întregul profil, ba chiar și în orizontul de cernoziom.

Inventarul litic

Întreaga colecție de materiale recoltate prin sondaje sau de la suprafața solului cuprinde 362 piese din silex, cuarțit și gresie.

Din punct de vedere tipologic, au fost identificate următoarele tipuri de piese: 5 nuclee epuizate și 7 fragmente de nuclee, 10 lame, 10 lame, vârfuri și așchii Levallois, 5 bifaciale, 3, *perçoirs*, 4 *raclettes*, 6 gratoare atipice, 3 burine atipice, 2 piese de tip *esquillée*, 16 piese cu scobituri retușate, 11 denticulate, 3 așchii retușate.

Acest tehnocomplex este atribuit industriilor de tip non-Levallois (ILev. fiind de 5,2 %). Deoarece lipsesc formele directe ale

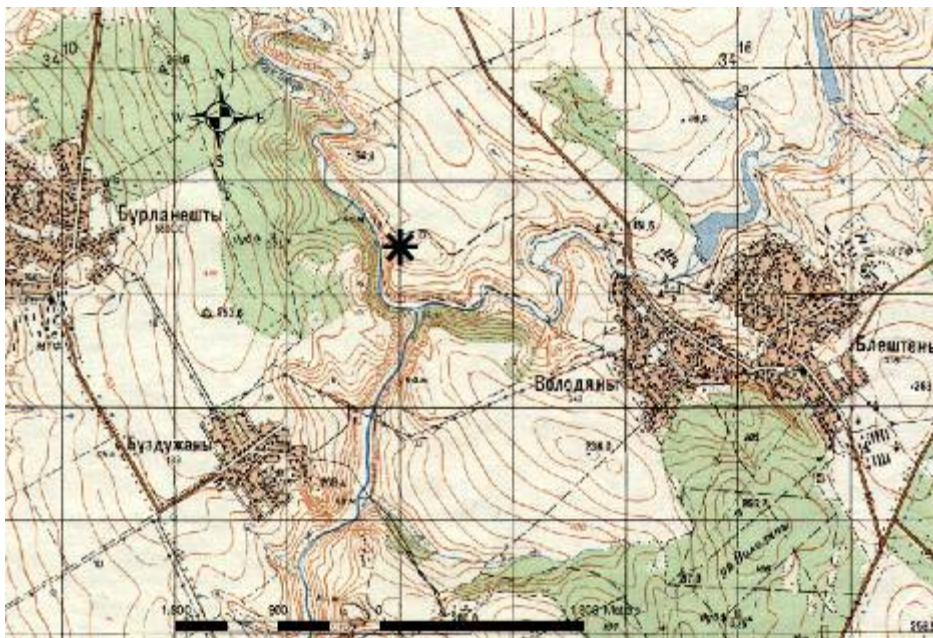
industriilor tipic musteriene, dar și acelea tipice pentru culturile Paleoliticului superior, s-a considerat că tehnocomplexul poate fi atribuit unui Musterian târziu, de facies non-Levallois al Paleoliticului mijlociu din spațiul geografic pruto-nistean (V. Chirica, I. Borziac, 2005, p. 152-155).

Bibliografie

I. Borziac, *Paleoliticul și mezoliticul în spațiul dintre Nistru și Prut*, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2, p. 19-40; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV (éd. V. Chirica), Helios, Iași, 2005.

Considerații

Volodeni II reprezintă o slabă locuire aparținând Paleoliticului mijlociu din spațiul carpato-nistean.

28. SAT COSTEȘTI (raionul Râșcani, R. Moldova)

COSTEȘTI

Localizare

Așezarea se află între satele Proscureni și Costești, raionul Râșcani, pe terasa a II-a a Prutului, pe partea stângă a pârâului Ciuhur, afluent de stânga al Prutului.

a. latitudine nordică: 47⁰51'42''

b. longitudine estică: 27⁰14'47''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Așezarea a fost descoperită de N. Chetraru, în 1958, când a colectat, de la suprafața solului, peste 300 piese de silex; în anii 1958-1960 au fost efectuate 5 sondaje și taluzări ale malurilor (ale rupturilor naturale), permițând identificarea unui nivel real de locuire *in situ*. În 1973 au fost efectuate ample săpături sistematice, cauzate de lucrările la Nodul hidrotehnic Stânca-Costești de pe râul Prut. A fost cercetată o suprafață de peste 5000 mp.

Stratigrafia geologică și arheologică.

- 1, sol negru, actual (cernoziom), cu resturi de locuire eneolitică, din epoca bronzului, din prima epocă a fierului și din evul mediu;

- 2, orizont de tranziție Pleistocen-Holocen;

- 3, loess tardiglaciuar, galben deschis;

- 4, nisipuri fine cuarțitice, stratificate;

- 5, sol fosil, de aspect lentiliform, încadrat în nivelul inferior al loess-ului;

- 6, stânca de calcar din baza terasei.

Stratigrafia arheologică

Locuirile post-paleolitice se află în depunerea 1.

Nivelul arheologic, de tip paleolitic superior, se află la baza depunerii 3, la adâncimea de 2,05-2,20 m și era reprezentat de oase de animale, piese de silex și de gresie.

Structuri de locuire

Au fost cercetate 18 aglomerări de piese de silex, cu nuclee, deșeuri de cioplire, foarte puține unelte finite.

Fauna era reprezentată de: *Mammuthus primigenius*, 3/1; *Equus latipes*, 1024/11; *Coelodonta antiquitatis*, 3/1; *Capreolus capreolus*, 4/1; *Cervus elaphus*, 7/1; *Rangifer tarandus*, 89/4; *Bison priscus*, 76/4; oase nedeterminabile, 696.

Tehnocomplexul litic este alcătuit din peste 16.000 piese din silex de Prut și câteva din silexul maroniu, zis de Dobrogea (din Platforma Prebalcanică). Din punct de vedere tipologic, au fost evidențiate următoarele tipuri: 1.109 deșeuri de cioplire, 1.432 nuclee, 8.305 așchii întregi și fragmentare, 3.209 lame întregi și fragmentare, 242 lamele, 433 piese à crête, 353 gratoare, dintre care 89 pe așchii și 57 pe lame (lipsesc formele înalte sau carenate), 160 burine de factură obișnuită pentru utilajele Paleoliticului superior final, ca și cele 12 vârfuri de tip *La Gravette*, alte tipuri fără importanță deosebită în caracterizarea unui tehnocomplex. Pe baze stratigrafice și tehnico-tipologice, acest nivel de locuire a fost încadrat în Paleoliticul superior final, poate similar cu niv. 4 și 3 de la Molodova V, datate pe la 14.000-13.000 ani. Dar, din punct de vedere strict stratigrafic, acest nivel poate fi datat pe la 16.500-14.500 BP. Mai mult încă, prin prezența atât de masivă a renului, putem înclina spre o datare mai veche, spre 20.000 an (V. Chirica, I. Borzic, 2009, p. 50-55), deci la începutul a ceea ce Olga Soffer a numit Maximul Valdai.

Bibliografie

G. V. Grigor'eva, N. Chetraru, *Pozdnepaleolitičeskaja stojanka Costești I*, în *Pervobytnoje drevnosti Moldavii*, Chișinău, 1983; I. Borzic, *Paleoliticul și mezoliticul dintre Nistru și Prut (Republica Moldova)*, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2, București; I. Borzic, V. Chirica, *Unele considerații referitoare la gravetianul dintre Nistru și Carpații Orientali*, în *Tyrageia*, 8, Chișinău, 1999; I. Borzic, *Gravetianul tardiv în spațiul Carpato-Nistrean. Cultura Molodova-Cosăuți-Cotu Miculinți*, în *Studii de istorie veche și medievală. Studia in honorem Cheorghe Postică*, Chișinău, 2004; I. Borzic, V. Chirica, A. Prepelița, *Ecologia și sinergetica colectivelor umane din spațiul*

carpato-nistean în Paleoliticul superior, în ArhMold., XXIX, 2007; V. Chirica, I. Borzic, Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009.

Considerații

Locuirea de la Costești, pe Prut, se află printre cele mai apropiate, geografic, de acelea de pe partea dreaptă a Prutului: Ripiceni, Mitoc, și reprezintă, poate, una dintre ultimele campamente paleolitice din spațiul carpato-nistean.

III. STATIUNI PALEOLITICE PE TERASELE PRUTULUI

1. SAT COTU MICULINȚI (comuna Coțușca, județul Botoșani) *Gârla Mare*

Localizare

La nord-vest de satul Crasnaleuca și la sud-vest de satul Cotu Miculinți. Pe partea stângă a Văii lui Carpen, la confluența acesteia cu Prutul. Valea lui Carpen are o lungime de cca. 2 km și este orientată vest-est.

a. Latitudine nordică: 48° 9' 50''

b. Longitudine estică: 26° 56' 10''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Așezarea a fost descoperită de M. Brudiu, care a efectuat și săpăturile sistematice, între anii 1977-1979, pe un promontoriu situat la confluența cu Prutul, a unui pârau care a creat o vale orientată NV – SE. Au fost identificate șapte nivele de locuire gravettiană.

Stratigrafia geologică este următoarea:

- sol vegetal, gros de 0,33 – 0,40 m.
- sol maroniu, nelevigat, cu crotovine la partea inferioară, gros de 0,60 – 0,80 m.
- nivel de tranziție, situat între nivelul inferior, aparținând Pleistocenului, și cel superior, deranjat de crotovine, gros de 0,20 – 0,25 m.
- depozit de loess, cu grosimea de 3,50 – 4 m, cu crotovine la partea superioară.
- blocuri de calcar, la adâncimea de 5 m.

Stratigrafia arheologică

Nivelul I este situat la adâncimea de 1,70 – 1,80 și 1,90 – 2,00 m; conține materiale arheologice și faunistice relativ sărace, cu resturi de *Rangifer tarandus*

Nivelul II a fost identificat la adâncimea de 2,00 – 2,20 m și 2,30 – 2,50 m, (în funcție de înclinația pantei), cu bogate materiale arheologice și faunistice, cu resturi de structuri de combustie. Fauna este dominată de *Bison priscus*, *Equus caballus*, *Rangifer tarandus*, *Marmota marmota*.

Nivelul III este situat la adâncimea de 2,50 – 2,70 m și 2,60 – 2,75 m, bogat în complexe de locuire: structuri de combustie, piese litice, resturi faunistice, inclusiv unelte din materii dure animale. S-au descoperit trei fragmente de lemn fosilizat, cu urme de intervenție umană.

Nivelul IV este situat între 2,80 – 3,20 m și conține ateliere de cioplire a silexului, resturi faunistice (*Rangifer tarandus* și *Equus caballus*), unelte din materii dure animale.

Nivelul V a fost identificat la adâncimea de 3,10 și 3,50-3,60 m, cu o vatră de foc și trei ateliere de cioplire a silexului, cu unelte din materii dure animale, resturi de *Bison priscus* și *Rangifer tarandus*. Vârsta de 18.810 ± 300 BP (GrN- 12661) apropie această locuire de nivelul IV de la Crasnaleuca-Staniște.

Nivelul VI a fost identificat într-un depozit cu concrețiuni calcaroase, la adâncimea de 3,70 m, cu resturi de locuire mai sărace, poate și datorită suprafeței mai restrânse a săpăturilor. Puținele resturi faunistice aparțin speciilor *Equus caballus* și *Rangifer tarandus*.

Nivelul VII a fost identificat între 4,30 – 4,50 m; conține două ateliere de cioplire a silexului, o vatră de foc, care a dat vârsta de 20.140 ± 410 BP (GrN-12662). Nivelul este slab reprezentat arheologic și faunistic, tot datorită restrângerii suprafeței săpate; s-au descoperit unelte din materii dure animale, dar și resturi faunistice de *Rangifer tarandus* și *Bison priscus*.

S-a putut observa că unele nivele de locuire erau separate prin straturi sterile arheologic și faunistic.

Complexe de locuire

Au fost descoperite 65 ateliere de cioplire a silexului, caracterizate uneori prin prezența dalelor de gresie, folosite ca nicovale; numeroase deșeuri de cioplire, ca și perimetrul restrâns al acestora imprimă caracterul de atelier de cioplire. S-au remarcat: nivelul III, cu 35 ateliere, nivelul II, cu 20, nivelul IV, cu 7 ateliere. O caracteristică a acestei stațiuni o reprezintă atelierele de cioplire a materiilor dure animale, prezente îndeosebi în nivelele II, III și IV. Nivele I și VII sunt lipsite de structuri de combustie. În nivelul II, vetrele aveau grosimi variabile, între 2 și 12 cm, iar în nivelul IV, o vatră avea diametrul de 2 m și grosimea de 18-20 cm. Se mai precizează faptul că uneori stratigrafia arheologică a fost stabilită pe baza vetrelor de foc. În nivelul V, prezența unor dale de gresie ar putea sugera urmele unor amenajări speciale

Paleofauna

O caracteristică a stațiunii este prezența masivă a resturilor faunistice și a transformării materiilor dure animale (ren, cerb, mai rar bovidee, marmotă, în nivelul III) în unelte și arme. De asemenea, condițiile de zacere din sediment au fost propice conservării oaselor, cu excepția nivelelor I, V, VI.

Utilajul litic

O caracteristică a siturilor din sectorul epigenetic al văii Prutului o constituie abundența dovezilor de cioplire a silexului, numărul mare al atelierelor de cioplire, bogăția și varietatea tehnocomplexelor litice.

Nivelul I Alături de gratoare, un burin și un străpungător (specifice Gravettianului final) pare să fie frapantă prezența racloarelor, a așchiilor macrolitice și a raboturilor pe nuclee epuizate.

Nivelul II În perimetrul celor 20 de ateliere s-au identificat:

- 37 gratoare de diverse tipuri, inclusiv nucleiforme
- 101 burine, majoritatea pe trunchiere și de unghi.
- 2 gratoare – burin
- 8 *perçoirs*
- 10 racloare
- 2 raboturi
- 4 lames trunchiate și retușate
- 90 lamele

- 16 lame à crête. În acest nivel, IB=62%, iar IG=23%.

Nivelul III avea 35 ateliere, cu 216 piese tipice:

- 71 gratoare, majoritatea convexe, pe capăt de lamă, unele nucleiforme
- 126 burine diedre, unele duble, pe trunchiere retușată etc.
- 9 *perçoirs*, unele multiple
- 2 gratoare–burin
- 4 racloare pe așchii, sau nucleiforme
- 1 racloar–*perçoir*
- 1 rabot
- 4 lame cu trunchiere retușată..

Nivelul IV Au fost identificate numai 5 gratoare pe capăt de lamă, altul nucleiform, 4 burine, un racloar și o lamă cu trunchiere oblică retușată.

Nivelul V era reprezentat numai de un gratoar atipic, un vârful de tip *La Gravette* și un rabot nucleiform.

Nivelul VI conținea o singură piesă de silex.

Nivelul VII avea un burin dublu pe trunchiere dreaptă retușată și un *perçoir*.

Materia primă era reprezentată de silexul de Prut, în proporție de aproape 100 %; s-au descoperit câteva piese din menilit. Majoritatea pieselor erau de dimensiuni medii, urmate de acelea microlitice.

Utilajul osos

Stațiunea de la Gârla Mare este unică în Gravetianul din România și din spațiul sud-est european. Au fost identificate:

- vârfuri obținute prin ascuțirea cornului sau a unor fragmente de oase;
- *perçoirs* realizate prin cioplire și lustruire;
- vârfuri de lance, unele cu caneluri;
- ciocane-târâncop din corn de cerb sau ren;
- harpoane din corn de ren;
- «sceptru» din corn de ren;
- alte fragmente de corn de ren, sau de oase, cu urme de intervenție umană.

Bibliografie

M. Brudiu, *Rezultatele cercetărilor arheologice din stațiunea paleolitică de la Cotu Miculinți, com. Coțușca (jud. Botoșani)*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, 1979, Oradea; M. Brudiu, *Prelucrarea oaselor și coarnelor de ren în așezarea paleolitică de la Cotu Miculinți (jud. Botoșani)*, în *SCIVA*, 31, 1980, 1; M. Brudiu, *Cercetări arheologice în stațiunea paleolitică de la Cotu Miculinți, jud. Botoșani*, în *Materiale și cercetări arheologice*, Tulcea; M. Brudiu, *Le travail de l'os et du bois de renne dans le Paléolithique supérieur de la zone du Prut Moyen. Répertoire typologique*, în *La genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie*, BAI II (éd. V. Chirica), Iași, 1987; M. Brudiu, *Une habitation de la station paléolithique de Cotu Miculinți dans la zone du Prut Moyen en Roumanie*, comunicare la XIV-e Congrès UISPP, Liège, 2001; Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, 1999, vol.I/2, p.93-102; V. Chirica, I. Borzic, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XXII, Ed. PIM, Iași, 2009.

Concluzii

Cele șapte nivele stratigrafice de locuire nu prezintă diferențieri tehnico-tipologice marcante. Se remarcă prezența unor piese de factură mai veche, chiar dacă datarea nivelelor respective se află în limitele Gravettianului final. Nu au fost identificate piese de tip *à bord abbatu*, ci numai un vârf de tip *La Gravette*. Prezența unui mare număr de gratoare chiar și racloare (cioplite, poate, pentru nevoi imediate) este normală într-un sit specializat în vânărea renului și în prelucrarea materiilor dure animale.

Cele șapte nivele de locuire au fost stabilite stratigrafic, dar nu pot fi considerate faze cultural-cronologice ale Gravettianului est-carpatic.

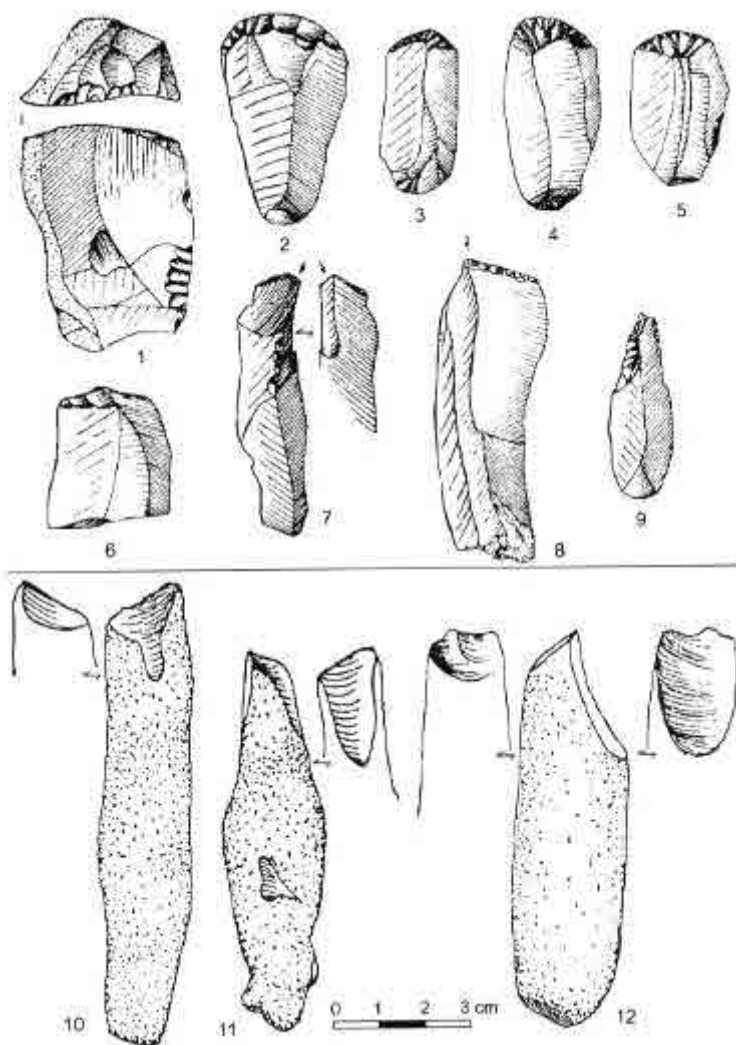

Fig. 42. Cotu Miculinți, niv. I: 1, nucleu epuizat; 2-6, gratoare pe lamă; 7-8, burine pe trunchiere retușată; 9, *perçoir*. Niv. II-IV, VI: 10-12, unelte din silex („vârfuri”) (după V. Chirica, 1989).

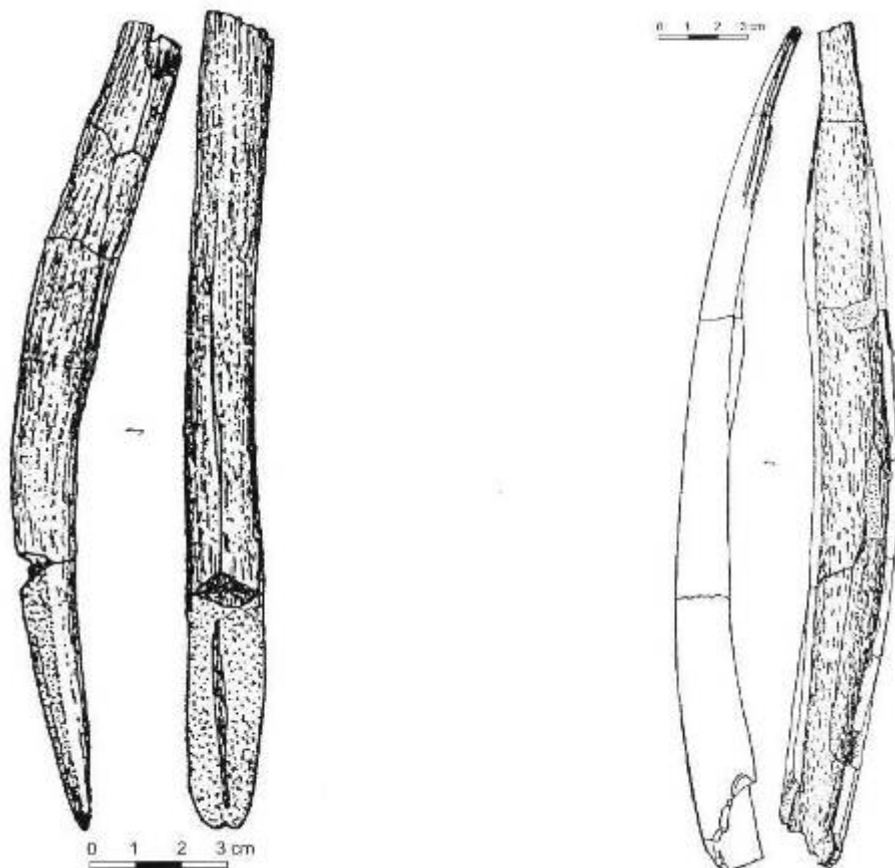

Fig. 43. Cotu Miculinți, niv. VII: 1, fragment de vârf de lance din corn de ren. Niv. III: 2, lance fragmentară din corn de ren (după M. Brudiu, 1987).

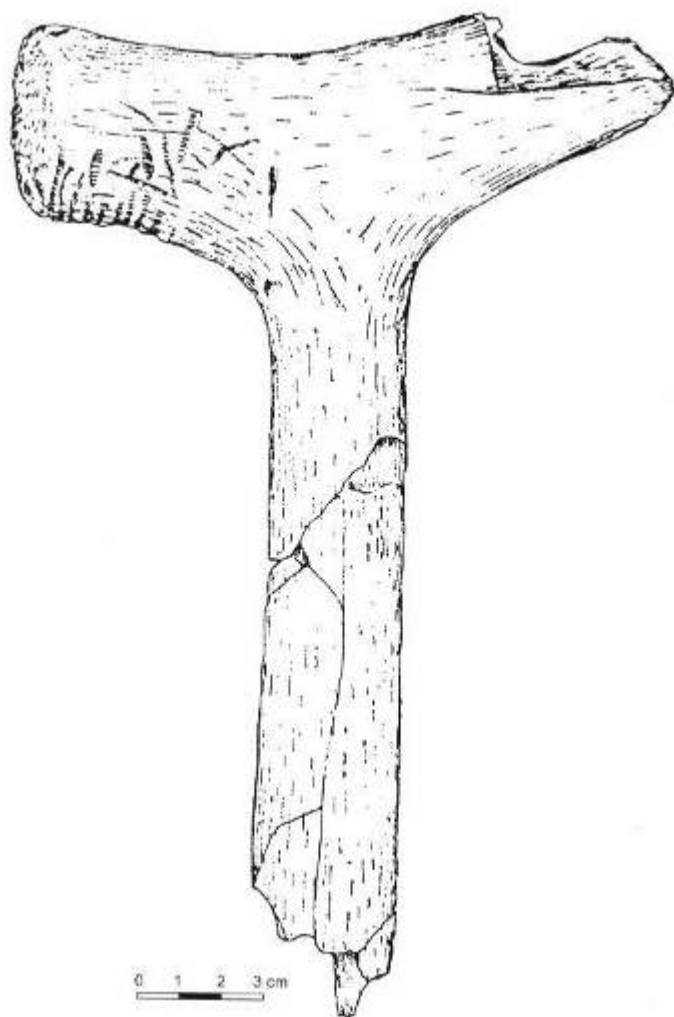

Fig. 44. Cotu Miculinți, niv. III: ciocan-târâncop din corn de ren (după M. Brudiu, 1987).

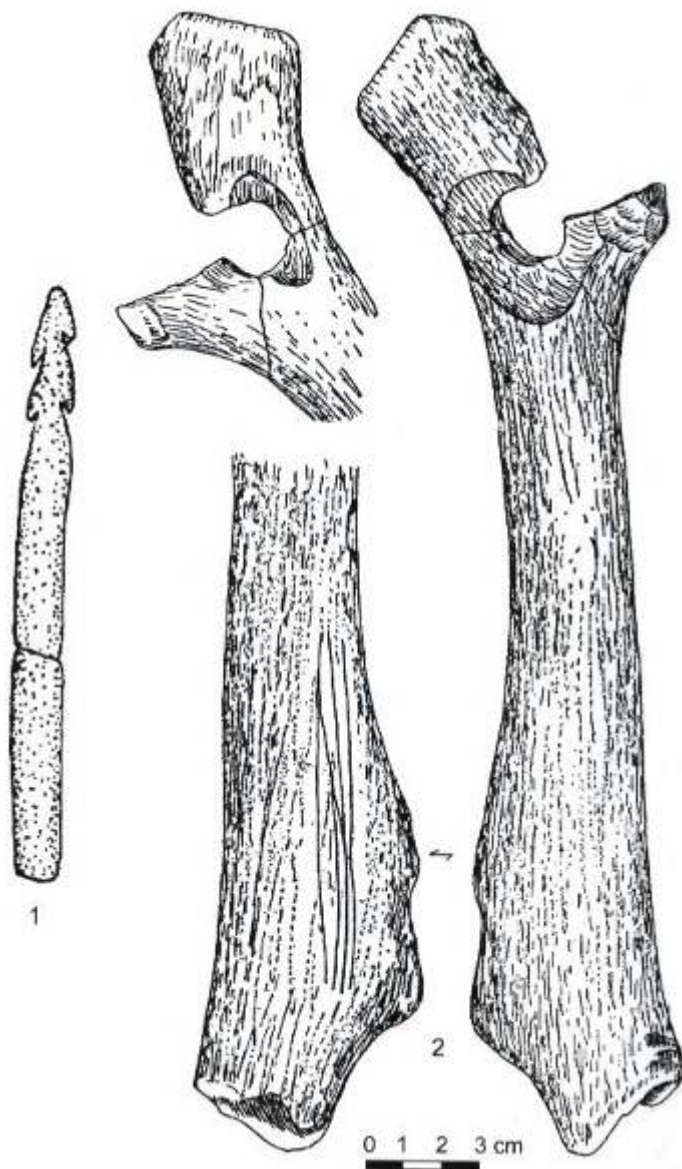
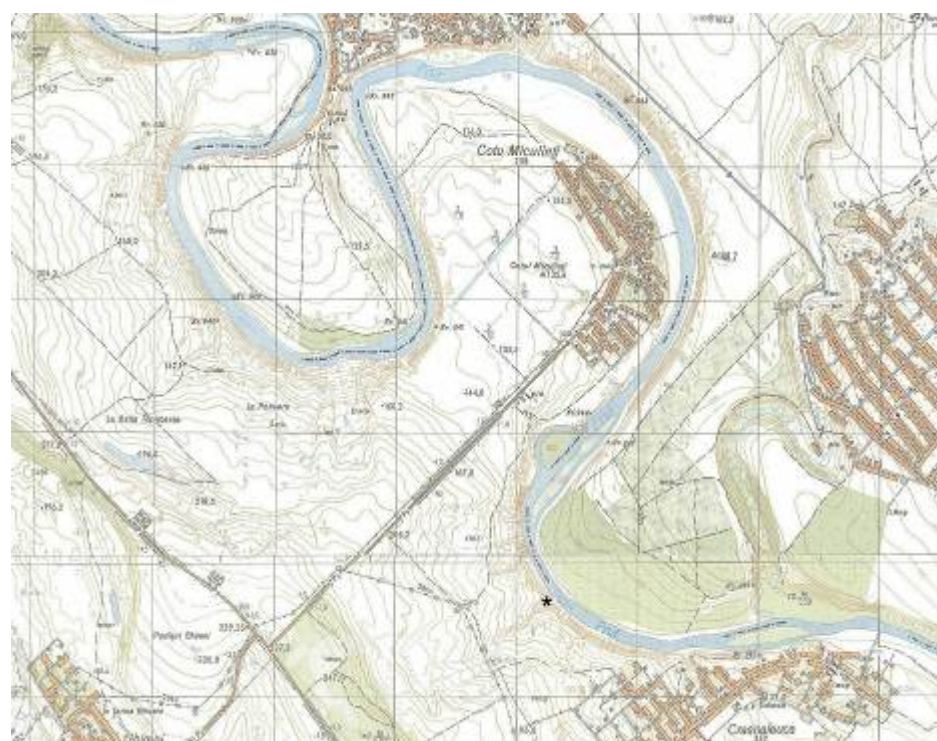

Fig. 45. Cotu Miculinți, niv. II: 1, harpun din corn de ren; 2, „baston” găurit, din corn de ren (după M. Brudiu, 1987).

2. SAT CRASNALEUCA (comuna Coțușca, județul Botoșani) ***FALEZA PÂRÂULUI STANIȘTE*** ***TERASA PÂRÂULUI STANIȘTE***

Localizare

La cca. 2 km sud de satul Crasnaleuca, în punctul Pârâul lui Mihai sau Pârâul Staniște, la sud de acesta.

a. latitudine nordică: 48° 8' 10''

b. longitudine estică: 27° 57' 25''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Staniște (Faleza și Terasa)

Stațiunea a fost descoperită în 1974, cu ocazia intenselor cercetări arheologice, ocazionate de construirea Nodului hidrotehnic de la Stânca-Costești, de pe Prut. M. Brudiu și-a asumat aceste investigații de teren. El a semnalat mai multe puncte arheologice: *Faleza pârâului Staniște*; *Lutărie – Faleza Staniște*; *Secțiunea I, II, III – Faleza Staniște*; *Terasa Staniște*, dar nu a prezentat sau publicat amplasarea acestora. (Al. Păunescu, 1999 a, 103-108).

Stratigrafia geologică

În cadrul celor patru secțiuni deschise aici a fost constatată următoarea succesiune stratigrafică generală:

- sol vegetal, gros de 0,15 m;
- sol cenușiu nelevigat, gros de 0,80 m;
- sol galben-cenuși, cu CaCO₃;
- sol de tranziție, suprapus peste un sol fosil;
- sol galben-închis;
- depozit de loess, cu CaCO₃, cu grosimi variabile;
- depozit roșcat, situat la baza loess-ului;
- depozite terțiare, cu argile, calcare, silexuri, situate la baza profilului.

Stratigrafia arheologică

În secțiunea I de pe Faleza Staniște, situată la circa 40 m sud de cariera de argilă, a fost identificat un singur nivel de locuire, la adâncimea de 7-7,30 m, la baza depozitului de loess, cu trei ateliere de cioplire a silexului.

În secțiunea II, situată la 15 m vest de prima, a fost descoperit tot un singur nivel de locuire, cu un atelier de cioplire și două piese din os, la baza depozitului de loess, la adâncimea de 8,60 m.

Secțiunea III a fost trasată la 45 m în amonte față de S.II, aproape de confluența pârâului cu Prutul. Au fost identificate două nivele de locuire, la adâncimea de 4,40, respectiv 4,80 m, cu materiale arheologice și faunistice, inclusiv structuri de combustie.

Secțiunea trasată pe locul numit *Lutărie* avea o suprafață de 60 mp și a fost adâncită până la 10,50 m, într-un depozit de loess, care adăpostea opt nivele de locuire.

- **Nivelul I**, la adâncimea de 1,90-2,10 m, avea două ateliere de cioplire;

- **Nivelul II** era situat la adâncimea de 5,10 – 5,30 m și conținea un atelier de cioplire a silexului și resturi de vatră de foc;

- **Nivelul III** se afla la adâncimea de 5,90 – 6-10;

- **Nivelul IV**, între 6,60-6,75 m, a oferit vârsta de 19.460 ± 220 BP (Bln-1443).

- **Nivelul V**, între 7,00 – 7,15 m, era reprezentat de o vatră de foc și alte materiale arheologice;

- **Nivelul VI**, la 7,40 – 7,55 m, conținea ateliere de cioplire a silexului și resturi faunistice;

- **Nivelul VII**, la 8,40 – 8,60 m a oferit un bogat atelier, resturi faunistice și o vatră ce a dat vârsta locuirii: 21.700 ± 800 BP (GrN-12671).

- **Nivelul VIII**, între 8,80 – 8,85 m, la partea inferioară a depozitului de loess, conținea pete de arsură de la vetre distruse de fenomene geologice, un atelier de cioplire, câteva dale din gresie.

Complex de locuire

În toate nivele de locuire au fost identificate concentrații de piese de silex, unele în perimetrul dalelor de gresie. Structurile de combustie erau reprezentate fie de amenajări speciale, fie de urme de

arsură sau cărbuni izolați. Ca și la Cotu Miculinți, vetrele au reprezentat elemente de stratigrafie, de departajare a nivelelor de locuire.

Paleofauna

În toate secțiunile au fost identificate numeroase resturi faunistice: bovidee, cabaline, ren, unele importante pentru înțelegerea ambientului și a ocupațiilor comunităților umane. Au fost identificate și resturi de faună malacologică: *Succinea oblonga*, *Pupilla muscorum* și *Helicopsis striata*, indicând un climat sec.

Utilajul litic

În perimetrul atelierelor și în afara acestora au fost identificat un bogat și variat tehnocomplex litic, alcătuit din gratoare de diferite tipuri: convexe, pe capăt de lamă, crenate (înalte), nucleiforme; urmează racloarele pe așchii sau nucleiforme; *perçoirs* sunt puțin numeroase, ca și burinele realizate pe trunchiere retușată sau pe spărtură. Se remarcă două vârfuri de tip *La Gravette*, dintre care unul din menilit (ca și un gratoar pe capăt de lamă).

Utilajul osos

În secțiunea II s-a descoperit un vârf de lance cu caneluri, și un «sceptru» dintr-un metatarsian de *Equus caballus*.

Terasa Staniștei este punctul unde s-au efectuat alte sondaje, la sud-est de cele prezentate mai sus.

Stratigrafia geologică

- sol vegetal, gros de 30 – 40 cm;
- sol cenușiu, de 40 – 45 cm, cu piese de aspect paleolitic, antrenate printre acelea post-paleolitice;
- sol galben deschis, de tranziție, cu crotovine, de 40 – 50 cm;
- sol galben închis, de 20 cm;
- depozit de loess, gros de 1,90 – 2 m, cu resturi de locuire la partea superioară;
- nisipul din baza terasei.

Stratigrafia arheologică se referă la materialele descoperite la partea inferioară a nivelului de tranziție și la cea superioară a loess-ului, concentrate în ateliere de cioplire.

Au fost identificate următoarele tipuri de piese (număr și proporție):

gratoar pe capăt de lamă	3	3,7 %
gratoar dublu	1	1,2 %
gratoar carenat	2	2,5 %
gratoar carenat atipic	1	1,2 %
gratoar nucleiform	15	18,3 %
gratoar–burin	5	6 %
burin diedru median	8	10,8 %
burin déjeté	2	2,5 %
burin de unghi	4	4,9 %
burin pe trunchiere oblică retușată	4	4,9 %
Piesă <i>esquillée</i>	1	1,2 %
Perçoirs	4	4,9 %
Vârf de tip <i>La Gravette</i>	1	1,2 %
lamele de tip <i>à bord abattu</i>	8	9,7 %
lame cu retușe abrupte	5	6 %
lame trunchiate oblic și retușate	1	1,2 %
lame de tip <i>à crête</i>	5	6 %

Al. Păunescu (1999a, 109-110) a identificat și alte tipuri de unelte finite: gratoare- burin, raboturi, mai multe tipuri de burine, piese cu scobitură retușată, lamele *Dufour*, 56 lame, 44 lamele și 693 așchii neretușate, 20 nuclee prismatice, 24 alte nuclee, 1122 deșeuri de cioplire.

Grupe caracteristice:

Grupa aurignaciană, 2,94;

Grupa gravettiană, 7,35.

Bibliografie

Brudiu, *Date noi privind cultura Gravettianului oriental din Moldova, rezultate din cercetările de la Crasnaleuca, jud. Botoșani*, în *Hierasus*, Anuar '78, I, Botoșani, 1979; M. Brudiu, *Descoperiri paleolitice la Crasnaleuca, com. Coțușca, jud. Botoșani*, în *SCIIVA*, 31, 1980, 3, București; M. Brudiu, *Date noi cu privire la cultura Gravettianului oriental obținute prin cercetările de la Crasnaleuca*, în *Hierasus*, II, Botoșani, 1980; Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, 1999, vol.I/2, p.103-111; V. Chirica,

I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XXII, Ed. PIM, Iași, 2009, p. 97-104.

Considerații

Descoperirile de la Crasnaleuca sunt cele mai nordice din întregul spațiu geografic luat în considerație. Există posibilitatea ca întreaga faleză a pârâului Staniște să fi fost locuită temporar, dar nu în același timp. Nivelele stratigrafice de la *Lutărie* nu pot reprezenta faze reale de locuire geocronologică.

Luând în considerație datarea de 19460 ± 220 B.P. și cea de 21.700 ± 800 B.P., ca și prezența molarilor de ren în secțiunile I și II, se poate admite că respectivele niveluri de locuire, ca și acelea (VIII-V) de la *Lutărie*, ar putea aparține unei perioade de timp imediat anterioare ultimului stadiu glaciatic, sau parțial contemporană cu Maximum Valdai din sistematizarea propusă de O. Soffer (1985). După trecerea acestei perioade de frig extrem, zona Staniște a fost din locuită de comunități umane, revenite (poate) pe vechile amplasamente, dar marile erbivore nu mai sunt prezente în nivelele IV-I de la *Lutărie* din cauza noilor condiții climatice. De altfel, aceste schimbări se constată și în compoziția chimică a loess-ului, care devine prea acid, iar oasele de animale sunt distruse.

Ca și la Cotu Miculinți, se constată prezența pieselor de caracter arhaic față de componenta litică specifică Gravettianului final. Pe de altă parte, astfel de situații, aparent contradictorii, au fost constatate și în alte stațiuni sau tehnocomplexe litice, ceea ce poate reprezenta o caracteristică specifică unor anumite comunități umane, dintr-o anumită perioadă geo-cronologică, cu specificități proprii.

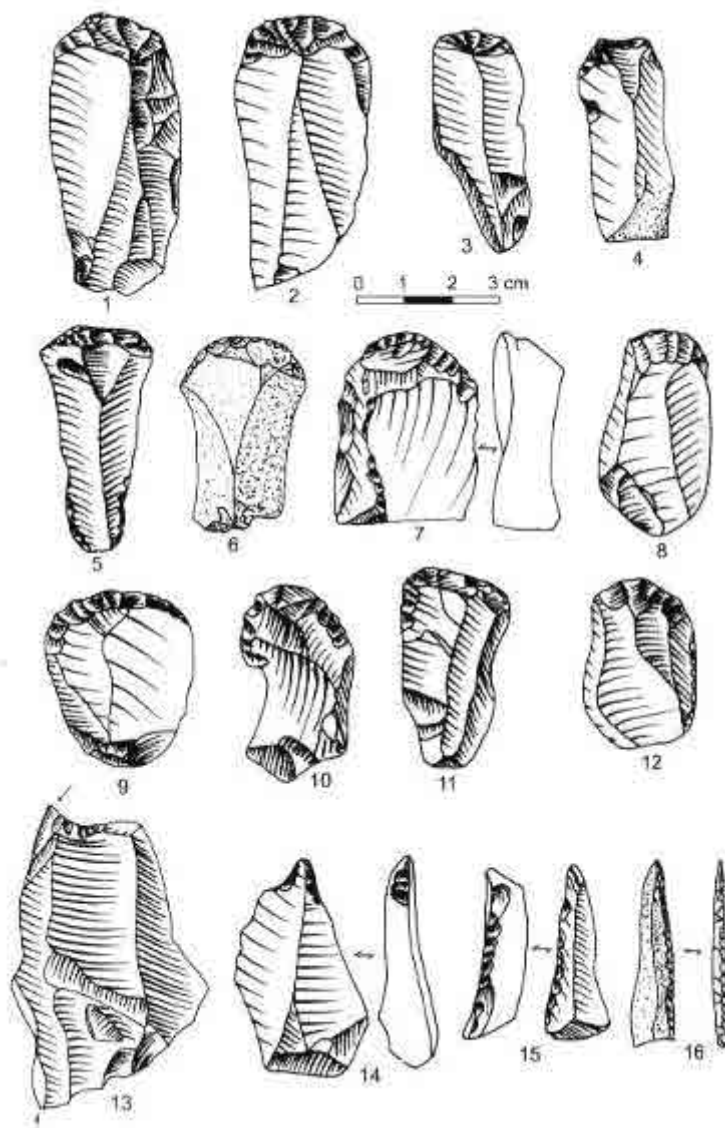

Fig. 46. Crasnaleuca-Staniște: 1-4, gratoare pe lamă; 5, gratoar pe lamă retușată; 6, gratoar pe lamă, din menilit; 7-11, gratoare pe așchie; 12, gratoar pe așchie retușată; 13, burin mixt; 14, *perçoir*; 15, lamă retușată; 16, „armătură” din menilit (după M. Brudiu, 1987).

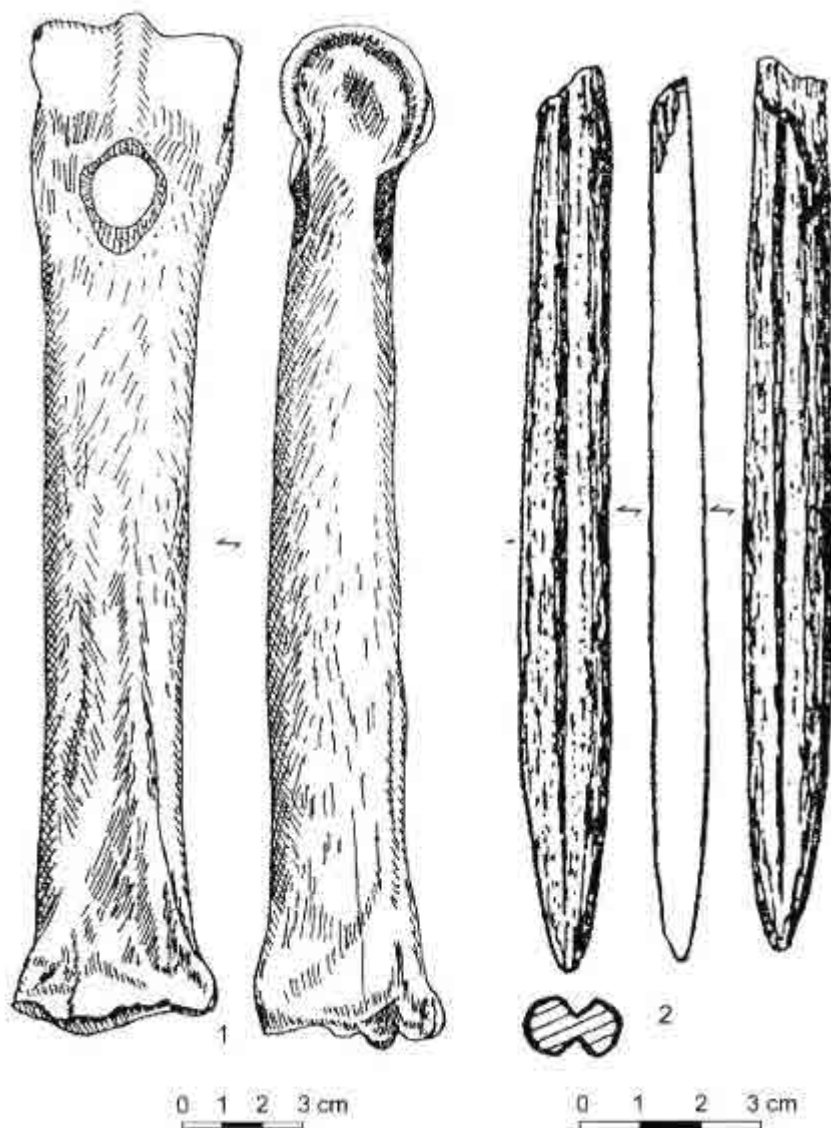

Fig. 47. Crasnaleuca-Staniște: 1, metatars de cal, perforat; 2, vârf de lance cu două șanțuiri laterale (după M. Brudiu, 1987).

3. SAT MITOC (comuna Mitoc, județul Botoșani)

Valea lui Stan

Localizare

Stațiunea se află poziționată la cca. 2,5 km ENE de satul Mitoc și la aprox. 1 km est de satul Horia.

a. latitudine nordică: 48° 7' 10''

b. longitudine estică: 27° 00' 15''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Intenția noastră a fost de a identifica noi locuri paleolitice pe terasele Prutului, în perimetrul com. Mitoc. Pe baza unor informații locale, am efectuat cercetarea arheologică de suprafață (în 1974) și am descoperit o mare cantitate de piese de silex, foarte patinate, aparținând locuirii paleolitice, deoarece aceasta se afla pe un teren în pantă accentuată și, prin lucrările agricole, eroziunea a fost extrem de activă. Săpăturile sistematice au fost efectuate în anii 1978 și 1979.

Stratigrafia geologică

- 1, orizontul negru-cenușiu al solului actual, gros de 0,20 m;
- 2, sol cenușiu-albicios, degradat, de 0,20-0,35 m;
- 3, sol mai închis la culoare decât precedentul, gros de 0,35-1,00 m;
- 4, sol galben-închis, cu concrețiuni calcaroase, de 0,50-0,80 m;
- 5, sol galben-închis cu lentile roșcate, de 0,20-0,25 m;
- 6, sol galben-deschis, cu concrețiuni calcaroase, de 0,25-0,35 m.

Stratigrafia arheologică

La partea superioară, mai ales pe fruntea acestei terase superioare, se află o intensă locuire Cucuteni B cu fragmente ceramice de tip Cucuteni A;

În depunerile 4 și 5 au fost descoperite piese de silex, aparținând Paleoliticului superior, posibil Aurignacianului, și altele, de tip probabil tardenoisian. Precizăm că nu s-au putut stabili nivelele arheologice reale datorită puternicei înclinări a stratelor geologice, care au antrenat

amestecul întregului material litic. Lipsesc resturile faunistice și amenajările de combustie.

Inventarul litic

Au fost descoperite, la suprafața solului, și în cadrul celor 6 sondaje, aproape 1500 piese litice, marea majoritate din silex și doar câteva piese din gresie. Tipologic, s-au putut identifica: 64 gratoare diverse, inclusiv 3 carenate, un gratoar-burin și unul combinat cu o lamă trunchiată și retușată, un *perçoir*, 8 burine diverse, un *couteau à dos*, patru piese cu trunchiere retușată, 12 piese cu retușe continui pe o latură, 23 piese cu *encoches*, 9 denticulate, două racloare. Aceste piese au fost atribuite Aurignacianului, pe baza gratoarelor carenate. Au mai fost identificate 213 lame și lamele neretușate, 8 lame de tip *à crête*, 11 lame cu retușe fine de folosire, 1047 deșeuri de cioplire, 36 nuclee.

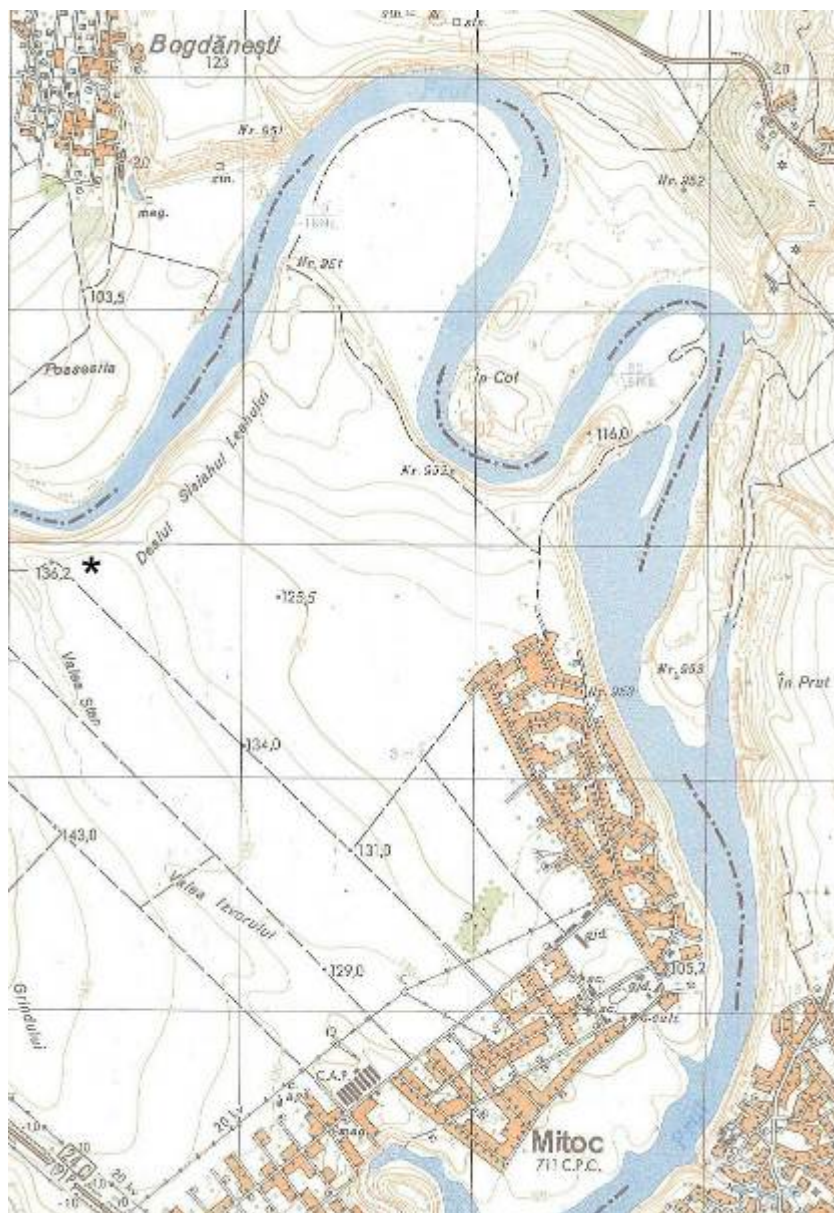
Alte piese (circa 60), cum ar fi nuclee conice, fusiforme, gratoare unguiforme, lame neretușate, din silex vinețiu-negricios, nepatinat, ar putea aparține Tardenoisianului.

Bibliografie

C.-M. Istrati, Locuirile paleolitice și epipaleolitice de la Mitoc-Valea lui Stan, în Hierasus, Anuar '78, Botoșani, 1978; C.-M. Mantu, Așezarea paleolitică de la Mitoc-Valea lui Stan, în MemAntiq., VI-VII, 1974-1976 (1981); Al. Păunescu, Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut, 1999, vol.I/2, p. 139-141.

Considerații

Această locuire paleolitică ar trebui luată în considerație mai ales în ceea ce privește densitatea și intensitatea de locuire paleolitică pe terasele Prutului din zona Mitoc, unde au fost descoperite nu mai puțin de 14 stațiuni paleolitice.

4. SAT MITOC (comuna Mitoc, județul Botoșani)

Valea Izvorului sau Dealul Sărăturii

Localizare

Situat în sectorul de SV a satului Mitoc, la cca. 150-200 m amonte de izvorul care da numele vaili.

a. latitudine nordică: 48° 5' 55''

b. longitudine estică: 27° 1' 25''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Noile săpături sistematice de la Mitoc-Valea Izvorului s-au desfășurat în a doua jumătate a lunii mai și la începutul lunii iunie 2004, cu participarea specialiștilor români și francezi, conform Acordului de cooperare. Este foarte important să precizăm că prezența lui Paul Haesaerts, de la Institutul Regal de Științele Naturii din Bruxelles a fost de foarte mare importanță în încercarea de stabilire a stratigrafiei sitului arheologic, a corelării naturii sedimentelor cu resturile de activitate umană (tehnocomplexul litic). Paul Haesaerts a încercat și stabilirea corelării secvențelor stratigrafice, geo-pedologice și arheologice, între locuirile aurignaciene și gravettiene de la Malu Galben și acelea de la Valea Izvorului (M. Otte, V. Chirica, 1993; P. Haesaerts, 1993; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, 1996; V. Chirica, 2001).

Inițial, coordonatorul echipei franceze, A. Tuffreau a propus trasarea unei secțiuni de 8 x 9 m, pe care ar fi trebuit să o adâncim până la 5 m. Lipsa mijloacelor tehnice ne-a determinat să trasăm o suprafață de numai 16 mp, pe care am adâncit-o până la 3,70 m, după care sondajul a fost executat cu ajutorul unei foreze, până la adâncimea de 5 m, respectiv între 121 și 116 m altitudine relativă, în vederea stabilirii eventualelor corelații cu stratigrafia de la *Malu Galben*, stațiune aflată la 310 m în aval de *Valea Izvorului*. Alt obiectiv al cercetărilor din campania anului 2004 a fost de a cunoaște amplasarea sondajelor efectuate de M. Bitiri, în cadrul campaniilor sale de săpături din anii '80. În acest scop s-a mai trasat o secțiune de 2 x 2 m, adâncită până la

1,50 m, amplasată la limita a ceea ce noi am considerat a fi fost una dintre secțiunile trasate de M. Bitiri, identificată prin sondaje cu foreza. De altfel, s-au efectuat numeroase foraje, adâncite până la 1,50-2m, în vederea recunoașterii secțiunii vechi, de la limita de nord a sitului arheologic.

Prin săpăturile efectuate de M. Bitiri au fost descoperite resturi de locuire, caracterizate printr-un inventar litic variat și bogat, în cadrul căruia predominau bifaciaele, racloarele, denticulatele și acelea cu scobituri retușate (*encoche*s). Aproape întregul material litic era cioplit în tehnică Levallois (chiar și uneltele de tip aurignacian).

Stratigrafia sedimentelor din peretele de sud-vest al secțiunii (pornind de la altitudinea de 121 m, realizată prin GPS:

- cernoziom brun-închis (10 YR 3/2), cu o grosime de 1,20 m;
- loess brun-gălbui (10 YR 5/6), cu pete albicioase, cu numeroase crotovine îndeosebi la partea superioară, gros de 1,20 m;
- nisip maroniu (10 YR 4/3 la 4/4) cu o certă înclinare a sedimentului spre nord-est, cu grosime între 0,80-1,10 m;

În cuprinsul acestei depuneri au fost identificate două nivele cu piese de silex, cioplite, primul numit convențional B2, situat în interiorul stratului de nisip, al doilea, numit B3, situat la partea inferioară a sedimentului. Tot în acest nivel pedologic s-a observat existența unor “pene de gheață”, umplute cu nisip (*coins de sable*) pe o adâncime de peste 1 m, formând o rețea poligonală cu “ochiuri” de 0,10-0,30 m. Această rețea de “pene de gheață” pornește de la nivelul B3 de silexuri.

- lut maroniu-cenușiu (10 YR 5/3 la 6/2) prezentând un facies de gley de tundră, cu grosimea de 0,40 m;
- loess maroniu, argilos, cu o grosime de aproximativ 1,60 m, prezentând, la partea superioară, caracteristicile unui pedocomplex (10 YR 5/4), cu o grosime de 0,80 m. Au fost identificate câteva așchii de silex, cioplite, pentru care s-a stabilit denumirea convențională B4. Precizăm că aglomerările de piese de silex (B2-B4) au fost considerate nivele arheologice.

- sub adâncimea de 1,60 m, secvența stratigrafică cuprinde formații lutoase,

identificate prin sondajul cu foreza. Este important de precizat că partea superioară a unui nivel aluvial, identificat atât la *Valea Izvorului*, cât și la *Malu Galben*, se află între cotele de 109-109,47 m, stabilite prin GPS.

Între *Malu Galben* și *Valea Izvorului* au fost efectuate mai multe sondaje cu foreza, prin care s-a putut preciza existența depozitului nisipos, care corespunde, la *Malu Galben*, orizontului de nisipuri datat la nivelul oscilației Dryas vechi (P. Haesaerts, 1993). La *Valea Izvorului*, acest depozit nisipos a ravinat nivelul arheologic B3, remaniind inclusiv o parte a nivelului B2, potrivit înclinării NV-SE, determinată de existența geomorfologică a văii ce delimitează spre vest situl de la *Valea Izvorului*. Precizăm că, în 1956, pe o parte și alta a acestei văi (cu direcția N-S, spre Izvorul Mare, care asigură în prezent alimentația satului cu apă potabilă), C.S. Nicolăescu-Plopșor și N. Zaharia au efectuat mai multe sondaje, prin care au semnalat existența a nu mai puțin de 6 nivele arheologice, dintre care 5 de caracter musterian cu elemente szeletiene (C.S. Nicolăescu-Plopșor, N. Zaharia, 1959).

Mai precizăm faptul că, prin datările OSL, materialul litic din nivelul B4 ar putea fi încadrat în stadiul izotopic 6.

În 2004, prin sondajul executat la altitudinea de 120,55 m (GPS) s-a constatat următoarea succesiune stratigrafică (ambele succesiuni stratigrafice au fost stabilite de A. Tuffreau):

- cernoziom, gros de 0,50 m;
- loess brun-gălbui, cu urme de crotovine la partea superioară, gros de 1,25 m;
- nisip, gros de 0,25 m, în care au fost descoperite câteva așchii și lame fragmentare;
- loess maroniu, gros de aproximativ 0,30 m, în care s-au descoperit câteva așchii, dintre care una de tip Levallois.

Partea superioară a nivelului aluvial a fost atinsă, prin sondaj cu foreza, la 109 m (GPS). După cum se poate constata din prezentarea secvențelor stratigrafice, acestea sunt destul de asemănătoare.

Materialul litic, identificat în nivelele B2 și B3 este relativ asemănător. Au fost descoperite sute de piese: nuclee cu debitaj lamelar, cu unul sau două planuri de lovire, așchii și lame simple și *à crête*, ceea ce a determinat considerarea acestui tehnocomplex ca având caracteristicile unui atelier de cioplire de tip Paleolitic superior. Pe baza caracteristicilor

tehnico-tipologice ale materialelor descoperite în campania anului 2004, nu se pot face încadrări mai exacte. Nu se poate stabili cu certitudine ce fel de Paleolitic superior este reprezentat de acest material litic, datorită absenței cvasi-totale a pieselor tipice, a uneltelor. Nu există elemente de analogie cu Aurignacianul de la Mitoc-*Malu Galben*. Pe de altă parte, o proporție însemnată o reprezintă piesele cu scobituri retușate (*encoches*) și denticulatele, care constituie elemente de identitate tehnico-tipologică cu descoperirile efectuate de M. Bitiri. Dar apar deosebiri marcante între cele două tipuri de tehnocomplexe: piesele cu *encoches* și denticulatele descoperite de M. Bitiri sunt, în proporție dominantă pe suporturi (așchii) de dimensiuni mijlocii spre macrolitice, în timp ce piesele descoperite de noi se încadrează, ca dimensiuni, între cele mijlocii-mici. De altfel, pe criterii stratigrafice, se poate aprecia că aici există două tipuri de complexe litice: cel situat în lutul nisipos are caracteristicile Paleoliticului superior, în timp ce materialele descoperite în loessul maroniu par să întrunească elemente ale Paleoliticului mijlociu.

Bibliografie.

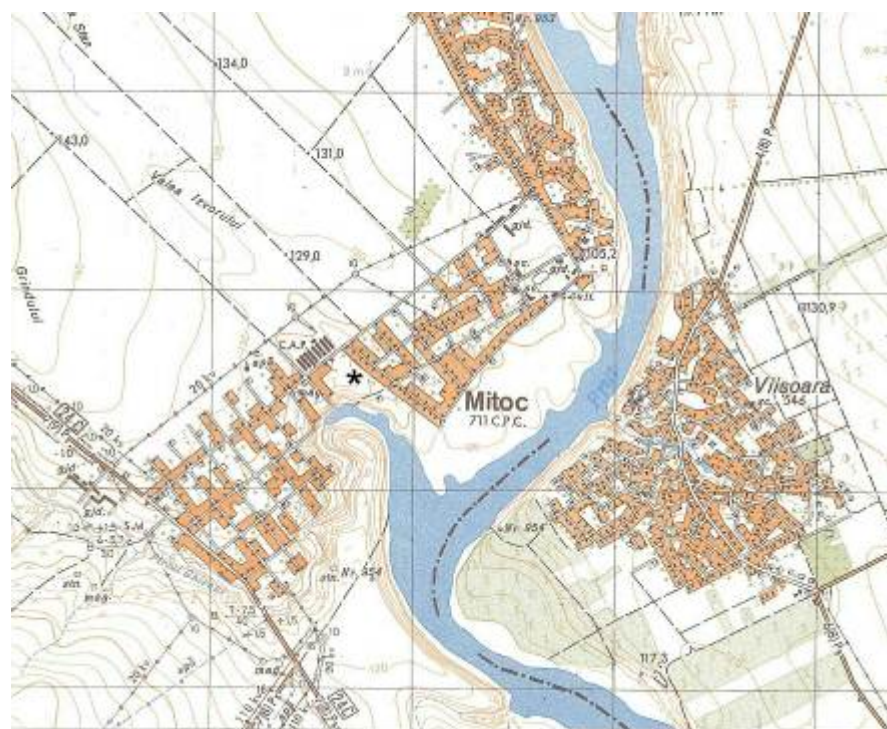
M. Bitiri-Ciortescu, *Paleoliticul de la Mitoc-Valea Izvorului. Probleme privind începuturile paleoliticului superior pe teritoriul României*, în SCIVA, 38, 1987, 3, p. 207-233; M. Bitiri, M. Cârciumaru, *Atelierul de la Mitoc-Valea Izvorului și locul lui în cronologia paleoliticului României*, în SCIVA, 29, 1978, 4, p. 463-480; V. Chirica, *Unele observații cu privire la începuturile paleoliticului superior în zona Prutului mijlociu*, în Arh.Mold., XII, 1988, p. 11-22; V. Chirica, *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le Paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc*, BAI, XI, 2001, éd. V. Chirica; V. Chirica, I. Borzias, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, V, 1996, éd. V. Chirica, p. 81-92; Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, vol. I/2, București, 1999, p. 125-138; V. Chirica, A. Tuffreau, P. Auguste, S. Balescu, M. Văleanu, A. Dobos, G. Popescu, *Mitoc, com. Mitoc, jud. Botosani, Punct: Valea Izvorului*, în *Cronica, Campania 2003*, CIMEC, 2004, p. 200-203; V. Chirica, A. Tuffreau, P. Haesaerts, S. Balescu, A.Dobos, G. Popescu, M. Văleanu, *Mitoc – com. Mitoc, jud. Botosani, Valea Izvorului*, în

Cronica, Campania 2004, CIMEC, 2005, p. 240-242; Alain Tuffreau, Vasile Chirica, Sanda Balescu et Paul Haesaerts, *Nouvelles recherches sur le gisement paléolithique de Mitoc Valea Izvorului (département de Botoșani), Fouilles 2003-2004*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, V, 2009, p. 21-33.

Considerații

Cercetările efectuate în campania anului 2004 permit o nouă interpretare a descoperirilor efectuate de M. Bitiri. Sunt bine cunoscute încadrările făcute îndeosebi în urma campaniilor de săpături din 1977-1978, 1981, 1983 (M. Bitiri, M. Cârciumaru, 1978, 463-479; 1981, 3-19; M. Bitiri-Ciortescu, M. Cârciumaru, P. Vasilescu, 1979, 33-41; M. Bitiri-Ciortescu, 1987, 207-223), potrivit cărora s-a propus existența unui “atelier tip Mitoc”, databil la începuturile Paleoliticului superior din spațiul est-carpatic al României; Al. Păunescu (1999, 125-138) a propus, pe criterii tipologice, existența a trei nivele de locuire, dintre care, primul, cel mai vechi, aparține Paleoliticului mijlociu, al doilea, Paleoliticului superior, iar al treilea, Epipaleoliticului. V. Chirica (1988, 11-22) a constatat că, potrivit adâncimilor *reale* la care au fost descoperite materialele litice, există un amestec aproape total de tipuri de piese de caracter musterian și aurignacian. De altfel, autorii cercetărilor precizează că materialele descoperite sunt dispersate într-o zonă confuză din punct de vedere stratigrafic, cu trăsături eterogene ale depunerilor, ceea ce demonstrează faptul că în timpul sedimentării stratelor s-au produs o serie de spălări care au avut ca rezultat amestecul sedimentului și al materialului litic (M. Bitiri, M. Cârciumaru, 1978, 468). Pe baza cercetărilor recente, noi avem în vedere lipsa unei industrii de tranziție între Paleoliticul mijlociu și cel superior. După opinia noastră, situl de la Mitoc-Valea Izvorului conține cu certitudine două secvențe tehnico-tipologice de locuire: una aparținând Paleoliticului mijlociu și alta, ce poate fi datată în Paleoliticul superior. Săpăturile din anii 2003 și 2004, care au avut mai degrabă caracterul unor sondaje, nu au stabilit relația dintre stratigrafia arheologică și caracteristicile tehnico-tipologice ale inventarului litic.

5. SAT MITOC (comuna Mitoc, județul Botoșani)

Malu Galben

Localizare

Așezarea este situată în zona centrală a satului Mitoc, pe partea stângă a pârâului Ghireni, în apropierea confluenței cu Prutul.

a. latitudine nordică: 48° 5' 50''

b. longitudine estică: 27° 1' 35''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea se află în coluviul terasei a IV-a a Prutului, aproape de confluența pârâului Ghireni cu Prutul, la extremitatea sudică a satului Mitoc.

După descoperirea stațiunii, de către N. N. Moroșan, semnalată în 1938, în anii 1956-1957, C. S. Nicolăescu-Plopșor și N. Zaharia au efectuat un sondaj stratigrafic, apreciind că la baza sedimentului ar fi cantonată o locuire de tip Paleolitic inferior (tehnică clactoniană), cu prezența unei vetre de foc la adâncimea de 13,15 m. Cei doi arheologi au descoperit unelte de silex, pe care le-au încadrat în Paleoliticul mijlociu (Musterian) și în Paleoliticul superior (Aurignacian) (C. S. Nicolăescu-Plopșor, N. Zaharia, 1959).

Începând din anul 1978, V. Chirica a inițiat cercetări de anvergură, uneori în colaborare cu K. Honea (Universitatea De Kalb, Illinois, SUA, 1984-1988), cu M. Otte, P. Noiret (Universitatea din Liège) și cu P. Haesaerts (Institutul Regal de Științele Naturii din Bruxelles), între 1991-1995, cu unele sondaje până în 2011 (N. N. Moroșan, 1938 b; V. Chirica, 2001; M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, ed., 2007).

Au fost descoperite patru nivele certe de locuire gravettiană, care se suprapun peste acelea de factură aurignaciană, situate la partea inferioară a depozitului.

Stratigrafia geologică

N. N. Moroşan (1938, p. 59), apoi N. Zaharia şi C.S. Nicolăescu-Plopşor (1959, p. 34-38) au stabilit propriile secvenţe stratigrafice la Malu Galben. După mai mulţi ani de cercetări interdisciplinare, P. Haesaerts (M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, ed., 2007) a stabilit cea mai completă secvenţă stratigrafică din această mare staţiune paleolitică. P. Haesaerts a identificat o succesiune de 13 unităţi sedimentare (pe un profil de 14 m), marcate prin soluri humifere şi gleys de tundră, având la bază panta abruptă a calcarelor bugloviene. În linii generale, este vorba de depozite lutoase, care trec spre depuneri loessice, apoi loessuri nisipoase, partea superioară fiind constituită din depuneri nisipoase.

O prezentare mai detaliată este următoarea:

- Unităţile 13 şi 12 sunt formate din coluviuni hidromorfe, suprapuse de două soluri humifere, fiecare aparţinând unui episod climatic interstadial, numite MG 13, anterior vârstei de 32.750 BP, şi MG 12, puţin posterior primelor locuri (atelieri) aurignaciene, deci având o vârstă de 32.000 BP. Coluviile hidromorfe au primit indicativele 13b şi 12b, iar solurile humifere, pe acelea de 13a, 12a.

- Unitatea 11 este un depozit de pantă, de tip soliflucionat, 10b, cu un sol, 10a de tip cernoziom, ce corespunde episodului interstadial MG11.

- Unitatea 10 este un loess nisipos omogen (10b), suprapus de solul humifer 10a; aceasta corespunde episodului climatic MG 10.

- Unitatea 9 este tot un loess nisipos omogen (9b), suprapus de solul humifer 9a; corespunde episodului climatic MG 9.

- Unitatea 8 este tot loess nisipos omogen (8b), suprapus de solul humifer 8a; corespunde episodului climatic MG 8, datat spre 27.000 BP.

- Unitatea 7 cuprinde două soluri: loessul nisipos omogen (7b), deus pe la 27.000 BP, când par să înceapă locuirile gravettiene), suprapus de solul de tundră 7a, care corespunde primei răcirii importante, de la 26.000 BP, înregistrată la Mitoc.

- Unitatea 6 este un sol maroniu închis la bază (6a), care constituie o slabă încălzire climatică – MG 6, suprapus de o fază de stabilizare climatică, 6b.

- Unitatea 5 este un loess tipic, cu o slabă componentă nisipoasă la bază (5b), urmată de un sol de tundră, 5a, cenușiu-marونیu.

- Unitatea 4 este compusă din trei faze climatice: loess tipic (4c), de tranziție spre o fază rece și uscată, apoi un sol humifer (4b, datat pe la 23.800 BP), suprapus de un sol de tundră (4a) cu urme de rădăcini, reprezentând o fază de stabilitate climatică; această unitate adăpostește mai multe locuiri gravettiene, stratificate, date între 23.850 BP și 23.290 BP.

- Unitățile 3 și 2 sunt două secvențe de loess (3b și 2b), cu nivele subțiri de nisip, fiecare fiind suprapusă de câte un sol de tundră, slab dezvoltat (3a și 2a), reprezentând episoade reci și uscate, date între 22.000 – 20.000 BP.

- Unitatea 1 este constituită din aproximativ 1 m de nisipuri stratificate, alternând cu nivele de luturi nisipoase, cu sol de tundră (1b), apoi 1 m de loessuri nisipoase omogene (1a), după care urmează cernoziomul actual, de suprafață.

Stratigrafia arheologică

La Mitoc-Malu galben au fost identificate cel puțin trei nivele de locuire aurignaciană și alte patru sau cinci nivele principale de locuire gravettiană. Precizăm că între aceste straturi arheologice principale au fost identificate alte locuiri, poate de mai mică intensitate, dar reprezentate prin ateliere de cioplire a silexului și structuri de combustie.

Ansamblurile aurignaciene

Ansamblul I a fost cercetat prin săpături, pe o suprafață de 204 mp, situat în partea superioară a unității 11 și în cea care face tranziția spre subunitatea 10b. Au fost identificate mai multe concentrații de piese de silex (ateliere de cioplire), încălzite de câte cel puțin o vatră de foc; acestea erau simple amenajări, sau protejate cu dale din gresie ori calcar. În săpăturile din anii 1978-1990 au fost identificate 12 ateliere și 7 vetre, iar în cele dintre anii 1992-1995, alte trei concentrații, situate în jurul unei vetre. În fiecare atelier, dar și în nivelul de cultură s-au găsit foarte multe piese de silex, în diferite stadii de cioplire, inclusiv unelte, dar și o cantitate foarte mare de deșeuri de cioplire.

Ansamblul II era situat la partea superioară a subunității 10b și în orizontul humifer 10a. A fost cercetat pe o suprafață de circa 148 mp. În careurile G-01-03 a fost depistată o imensă concentrație de piese de

silex, dar au fost depistate și piese de silex răspândite în stratul arheologic.

Ansamblul III aparținea jumătății inferioare a luturilor loessice din subunitatea 9b. A fost cercetat pe o suprafață de 144 mp. Au fost identificate mai multe ateliere și concentrații de piese de silex, răspândite în nivelul arheologic; au fost dezvelite și structuri de combustie.

Precizăm faptul că descoperirile de materiale arheologice situate stratigrafic sub *Ansamblul I* au fost încadrate în ceea ce am numit *Aurignacian inferior*, iar acelea situate peste nivelul III, au fost încadrate în *Aurignacianul III superior*.

În toate cele trei ansambluri aurignaciene s-au descoperit bogate resturi faunistice.

Ansamblurile gravettiene

Ansamblul I a fost săpat pe o suprafață de 200 mp. Era situat în unitatea 7, pornind de la baza subunității 7b. Au fost identificate numeroase ateliere de cioplire, vetre de foc, resturi faunistice.

Ansamblul II era situat în subunitatea 6b și ocupa în întregime întreaga suprafață săpată, de peste 276 mp. Atelierele de cioplire, unele de mari dimensiuni, vetrele de foc, resturile faunistice, constituiau trăsăturile specifice ale locuirilor.

Ansamblul III avea structurile de locuire răspândite pe întreaga suprafață săpată, de 352 mp, între orizontul 6a și loessul din unitatea 5. Arheologic, nu au fost sesizate diferențe majore în ceea ce privește structurile de locuire și resturile faunistice.

Ansamblul IV era situat începând cu partea superioară a subunității 5a, până în orizontul cenușiu deschis, din subunitatea 4a. Aici a fost cercetat, de exemplu, atelierul 7-8-12, pe o suprafață de peste 48 mp, cu mai multe vetre de foc și cu peste 50.000 piese litice, marea majoritate fiind deșeuri de cioplire.

Precizăm că descoperirile arheologice (ateliere, piese de silex, resturi faunistice, situate stratigrafic deasupra *Ansamblului IV* au fost încadrate în ceea ce am numit *Gravettian dispersat*.

Numeroasele vetre de foc din toate ansamblurile aurignaciene și gravettiene au oferit eșantioane de cărbune și oase arse, pe baza cărora s-au efectuat datările de cronologie absolută.

Resturile faunistice sunt variate și bogate, pe întreaga secvență stratigrafică. P. Noiret (2009, p. 59) a sintetizat aceste informații și constatăm că în toate nivelele de locuire, cele mai numeroase resturi aparțin marilor erbivore: cal, bizon, ren, rinocer, mamut, gluton, marmotă (acestea din urmă lipsesc în nivelele gravettiene). Au fost identificate și resturi de faună malacologică, destul de variată, care aduce contribuții cu privire la episoadele climatice de la Malu Galben (V. Chirica, 2001; M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, ed., 2007).

Datări de cronologie absolută. Au fost efectuate și înregistrate un mare număr de datări radiometrice, dintre care unele nu pot fi luate în considerație. Pe baza rezultatelor considerate certe, locuirile aurignaciene se încadrează între 32.700 BP și 29.500 BP, iar cele gravettiene, între 27.500-25.500 BP și 24.000-23.000 BP. Personal, estimăm că primele amplasamente aurignaciene s-ar putea plasa în vremea oscilației climatice Hengelo (36.000-35.000 BP); de asemenea, estimăm că ultimele secvențe gravettiene (*Gravettian dispersat*) ar putea fi date pe la 20.300 BP, pentru care avem o vârstă certă, dar neluată în considerație de colaboratorii belgieni. În plus, noi am estimat că prima locuire gravettiană ar trebui datată la 28.910 ± 480 BP (GrN-12636), în timp ce alți specialiști apreciază că aceasta ar constitui vârsta ultimei ocupații aurignaciene.

Industria litică se bazează în proporție de aproape 100 % pe cioplirea silexului de Prut, local, de calitate foarte bună. Din alte materii prime, alogene, au fost debitate și finisate următoarele piese: *Gravettian IV* : un gratoar și două *micro-gravettes*, din silex alb, o lamă de tip *à crête*, din gresie, un burin pe spărtură, din marnă, o lamă din calcar; *Gravettian III*: o lamă de tip *appointée* din gresie și un fragment proximal de lamă, din rocă neagră, mată; *Gravettian II*: cinci lame din silex cenușiu, de Volhynia și două gratoare pe lamă, din gresie; *Gravettian I*: o *micro-gravette* din șist negru, de Audia (care a imprimat caracterul gravettian datării de la 28.910 ± 480 BP); *Aurignacian II*: un *chutte de burin* din silex alb și un racloar din jasp; *Aurignacian I*: o lamă din gresie.

O sinteză a tehnocomplexelor aurignaciene și gravettiene de la Malu galben ar putea preciza elementele tehnico-tipologice esențiale:

Aurignacianul inferior conține 1216 piese litice: 17 nuclee, 60 lame, 27 lamele, 1175 așchii, 9 *chuttes de burin* și 20 unelte: 8 gratoare, 4 burine, 2 lame retușate, 2 racloare, 2 *encoche*s, o denticulată și o așchie retușată.

Aurignacianul I include 18.172 artefacte: 119 nuclee, 1381 lame, 166 lamele, 16.009 așchii, 234 *chuttes de burin* și 200 unelte: 55 gratoare, 96 burine, un gratoar-burin, 4 lame retușate, un racloar, 8 *encoche*s, 23 denticulate, 11 așchii retușate. Se remarcă cele 22 gratoare carenate, 2 nucleiforme, 12 *à museau*, 48 burine carenate și un gratoar-burin carenat.

Aurignacianul II este mai sărac: 761 piese de silex: 26 nuclee, 85 lame, 618 așchii, 7 *chuttes de burin*, 25 unelte: 12 gratoare (2 carenate), 10 burine (3 diedre și 2 carenate), 2 racloare și o piesă denticulată.

Aurignacianul III conține 1031 piese: 59 nuclee, 255 lame, 680 așchii, 36 unelte: 25 gratoare (7 carenate), 3 burine (2 diedre), 2 lame retușate, 2 racloare, 2 așchii retușate, un gratoar-burin și un *perçoir*.

Aurignacianul III superior. În stratul de cultură au fost descoperite, izolat: 284 piese de silex: 19 nuclee, 142 lame, 96 așchii, 4 *chuttes de burin*, 20 unelte: 13 gratoare (5 carenate), un gratoar-burin, o lamă cu trunchiere oblică, 2 lame denticulate, un racloar și alte câteva piese carenoide, care atestă caracterul aurignacian al debitajului.

Gravettianul I cuprinde 2240 piese litice: 57 nuclee, 432 lame, 21 lamele, 1672 așchii, 10 *chuttes de burin*, 37 unelte: 18 gratoare, 2 burine, 6 lame retușate, 3 piese de tip *à dos*, un *couteau*, 2 racloare, o piesă cu *encoche*, 2 denticulate, 2 așchii retușate.

Gravettianul II avea 3690 piese: 42 nuclee, 776 lame, 37 lamele, 2704 așchii, 35 *chuttes de burin*, 84 unelte: 39 gratoare, 11 burine, 2 *perçoirs*, 23 lame retușate, un vârf de tip *La Gravette*, o lamelă *à dos*, 2 *couteaux*, 2 racloare și 2 așchii retușate.

Gravettianul III includea 4573 piese litice: 90 nuclee, 1704 lame, 35 lamele, 2691 așchii, 2 *chuttes de burin*, 45 unelte: 23 gratoare (doar unul carenat), 5 burine, 8 lame retușate, 4 piese de tip *à dos*, un *couteau*, un racloar, o denticulată, o așchie cu *encoche*, o piesă cu desprinderi bifaciale.

Gravettianul IV este cel mai bogat tehnocomplex de la Malu Galben, cu 11.660 artefacte: 298 nuclee, 6079 lame, 62 lamele, 5055 așchii, 34 *chuttes de burin*, 122 unelte: 17 gratoare, 40 burine, 20 lame retușate, 22 piese de tip *à dos*, o lamă de tip *à cran*, 5 lamele retușate, 2 racloare, 2 piese cu *encoche*s, 4 denticulate, 5 așchii retușate.

Gravettianul dispersat include 255 piese litice: 8 nuclee, 89 lame, 9 lamele, 120 așchii, 5 *chuttes de burin*, 24 unelte: 13 gratoare, 4 burine, o lamă retușată, 3 piese composite, o piesă cu *encoche*, o denticulată și 3 așchii retușate.

Industria pe materii dure animale

În *Ansamblul Aurignacian I* a fost descoperit un fragment de vârf din corn de ren cu urme de intervenție umană; de asemenea, în același context arheologic a fost descoperit un vârf de lance de tip Mladeč, tot din corn de ren.

Piese de artă și de podoabă

În *Ansamblul Gravettian II* a fost descoperit un pandantiv din cortex, decorat pe ambele suprafețe și pe contur, cu o perforație pentru atârnat. De asemenea, în *Ansamblul Gravettian dispersat*, a fost descoperit un alt pandantiv din os, perforat, dar fără decor.

Bibliografie (selectivă).

N. N. Moroșan, *Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est (Les dépôts géologiques, leur faune, flore et produits d'industrie)*, în *Anuarul Institutului Geologic al României*, București, 1938; C.S. Nicolăescu-Plopșor, N. Zaharia, *Raport preliminar asupra cercetărilor paleolitice din anul 1956*, în *Materiale*, V, 1959, p. 34-38; P. Haesaerts, *Stratigraphie du gisement paléolithique de Mitoc-Malu Galben*, în *Préhistoire Européenne*, 3, Liège, 1993, p. 67-71; M. Otte, V. Chirica, *Atelier aurignacien à Mitoc-Malu Galben*, în *Préhistoire Européenne*, 3, Liège, 1993, p. 55-66; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, V, Iasi, 1996; V. Chirica, *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le Paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc*, BAI, XI, Iasi, 2001; P. Haesaerts, I. Borziac, V. Chirica, Fr. Damblon, L. Koulakovska, J. van der Plicht, *The East Capathians Loess Record: A reference for the Middle and Late*

Pleniglacial Stratigraphy in Central Europa, în Quaternaire. Revue de l'Association Française pour l'Etude du Quaternaire, Paris, 14, 2003, 3, p. 163-188; M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts (éd.), *L'Aurignacien et le Gravettien de Mitoc-Malu Galben*, ERAUL 72, Liège, 2007; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009; P. Noiret, *Le Paléolithique supérieur de Moldavie. Essay de synthèse d'une évolution multiculturelle*, ERAUL 121, Liège, 2009. P. Haesaerts, I. Borziac, V. P. Chekha, V. Chirica, N. I. Drozdov, L. Koulakovska, L. A. Orlova, J. Van der Plicht, F. Damblon, *Charcoal and wood remains for radiocarbon dating Upper Pleistocene loess sequences in Eastern Europe and Central Siberia*, in *Palaeogeography Palaeoclimatology Palaeocology*, 291 (2010), p. 106-127.

Considerații

Stațiunea de la Mitoc-Malu Galben este, fără îndoială, cea mai mare și mai reprezentativă concentrație de locuiri umane din întregul Paleolitic superior carpato-nistrean. Pe baza descoperirilor de aici a fost stabilită schema corectă, geocronologică, a Aurignacianului și a Gravettianului din acest spațiu geografic. Locuirile aurignaciene au oferit, prin prezența gratoarelor crenate, a burinelor crenate, a vârfului de sulită, de tip Mladeč, dar și prin datările de cronologie absolută, elementele certe de încadrare crono-culturală, la nivelul Paleoliticului superior vechi european. De asemenea, toate elementele de natură arheologică, inclusiv cele de ordinul datărilor radiometrice, au adus precizări importante în ceea ce privește Gravettianul spațiului carpato-nistrean. În plus, s-a constatat că această stațiune a fost locuită, aproape fără întrerupere, peste 12 milenii, între aproximativ 33.000-32.000 și 23.000-20.000 ani BP.

Prin cercetările interdisciplinare, s-au făcut deosebit de importante conexiuni cu locuirile din zona Nistrului, de la Molodova (Ucraina) și Cosăuți (R. Moldova).

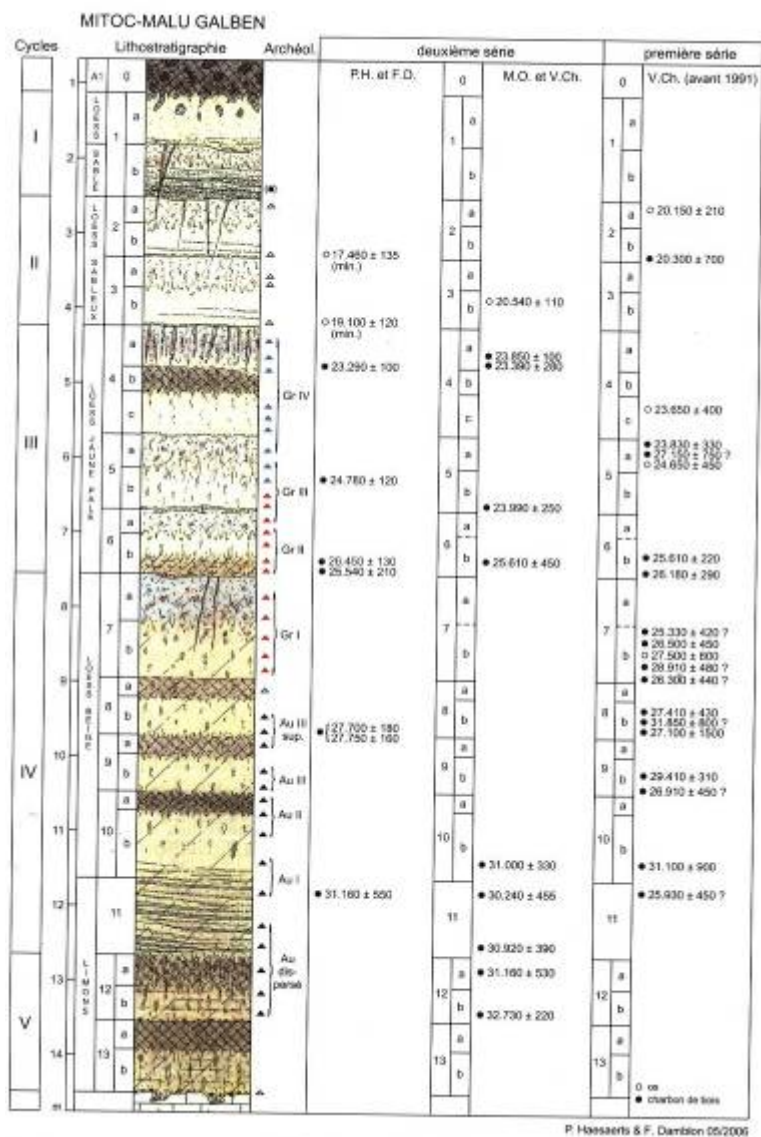

Fig. 48. Mitoc-Malu Galben. Distribuția eșantioanelor și a datelor de C^{14} în profilul stratigrafic al stațiunii (după M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

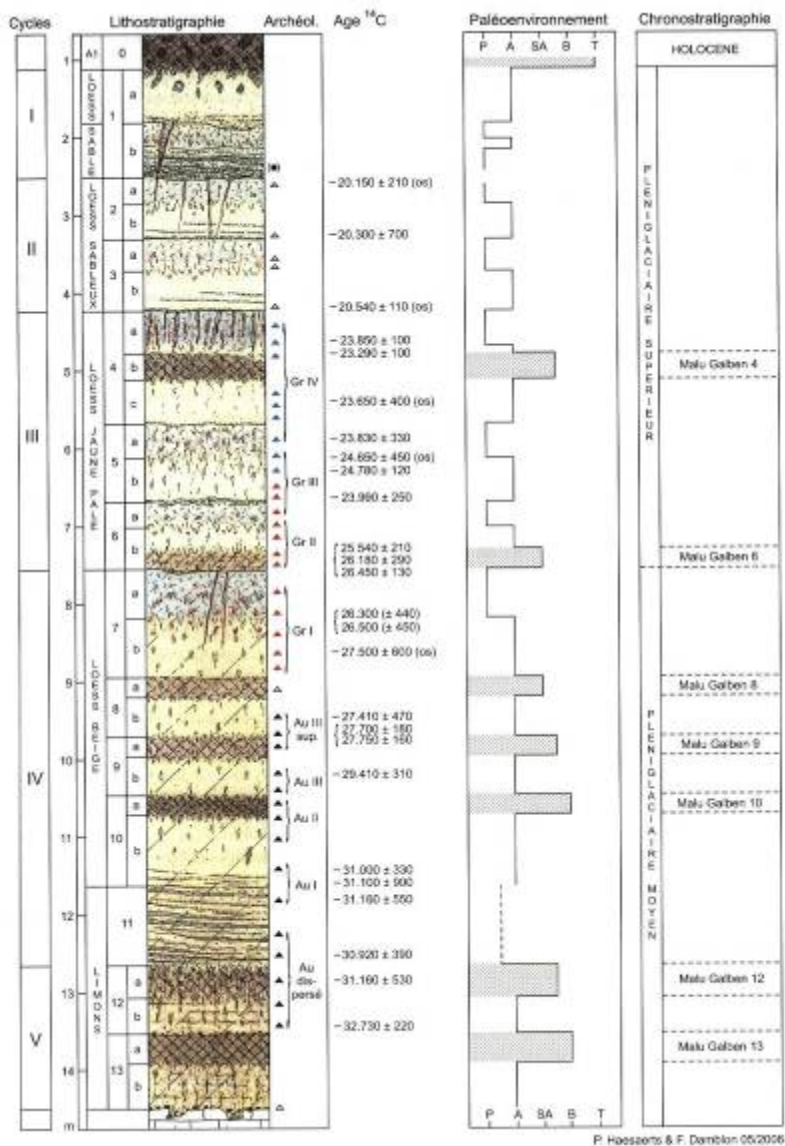

Fig. 49. Mitoc-Malu Galben. Litostratigrafia, arheologia și paleomediul secvenței stratigrafice (A, arctic; SA, subarctic; B, boreal; T, temperat). (după M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

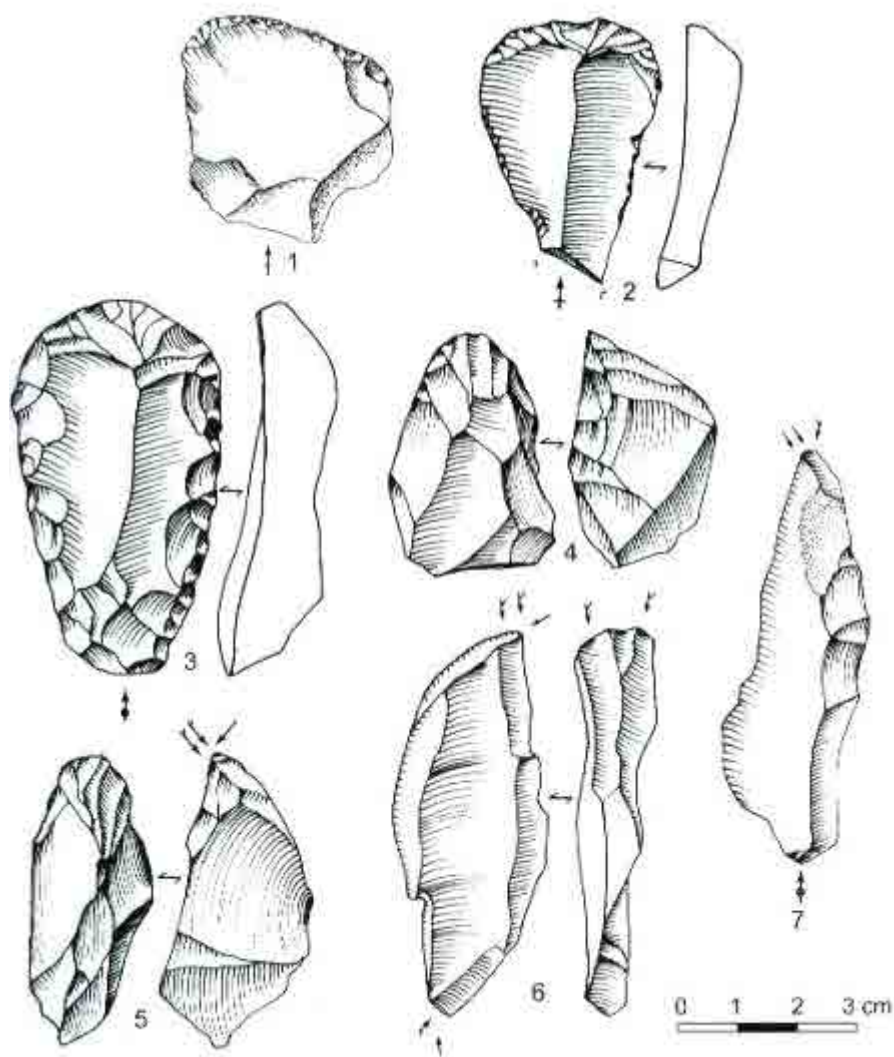

Fig. 50. Mitoc-Malu Galben. Ansamblul Aurignacian dispersat: 1, gratoar pe așchie; 2, gratoar pe lamă; 3, gratoar pe lamă retușată; 4, gratoar carenat; 5, burin carenat; 6-7, burine diedre (după M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

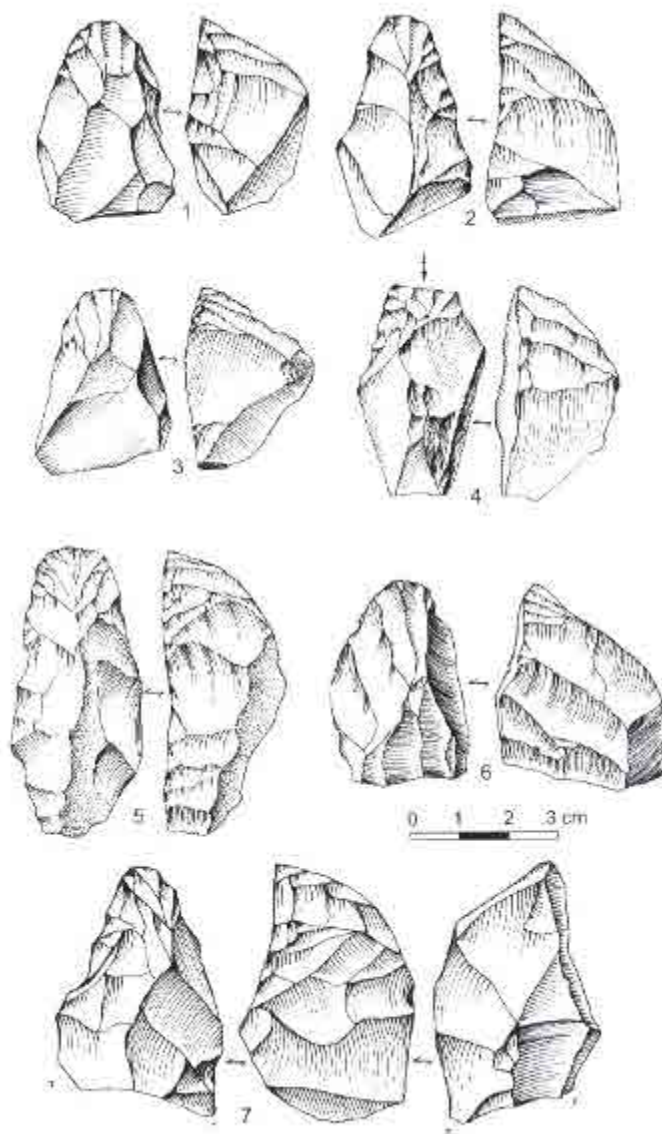

Fig. 51. Mitoc-Malu Galben. Ansamblul Aurignacian I: 1-7, gratoare carenate (după M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

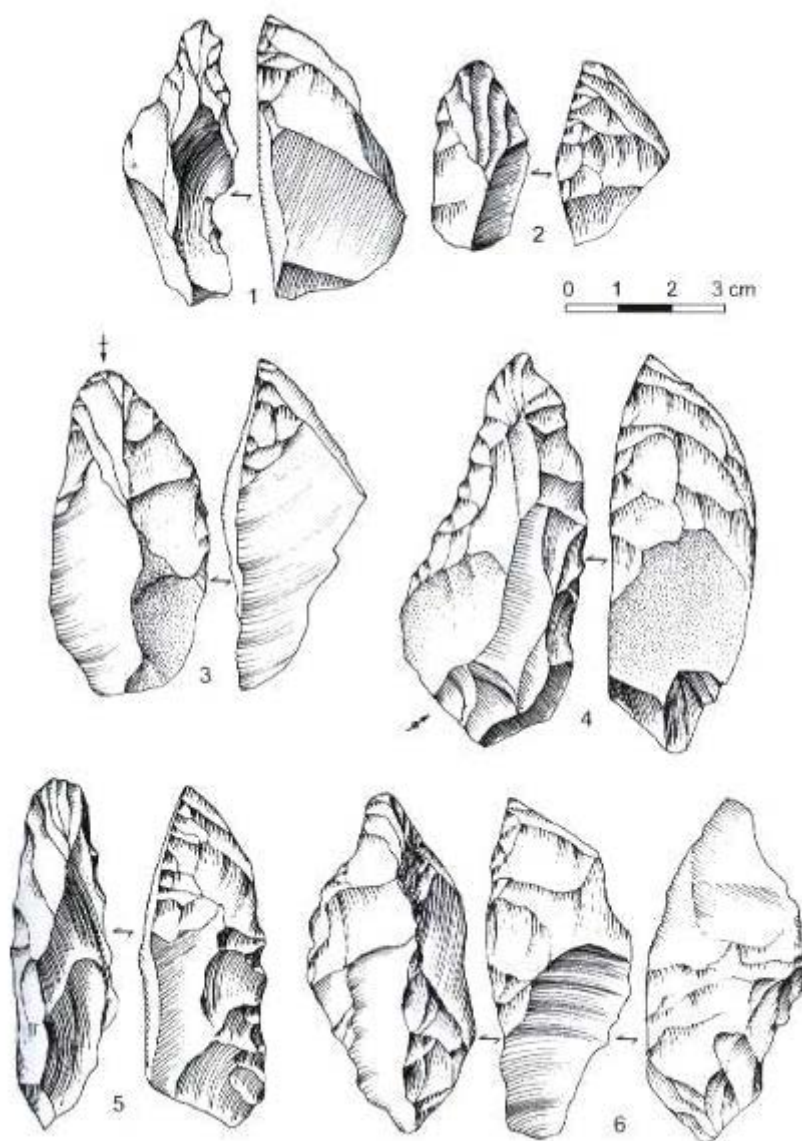

Fig. 52. Mitoc-Malu Galben. Ansamblul Aurignacian I: 1-6, gratoare à *museau* (după M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

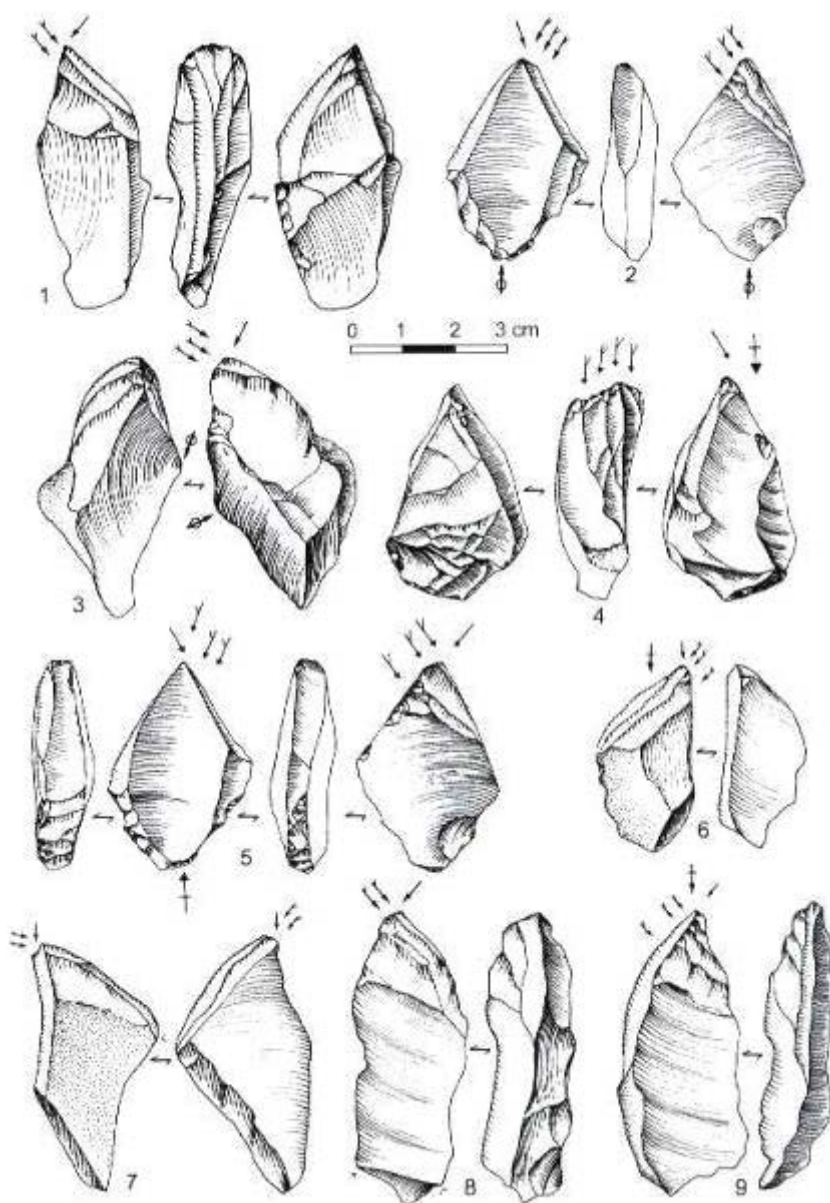

Fig. 53. Mitoc-Malu Galben. Ansamblul Aurignacian I: 1-9, burine crenate (după M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

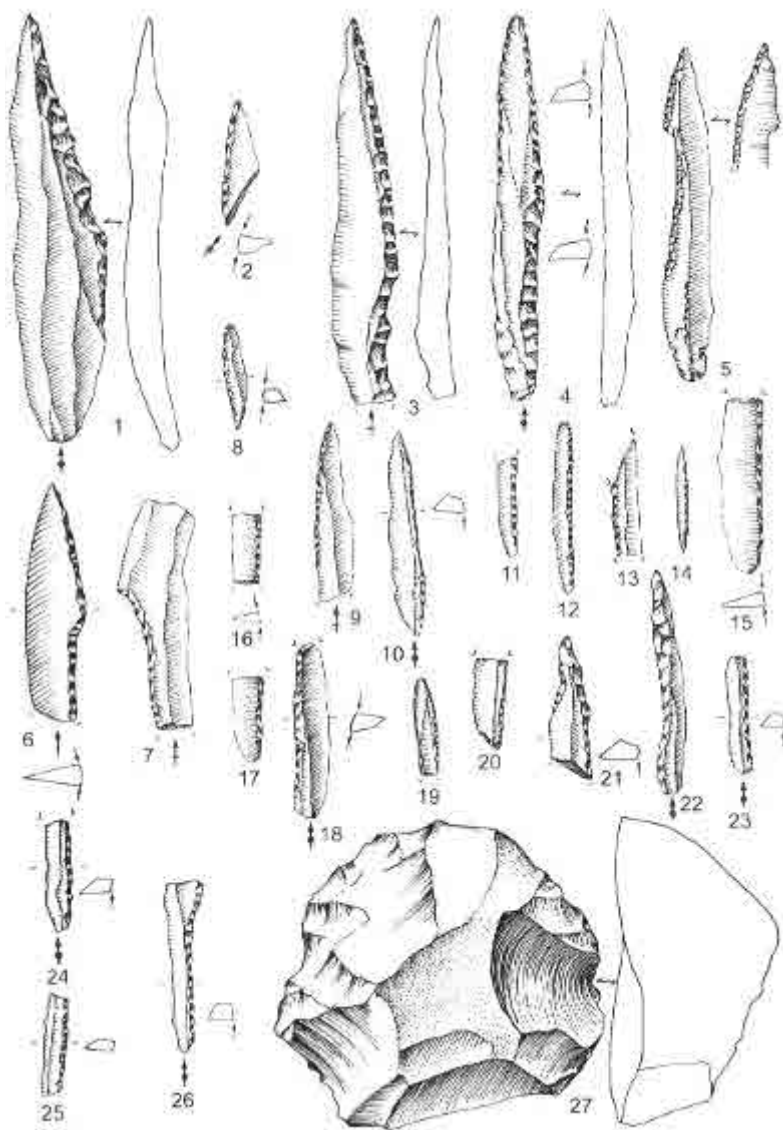

Fig. 54. Mitoc-Malu Galben. Ansamblul Gravettian IV: 1, vârful *La Gravette*; 2, micro-burin Krukowski; 3, vârful *à gibbosité*; 4-6, vârfuluri *à cran*; 7, lamă *à cran*; 8-22, *micro-gravette*; 23-26, lamele *à dos*; 27, denticulată (după M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

6. SAT MITOC (comună Mitoc, județ Botoșani)

Pârâu lui Istrati

Localizare

Stațiunea se află situată la cca. 1,5-2km sud de satul Mitoc, la confluența Pârâului lui Istrati cu Prutul, pe terasa înaltă a Prutului (50-70m).

a. latitudine nordică: $48^{\circ} 5' 05''$

b. longitudine estică: $27^{\circ} 1' 50''$

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea se află pe terasa a IV-a a Prutului, aproape de confluența acestuia cu Pârâu lui Istrati, la aproximativ 2 km sud de Mitoc. Primele cercetări au fost efectuate de N. N. Moroșan (1938); între 1972 și 1978, V. Chirica a întreprins săpături de amploare, pe aproximativ 300 mp (V. Chirica, 2001).

Stratigrafia geologică

- 1, orizontul A al solului actual, de 0,70 m;
- 2, orizontul B al solului actual, de tranziție, de 0,70 m;
- 3, depozit loessoid cu crotovine, de 0,20 m;
- 4, orizont loessoid, de 0,15 m;
- 5, depozit loessoid cu carbonați și conglomerate de calcar, de 0,25 m;
- 6, depozit loessoid cu crotovine, de 0,20 m;
- 7, depozit loessoid cu carbonați, de 0,80 m;
- 8, depozit loessoid cu acumulări de carbonați, de 0,70 m;
- 9, sediment brun-închis, similar unui sol fosil, de 0,35 m;
- 10, depozit loessoid, de 0,45 m;
- 11, orizont de sol fosil slab dezvoltat, de 0,30 m;
- 12, depozit loessoid, de 0,40 m;
- 13, orizont de sol fosil slab dezvoltat, de 0,20 m;
- 14, depozit loessoid, de 0,50 m;
- 15, lentilă de sol fosil foarte slab dezvoltat, de 0,15 m;
- 16, depozit cu textură nisipoasă, lenticulară, de 0,10 m;

- 17, lentilă subțire, parte a unui sol fosil foarte slab dezvoltat, de 0,15 m;
- 18, depozit cu textură nisipoasă, lenticulară, de 0,30 m;
- 19, orizont brun, mai închis spre bază, cu aspect de sol fosil, de 1,80 m, care se suprapune direct peste nisipurile și pietrișurile (stâncile calcaroase) din baza terasei. Întregul sediment are o înclinație spre Prut, de circa 30°.

Stratigrafia arheologică

Au fost stabilite patru nivele principale de locuire, primul, cel mai vechi, te tip Paleolitic superior vechi, celelalte trei, gravettiene(V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, 1996, 83-84; V. Chirica, I. Borziac, 2009, p. 118-121).

Nivelul I este situat la partea inferioară a orizontului cu acumulări omogene de carbonați de calciu și la partea superioară a depozitului loessoid, între 4,20-3,80 m. Este alcătuit din două ateliere de cioplire (dintre care, unul cu o nicovală de mari dimensiuni). Lipsesc resturile de structuri de combustie, deși au fost observate fragmente izolate de cărbuni de lemn.

Nivelul II, situat între 3,60 și 2,80 m, este caracterizat prin două complexe de locuire de tipul adăposturilor sezoniere, 24 ateliere de cioplire și resturi de vetre de foc. Complexul I de locuire, situat între 3,45-3,60 m, adăpostea un atelier de cioplire a silexului, cu 336 piese de silex: 2 nuclee, 69 lame neretușate, 261 așchii, 3 lame *à crête*, un burin diedru drept și urme decombustie. Al doilea adăpost, de formă ovală, cu dimensiunile de 4,50 x 3,50 m, avea un atelier de cioplire cu 166 piese: un nucleu, 100 așchii neretușate, 62 lame și lamele, burine, o nicovală din gresie. Vatra ovală, de 0,40 x 0,60 m, avea grosimea de 15 cm. La adâncimea de 3,15 m, pe un pat de ocru roșu, erau depuși dinți de animale.

Nivelul III se afla la adâncimea de 2,50-1,70 m și conținea trei ateliere de cioplire, cu un total de 3754 piese litice. Lipseau vetrele, dar au fost găsite resturi de faună, cu o predominare a marilor erbivore.

Nivelul IV era situat la adâncimea de 1,40 m și conținea patru ateliere de cioplire, cu 2483 piese litice, alte 313 fiind descoperite în stratul de cultură.

Tehnocomplexele litice

Nivelul I nu era foarte bogat în materiale litice. În perimetrul celor două ateliere și în stratul de cultură s-au descoperit: 1418 piese atipice (deșeu de cioplire), 62 lame microlitice, 164 lame mijlocii (6 de tip *à crête*), 5 lame macrolitice, 2 lame cu talon fațetat, 100 așchii (una cu talon fațetat), 11 nuclee, 5 burine diedre și 2 duble, 3 gratoare pe lamă, un racloar dublu convergent-convex pe așchie din gresie, un vârf retușat, tot din gresie, o așchie denticulată, o așchie cu *encoche*, o lamă cu trunchiere oblică retușată.

Nivelul II este mai bogat în piese litice.

Utilajul litic finit era compus din:

- gratoar simplu,	4
- gratoar atipic ,	1
- gratoar pe lamă retușată ,	1
- gratoar unguiform,	1
- gratoar carenat ,	1
- gratoar plat <i>à museau</i>	1
- gratoar – burin,	3
- burin diedru drept ,	4
- burin diedru <i>déjeté</i> ,	4
- burin diedru de unghi,	2
- burin de unghi pe spărtură ,	1
- burin pe trunchiere oblică retușată ,	2
- burin pe trunchiere concavă retușată ,	2
- burin pe trunchiere convexă retușată ,	3
- burin – racloar simplu convex,	1
- piesă cu trunchiere concavă retușată,	3
- piesă cu trunchiere convexă retușată,	1
- lamă cu rețușe continue pe o latură,	2
- lamă cu <i>encoche</i> ,	1
- piesă denticulată,	3
- racloar simplu convex- 4, dublu drept-convex-1	
- lamelă <i>à dos</i> ,	3
- lamelă <i>Dufour</i> ,	3
- bifacială discoidală,	1
Total	55

Nivelul III conținea numai 22 unelte:

- gratoar simplu,	2
- gratoar carenat,	2
- burin diedru <i>déjeté</i> ,	1
- burin diedru de unghi,	2
- burin de unghi pe spărtură,	2
- burin pe trunchiere concavă retușată,	1
- burin pe trunchiere convexă retușată,	3
- burin multiplu trunchiere convexă retușată – racloar simplu convex,	1
- lamă à bord <i>abattu</i> parțial,	1
- piesă cu <i>encoche</i> (tip omega),	1
- piesă denticullată ,	1
- racloar ,	2
- lamelă à <i>dos tronquée</i> ,	1
- lamelă fin denticulată ,	1
- lamelă <i>Dufour</i> ,	1
Total	22

Nivelul IV, avea numai 10 unelte: 3 burine, 5 gratoare, 2 piese fin retușate..

Paleofauna

La Mitoc – Pârâul lui Istrati s-au descoperit bogate și variate resturi faunistice: *Equus*, *Bos*, *Bison*, *Rhinoceros tichorchinus*, *Cervus* (în niv. I), *Bos primigenius*, *Bison priscus*, *Equus transilvanicus* (varianta Teodoreanu), *Cervus elaphus*, *Rangifer tarandus* și *Rhinoceros tichorchinus*, în nivelele II-IV. Se consideră că existența acestor specii presupunea existența unui climat periglaciuar, posibil similar cu acela de la Crasnaleuca, datat pe la aproximativ 21.000 și 18.000 ani BP).

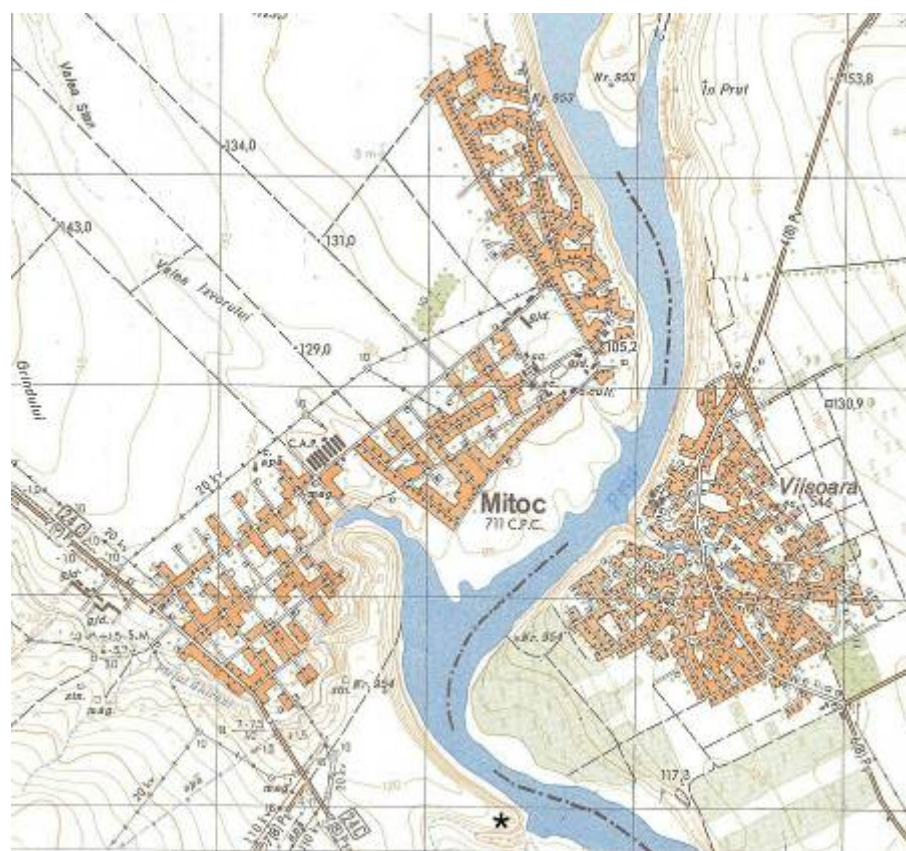
Bibliografie.

V. Chirica, *Ateliere paleolitice și epipaleolitice de prelucrare a uneltelor*, în *MemAntiq*, II, 1970, p. 7-17; V. Chirica, *Așezarea paleolitică de la Mitoc-Pârâu lui Istrati*, în *Din trecutul județului Botosani*, I, 1974, p. 25-31; V. Chirica, *Habitats aurignaciens dans la zone du Prut Moyen*, în *IX –ème Congrès UISPP*, Nice, 1976; V. Chirica, *Considerații cu privire la complexe de locuire descoperite în*

stațiunile paleolitice, în *Carpica*, X, 1978, p. 21-45; V. Chirica, *Tehnica și tipologia uneltelor din paleoliticul superior în regiunea Prutului Mijlociu*, în *Hierasus, Anuar '78*, I, 1979, p. 43-62; V. Chirica, P. Șadurschi, *Descoperiri paleolitice și postpaleolitice la Mitoc-Pârâu lui Istrate (jud. Botoșani)*, în *Hierasus, Anuar '78*, I, 1979, p. 63-74; V. Chirica, *Les recherches paléolithiques de Mitoc-Pârâu lui Istrate*, în *Coll. Int. L'Aurignacien et le Gravettien (Périgordien) dans leur cadre écologique*, Krakow, 1981, p. 7-20; V. Chirica, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, *BAI*, III, Iasi, 1989; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, *BAI* V, Iasi, 1996; V. Chirica, *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le Paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc*, *BAI*, XI, Iasi, 2001; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, *BAI* XXII, Ed. PIM, Iași, 2009.

Considerații

Caracteristicile utilajului litic, ale celorlalte descoperiri arheologice și paleofaunistice nu oferă elemente certe privind încadrarea geocronologică și culturală a acestor nivele de locuire. De aceea noi am propus încadrarea niv. I în Paleoliticul superior vechi, și a niv. II-IV, în Paleoliticul superior recent din spațiul carpato-nistrean.

7. SAT RIPICENI (comuna Ripiceni, județul Botoșani)

Stânca Ripiceni

Localizare

Stânca Ripiceni se află la cca. 2 km nord de școala din Ripiceni.

a. latitudine nordică: 47° 7' 50''

b. longitudine estică: 27° 8' 30''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea a fost semnalată pentru prima dată de P. Enculescu, în 1908, iar în 1912, E. Protopopescu-Pache a completat informațiile privind descoperiri de faună cuaternară. În anii 1924 și 1925–1926, N. N. Moroșan a descoperit și cercetat singura stațiune de grotă din spațiul dintre Carpații Răsăriteni și Prut. «Stânca» este un conglomerat calcaros, de origine sarmațiană. N. N. Moroșan a descoperit o crevasă în masa de calcare recifale, situată la altitudinea absolută de circa 150 m, la circa 40 m deasupra nivelului de etiaj al Prutului, pe malul său drept, nu departe de confluența acestuia cu pârâul Volovăț. În anul 1902, o bună parte a crevasei a fost distrusă de exploatarea calcarului; de altfel, în anii '50, întreaga grotă a fost distrusă tot prin exploatarea calcarului.

Stratigrafia geologică și arheologică

Primul strat geologic, din baza profilului, reprezintă, de fapt, blocuri de calcare căzute din tavanul grotei. N. N. Moroșan a identificat șapte nivele: I, III, V, VII, cu resturi de locuire umană, separate de straturile sterile II, IV, VI.

- **Nivelul I** are grosimea de 1,22 m, lățimea de 1,32 m și lungimea de 2,20 m. Autorul a constatat că acesta reprezintă primele instalări ale omului, deci la nivelul Aurignacianului. Aici au fost descoperite piese de silex și resturi faunistice.

- **Nivelul III** are grosimea de 1,50 și este caracterizat prin aceleași urme de locuire umană, fiind identificați și cărbuni izolați de la vetre distruse prin fenomene pedo-geologice. Aceștia au fost folosiți pentru determinarea speciilor arboricole din vremea locuirii gravettiene.

- **Nivelul V** are grosimea de 0,45 m, lărgimea de 1 m și lungimea de 1,70 m. În afara materialelor arheologice și paleofaunistice specifice locuirii gravettiene, s-au descoperit și obiecte de podoabă din materii dure animale.

- **Nivelul VII**, are dimensiunile de 0,85 x 0,70 x 2,00 m. Pe baza dispunerii blocurilor de calcar, autorul cercetărilor a constatat că acestea au căzut din planșeu chir în timpul locuirii umane. Nici aici nu au fost descoperite structuri de combustie. Materialele arheologice permit încadrarea acestei locuiri în Gravettian.

Se precizează că straturile sterile au grosimi de 0,82-0,90 m, respectiv, 1,45 m, ceea ce demonstrează existența unor perioade destul de lungi când omul nu a locuit aici.

Tehnocomplexul litic

Nivelul I

Materia primă o constituie silexul de Prut, cu excepția câtorva nuclee din gresie sau cuarțit. Au fost descoperite peste 100 piese litice, dar numai 20 % constituie unelte: gratoare pe lamă, inclusiv nucleiforme, raboturi nucleiforme, un gratoar carenat « în evantai », burine de unghi pe lamă trunchiată și retușată, diedre, asemănătoare cu tipul *en bec de flûte*, numeroase lame neretușate, dar și retușate.

Nivelul III conține o mare diversitate de nuclee, unele transformate în gratoare nucleiforme. Sunt prezente gratoarele de tip *à museau*, ogivale, convexe, pe lame, lame retușate, inclusiv de tip *appointée*, 12 burine de tip *busqué*, de unghi pe spărtură și nucleiforme, lamele, inclusiv de tip *à dos*, vârfuri de tip *La Gravette*, care imprimă caracterul gravettian al tehnocomplexului, piese de tip *coup de burin*.

Nivelul V conține o cantitate mai mică de piese litice, dar 50 % sunt unelte: gratoare convexe sau de tip ogival, cioplite pe lame retușate, gratoare-burin pe lame mijlocii, burine de tip *en bec de flûte*, duble de unghi pe spărtură sau pe trunchiere oblică retușată, o piesă dublă: racloar convex-burin de unghi pe așchie masivă de decorticare, numeroase lamele de tip *poignard*, frecvente lamele *à dos* și vârfuri *La Gravette*. Întregul inventar litic are o ușoară tendință de microlitizare.

Nivelul VII este reprezentat prin aproximativ 100 piese litice, dintre care 50 % sunt unelte: 10 gratoare convexe pe capăt de lamă, burine de tip *bec de flûte*, polifațetate, burine *busqués*, *perçoirs* pe lame lungi și zvelte, ce imprimă caracterul de vârfuri de tip *La Gravette*,

lamele à dos etc. Prin microlitizarea destul de accentuată, dar și prin caracterul general al utilajului litic, acest nivel poate aparține unei etape finale a Gravettianului din spațiul carpato-nistrean.

Descoperiri faunistice

În **nivelul I**, gasteropodele sunt reprezentate de *Pupa muscorum* și *Helix hispida*, iar mamiferele, prin *Equus caballus fossilis*, *Bos primigenius*, *Bison priscus*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Arctomys bobac*, *Canis vulpes* și *Felis leo spelaea*.

În **nivelul III** s-au găsit cochilii de *Pupa muscorum*, *Helix pomatia* și *Helix hispida*, oase de păsări (corb și porumbel) și de mamifere: *Equus caballus fossilis*, *Equus hemionus*, *Bison priscus*, *Cervus elaphus*, *Rangifer tarandus*, *Arctomys bobac*, *Lepus timidus*, *Canis lupus*, *Canis vulpes*, *Hyaena spelaea*.

În **nivelul V** sunt aceleași gasteropode, iar dintre mamifere: *Canis lupus*, *Canis vulpes*, *Rangifer tarandus*, *Marmota bobac*, cabaline, bovidee, ca și oase de *Vultur fulvus*.

În **nivelul VII** resturile faunistice sunt mai sărace, fiind identificate numai puține fragmente de cal (dentiție).

Industria din materii dure animale este reprezentată de *perçoirs* realizate din metacarpiene de cal sau bou, un corn de *Cervus elaphus* cu urme de intervenție antropică, alte fragmente de oase cu urme de cioplire intenționată, dar nefinisate. Sunt prezente piesele de tip « baston de comandant » sau « sceptre », ca și alte materiale, cu tendința de transformare în vârfuri de lance.

Obiecte de podoabă

Un canin de vulpe și unul de lup, o cochilie de *Helix*, toate perforate, reprezintă tendința omului de aici, de a-și împodobi corpul.

Bibliografie.

N. N. Moroșan, *Contribuțiuni la cunoașterea paleoliticului din nordul Moldovei (malurile Prutului)*, în *Ac. Rom., Memoriile secț. Științifice*, t. IV, mem. 7, București, 1927; N. N. Moroșan, *La station paléolithique de grotte de Stânca – Ripiceni*, în *Dacia*, V-VI, București, 1935-1936; N. N. Moroșan, *Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est (Les dépôts géologiques, leur faune, flore et produits d'industrie)*, în *Anuarul Institutului Geologic al României*,

XIX, București, 1938; Suzanne Leclercq, N. N. Moroșan, *Contribution à la connaissance de la flore de Pléistocène de la Roumanie du Nord – Est*, în *Comptes rendus des séances de l'Institut Géologique de Roumanie*, XXI, 1933; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XXII, Ed. PIM, Iași, 2009 .

Considerații

La vremea tipăririi primelor sale studii, N. N. Moroșan a oferit una dintre cele mai complete descrieri asupra unei stațiuni paleolitice. În colaborare cu S. Leclercq, el a oferit primele determinări de floră cuaternară de pe teritoriul României. Între nivelele I, III, V și VII, stratele sterile ar putea reprezenta adevărate perioade când, din motive climatice, comunitățile umane nu au putut locui aici. De altfel, prezența marmotei și a renului poate confirma că nivelele respective de locuire se aflau într-un climat periglaciuar, de dinaintea și de după *Maximum Valdai*, așa cum l-a prezentat O. Soffer (1985). Atribuirea primului nivel de locuire la una dintre etapele cronologice ale Paleoliticului superior vechi (chiar dacă gratoarele carenate sunt prezente) și încadrarea celorlalte nivele (III, V, VII) în etape de evoluție gravettiană sunt elemente care converg cu evoluția generală a Paleoliticului superior recent din spațiul carpato-nistrean.

8. SAT RIPICENI (comuna Ripiceni, județul Botoșani)

La Izvor

Localizare

Se află la cca. 0,2 km nord de Stânca Ripiceni, între viroaga Sterleuca și pârâul Volovăț.

a. latitudine nordică: 47° 58' 00''

b. longitudine estică: 27° 8' 15''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

La sfârșitul secolului al XIX-lea, geologul I. Simionescu a descoperit aici resturi faunistice aparținând mamutului; au urmat identificările făcute de P. Enculescu (1908) și E. Protopopescu-Pache (1912), tot cu referiri la fauna cuaternară. Din 1919, N. N. Moroșan a inițiat cercetările sale în întreaga zonă a Prutului Mijlociu și până pe terasele Nistrului, semnalând resturile de faună cuaternară la Ripiceni-Izvor. În anii 1925 și 1928–1930, N. N. Moroșan (1938) a stabilit existența unor nivele de locuire paleolitică. Între anii 1961 și 1982, Al. Păunescu a efectuat săpături de amploare. În prezent, stațiunea este acoperită de apele lacului de acumulare al Nodului hidrotehnic Stânca-Costești.

Stratigrafia geologică

N. N. Moroșan precizează că la Ripiceni – Izvor, terasa inferioară a Prutului prezintă depozite cuaternare suprapuse peste cele miocene:

- 0,00 – 0,45 m, sol vegetal cu resturi de locuri post-paleolitice;
- 0,45 – 1,08 m, lăss cu infiltrații de humus și cu blocuri de calcar sarmațian, cu materiale neolitice la partea superioară, dar de factură « magdaleniană » la cea inferioară, între 0,60 – 0,85 m;
- 1,08 – 3,75 m, lăss galben deschis, slab nisipos; între 1,50 – 3,00 m, N. N. Moroșan a descoperit materiale arheologice de tip Paleolitic superior;
- 3,75 – 4,28 m, lăss galben cu piese litice aurignaciene;

- 4,28 – 4,69 m, argilă lăssoidă, galben-verzuie, cu lentile negricioase;

- 4,69 – 5,29 m, argilă lăssoidă compactă, galben-verzuie, mai închisă, cu lentile negre, cu un sol fosil la partea superioară, cu materiale arheologice atribuite Musterianului superior;

- 5,29 – 6,29 m, argilă lăssoidă, cenușiu-verzuie, compactă, cu o grosime de 1,50 m, cu un sol fosil la partea inferioară; uneori argila este nisipoasă;

- 6,29 – 6,74 m, argilă bogată în oxizi de fier;

- 6,74 – 7,00 m, argilă verzuie-violet;

- 7,00 – 7,85 m, nisip stratificat, simplu sau cu oxizi de fier;

- 7,85 – 8,15 m, nisip argilos amestecat cu nisipul terasei, cu resturi de *Elephas primigenius* și *Rhinoceros tichorhinus*.

- 8,15 – 11,00 m, pietrișul terasei, amestecat cu argile și nisipuri, cu resturi de *Elephas primigenius*, cal și cu piese de tehnică Levallois;

- 11,00 – 12,50 m, marne calcaroase sarmațiene;

- 12,50 m, nivelul de etiaj al Prutului.

Al. Păunescu (1993; 1999) a identificat următoarele depuneri geologice pe un profil de 12-13 m:

- sol vegetal, negru, cu crotovine;

- sol negru-cenușiu;

- lăss degradat prin infiltrații de humus;

- lăss galben deschis cu crotovine;

- lăss de nuanță roșcată;

- lăss galben deschis, cu oxizi de fier;

- sol brun roșcat, închis;

- lăss galben-roșcat, închis;

- lăss galben-roșcat, deschis, cu depuneri calcaroase;

- argilă lăssoidă, maro închis, cu mici concrețiuni calcaroase;

- patru lentile de argile și nisipuri;

- argilă maro deschis;

- argilă nisipoasă, stratificată, roșcat-gălbui;

- argilă nisipoasă, stratificată, verzui-gălbui;

- pietriș de terasă cu ergile nisipoase și nisip fin;

- roca suport, sarmațiană.

Stratigrafia arheologică

1. « Nivel premusterian », de 0,30 – 0,50 m, situat la limita superioară a pietrișurilor terasei, la 10,20-11 m, în depunerea *a*, cu piese litice cioplite în tehnică Levallois sau clactoniană, dar în poziție secundară, cu resturi faunistice de *Mammuthus primigenius* și *Bos s. Bison*; De fapt, în aceste sedimente au fost descoperite peste 40 de piese litice, numite « premusteriene », cioplite în silex local.

2. Nivelul musterian I, care, uneori, suprapune pietrișurile terasei, cu grosimea de 0,35 – 0,90 m, la adâncimea de 9,35-10,20 m, în depunerea *d*, cu materiale arheologice și faună cuaternară. Vârsta sa, de 39.950 (Bln-811) nu poate fi luată în considerație.

3. Nivelul musterian II, gros de 0,55 – 0,90 m, situat la adâncimea de 8,45- 9,30 m, în depunerile *e*, *d*, suprapune direct nivelul I. Se consideră că locuirea aparține interstadiului Amersfoort (Al. Păunescu, 1999, p. 175-182). Conține materiale arheologice și faunistice.

4. Nivelul musterian III, gros de 0,40 – 0,90 m, situat la adâncimea de 7,90-8,45 m, în depunerile *h*, *e*, cu un utilaj litic foarte variat și bogat, cu resturi faunistice. La adâncimea de 8,00 m, pe eșantioane de cărbune de lemn, s-au obținut vârstele de 46.400 + 4700 – 2900 BP (GrN-11230) și 45.000 +1400 – 1200 BP (GrN-11751) (Al. Păunescu, 1999, p. 189). Al. Păunescu aprecia că depunerile care îl adăpostesc s-au format în perioada rece dintre oscilațiile Odderade și Moershoofd.

5. Nivelul musterian IV, gros de 0,85 – 0,95 m, urmează după un steril de 0,70 – 1,00 m., la adâncimea de 5,60-6,60 m, în depunerea *l*. Acesta constituie cel mai bogat nivel arheologic al stațiunii, cu ateliere de cioplire, structuri de combustie, adăposturi special amenajate, un foarte bogat și variat inventar litic: vîrfuri foliacee, piese bifaciale, racloare, denticulate, în asociere cu gratoare, burine, *perçoirs*. Fauna este dominată de *Mammuthus primigenius*, la care se adaugă speciile prezente și în celelalte nivele de locuire. Vârstele sale sunt: 44.800 +1300 -1100 BP (GrN-9208), 42.500 +1300 -1100 BP (GrN-9209) și 43.800 +1100 -1000 BP (GrN-9207) (Al. Păunescu, 1999, p. 209). Al. Păunescu a încadrat această bogată locuire musteriană în perioada dintre oscilațiile Moershoofd și Hengelo.

6. Nivelul musterian V are grosimea de 0,40 – 0,80 m, este situat la adâncimea de 4,70-5,60 m, în depunerea *m* și este mai sărac în materiale arheologice și faunistice. Au fost identificate ateliere de cioplire și vetre de foc. A fost încadrat în oscilația Hengelo și la începutul perioadei care a urmat.

7. Nivelul musterian VI constituie o locuire sporadică; era gros de 0,75-1,05 m, fiind situat la adâncimea de 4,05-4,45 m, în depunerea *p*. Al. Păunescu a datat această locuire în depunerile primei jumătăți a stadiului Würm II.

8. Nivelul aurignacian Ia⁷, cel mai vechi, urmează stratigrafic după o depunere sterilă arheologic și faunistic, de 0,50-0,80 m, la adâncimea de 3,05-3,50 m, în depunerea *r*, cu o grosime de 0,25-0,50 m. Au fost descoperite materiale arheologice specifice Paleoliticului superior vechi, dar lipsesc aproape în totalitate resturile de faună (doar un molar de *Cervus elaphus* și cochilii de *Cepaea vindobonensis*).

9. Nivelul aurignacian Ib urmează direct peste cel anterior, la adâncimea de 2,60-3,05 m, cu o grosime de 0,25-0,50 m, în depunerea *r*. Singura vatră din toate locuirile Paleoliticului superior, a dat vârsta, controversată, de 28.420 ± 400 BP (Bln-809) (Al. (Al. Păunescu, 1999; V. Chirica, 1988, p. 11-22, V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, 1996). În afara unui bogat material arheologic, s-au găsit sporadice resturi faunistice: un premolar de *Equus* și cochilii fragmentare.

10. Nivelul aurignacian IIa se suprapune direct peste cel anterior, la adâncimea de 2,30-2,60 m, cu o grosime de 0,20-0,40 m, în depunerea *r*. Nu s-au găsit complexe de locuire, situație caracteristică tuturor locuirilor Paleoliticului superior, ci numai materiale arheologice și puține resturi faunistice: cochilii de *Cepaea vindobonensis* și doi molari de *Bison priscus*.

11. Nivelul aurignacian IIb se suprapune direct peste nivelul IIa, la adâncimea de 2,10-2,30 m, deci cu o grosime de 0,15-0,40 m, în depunerea *r*. Au fost descoperite materiale litice, cochilii de *Cepaea vindobonensis* și *Helix pomatia*, ca și un molar de *Equus*.

⁷Pentru consecvența înregistrării nivelelor de locuire, noi am acceptat, aici, denumirea de “aurignacian”, respectiv “gravettian”, așa cum le-a prezentat Al. Păunescu, deși în mai multe lucrări, am argumentat că le considerăm ca aparținând Paleoliticului superior vechi, respectiv Paleoliticului superior recent.

12. Nivelul gravettian Ia era situat la adâncimea de 1,80-2,10 m, în depunerea *r* și suprapunea nivelul aurignacian Iib după un strat steril arheologic și faunistic. Era alcătuit din bogate și variate piese de silex, dar fără alte structuri de locuire.

13. Nivelul gravettian Ib suprapunea direct nivelul anterior, la adâncimea de 1,45-1,80 m, în depunerea *r*, cu mici ateliere de cioplire și numeroase piese de silex, fără vetre sau faună.

14. Nivelul gravettian Iia a fost identificat la adâncimea de 1,25-1,45 m, în depunerea *s*, suprapunând direct nivelul anterior. În afara unui bogat inventar litic, nu au fost descoperite structuri de locuire sau resturi faunistice.

15. Nivelul gravettian Iib suprapunea direct nivelul Iia, la adâncimea de 1,00-1,25 m, în depunerea *ș*. Nu au fost descoperite structuri de locuire sau resturi faunistice, ci numai piese de silex, uneori grupate în mici aglomerări.

16. Nivelul mezolitic, tardenoisian, de vârstă holocenă, situat deasupra niv. gravettian Iia, după un strat steril arheologic și faunistic. Era situat în depunerea *ș*, la adâncimea de 0,75-1,00 m.

Tehnocomplexele litice

« Nivelul premusterian » conținea 44 piese litice: 11 așchii, 5 lame, 4 vârfuri Levallois, 21 așchii și 3 lame non-Levallois, 2 racloare, 4 *couteaux à dos naturel*, 2 așchii cu *encoche*s. Toate piesele erau intens rulate, patinate și lustruite.

Nivelul I musterian avea 1119 piese litice, inclusiv unelte: 171 așchii, 62 lame, 24 vârfuri Levallois tipice și atipice, 231 așchii, 20 lame și 7 vârfuri simple, 48 nuclee, 6 vârfuri musteriene, 140 racloare diverse, 2 gratoare, 6 burine, 31 *couteaux à dos naturel*, 8 piese cu trunchiere retușată, 24 piese cu *encoche*s, 14 piese cu *encoche*s clactoniene, 21 denticulate, 11 piese retușate, 4 bifaciale. Așadar, predomină tehnica Levallois. Tehnocomplexul a fost considerat de debitaj și de facies Levallois, dar poate fi și de tipul faciesului post-Micoquien (Al. Păunescu, 1999, p. 177-179; V. Chirica, I. Borzic, 2005, p. 102).

Nivelul II musterian: 1282 piese litice: 45 nuclee, 644 deșeuri de cioplire, 203 așchii, 44 lame, 136 așchii, 18 lame și 20 vârfuri Levallois, 2 vârfuri musteriene, 62 racloare diverse, 2 gratoare și 2 burine atipice,

23 *couteaux à dos naturel*, 12 piese retușate, 17 piese cu *encoche*s clactoniene, 21 denticulate, 11 piese retușate, 2 cu retușe bifaciale. Și aici tehnica de debitaj este Levallois. Al. Păunescu (1993, p. 55) a încadrat acest tehnocomplex în faciesul musterian tipic de debitaj Levallois, dar după opinia noastră există și o componentă micoquiană.

Nivelul III musterian: 1916 piese litice: 61 nuclee, 1054 deșeuri, 320 așchii, 43 lame simple, 160 așchii, 26 lame și 16 vârfuri Levallois, 4 vârfuri musteriene, 132 racloare diverse, 4 gratoare, 2 burine, 18 *couteaux à dos naturel*, 9 piese de tip *raclette*, 18 piese cu trunchiere sau cu scobitură retușată, 10 cu *encoche* clactoniană, 13 denticulate, 11 piese cu retușe abrupte etc. Acest inventar este de debitaj Levallois bogat în racloare.

Nivelul IV musterian: 35.890 piese litice: 993 nuclee, 2132 așchii, 484 lame și 56 vârfuri, 1314 așchii, 258 lame și 86 vârfuri Levallois, 12 vârfuri musteriene, 6 *limaces*, 850 racloare diverse, 17 gratoare tipice și 11 atipice, 14 burine tipice și 11 atipice, 10 *perçoirs*, 142 *couteaux à dos naturel*, 14 piese tip *raclette*, 15 piese cu trunchiere retușată, 66 piese cu *encoche*s retușate și 45 cu *encoche*s clactoniene, 40 piese cu retușe abrupte, 200 piese bifaciale și 57 piese foliacee bifaciale etc. Acest tehnocomplex este de debitaj Levallois, bogat în racloare și bifaciale. Al. Păunescu (1993, p. 113) a încadrat acest tehnocomplex în « Musterianul de tradiție acheuleană de debitaj Levallois, bogat în racloare și în forme bifaciale ». Noi considerăm această industrie ca fiind cea mai reprezentativă dintre industriile post-micoquiene din Europa de sud-est. Așadar, avem și în spațiul carpato-nistreean un orizont musterian post-micoquian (V. Chirica, I. Borziac, 2005, p. 114).

Nivelul V musterian: 16.064 piese: 13.606 deșeuri de cioplire, 352 nuclee, 821 așchii, 203 lame și 40 vârfuri simple, 493 așchii, 75 lame și 82 vârfuri Levallois, 6 vârfuri musteriene, 159 racloare diverse, 6 gratoare tipice și 4 atipice, 8 burine, 4 *perçoirs*, 53 *couteaux à dos naturel*, 48 piese cu *encoche*s retușate și 15 cu *encoche*s clactoniene, 10 piese cu retușe diverse, 4 piese foliacee bifaciale, 23 piese bifaciale diverse etc. Pe baza componentelor tipologice, tehnocomplexul a fost încadrat tot în faciesul musterian de tradiție acheuleană de debitaj Levallois, bogat în racloare și în forme bifaciale, dar noi îl considerăm

tot de factură post-micoquiană (Al. Păunescu, 1993, p. 126; V. Chirica, I. Borziac, 2005, p. 118).

Nivelul VI musterian: 324 piese litice, dintre care 269 așchii, lame, nuclee, deșeuri de cioplire și numai 55 unelte: 14 așchii, 2 lame și 5 vârfuri Levallois, 9 racloare diverse, 5 *couteaux à dos naturel*, 12 piese cu *encoches* retușate, 7 piese denticulate, o bifacială atipică, fragmentară. Al. Păunescu (1993, p. 128) a atribuit tehnocomplexul unui facies musterian denticulat, cu tehnică bifacială.

Nivelul aurignacian Ia⁸ conținea 1011 piese litice, dintre care 145 unelte: 13 gratoare, (2 carenate atipice), 7 burine diverse, 5 piese cu trunchiere retușată și 3 cu retușe continui pe o latură, 3 lame aurignaciene, 56 *encoches*, 36 denticulate, 17 racloare, 5 bifaciale, cu precizarea că GA este de numai 4,82 %, o mare cantitate de piese, retușate sau neretușate, fiind cioplite în tehnică Levallois; 3 piese erau arse.

Nivelul aurignacian Ib conținea 2306 piese, dintre care 152 unelte: 13 gratoare, dintre care unul carenat și 2 carenate, atipice, un gratoar-burin, 2 *perçoirs* atipice, 8 burine diverse, 9 piese cu trunchiere retușată, 4 piese cu retușe continui pe una sau ambele laturi, o lamă aurignaciană, 39 piese cu *encoches*, 46 denticulate, 32 racloare, 2 piese tip *raclette*, 7 bifaciale. Și aici, 14,50 % dintre unelte au fost cioplite în tehnică Levallois, ca și 170 așchii, 117 lame, GA având un procentaj de 3,29 %; 4 piese erau arse.

Nivelul aurignacian IIa avea 4020 piese litice, dintre care 172 unelte: 40 gratoare (5 carenate), 5 *perçoirs*, 16 burine diverse, 4 piese cu retușe, 48 cu *encoches*, 27 denticulate, 21 racloare diverse, 9 bifaciale. În acest nivel, 9 % dintre unelte, ca și majoritatea așchiilor și a lamelor neretușate sunt cioplite în tehnică Levallois, GA fiind de numai 4,06 %; 4 piese erau arse.

Nivelul aurignacian IIb avea 4534 piese, dintre care 306 unelte: 59 gratoare (2 carenate și 5 carenate, atipice), 2 gratoare-burin, 3 *perçoirs*, 11 burine diverse, 11 piese cu retușe pe trunchiere, 10 cu retușe continui pe o latură și două, pe ambele, 68 piese cu *encoches*, 49 denticulate, 55 racloare, 4 *segmente de cerc*, 17 bifaciale etc. 60 %

⁸Pentru discuțiile privind caracteristicile tehnocomplexelor zise aurignaciene, cf. și V. Chirica, 1988, p. 11-22.

dintre unelte sunt cioplite pe așchii, iar 37 % sunt de tehnică Levallois. Cele patru *segmente de cerc* au analogii la Corpaci, pe Nistru (dar datarea de aici este de numai 25.250 ± 300 BP (GrN-9758), dar și în Uluzzianul din Italia, mult mai vechi decât aceste două tehnocomplexe.

Al. Păunescu a încadrat aceste tehnocomplexe în etape diferite ale Paleoliticului superior (Aurignacianului) de pe terasele Prutului, dar noi am considerat că elementele mai vechi sunt prea numeroase în comparație cu acelea specifice Aurignacianului tipic, prezent la Mitoc-Malu Galben și în alte stațiuni clasice aurignaciene (V. Chirica, 1988, p. 11-22; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru, 1996, p. 70-78).

Nivelul gravettian Ia conținea un mare număr de piese litice: 211 nuclee, 3583 deșeuri de cioplire, 1370 așchii, 890 lame, 265 lamele etc. și numai 715 unelte: 44 gratoare diverse (2 carenate și 2 carenate, atipice), 33 burine diverse, 4 lame cu trunchiere retușată, 13 cu retușe continui pe o latură și 6, pe ambele laturi, 2 lame de tip *à bord abattu*, un vârf *La Gravette* și unul *à cran*, ambele atipice, 23 piese cu *encoches* și 9 denticulate, 5 racloare, 6 lamele *à dos* și 2 *à dos tronquée*, 3 lamele denticulate și 4 *à coche*, 3 lamele *Dufour*, 9 bifaciale etc. Aici, GA este de 6,85 %, iar GGr, de 8,00 %. Lipseau vetrele de foc, dar 20 de piese erau arse. Al. Păunescu (1999, p. 248) a încadrat acest tehnocomplex în a III-a etapă probabilă a Gravettianului din Moldova, iar noi, în ceea ce am numit *Gravettianul mijlociu fără vârfuri à cran* din spațiul carpato-nistrean (V. Chirica, I. Borziac, 2005, p. 132); 20 piese erau arse.

Nivelul gravettian Ib avea 172 nuclee, 3635 deșeuri de cioplire, 1487 așchii, 658 lame, 275 lamele, toate neretușate etc. și 134 unelte: 36 gratoare (3 carenate) diferite, 22 burine diverse, două vârfuri de tip *La Gravette* (unul tipic, altul atipic), 4 lame *à bord abattu* total sau parțial, 8 lame cu trunchiere retușată, 13 lame cu retușe continui pe o latură (9) sau pe ambele (4), 16 piese cu *encoches* și 8 denticulate, 11 racloare, 3 lamele *à dos* și 2 *à dos tronquée*, o lamelă *à coche* și una *Dufour*, 2 bifaciale etc. Al. Păunescu (1999, p. 251-252) a încadrat acest tehnocomplex în a IV-a etapă probabilă a Gravettianului din Moldova, iar noi l-am atribuit aceluiași stadiu al Gravettianului carpato-nistrean.

Nivelul gravettian IIa conținea 121 nuclee, 2743 deșeuri de cioplire, 1582 așchii, 788 lame și 385 lamele neretușate, alte produse secundare de debitaj, dar 166 unelte: 64 gratoare diverse (6 carenate,

atipice), 2 gratoare-burin, 3 *perçoirs*, 26 burine diverse, 2 *microgravettes*, 5 lame *à bord abattu*, 9 lame cu trunchiere retușată, 16 lame cu retușe continui pe o latură (11) sau pe ambele (6), 20 piese cu *encoche*s și 8 denticulate, 5 racloare, o *raclette*, 4 lamele *à dos*, 4 denticulate, 2 *à coche* și 2 *Dufour*, 3 bifaciale etc. În acest tenocomplex, GA = 6,02, iar GGr = 12,04. Al. Păunescu a propus încadrarea în a V-a etapă probabilă a Gravettianului din Moldova, iar noi, în stadiul IV, cu elemente trunchiate și *à dos* din spațiul carpato-nistrean (V. Chirica, I. Borziac, 2005, p. 136).

Nivelul gravettian IIb avea 239 nuclee, 2743 deșeuri de cioplire, 1970 așchii, 1844 lame și 1514 lamele neretușate, alte produse secundare de debitaj, dar 286 unelte: 105 gratoare diverse (1 carenat și 1 carenat, atipic), 2 gratoare-burin, 3 *perçoirs*, 45 burine diverse, 3 vârfuri *La Gravette* atipice, 4 *microgravettes*, 9 lame *à bord abattu*, 15 lame cu trunchiere retușată, 8 lame cu retușe continui pe o latură (5) sau pe ambele (3), 25 piese cu *encoche*s și 8 denticulate, 2 racloare, 3 *raclettes*, 19 lamele *à dos*, 3 denticulate, 12 *à coche* și 8 *Dufour*, o bifacială etc. GA = 1,74, iar GGr = 17,83. Al. Păunescu apreciază acest tehnocomplex ca fiind de factură epigravettiană, iar noi l-am încadrat în stadiile IV și V ale Gravettianului din spațiul carpato-nistrean.

Materia primă din tehnocomplexele musteriene și din Paleoliticul superior:

- silex de Prut, în proporție de peste 99% în toate tehnocomplexele;

- gresie: neprecizat în niv. must. I, III, IV, V,; câte o piesă în niv. aurignaciene Ia, Ib; 5 în niv. aurign. IIa; 3 în niv. aurign. IIb; 7 în niv. grav. Ia; 5 în niv. grav. Ib; 3 în niv. grav. IIa; 11 în niv. grav. IIb.

- menilit: neprecizat în niv. must. IV; câte o piesă în niv. aurign. IIa, IIb și în niv. grav. Ia; 6 în niv. grav. Ib, 4 în IIa și 7 în IIb.

- silex de Nistru: 2 piese în niv. grav. Ib; 3 în IIa și 1 în IIb.

- șist negru, de Audia: 2 piese în niv. aurign. IIa; câte 2 în niv. grav. Ia și Ib.

Paleofauna

Nivelul I musterian este reprezentat de *Mammuthus primigenius*, *Coelodonta antiquitatis*, *Rangifer tarandus*, *Megaloceros*, *Equus caballus*, *Asinus hydruntinus*, *Ursus spelaeus*, *Canis lupus*;

Nivelul II musterian: *Mammuthus primigenius*, *Bison priscus*, *Bos* s. *Bison*, *Equus caballus*, *Crocota spelaea*, *Canis lupus*;

Nivelul III musterian: *Mammuthus primigenius*, *Coelodonta antiquitatis*, *Rangifer tarandus*, *Megaceros giganteus*, *Equus transilvanicus*;

Nivelul IV musterian: *Mammuthus primigenius*, *Coelodonta antiquitatis*, *Rangifer tarandus*, *Equus transilvanicus*, *Cervus elaphus*, *Bison priscus*;

Nivelul V musterian: *Mammuthus primigenius*, *Equus transilvanicus*, *Bison priscus*, *Coelodonta antiquitatis*.

În nivelele aparținând Paleoliticului superior s-au găsit doar fragmente de dentiție de la marile erbivore, precum și fragmente de gasteropode.

Bibliografie.

Al. Păunescu, *Sur la succesion des habitats paléolithiques et postpaléolithiques de Ripiceni-Izvor*, în *Dacia*, N.S., IX, 1965, p. 5-31; Al. Păunescu, *Ripiceni-Izvor. Paleolitic-Mezolitic, Studiu monografic*, București, 1993; Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, vol. I/2, București, 1999; V. Chirica, *Unele observatii cu privire la începuturile Paleoliticului superior în zona Prutului Mijlociu*, în *ArhMold*, XII, 1988, p. 11-21; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, V, Iași, 1996; M. Otte, Pierre Noiret, I. Lopez-Bayon, I. Borziac, V. Chirica, *Région-clef de la Préhistoire orientale. La Moldavie*, în *Archeologia*, 353, 1999, p. 58-66; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XIV, Iași, 2005; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009.

Considerații

Terasa inferioară a Prutului, care adăpostește cele mai bigate resturi de locuire umană din întregul Paleolitic est-carpatic, are o constituție specială, motiv pentru care Al. Păunescu a observat existența mai multor nivele de locuire ale Paleoliticului superior în aceeași depunere geologică. Este posibilă și contaminarea materialelor arheologice din

mai multe nivele de locuire (prezența masivă a racloarelor și a bifacialelor în nivelele aurignaciene și chiar gravettiene), sau existența unor micro-procese pedo-geologice, ca la Mitoc-Malu Galben, dar care nu au fost observate de către autorul cercetărilor, astfel că materiale arheologice din niv. VI musterian ar fi putut fi amestecate cu acelea zise aurignaciene; credem că departajarea nivelelor aurignaciene (Ia, Ib, IIa, IIb) și gravettiene (Ia, Ib, IIa, IIb) s-a făcut numai pe criterii tipologice, astfel că nu putem cunoaște date certe privind existența nivelelor reale de campament uman. Neverosimilă este localizarea mai multor nivele arheologice în aceeași depunere geologică. Există diferențe mari de timp între caracteristicile tehnico-tipologice ale inventarelor litice și datarea absolută a niv. aurignacian Ib, pe baza căreia Al. Păunescu a construit întreaga secvență geo-cronologică a Paleoliticului superior. Chiar și segmentele de cerc nu ar fi trebuit să se găsească în nivelul aurignacian Ib, ci în prima fază a locuirii aurignaciene de la Ripiceni-Izvor (dacă facem apel la Uluzzianul italian) sau în alt nivel, de mai târziu, dacă le raportăm la descoperirile de la Corpaci. Prezența unor gratoare carenate, majoritatea atipice, nu este de natură să convingă asupra încadrării aurignaciene a respectivelor tehnocomplexe. Așadar, după opinia noastră, numai prezentarea locuirilor musteriene are coerența normală unei stațiuni pluridisciplinare; cele din Paleoliticul superior, vechi sau recent, trebuie luate în considerație doar ca și tehnocomplexe litice. O reevaluare a întregului inventar litic din Paleoliticul superior de la Ripiceni-Izvor (atât cât se mai păstrează prin depozitele mai multor muzee regionale sau ale Institutului de Arheologie din București) ar trebui demarată de unul dintre tinerii arheologi români.

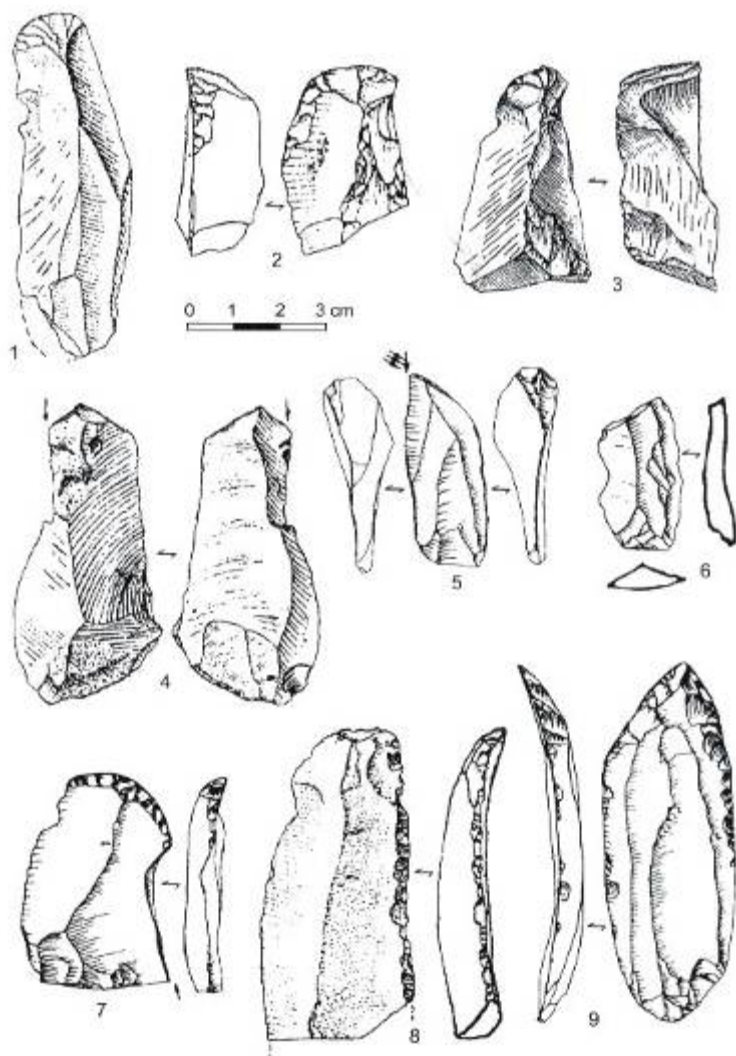

Fig. 55. Ripiceni-Izvor. Nivelul Aurignacian Ib: 1-2, gratoare pe lamă; 3, gratoar carenat; 4, burin de unghi; 5, burin diedru; 6, lamă trunchiată; 7, gratoar-burin; 8, lamă retușată; 9, lamă *appointée* (după Al. Păunescu, 1993).

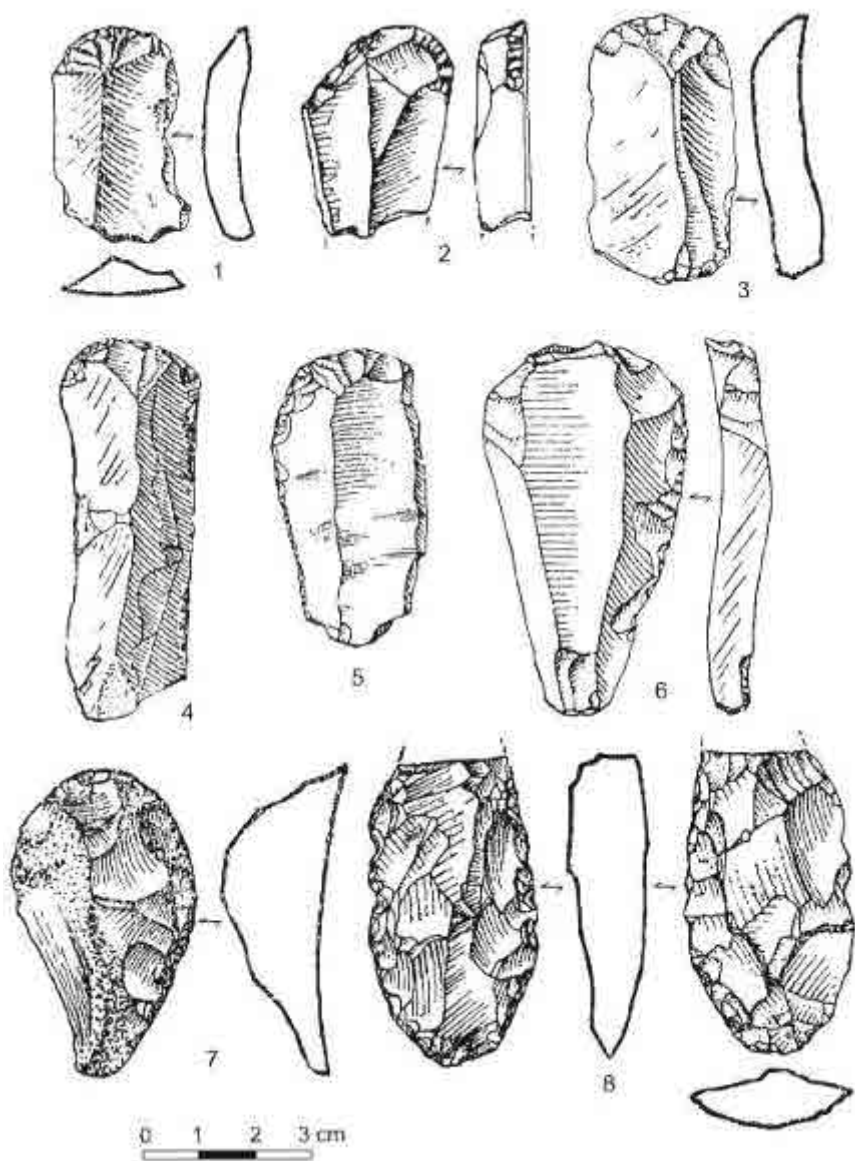

Fig. 56. Ripiceni-Izvor. Nivelul Aurignacian IIa: 1-6, gratoare pe lamă; 7, gratoar pe așchie; 8, vârf foliaceu bifacial (după Al. Păunescu, 1993).

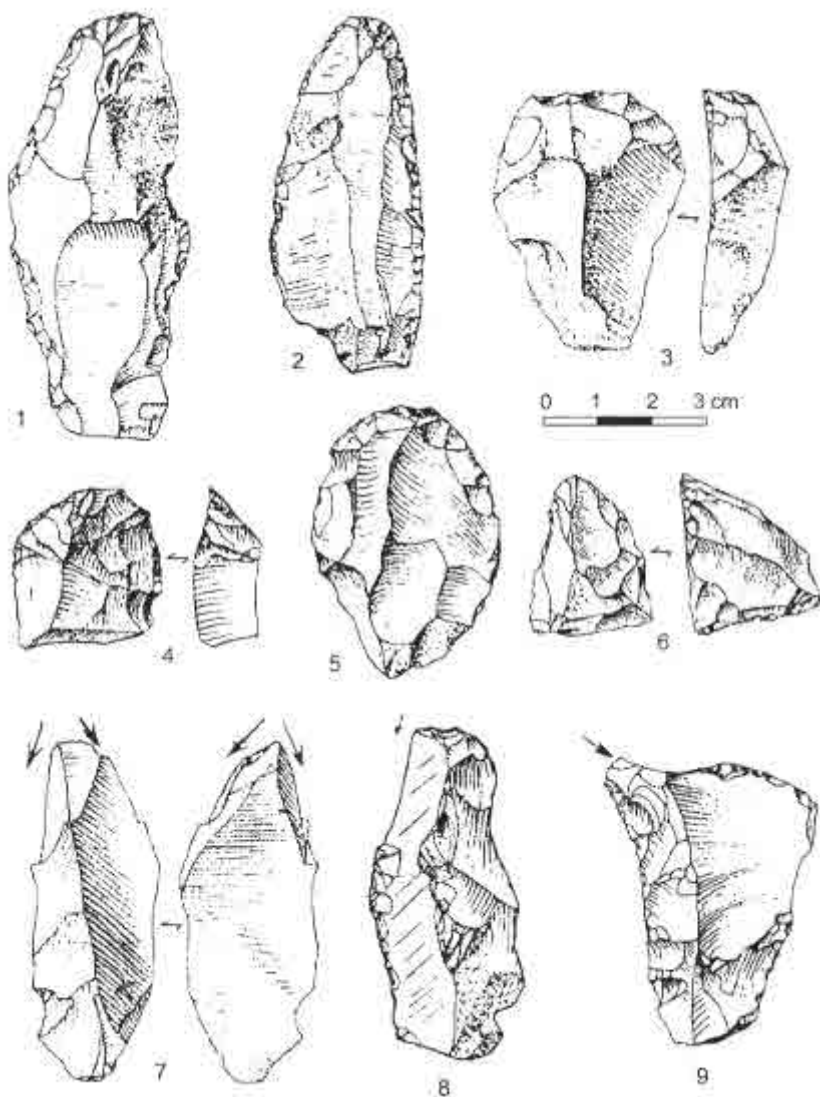

Fig. 57. Ripiceni-Izvor. Nivelul Aurignacian IIb: 1-2, gratoare pe lamă; 3-5, gratoare pe așchie; 6, gratoar carenat; 7, burin diedru; 8, burin pe trunchiere retușată; 9, burin transversal pe latură retușată (după Al. Păunescu, 1993).

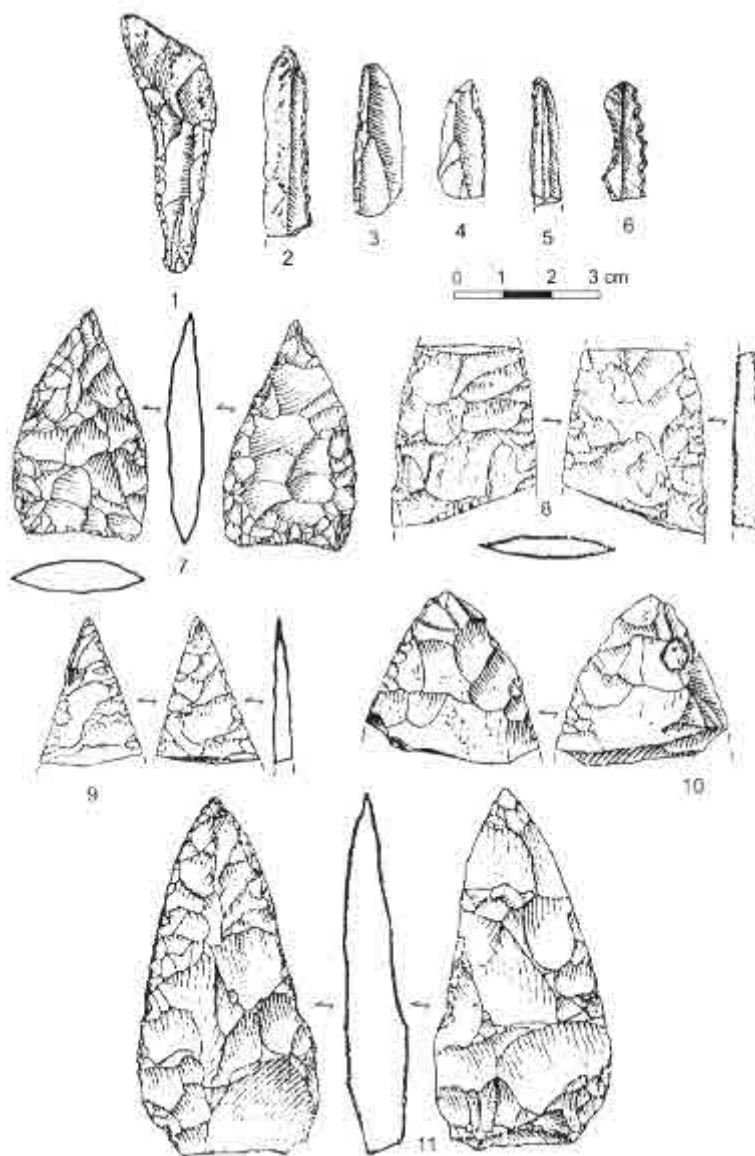

Fig. 58. Ripiceni-Izvor. Nivelul Gravettian Ia: 1, lamă cu rețușe abrupte; 2-5, lame și lamele *à dos*; 6, lamelă denticulată; 7-11, piese bifaciale (după Al. Păunescu, 1993).

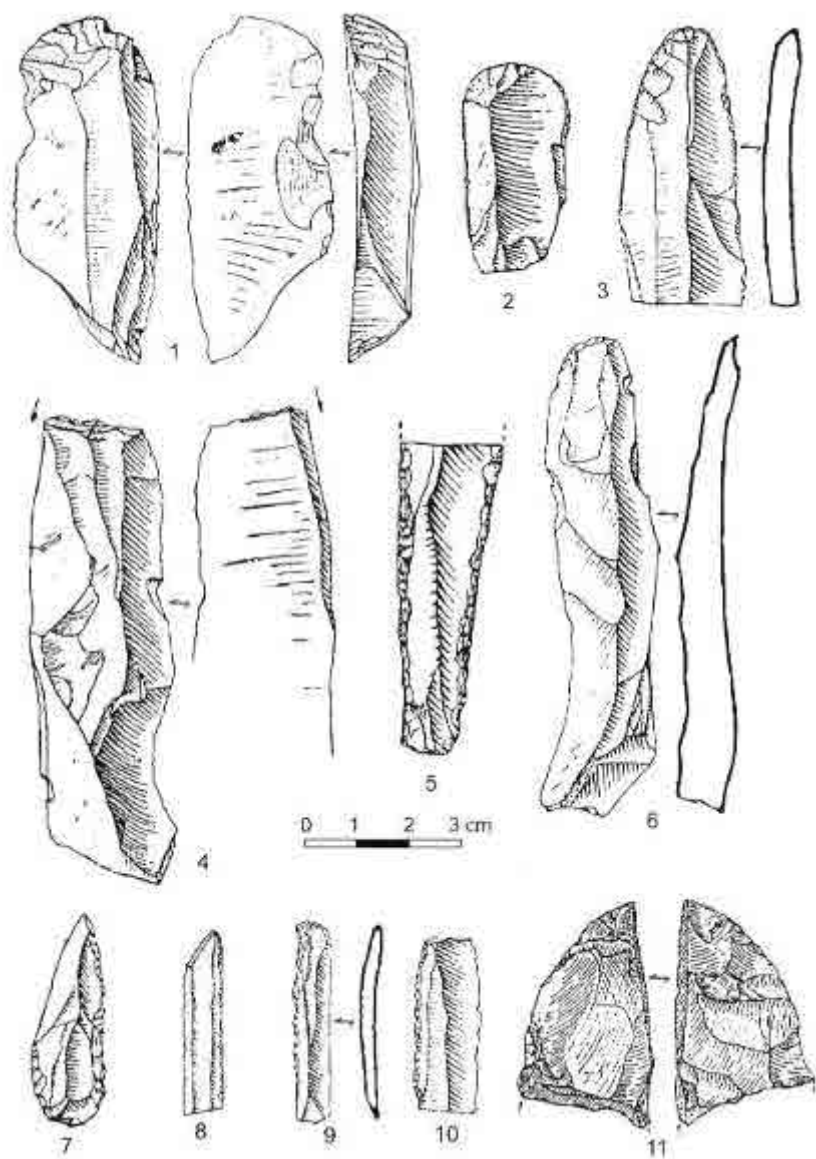

Fig. 59. Ripiceni-Izvor. Nivelul Gravettian Ib: 1-3, gratoare pe lamă; 4, burin pe trunchiere retușată; 5, lamă retușată; 6, lamă trunchiată; 7-9, lame și lamele *à dos*; 10, piesă trunchiată; 11, piesă bifacială (după Al. Păunescu, 1993).

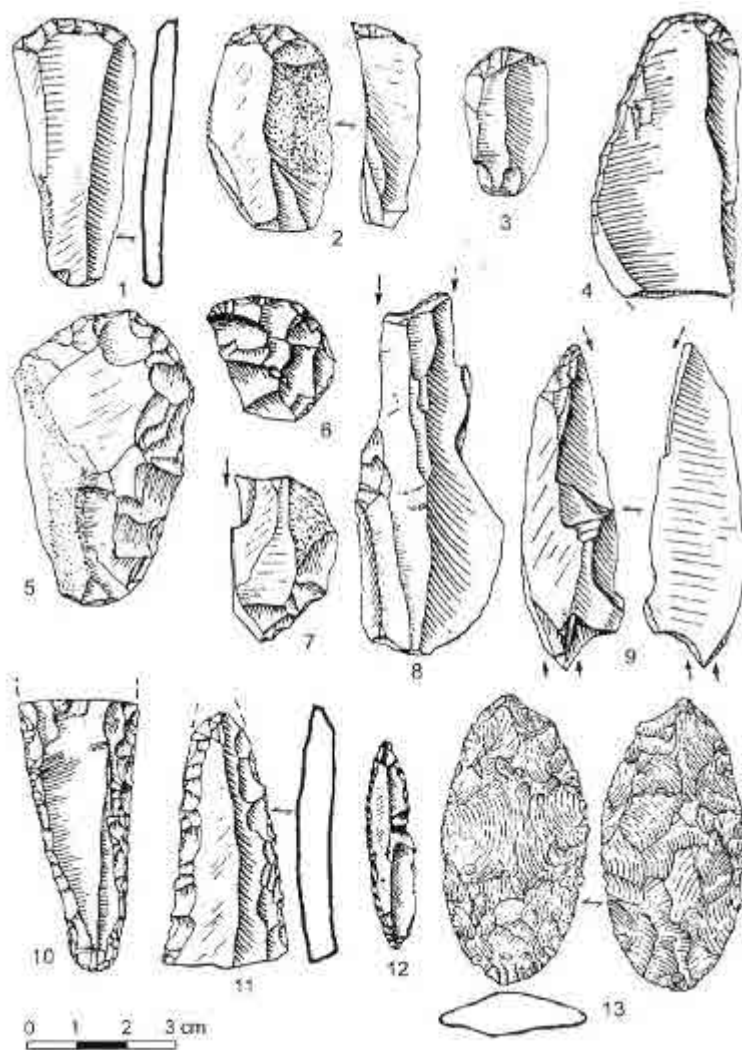

Fig. 60. Ripiceni-Izvor. Nivelul Gravettian IIa: 1-4, gratoare pe lamă; 5-6, gratoare pe așchie; 7, burin de unghi pe spărtură; 8, burin pe trunchiere retușată; 9, burin mixt; 10-11, lame retușate; 12, piesă à bord abattu; 13, piesă bifacială (după Al. Păunescu, 1993).

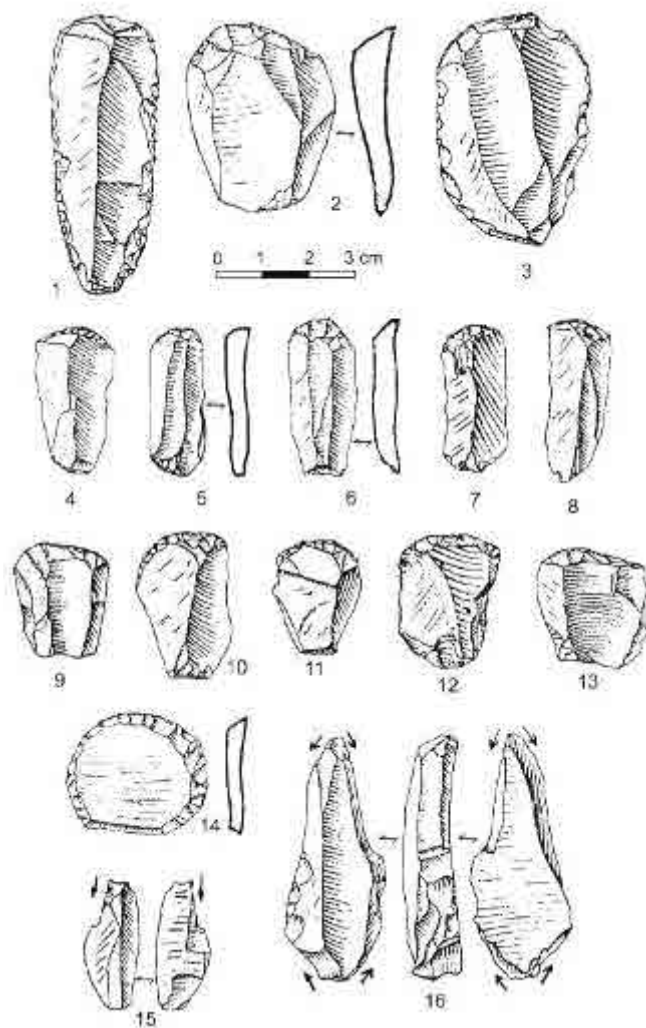

Fig. 61. Ripiceni-Izvor. Nivelul Gravettian IIb: 1, gratoar pe lamă retușată; 2-3, 9-14, gratoare pe așchie; 4-8, gratoare pe lamă; 15, burin de unghi pe spărtură; 16, burin diedru (după Al. Păunescu, 1993).

IV. STAȚIUNI PALEOLITICE ÎN PODIȘUL SUCEVEI

9. UDEȘTI (com. Udești, jud. Suceava)

POIANA

Localizare

În zona de contact între localitățile Udești și Poiana, la 200 m sud-veste de Udești

a. Latitudine nordică: 47° 34' 10''

b. Longitudine estică: 26° 23' 40''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea a fost descoperită de M. Bitiri, care a efectuat săpături sistematice între anii 1970-1972. Ea se află situată pe un fragment de paltou cu suprafețe structurale etajate, fapt ce a determinat sfectarea aproape totală a nivelului de locuire, situat aproape de suprafața actuală a solului.

Stratigrafia geologică.

- 0,00 – 0,10 m, sol cenușiu-gălbui, nisipos
- 0,10 – 0,45 m, sol gălbui, de tip gleys
- 0,45 – 1,10 m, strat brun-cenușiu, cu desprinderi prismatice
- 1,10 – 1,50 m, sol galben-argilos cu intercalații cenușii
- 1,50 – 2,50 m, nivele de nicipuri și argile, care ajung până la aluviunile din baza terasei, unde s-a identificat și pânza de apă freatică.

Stratigrafia arheologică

Cercetările sistematice au evidențiat existența unui singur nivel de locuire, situat la aproximativ 0,50 m adâncime, la limita superioară a

depunerii 3. Ca urmare a lucrărilor agricole, o mare cantitate de materiale arheologice au fost descoperite și la suprafața solului, poate și ca urmare a unor fenomene geologice care au determinat procese de eroziune, astfel că nivelul de locuire a fost « ridicat », întrucât solul actual, cernoziomul, a fost în întregime distrus.

Complexe de locuire

Vetrele au fost distruse în întregime, dra s-au găsit cărbuni izolați și piese de silex intens arse. Atelierele de cioplire sunt reprezentate prin aglomerări de materiale litice, inclusiv deșeuri de cioplire, așchii și lame de decorticare, nuclee aflate în diferite stadii de decorticare sau abandonate.

Paleofauna lipsește în totalitate, situație specifică și altor nivele de locuire, datate în ultimarele etape ale Gravettianului carpato-nistean, la limita dintre Pleistocen și Holocen

Tehnocomplexul litic.

Din nivelul arheologic, dar și de la suprafața actuală a terenului, au fost recoltate 3323 piese, dintre care 951 sunt tipice (28,62 %), restul de 2372 (71,38 %) reprezentând deșeuri de cioplire, spărturi, așchii de decorticare etc. (M. Bitiri, 1981, 331–345; Al. Păunescu, 1999, 96-101):

1, gratoar convex	41	16,07
2, gratoar atipic	10	3,90
3, gratoar dublu	6	2,34
4, gratoar ogival	5	1,95
5, gratoar pe lamă retușată	8	3,12
8, gratoar pe așchie	1	0,39
11, gratoar carenat	1	0,39
12, gratoar carenat atipic	2	0,78
14, gratoar plat, à épaulement	1	0,39
17, gratoar – burin	4	1,56
19, burin – lamă trunchiată	2	0,78
24, perçoir atipic (bec)	5	1,95
25, perçoir multiplu	1	0,39
26, microperçoir	1	0,39
27, burin diedru drept	6	2,34
28, burin diedru déjeté	2	0,78
29, burin diedru de unghi	4	1,56

30, burin diedru pe spărtură	7	2,73
31, burin diedru multiplu	3	1,17
32, burin busqué	1	0,39
34, burin pe trunchiere dreaptă retușată	1	0,39
35, burin pe trunchiere oblică retușată	2	0,78
36, burin pe trunchiere concavă retușată	4	1,56
37, burin pe trunchiere convexă retușată	2	0,78
40, burin multiplu pe trunchiere retușată	4	1,56
41, burin multiplu mixt	2	0,78
43, burin nucleiform	2	0,78
48, vârf <i>La Gravette</i>	4	1,56
50, <i>microgravette</i>	12	4,70
56, vârf <i>à cran</i> atipic	1	0,39
57, piesă de tip <i>à cran</i>	7	2,73
58, lamă totală <i>à bord abattu</i>	8	3,12
59, lamă parțială <i>à bord abattu</i>	2	0,78
61, lamă cu trunchiere oblică retușată	2	0,78
62, lamă cu trunchiere concavă retușată	1	0,39
63, lamă cu trunchiere oblică retușată	3	1,17
64, lamă cu dublă trunchiere retușată	1	0,39
65, lamă cu retușe continui pe o latură	3	1,17
66, lamă cu retușe continui pe ambele laturi	3	1,17
67, lamă aurignaciană	1	0,39
73, <i>pic</i>	1	0,39
74, piesă cu <i>encoche</i>	5	1,95
75, piesă denticulată	9	3,52
76, piesă <i>esquillée</i>	2	0,78
77, racloar	1	0,39
78, <i>raclette</i>	8	3,12
84, lamelă trunchiată	9	3,52
85, lamelă <i>à dos</i>	25	9,79
86, lamelă <i>à dos tronqué</i>	2	0,78
87, lamelă <i>à dos denticulé</i>	2	0,78
88, lamelă denticulată	1	0,39
89, lamelă <i>à coche</i>	5	1,95

90, lamelă <i>Dufour</i>	10	3,90
Totale	256	100 %

S-au mai găsit: 5 lame neretușate, 9 de tip *à crête*, 265 lamele neretușate, 102 așchii neretușate, 54 nuclee, 2427 deșeuri de ciopolire.

Grupe caracteristice:

Grupa aurignaciană, 4,29

Grupa gravettiană, 27,36

Materia primă o constituia silexul de Prut, de bună calitate (76 %) și roci de proveniență carpatică (16,15 %), alte roci aflate în sedimentele unor formațiuni geologice locale (7,65 %) ; a fost găsită și o piesă din obsidian negru, translucid.

Bibliografie

M. Bitiri, *Așezarea paleolitică de la Udești și specificul ei cultural*, în *SCIVA*, 32, 1981, 3; Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, 1999, vol.I/1, p.96-100; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forli, vol. VI, 1996; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, *BAI XXII*, Iași, 2009, p. 149-153.

Considerații.

La Udești-Poiana se întâlnesc două serii tehnico-tipologice: una de caracter arhaic: racloarul, racletele etc., și alta cu piesele specifice Gravettianului. Adăugăm piesele de tip *à cran*, în asociere cu acelea de tip *à dos*, la care adăugăm lamelele *Dufour*, chiar și piesa din obsidian. Materiile prime, locale sau alogene își pot găsi explicația în Podișul Sucevei. În aceste circumstanțe este dificil să apreciem caracterul acestei locuiri, dar nu eliminăm total posibilitatea existenței a două nivele de locuire, componentele litice fiind amestecate. Lipsa analizelor de polen și a vetrelor (a datărilor de cronologie absolută) contribuie la imposibilitatea înțelegerii caracteristicilor și a fixării locuirii în schema Gravettianului carpato-nistrean.

Luând în considerație toate caracteristicile acestei stațiuni (tehnocomplexul litic, situația stratigrafică), noi am propus încadrarea locuirii de la Udești-Poiana în *stadiul III, ciclul 4a* de la Mitoc-Malu Galben, cu piese de tip *gravettes* și *microgravettes* în componența utilajului (M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, 1996, 215).

10. DOLHASCA (com. Dolhasca, jud. Suceava)

DEALUL VIEI

Localizare

La cca. 300-400 m SSV de biserica și la 200-300 m nord de calea ferată. Pe panta vălurită a Dealului Viei, pe malul stâng al Șomuzului Mare.

a. latitudine nordică: $47^{\circ} 25' 40''$

b. longitudine estică: $26^{\circ} 35' 30''$

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea se află pe versantul de NE al *Dealului Viei*, care a suferit intense alunecări de teren, în prezent stabilizate.

Stațiunea a fost descoperită în 1967 de prof. M. Tanasachi, care a efectuat priemele cercetări arheologice de suprafață. În 1976, V. Chirica și M. Tanasachi au efectuat un sondaj stratigrafic, pentru identificarea nivelului de locuire. Din cauza unor procese geologice, eroziunea a fost destul de accentuată, astfel că multe piese litice au fost descoperite la suprafața solului, poate și datorită lucrărilor agricole.

Stratigrafia geologică.

- sol calben deschis, gros 0,24 m, reprezentând solul actual;
- sol brun-roșcat rougeâtre, de aproximativ 0,20 m;
- sol galben-roșcat, gros de 0,17 m;
- sol galben slab roșcat, de 0,10 m;
- sol galben, mai deschis la partea inferioară, de 0,27 m;
- sol galben deschis, de 0,40 m, cu lentile de nisip fin, de diferite consistențe. După cum s-a constatat, procesele de eroziune au distrus total solul negru-ferozomul, astfel că formațiuni pedologice apar la zi

Stratigrafia arheologică

A fost identificat un singur nivel de locuire gravettiană, situat în solul galben Roșcat și în cel de sub acesta, la adâncimea de 0,65 – 0,80 m. Nu excludem existența unui al doilea nivel de locuire, mai recent, dată fiind descoperirea unei mari cantități de materiale litice la suprafața

solului actual. NU am constatat diferențe tipologice între cele două colecții de materiale litice: de la suprafața solului și din stratul arheologic. Precizăm doar că, în cadrul utilajului litic recoltat prin sondaj, lipsesc piesele de tip à dos.

Lipsesc complexele de locuire : vetre, ateliere de cioplire, alte structuri amenajate, ca și resturile faunistice ; acest fapt se poate datora caracterului foarte restrâns al sondajului. Dar, precizăm că, prin prezența nucleelor în diferite stadii de cioplire, și a unei mari cantități de deșeuri de cioplire, estimăm că această activitate tehnico-economică se făcea pe locul campamentului.

Utilajul litic

Am inclus în tabelul tipologic întregul material litic descoperit la Dolhasca-Dealul Viei. Precizăm că piesele tipice reprezintă numai 14 % din întregul tehnocomplex.

1, gratoar convex	40	25,60
3, gratoar dublu	1	0,64
4, gratoar ogival	1	0,64
5, gratoar pe lamă și așchie retușată	8	5,12
8, gratoar pe așchie	5	3,20
11, gratoar carenat	1	0,64
14, gratoar plat à musée	2	1,28
17, gratoar-burin	2	1,28
19, burin-lamă trunchiată	1	0,64
23, <i>perçoir</i>	1	0,64
24, <i>perçoir</i> atipic (<i>bec</i>)	3	1,93
26, <i>microperçoir</i>	1	0,64
27, burin diedru drept	4	2,56
28, burin diedru <i>déjeté</i>	2	1,28
29, burin diedru de unghi	3	1,93
30, burin diedru pe spărtură	4	2,56
31, burin diedru multiplu	1	0,64
34, burin pe trunchiere dreaptă retușată	1	0,64
35, burin pe trunchiere oblică retușată	8	5,12
36, burin pe trunchiere concavă retușată	7	4,49

37, burin pe trunchiere convexă retușată	1	0,64
40, burin multiplu pe trunchiere retușată	2	1,28
41, burin multiplu mixt	2	0,64
43, burin nucleiform	2	1,28
44, burin plan	2	1,28
58, lame totală à bord abattu	3	1,93
59, lame parțială à bord abattu	1	0,64
60, piesă cu trunchiere dreaptă retușată	1	0,64
61, lame cu trunchiere oblică retușată	3	1,93
62, lame cu trunchiere concavă retușată	2	1,28
65, lame cu retușe continue pe o latură	3	1,93
66, lame cu retușe continue pe ambele laturi	3	1,93
67, lamă aurignaciană	1	0,39
74, piece cu encoche	8	5,12
75, piesă denticulată	3	1,93
76, piesă esquillée	1	0,64
77, racloar	4	2,56
85, lamelă à dos	9	5,77
86, lamelă à dos tronquée	3	1,93
88, lamelă denticulată	1	0,64
89, lamelă à coche	1	0,64
90, lamelă Dufour	3	1,93
92, bifaciale	3	1,93
Totale	156	100 %

Printre produsele primare de debitaj enumerăm: 484 lame neretușate, 5 cu retușe de folosire, 8 de tip à crête, 511 lamele neretușate, 546 așchii neretușate, 61 nuclee, 1823 deșeuri de cioplire.

Grupe caracteristice:

Groupa aurignaciană, 2,56

Groupa gravettiană, 14,12

Materia primă

Apreciem că, pentru stațiunile situate în păodișul Sducevei și pe terasele Bistriuței, este necesară precizarea naturii materiei proâime, deoarece găsim un amestec de materii prime locale și alogene. Astfel,

la Dolhasca-Dealul Viei au fost identificate următoarele varietăți de mateii prime:

- silex de Prut: 1070 – 78 % din inventarul litic;
- gresie: 257 – 19 %;
- menilit: 25 – 1,82 %;
- șist negru de Audia: 13 – 0,95 %.

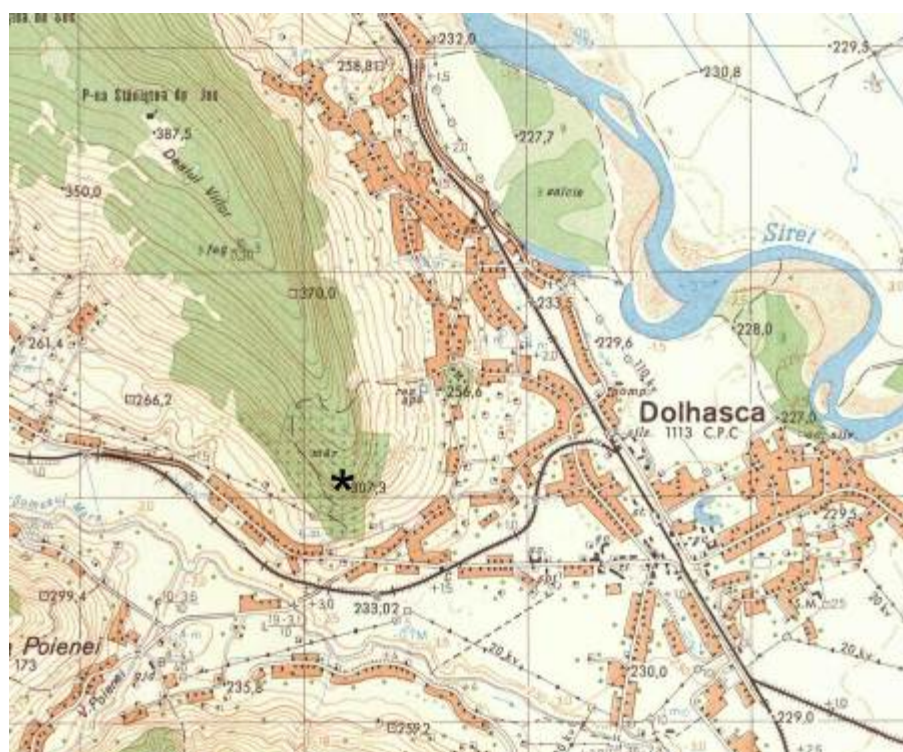
Au mai fost identificate câte o piesă din silex maroniu, asemănător cu acela din Platfoirma Pre-Balcanică, din silex de Nistru și din marnă. Prezența unor piese de proveniență carpatică se poate explica prin faptul că studiile de specialitate precizează faptul că terasele râurilor din Podișul Sucevei au în componența lor materiale litice specifice zonei carpatice, aduse și depozitate în baza reliefului acumulativ.

Bibliografie

V. Chirica, M. Tanasache, *Cercetări arheologice în așezarea de la Dolhasca (jud. Suceava) și unele considerații privind Gravettianul de pe teritoriul României*, în *MemAntiq*, VI-VIII (1974-1976), Piatra Neamț, 1981; Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, vol.I/1, 1999, p. 84-87; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XXII, Iași, 2009, p. 149-153.

Considerații

Apreciem că, dacă avem un singur nivel de locuire, cel identificat prin săpătura sistematică, rezultă că piesele descoperite la suprafața solului ar trebui să provină dintr-o altă locuire, situată la partea superioară a versantului, situație întâlnită și în alte zone ale Podișului Sucevei sau în Câmpia Jijiei superioare și a Bașeului. Oricum, avem o locuire de scurtă durată, identică celor din aceste zone geomorfologice, la finalul Gravettianului, deci posibil contemporană cu ultimele locuiri de la Mitoc-Malu Galben.

11. MOVILENI (com. Heleşteni, jud. Iaşi)

ÎN RĂZĂŞIE

Localizare

În marginea ESE a satului, pe un platou în pantă uşoară.

a. latitudine nordică: $47^{\circ} 11' 55''$

b. longitudine estică: $26^{\circ} 53' 25''$

Principalele descoperiri arheologice. Importanţa staţiunii

Staţiunea a fost descoperită în 1953, de către N. Yaharia. În 1960. Al. Păunescu a efectuat un sondaj stratigrafic în această staţiune situată la contactul dintre Podişul Sucevei şi Podişul Central Moldovenesc.

Stratigrafia geologică şi arheologică

Autorul cercetărilor semnalează existenţa unui strat geologic albăstrui-gălbui, situat sub solul vegetal actual; acesta suprapune un sol brun-roşcat, de 0,40-0,46 m, care adăposteşte nivelul arheologic, de locuire.

Nu au fost identificate complexe de locuire, nici resturi faunistice; se poate estima doar existenţa unor ateliere de cioplire, datorită numeroaselor deşeuri de cioplire, situate în nivelul de cultură.

Utilajul litic

Au fost recoltate 343 piese litice, din care aproximativ 54 % sunt reprezentate de materiale atipice. Au fost identificate 39 unelte, cu următoarele tipuri:

Gratoare convexe (2 nucleiforme)	6
lame à bord abattu şi vîrfuri La Gravette	6
micropërçoir	1
burin plan şi de unghi pe spărtură	2
Piesă denticulată	1
Piesă à cran, fragmenrară	2
Lamă trunchiată oblic şi retuşată abrupt	1

Lamă cu trunchiere dreaptă retușată	1
Piese cu <i>encoche</i>	3
Lamele à dos	12
Lame și așchii lamelare neretușate sau cu ret. de folosire	54
Lame de tip à crête	7
Lamele neretușate sau cu retușe fine (3)	79
Așchii neretușate	42
Nuclee prismatice sau cvasi-conice	5

Materia primă este diversă:

- menilit, 51 %;
- silex de Prut, 23 %;
- gresie, 16 %;
- șist negru de Audia, 10 %.

Dimensiunile pieselor: 44%, medii, 42%, microlitice, 14%, macrolitice (Al. Păunescu, 1966, 327-329)

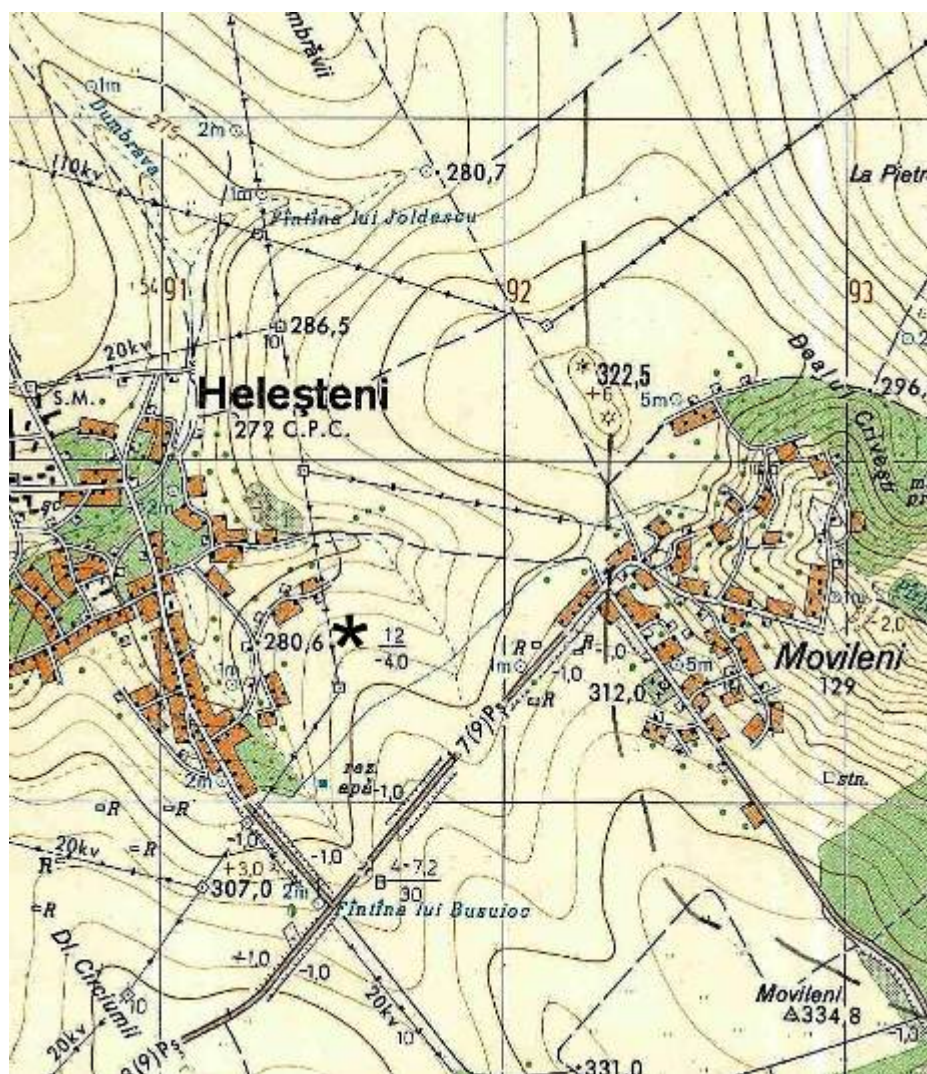
Bibliografie:

Al. Păunescu, *Cercetări paleolitice*, în SCIV, 17, 1966, 2; Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, 1999, vol.I/2, p.113-114; V. Chirica, I. Borzic, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XXII, Iași, 2009.

Considerații

Această scurtă locuire este plasată într-o etapă finală a Gravettianului de pe teritoriul Moldovei. Materialul litic, singurul prin care se pot evalua caracteristicile și încadrarea cultural-cronologică, este prea puțin semnificativ; se adaugă absența structurilor de combustie, a resturilor faunistice, ori a abalizelor de polen, astfel că nu se pot avansa propuneri pentru o încadrare mai sigură. Amestecul de materii prime ar putea sugera anvergura deplasării comunităților umane în căutarea surselor de vânat, de unde s-au aprovizionat și cu materii prime alogene; dar există și posibilitatea ca menilitul, gresiile, marna, să se fi găsit și în componența formațiunilor geomorfologice locale, iar silexul de Prut să fi fost adus de pe terasele Prutului, diind cunoscută

mobilitatea comunităților umane în perioada de sfârșit Gravettianului (Epigravettian). Așadar, ca și celelalte situri din Podișul Sucevei, așezarea de aici ar putea fi încadrată în Epigravettianul unei etape tardiglaciare.

12. TOPILE (com. Valea Seacă, jud. Iași)

DEALUL CATARGII

Localizare

La cca. 1300-1400 m VNV de sat, în marginea nord-estică a Dealului Catargii.

a. latitudine nordică: $47^{\circ} 15' 40''$

b. longitudine estică: $26^{\circ} 58' 15''$

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

În anii 1966-1968, prof. V. Mihalache a descoperit mai multe situri paleolitice pe teritoriul satului Topile, com. Valea Seacă, printre care se menționează *Dealul Catargii*, *Dealul Stoicii* și *Dealul Sărbăca*. În 1969, Al. Păunescu a efectuat săpături sistematice, pe o suprafață de 377 mp pe un sondaj de mici dimensiuni pe *Dealul Catargii* și un sondaj stratigrafic pe *Dealul Stoicii*. Stațiunea de pe *Dealul Catargii* se află la 1,5 km V-Nv de satul Topile, la altitudinea relativă de 590 m.

Așezările de la Topile se găsesc pe platouri ale Podișului Sucevei, cu înălțimi de 590-610 m (Al. Păunescu, 1970, p. 539-544).

Stratigrafia pedo-geologică

Au fost identificate următoarele tipuri de soluri :

- sol de tip A_1A_2 , lut mediu cenușiu deschis, 0,00–0,08 m
- sol tip A_2 , lut mediu cenușiu albicios, 0,00–0,28 m
- sol tip $A_2B\gamma$, lut greu. Brun-gălbui, cu pete cenușii-albicioase, 0,28–0,40 m
- sol type $B_1\gamma$, lut greu-argilă ușoară, brun-roșcat cu pete cenușii, 0,40-0,50 m
- sol type $B_2\gamma$, lut greu-argilă ușoară, roșcat închis.

Se precizează faptul că în aproape tot Podișul Sucevei procesele de eroziune au subțiat diferite orizonturi pedologice, determinând un oarecare amestec al materialelor arheologice.

Stratigrafia arheologică

A fost identificat un singur nivel de locuire, cu grosimea de 0,20-0,30 m, situat în orizonturile A₂ și A₂ B_γ, dar unele materiale arheologice au fost antrenate prin lucrările agricole până la suprafața solului.

Complexede locuire

Au fost depistate două complexe litice cu o concentrație mai mare de piese, de formă oarecum ovală, cu diametrele de cproximativ 7,50 x 6 m, respectiv 12 x 7 m, nu departe unul de altul. S-a estimat că ar putea reprezenta urmele unor locuințe de suprafață. Absența vetrelor și chiar a unor suprafețe arse se datorează proceselor de eroziune. Lipsesc resturile faunistice.

Utilajul litic

Inventarul litic este destul de bogat, dar numai 12 % reprezintă piese finite (Al. Păunescu, 1999, p. 320-321):

1, gratoar convex	25	16,44
2, gratoar atipic	4	2,63
3, gratoar dublu	7	4,60
4, gratoar ogival	5	3,29
5, gratoar pe lamă retușată	9	5,91
7, gratoar în evantai	3	1,97
10, gratoar unguiform	2	1,32
11, gratoar carenat	1	0,66
12, gratoar carenat atipic	2	12
17, gratoar-burin	4	2,63
18, gratoar-lamă trunchiată	1	0,66
24, <i>perçoir</i> atipic (<i>bec</i>)	2	1,32
27, burin diedru drept	1	0,66
29, burin diedru de unghi	5	3,29
30, burin diedru pe spărtură	6	3,94
31, burin diedru multiplu	1	0,66
34, burin pe trunchiere dreaptă retușată	1	0,66
35, burin pe trunchiere oblică retușată	2	0,66
36, burin pe trunchiere concavă retușată	2	1,32
41, burin multiplu mixt	1	0,66

43, burin nucleiform	1	0,66
48, vârf <i>La Gravette</i>	5	3,29
50, <i>microgravette</i>	2	1,32
57, piesă <i>à cran</i>	1	0,66
61, lamă cu trunchiere oblică retușată	2	1,32
65, lamă cu retușe continui pe o latură	1	0,66
66, lamă cu retușe continui pe ambele laturi	5	3,29
74, piesă cu <i>encoche</i>	8	5,26
75, piesă denticulată	7	4,60
77, racloar	4	2,63
85, lamelă <i>à dos</i>	19	12,50
86, lamelă <i>à dos tronqué</i>	4	2,63
88, lamelă denticulată	2	1,32
89, lamelă <i>à coche</i>	3	1,97
90, lamelă <i>Dufour</i>	4	2,63
Total	152	100 %

S-au mai descoperit: 165 lame, 268 lamele și 162 așchii neretușate, 8 lame, 2 lamele și 7 așchii cu retușe de folosire, 34 nuclee și 211 deșeuri de cioplire.

Grupe caracteristice:

Grupa aurignaciană, 5,26

Grupa gravettiană, 21,71

Este necesar să precizăm că, prin cercetările de suprafață. Prof. V. Mihalache a descoperit : 17 gratoare, o lamă de tip *à bord abattu*, 3 burine, 2 lame denticulate, 2 lame retușate, 9 nuclee, 68 lame și 4 așchii neretușate.

Materia primă este, ca și în alte stațiuni din podișul Sucevei, destul de diversificată:

- silix de Prut, 82,56 % ;
- menilit, 9,90 % ;
- gresie, 3,86 % ;
- șist negru de Audia, 3,68 %

Predomină piesele microlitice (77,50 %), urmate de cele mijlocii (20 %) și macrolitice (2,50 %).

Bibliografie

Al. Păunescu, *Locuiri gravettiene de la Valea Seacă (jud. Iași) și unele considerații asupra Gravettianului oriental final din Moldova*, în SCIV, 21, 1970, 4; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, 1996. *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în XIII Congrès UISPP, Forli, vol. VI ; M. Otte, P. Noiret, I. Lopez-Bayon, I. Borziac, V. Chirica, 1996. *Recherches sur le Paléolithique supérieur de la Moldavie*, în *Archéologie et Préhistoire*, Bull. Soc. Royale Anthropologie et Préhistoire, Bruxelles, 107; Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, 1999, vol.I/2, p.320-324; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XXII, Iași, 2009.

Considerații

Prin proporțiile gratoarelor în comparație cu burinele și cu alte tipuri principale, acest tehnocomplex se individualizează printre acelea din Podișul Sucevei, asemănător cu cel de la Dolhasca-Dealul Viei.

Prin componentele analizelor de polen, care au evidențiat prezența următoarelor specii: *Pinus*, *Betula*, *Salix*, *Picea*, *Tilia*, *Ulmus*, *Carpinus*, se apreciază că locuirea de aici poate fi încadrată în oscilația climatică Laugerie- Lascaux, iar ca încadrare culturală, o putem plasa în stadiul IV, cu elemente trunchiate și lamele de tip *à dos*, datat, în general, la 20.300 +/- 700 BP (M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, 1996, 213-226; M. Otte, P. Noiret, I. Lopez-Bayon, I. Borziac, V. Chirica, 1996, 45-80).

V. STAȚIUNI PALEOLITICE ÎN BAZINUL BISTRIȚEI

13. PIATRA NEAMȚ (mun. Piatra Neamț, jud. Neamț)

POIANA CIREȘULUI

Localizare

Pe malul stâng al Bistriței, în zona Doamna.

a. latitudine nordică: 46⁰ 55' 40''

b. longitudine estică: 26⁰ 19' 45''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea se află pe malul drept al Bistriței, la poalele masivului Cernegura, aproape de confluența Bistriței cu pârâul Doamna.

Pe terasa superioară (de 45 m față de nivelul de etiaj) a Bistriței, N. Scorpan a descoperit, în 1963, o stațiune paleolitică, efectuând un prim sondaj arheologic, prin care a identificat un nivel de locuire din Paleoliticul superior ; în 1968, V. Căpitanu a reluat cercetările printr-un alt sondaj stratigrafic, identificând două nivele de locuire gravettiană. Începând din 1998, M. Cărciumaru și echipa sa de la Universitatea din Târgoviște a reluat săpăturile sistematice, prin care s-a modificat radical stratigrafia geologică și arheologică. Prin săpăturile recente au fost efectuate cel puțin patru secțiuni și se pare că stratigrafia arheologică nu este uniformă. Astfel, de exemplu, prima ocupare gravettiană a fost surprinsă doar în secțiunile I/1998, II/2001 și IV/2002 (L. Niță-Bălășescu, 2008, p. 55).

Stratigrafia geologică, stabilită de L. Niță-Bălășescu (2008, p. 52) precizează că până la adâncimea de 8 m au fost identificate următoarele «5 unități stratigrafice majore»: I, depunere holocenă, sol brun deschis;

- II, depunere tardiglaciara, loess galbui;
- III, depunere compacta – sol brun-roscat deschis;
- IV, depunere de loess argilos, cu carbonați de calciu;
- V, depunere nisipos-argiloasa, cu carbonați de calciu.

Întrucât M. Cârciumaru prezintă o altă secvență (pe baza cercetărilor de până în 2005), cu 7 orizonturi, până la adâncimea de 3,50 m, socotim necesar să o prezentăm și pe aceasta:

- 1, orizont de acumulare de humos – orizontul A al solului actual (nu se prezintă grosimea stratelor sau adâncimile lor);
- 2, orizont galbui, loessoid compact;
- 3, depozit lutoscompact, posibil orizont de tranziție între orizontul A și B al solului actual;
- 4, orizont puternic argilos, cu bogate depuneri ferimanganice – orizontul B al solului actual;
- 5, orizont de tranziție spre cel care îl suprapune;
- 6, depozit loessoid-lutos, cu structură pseudo-miceliană – posibil orizontul C al solului actual;
- 7, depozit nisipos cu pigmentații feromanganice și slabe acumulări de carbonat de calciu la partea superioară; acest depozit este foarte consistent (continuă până la adâncimea de 5,30 m; la – 5,40 m și la 6,25 m au fost identificate, cu foreza, două soluri incipiente (gleiuri de tundră) (M. Cârciumaru ș.a., 2006, p. 14-15).

Precizăm că noi nu am reușit să înțelegem nici o corelare între cele două secvențe stratigrafice publicate.

Stratigrafia arheologică

Precizăm mai întâi faptul că, potrivit stratigrafiei prezentate de V. Căpitanu, primul nivel de locuire (de jos în sus) se afla în solul galbui, nisipos, la adâncimea de 0,90-1,20 m ; al doilea a fost depistat într-un sol brun-roscat, la adâncimea de 0,45-0,90 m, iar al treilea, în solul vegetal (V. Căpitanu, 1969).

În studiul său din 2008 (p. 52-56), L. Niță-Bălășescu a prezentat o altă stratigrafie arheologică (de sus în jos):

- 1, primul nivel epigravettian, situat în depunerea II, atribuită Tardiglaciului;
- 2, al doilea nivel epigravettian, cu grosimea de aproape 1 m, situat în depunerea IV;

3, primul nivel cultural gravettian, situat la adâncimea medie de 2,95-3,05 m;

4, o altă etapă de ocupare gravettiană, cu mai multe episoade de locuire, situată între 3,60-3,95 m, în partea mijlocie a depunerii V;

5, ultima secvență de locuire, gravettiană, foarte sumar reprezentată, era situată în aceeași depunere geologică, la adâncimea de 6,00-6,20 m.

Complexe de locuire

În nivelele de locuire identificate de C. Scorpan și V. Căpitanu, dar și prin săpăturile recente s-au descoperit structuri de combustie sau urme ale acestora, aglomerări de materiale litice sub forma unor ateliere de cioplire, inclusiv resturi faunistice, poate chiar adăposturi special amenajate.

Utilajul litic

V. Căpitanu (1969, p. 7-10) prezintă industria litică pe nivelele identificate:

Nivelul I: 10 burine: diedre, de unghi pe spărtură, multiple, 6 gratoare convexe, un rabot, o lamă parțial retușată, alta, denticulată, 5 nuclee prismatice și piramidale.

Nivelul II: 3 gratoare pe așchie, de mici dimensiuni, 6 burine, o lamă cu trunchiere oblică retușată, o alta cu retușe fine, nuclee atipice.

Niveau III: 2 gratoare convexe pe așchie, 3 burine, 7 lame neretușate, un fragment de nucleu.

Al. Păunescu (1998, p. 276-278) semnalează tot 3 nivele de locuire, cu următorul inventar litic:

Nivelul I (inferior): 1 gratoar ogival, 1 burin transversal pe trunchiere laterală, o piesă cu encoche, un racloar simplu drept, o lamelă trunchiată, o lamelă de tip *à coche*.

Nivelul II: 12 gratoare convexe, 2 gratoare atipice, 1 gratoar dublu, 1 gratoar pe așchie, 1 rabot, 1 gratoar – burin, 1 burin – lamă trunchiată, 2 *perçoirs* atipice, 10 burine diedre drepte, 7 burine *déjetés*, 11 burine diedre de unghi, 4 burine de unghi, 8 burine multiple, 4 burine pe trunchiere, 3 burine nucleiforme, 1 vârf *à cran* atipic; o lamelă *à troncature*, 3 *encoches*, o piesă denticulată, 1 racloar, 2 *raclettes*, 2 lamele trunchoiate, 3 lamele *à dos*, o lamelă denticulată, 3 lamele *à coche*, 976 produse primaire de debitaj și deșeuri.

Nivelul III: 2 gratoare simple, 1 rabot, 2 burine diedre și de unghi, o piesă cu trunchiere, una cu *encoche*; 2 denticulate, 1 lamelă à coche și 162 piese atipice.

Prin cercetările lui M. Cârciumaru, care a evidențiat patru nivele de locuire, s-a prezentat următoarea componență a utilajului litic:

Nivelul epigravettian I are câteva zeci de piese și resturi de debitaj : lamele à dos, nuclee conice, deșeuri.

Nivelul epigravettian II conține 6267 piese litice și numai 194 unelte: burine, 43,33 %; gratoare, 31,42 %; lame și lamele retușate, 23,80 %, printre care 11,76 % sunt lamele à dos; o piesă cu *encoche* și o așchie retușată.

Nivelul gravettian I: 169 piese litice, dintre care 9,18 % sunt unelte: gratoare, burine, lamele à dos, lame și lamele retușate, vârfuri à cran și à face plane.

Nivelul gravettian II, conținea 3225 piese litice, dintre care numai 96 unelte: gratoare, burine, lame și lamele retușate și à dos, vârfuri à face plane, vârfuri La Gravette (M. Cârciumaru *et all.*, 2006, p. 16-26). Se remarcă, după L. Niță-Bălășescu (2008, tab. 7, p. 150): 34 vârfuri La Gravette, 29 lamele à dos și 11 *microgravettes*.

L. Niță-Bălășescu (2008, p. 56) semnalează faptul că cel de al V-lea nivel de locuire este reprezentat doar prin 5 piese cioplite în gresie și menilit.

Materia primă

Pe baza informațiilor prezentate de L. Niță-Bălășescu (2008, tab. 4-6, p. 149-150) rezultă următoarele date privind materiile prime:

- **Nivelul epigravettian II** (213 piese retușate): menilit, 121; silex cretac, 40; jasp, 21; gresie, 19 ; opal, 7; șist negru, 5;

- **Nivelul gravettian I** (219 suporturi și produse secundare de debitaj, 24 unelte): gresie, 114; menilit, 41; silex cretac, 39; șist negru, 14; jasp și cuarțit, câte 2, la care se adaugă 31 piese din materie primă nedeterminată;

- **Nivelul gravettian II** (2461 suporturi și produse secundare de debitaj, 117 unelte): gresie, 1575; silex cretac, 503; șist negru, 394; menilit, 82; opal, 11; jasp, 6; cuarțit, 4.

Resturi faunistice

Au fost descoperite peste 14.000 resturi faunistice, dintre care, 67 % aparțin renului (63 indivizi), celelalte provenind de la bizon, cerb,

cal, *capra ibex*, vulpe, lup (un canin perforat), trei fragmente de defensă de mamut. Din păcate, nu am găsit repartiția acestora în cadrul nivelelor arheologice.

Obiecte din materii dure animale

Au fost descoperite arme: vârfuri, din defense de mamut sau din corn de ren), unelte, piese de podoabă sau de artă, cele mai numeroase dintre toate stațiunile gravettiene situate între terasele Bistriței și ale Prutului.

Datări radiometrice

Au fost efectuate mai multe datări de cronologie absolută. Astfel, al II-lea nivel epigravettian este datat la aproximativ 20.000 ani BP ; primul nivel gravettian este datat la 25.135 +/- 150 BP (Beta-244072), 25.760 +/- 160 BP (Beta-244073) și 27.860 +/- 170 (Beta-224157) ; al doilea nivel gravettian este datat la 26.070 +/- 340 BP (Beta-206707), 26.185 +/- 370 BP (Erl-9963), 26.347 +/- 387 (Erl-9962), 26.677 +/- 244 BP (Erl-11860) și 27.321 +/- 234 BP (Erl-11859).

Bibliografie

V. Căpitanu, *Descoperiri paleolitice în județele Neamț și Vaslui*, în *Carpica*, II, 1969, Bacău; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borzic, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forlì, vol. VI, 1996 ; Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, 1999, vol.I/1, p.277-280; M. Cârciumar, M. Anghelinu, G. Lucas, L. Niță, L. Steguweit, M. Mărgărit, L. Fontana, A. Brugère, V. Dumitrașcu, U. Hambach, M. Cosac, O. Cârștina, Fl. Dumitru, *Șantierul paleolitic de la Poiana Cireșului (Piatra Neamț): o sinteză a rezultatelor recente*, în *Materiale și Cercetări Arheologice* (S.N.), II, 2002-2006, București; M. Cârciumar ș.a., 2006: M. Cârciumar, M. Anghelinu, G. Lucas, L. Niță, L. Steguweit, M. Mărgărit, L. Fontana, A. Brugère, V. Dumitrașcu, U. Hambach, M. Cosac, O. Cârștina, Fl. Dumitru, *Paleoliticul superior de la Poiana Cireșului (Piatra Neamț). Noi rezultate, interpretări și perspective*, în *Cercetări Arheologice*, XIII, București, 2006; M. Cârciumar, M. Anghelinu, Leif Steguweit, L. Niță, Laure Fontana, Alexis Brugère, Ulrich Hambach, M. Mărgărit, V. Dumitrașcu, M. Cosac, Fl. Dumitru, O. Cârștina, *The Upper*

Palaeolithic site of Poiana Cireșului (Piatra Neamț, North-Eastern Romania) – Recent Results, în *Archäologisches Korrespondenzblatt*, 36, 2006, 3; L. Niță-Bălășescu, *Le Paléolithique supérieur de la Vallée de Bistrița dans le contexte des recherches de Poiana Cireșului, Piatra Neamț (Nord-Est de la Roumanie)*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009; L. Steguweit, M. Cârciuamaru, M. Anghelinu, L. Niță, *Reframing the Upper Palaeolithic in the Bistrița Valley (northeastern Romania)*. *Neue Untersuchungen zum Jungpaläolithikum im Bistrița Tal (Nordost-Rumänien)*, în *Quartär*, 56, 2009, p. 139-157.

Considerații

Poiana Cireșului tinde să devină una dintre cele mai importante stațiuni gravettiene din spațiul est-carpatic al României. Este regretabilă lipsa de coerență între studiile (rapoartele de săpături) și ultimul volum publicat în ceea ce privește analiza tehnico-tipologică a tehnocomplexelor litice, în asociere cu celelalte elemente ale nivelelor de locuire (datări radiometrice, resturi faunistice, complexe de locuire etc.).

Noi am încercat să încadrăm aceste locuiri în sistemul lui M. Otte (1996), dar prea puținele informații privind statistica tipologică a nivelelor gravettiene și epigravettiene nu ne permit deocamdată astfel de corelări.

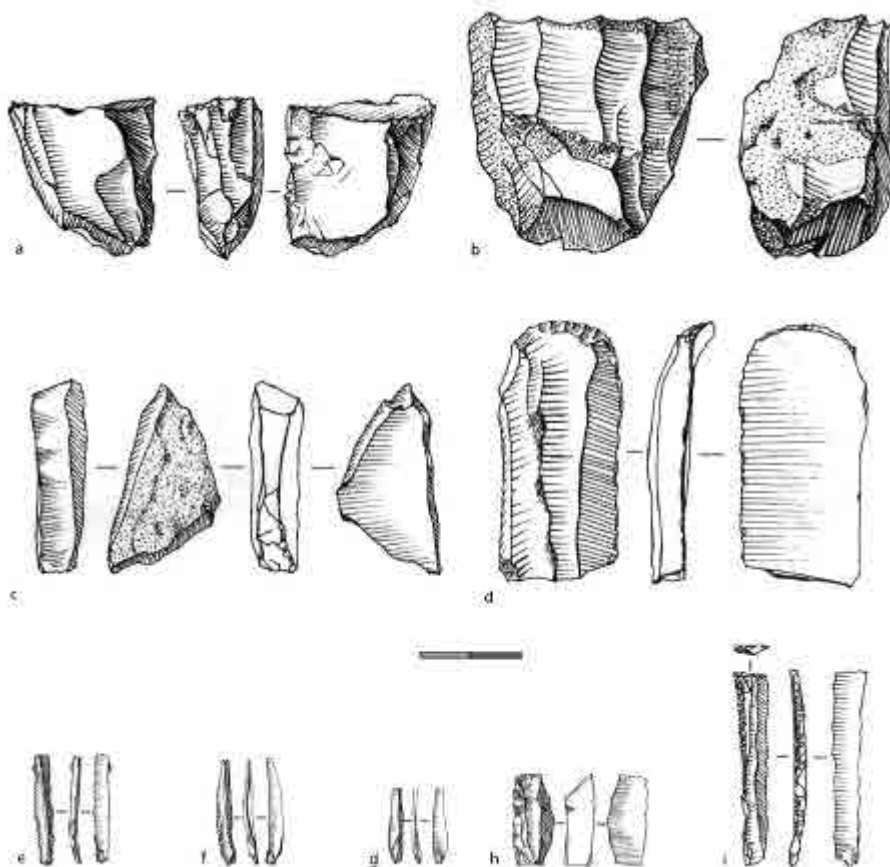

Fig. 62. Piatra Neamț-Poiana Cireșului, nivel epigravettian: 1-2, nuclee; 3, burin; 4, gratoar pe lamă; 5-7, 9, piese à bord abattu; 8, denticulată (după M. Cârciumaru ș.a., 2006).

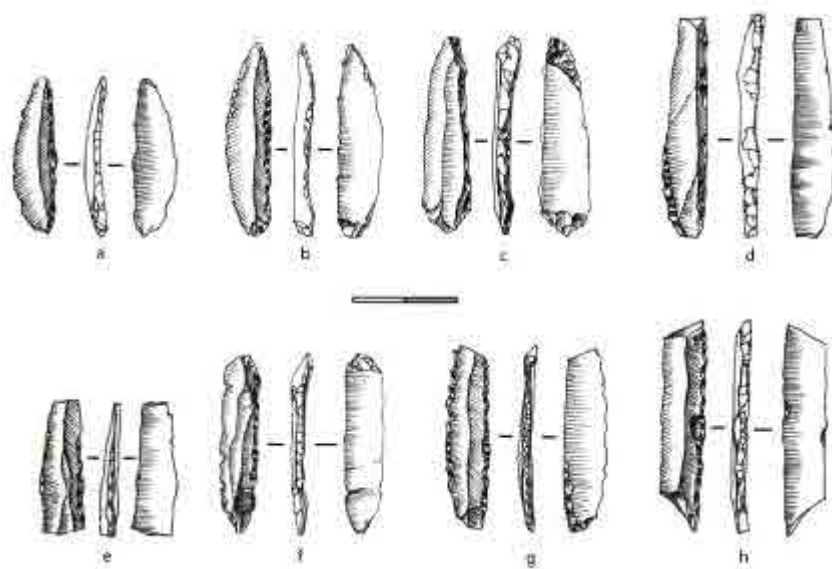

Fig. 63. Piatra Neamț-Poiana Cireșului, nivelul gravettian II: vârfuri și lame de tip *La Gravette* (după M. Cârciumaru ș.a., 2006).

14. BISTRICIOARA (com. Ceahlău, jud. Neamț)

LUTĂRIE

Localizare

Pe terasa de 40 m a Bistriței, la ENE de satul Bistricioara,

a. latitudine nordică: 47° 3' 35''

b. longitudine estică: 25° 56' 55''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Istoricul cercetărilor (pentru toate stațiunile de pe terasele Bistriței, din zona Ceahlău).

Aceste stațiuni au fost descoperite și cercetate prin săpături sistematice începând din anul 1955 și până în 1958, cu ocazia pregătirilor pentru construirea Lacului de acumulare de la Bicaz, pe Bistrița. Aceste lucrări au fost coordonate de C.S. Nicolăescu-Plopșor și M. Petrescu-Dîmbovița, cu participarea arheologilor: Al. Păunescu, N. Zaharia, Tiberiu Bader, I. Stratan, M. Bitiri, Doina Ignat, M. Brudiu, V. Căpitanu etc. În 1971, cercetările au fost reluate de Al. Păunescu, în colaborare cu M. Cârciumar și V. Chirica, continuate între 1980-1981 și 1983-1984 de Al. Păunescu, iar între anii 1998-2009, cu întreruperi, de M. Cârciumar și colaboratorii săi de la Târgoviște, doar în unele dintre stațiunile descoperite și cercetate în anii precedenți.

În perimetrul Bazinului Răpciuni, pe o lungime de 3 km și o lățime cuprinsă între 0,5 și 3 km, au fost identificate peste 2016 stațiuni paleolitice, majoritatea pluristratificate, cu peste 40 nivele de locuire din Paleoliticul superior vechi și recent.

Stațiunile se află cantonate pe terasele Bistriței și ale afluenților săi; majoritatea se găsesc pe terasa de 40 m a Bistriței, la o altitudine de circa 55 m, pe partea dreaptă a râului, partea stângă fiind foarte abruptă (C.S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, 1966; Al. Păunescu, Em. Cârciumar, M. Cârciumar, P. Vasilescu, 1977; Al. Păunescu, 1984; Al. Păunescu, 1998; M. Cârciumar, 1980; V. Chirica,

1989; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, 1996 ; L. Niță-Bălășescu, 2008; V. Chirica, I. Borziac, 2009).

La Bistricioara-Lutărie au fost cercetate două suprafețe, situate la distanță de 46 m una de alta. Toate elementele arheologice au fost luate în considerare împreună.

Stratigrafia geologică

La Bistricioara-Lutărie, cercetările din anii 1956-1958, au pus în evidență următoarea secvență stratigrafică:

- sol negru, vegetal, de 0,10 – 0,15 m
- lăss gălbui, fin, de până la 0,40 m
- sol fosil brun-roșcat, de 0,10 – 0,40 m
- lăss roșu-gălbui, de 0,25 – 0,80 m
- lăss gri, pseudo-micelian, de 0,50 – 1,00 m
- sol fosil gri-roșcat, de 0,20 – 0,40 m
- prundișul terasei.

La început s-a considerat că stratul brun-roșcat ar aparține interstadiului Würm II – III, iar cel gălbui ar data din ultimul stadiu glaciatic (cele două strate geologice se aflau la adâncimea de 1,10-1,90m ; pe baza cercetărilor granulometrice, chimice și palinologice, din 1971-1972, s-a constatat că primul depozit menționat datează din Würm III, iar cel subiacent, din Tardiglaciatic. Se mai precizează că nivelul brun-roșcat a fost afectat de fenomenele periglaciare specifice ultimului stadiu glaciatic. Așadar, se apreciază că depunerea care suprapune pietrișul terasei aparține stadiului glaciatic Würm II. Solul situat la aproximativ 2,80-0,70 m (gleis nisipos cu slabe acumulări de CaCO_3 s-a depus în condițiile unui interstadiu (Ohaba, după opinia lui M. Cârțumaru, 1980).

Stratigrafia arheologică

Au fost identificate șase niveluri de locuire: Aurignacian mijlociu, Aurignacian superior (pregravettian), Gravettian inferior, mijlociu, superior și final (C.S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, 1966).

În urma cercetărilor pluridisciplinare, se ia în considerare următoarea schemă stratigrafică (Al. Păunescu, Em. Cârțumaru, M. Cârțumaru, P. Vasilescu, 1977):

- **Nivelul I** aparține Paleoliticului superior vechi (V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, 1996, p. 97–98).

- **Nivelul II** aparține unei locuiri gravettiene ; are o grosime de aproximativ 10 cm; uneori era separat de nivelul anterior printr-un strat steril arheologic și faunistic. Era reprezentat de vetre de foc amenajate, ateliere de cioplire, resturi faunistice, inventar litic.

- **Nivelul III** a fost atribuit unei etape medii a Gravettianului ; are o grosime de 0,15 – 0,20 m și era alcătuit din vetre, unele distruse de fenomene pedologice, resturi faunistice, piese litice.

- **Nivelul IV** este considerat că reprezenta o etapă evoluată a Gravettianului. Avea grosimea de 0,10 – 0,16 m, fiind localizat într-un sol roșcat-gălbui; era bogat în complexe de locuire și materiale litice și faunistice.

- **Nivelul V**, atribuit unei etape a Gravettianului superior, a fost localizat în sedimentul roșcat-gălbui și avea grosimea de 0,15 – 0,25 m. Avea aceleași structuri de locuire, piese de silex, resturi faunistice.

- **Nivelul VI** (Gravettien final) este separat de precedentul printr-o depunere brun-roșcată, sterilă arheologic și faunistic; avea o grosime de 0,15 – 0,40 m. Au fost descoperite materiale litice și puține resturi faunistice; aparține Tardiglaciului.

Datări radiometrice

Nivelul I: 24.100 +- 1300 BP (GrN-10529) și 24.760 +- 170 BP (GrN-11586).

Nivelul II: 20.310 +- 150 BP (GrN-16982).

Nivelul III: 20.995 ± 875 (GX – 8729) și 18.800 ± 1200 (GX – 8728).

Nivelul IV: 16.150 ± 350 (GrN – 10528).

Au fost obținute și alte vârste, pe care Al. Păunescu (1998, p. 130 și urm.) le consideră incorecte, eronate etc. L. Niță-Bălășescu (2008, tab. I) oferă și alte date, AMS, necalibrate, pentru ceea ce numește Bistricioara-Lutărie I, II sau III. Pentru această din urmă entitate, se oferă vârstele de 13.768 +- 79 BP (Erl-11856 și 14.581 +- 87 BP (Erl-11857), pe care nu le-am aflat în alte lucrări.

Precizăm că ultimele două nivele de locuire (V, VI) nu au obținut datări de cronologie absolută.

Complexe de locuire.

În **nivelele II – IV** au fost identificate vetre de foc, ce ar putea constitui structurio de combustie ale unor adăposturi special amenajate. În **nivelul II**, unele vetre erau amenajate cu pietre sdau cu dale de gresie. O astfel de amenajare, cu suprafața de 9 mp conținea 5 gropi cu diametrele de 10-20 cm, unele adâncite până la 0,25 m ; o altă structură, ovală, avea suprafața de aproximativ 7,50 m și era caracterizată prin solul ars pe aproape întreaga suprafață. Alte vetre ocupau suprafețe de 1,10 – 1,50 mp, cu piese litice și oase arse. În **nivelul III**, vetrele erau de dimensiuni mai mici, unele reprezentate numai prin pete de arsură, situație întâlnită și în **nivelul IV**. În **nivelul V**, un grup de trei vetre adâncite în sol, ca și prezența unor dale arse, pot fi considerate ca reprezentând urmele unei construcții de locuit.

Atelierele de cioplire nu au consistența celor din zona Prutului Mijlociu. Ele au fost considerate ca atare numai prin numărul mare de deșeuri de cioplire. Frapează existența așchiilor și a lamelor din silex, nefinisate, dar fără cortex, ceea ce ar perimite să se aprecieze că silexul a fost adus de pe terasele Prutului, din sectorul epigenetic, sub formă de produse secundare de debitaj.

Paleofauna.

Resturile faunistice sunt prezente în toate nivelele de locuire, dar în număr mic și nu foarte diversificate ca specii. S-au păstrat mai bine resturile de dentiție de la ierbivore de talie mare: *Equus transilvanicus*, *Bison priscus*, *Rangifer tarandus*, *Megaceros giganteus*, *Vulpes vulpes*, *lepus* sp. (niv. I), *Equus caballus fossilis* (niv. II – V), *Bos s. Bison* (niv. II – III) și *Rangifer tarandus* (niv. III).

Materia primă

Niv. I: gresie, 32,40 %; șist negru, 30,10 %; menilit, 9,30 %; rocă gresoasă, 7,60 %; silex de Prut, 7,70 %, alte roci locale, 0,50 %; un procent de 12,40 % din piese litice erau calcinate.

Niv. II: silex de Prut, 34 %, șist negru, 30 % ; menilit, 21,40 %; gresie, 9,25 %; alte roci, 3 % ; 6,35 %, piese calcinate.

Niv. III: silex de Prut, 33,30 %; șist negru, 29 %; menilit, 28 %; gresie, 5,40 %; alte roci locale, 2,60 %; 1,70 %, piese calcinate.

Niv. IV: silex de Prut, 52,69 %; menilit, 32,70 % ; șistul negru, 8 %; gresie, 5,50 %; piese calcinate, 1 %.

Niv.V: silex de Prut, 449,20 %; menilit, 33,50 %; șist negru, 11,07 %; cuarțit, 3,00 %; gresie, 2,80 %; alte roci locale, 0,50 %; 2 % sunt piese calcinate.

Niv. VI: menilit, 58 %; silex, 26,20 %; gresie, 5,50 %; șist negru, 5,25 %; alte roci locale, 0,40 %; piese calcinate, 4,25 %.

Dimensiunile pieselor sunt și acestea diferite: mijlocii; microlitice; macrolitice:

- niv. I:	61 %	34 %	0,50 %
- niv. II:	83%	13%	4%
- niv. III:	82%	14%	4%
- niv. IV:	74%	23%	3%
- niv. V:	72%	25%	3%
- niv. VI:	72%	18%	10%

Utilajul litic

Nivelul I cuprinde 1049 piese, dar numei 89 unelte: 26 gratoare (5 carenate), 6 burine, 2 *perçoirs* (*bec*), 2 lame cu trunchiere dreaptă retușată, 1 cu trunchiere oblică retușată, 9 lame cu retușe continue pe o latură, alte 5, pe ambele laturi, 7 lame aurignaciene, 12 piese cu *encoche*s, 2 denticulate, 11 racloare, 3 *raclettes*, 2 lamele *Dufour*, la care se adaugă : 182 lame, 55 lamele, 480 așchii neretușate, alte piese de debitaj secundar, 21 nuclee, 213 deșeuri de cioplire.

În acest nivel, GA = 16,80 %

GGr = 3,30 %

Nivelul II conține 1038 piese, dintre care 114 unelte: 14 gratoare (2 carenate), 3 gratoare-burin, 3 *perçoirs*, 36 burine diverse, 1 lamă *à bord abattu*, 4 lame cu trunchiere dreaptă (2) și oblică (2) retușată, 5 lame cu retușe continue pe o latură și 2, pe ambele laturi, 4 lame aurignaciene, 15 piese cu *encoche*s, 8 denticulate, 4 racloare, 3 *raclettes*, 1 lamelă *à dos*, 2 lamele *à coche*, 6 lamele *Dufour*, la care se adaugă : 102 lame, 115 lamele și 230 așchii neretușate, 30 nuclee, 429 deșeuri.

Grupe caracteristice:GA, 5,26 %;

GGr, 5,26 %.

Acest nivel poate fi comparabil cu niv. IV de la Mitoc-Malu Galben.

Nivelul III conține 3033 piese litice, dintre care 217 unelte: 80 gratoare (3 carenate), 1 gratoar-burin, și unul pe lamă trunchiată, 6 *perçoirs* (5 atipice), 45 burine diverse,, 1 lamă à bord abattu, 2 lame cu trunchiere dreaptă retușată, 9 lame cu retușe continui pe o latură și 2, pe ambele laturi, 24 piese cu *encoche*s, 12 denticulate, 6 racloare, 3 *raclettes*, 5 lamele tip *tronqué*, 6 lamele à dos, 3 lamele denticulate, 6 lamele à dos, 3 lamele denticulate, 6 à coche și 2 *Dufour*, în asociere cu 233 lame, 356 lamele și 1037 așchii neretușate, 9 lame și 6 lamele tip à crête, 37 nuclee, 1119 deșeuri de cioplire.

Grupe caracteristice: GA, 4,60

GGr, 5,06

Pe considerente tehnico-tipologice, noi am propus (V. Chirica, I. Borzic, 2009, p. 174) atribuirea acestui nivel de locuire unui climat periglaciatic, poate similar celor de la Cotu Miculinți (niv. VII) și Crasnaleuca (niv. IV).

Nivelul IV conținea 1464 piese litice, dintre care 134 unelte: 53 gratoare (1 carenat și 4 carenate, atipice), 1 rabot, 3 gratoare-burin, 1 burin-lamă *tronqué*, 3 *perçoirs* (2 atipice), 38 burine diverse, 1 piesă à cran, 1 piesă cu trunchiere oblică și 2 cu trunchiere concavă retușată, 3 lame cu retușe continui pe o latură, 11 piese cu *encoche*s, 2 denticulate, 2 racloare, 2 *raclettes*, 1 lamelă tip *tronqué*, 4 lamele à coche, 2 à dos, 2 à dos *tronqué* și 3 *Dufour*, la care se adaugă 113 lame, 185 lamele și 326 așchii neretușate, 3 lame și 2 lamele à crête, 15 nuclee, 674 deșeuri de cioplire.

Grupe caracteristice: GA, 8,02

GGr, 5,93

Acest tehnocomplex poate aparține deja unei prime etape epigravettiene.

Nivelul V conținea 859 piese litice, dintre care 127 unelte: 32 gratoare, inclusiv carenate; 1 gratoar-burin; 1 burin- lamă *tronqué*, 1 *perçoir*, 35 burine diverse, 4 vârfuri *La Gravette* și 1 atipic, 1 *microgravette*, 1 lamă à bord abattu, 3 piese cu trunchiere oblică și 2 cu trunchiere concavă retușată, 1 lamă cu retușe continui pe o latură și 1 pe ambele laturi, 5 piese cu *encoche* și 4 denticulate, 6 racloare, 2

raclettes, 4 lamele *tronqué* și 7 de tip *à dos*, 3 *à dos tronqué*, 1 *à coche* și 4 *Dufour*, la care sa adaugă 109 lame, 173 lamele și 233 așchii neretușate, 8 lame *à crête*, 10 nuclee, 194 deșeuri.

GA = 5,49

GGR = 17,30

Locuirea aparține unei etape epigravettiene.

Nivelul VI conținea 780 piese, dintre care 157 unelte:

30 gratoare (doar 1 carenat), 1 gratoar-burin, 3 *perçoirs*, 30 burine diverse, un vârful *La Gravette* atipic, 2 *microgravettes*, 1 vârful *cran* atipic, 3 lame *à bord abattu*, 2 piese cu trunchiere dreaptă, 5, oblică, 3, convexă retușată, 6 lame cu retușe continui pe o latură și 4 pe ambele laturi, 5 piese denticulate, 8 racloare, 1 *raclette*, 5 lamele *tronqué* și 12 de tip *à dos*, 6 *à dos tronqué*, 6 *à coche* și 3 denticulate, 2 vârfuri de tip *azilian*, la care se adaugă : 143 lame neretușate și 8 de tip *à crête*, 121 lamele și 179 așchii neretușate, 27 nuclee diverse.

GA = 4,45

GGR = 24,20

Caracteristicile acestui tehnocomplex, situația dstratigrafică, prezența pieselor de tip *azilian*, converg spre datarea sa spre finalul Epigravettianului de pe Valea Bistriței.

Bibliografie

C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, *Le Paléolithique de Ceahlău*, în *Dacia*, N.S., X, București, 1966 ; Al. Păunescu, Em. Cârțumaru, M. Cârțumaru, P. Vasilescu, 1977, *Semnificația cronostratigrafică și paleoclimatică a unor analize chimice, granulometrice și palinologice în unele așezări paleolitice din Bazinul Ceahlăului. Considerații asupra tipului și caracterului așezărilor*, în *SCIIVA*, 28, 1977, 2 ; M. Cârțumaru, *Mediul geografic în pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, București, 1980; Al. Păunescu, *Cronologia paleoliticului și mezoliticului din România în contextul paleoliticului central-est și sud european*, în *SCIIVA*, 35, 1984, 3, București ; K. Honea, *Chronometry of the Romanian Middle and Upper Palaeolithic : implications of current radiocarbon dating results*, în *Dacia*, N.S., XXVII, 1984; Al. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între*

Carpați și Siret. Studiu monographic, vol.I/1, Ed. Satya Say, București, 1998; V. Chirica, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, BAI III (eds. V. Chirica, D. Monah), Iași, 1989; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI V, (éd. V. Chirica), Iași, 1996; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forli, vol. VI, 1996 ; L. Niță-Bălășescu, *Le Paléolithique supérieur de la Vallée de Bistrița dans le contexte des recherches de Poiana Cireșului, Piatra Neamț (Nord-Est de la Roumanie)*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009 ; L. Steguweit, M. Cârciumar, M. Anghelinu, L. Niță, *Reframing the Upper Palaeolithic in the Bistrița Valley (northeastern Romania). Neue Untersuchungen zum Jungpalöolithikum im Bistrița Tal (Nordost-Rumänien)*, în *Quartär*, 56, 2009, p. 139-157.

Considerații

Stațiunile paleolitice de pe terasele Bistriței din zona Ceahlău au o importanță deosebită în cercetarea plusidisciplinară a Paleoliticului est-carpatic, având în vedere faptul că, pe baza cercetărilor de la Bistricioara-Lutărie și Ceahlău: Dârțu și Podiș a fost realizată scara geocronologică și culturală a locuirilor paleolitice de pe teritoriul României. Ulterior, Al. Păunescu (1998) a realizat o scară a evoluției locuirilor paleolitice (aurignaciene și gravettiene) de pe terasele Bistriței, la care a căutat să racordeze și alte locuiri din spațiul est-carpatic al României, cu excepția celor din zona Prutului mijlociu. M. Cârciumar (1980) a efectuat unele corecții, iar ulterior, L. Niță-Bălășescu (2008) a făcut unele propuneri proprii de încadrare cronoculturală.

Precizăm că, prin cercetările recente, au fost identificate și cercetate și alte stațiuni de la Bistricioara-Lutărie, numite BL I, II, III, dar fără a se preciza relațiile topografică și cultural-cronologică dintre Bistricioara-Lutărie (săpată între anii 1956-1958 și 1980-1984) și celelalte puncte, cercetate în anii 2006-2007.

În ceea ce privește tipologia tehnocomplexelor litice, sigur că frapează prezența unor piese de factură veche, musteriană (racloare etc.) până în Epigravettianul final (niv. VI), ca și prezența pieselor „atipice” în majoritatea nivelelor de locuire. De altfel, existența mai multor nivele de locuire umană (nivele arheologice) în aceleași depuneri geologice ne determină să credem că au existat unele fenomene pedo-geologice, pe care autorii cercetărilor nu le-au luat în considerație. Chiar datarea primului nivel de locuire (Paleolitic superior vechi) la 24.000 BP pare să fie eronată, având în vedere faptul că, pe baza cercetărilor și a descoperirilor de la Mitoc-Malu Galben (și din alte spații europene) ne aflăm în plină evoluție a locuirilor gravettiene (Paleolitic superior recent).

Noi vom lua în considerație încadrările propuse de M. Otte (1996), și vom sugera, ca un element de coerență a evoluției locuirilor aparținând Gravettianului „Oriental”. Așadar, vom lua în considerație tipologia nivelelor de locuire și propunem următoarele încadrări:

Niv. I, Paleolitic superior vechi, pe baza gratoarelor crenate, a pieselor de factură musteriană, putem considera că aparține Aurignacianului. Apreciem că vârstele de 27.350 $\pm$ 1300 BP (GrN-10529), 27.350 + 2100 – 1500 BP (GrN-8844) și 28.010 $\pm$ 170 BP (GrN-11586), semnalate de K. Honea (1984) pot fi cele corecte.

Niv. II, Paleolitic superior recent - Gravettian; utilajul litic nefiind foarte caracteristic, s-ar putea încadra în *stadiul IV*, *ciclul 2b* de la Mitoc-Malu Galben.

Niv. III, Gravettian final, poate fi încadrat în *stadiul V*, de tipul niv. 2 de la Cosăuți, pe Nistru, comparabil cu nov. IV de la Molodova V.

Niv. IV, prin componența tipologică, credem că aparține aceluiași stadiu, chiar dacă, pe baza datelor radiometrice, pare să fie mai recent.

Niv. V, chiar dacă reapar racloarele în asociere cu piese de tip gravettian, predominante, poate fi încadrat în *stadiul V*, de tipul nivelului 3b de la Cosăuți, deci *post-Mitoc MG*.

Niv. VI, unde chiar crește numărul racloarelor, dar apare vârful *azilian* (dacă nu sunt *inversiuni* stratigrafico-tipologice), poate aparține tot *stadiului VI*, datat între 17.000 și 14.000 BP, pe care M. Otte l-a identificat numai la Mezirich, în Ucraina.

Mai precizăm faptul că în anii 2006-2007, colectivul de la Universitatea din Târgoviște a efectuat cercetări și săpături sistematice în alte trei situri, numite *Bistricioara-Lutărie I, II și III* (acesta fiind numit și *La Mal*). În primul sit au fost identificate două nivele de locuire, pe care L. Niță-Bălășescu (2008, p. 57-60, tab. 1, p. 147-148) le datează între 21.541 +/- 112 (Erl-12164) și 26.869 +/- 447 (Erl-9970), respectiv, la 28.069 +/- 452 (Erl-9969); în al treilea sit au fost identificate trei nivele de cultură, unul dintre acestea, de natură epigravettiană, fiind datat la 13.768 +/- 79 (Erl-11856) și 14.581 +/- 87 (Erl-11857).

15. CEAHLĂU (com. Ceahlău, jud. Neamț)

CETĂȚICA I

Localizare

Pe terasa de 55-65 m a Bistriței, la NE de satul Ceahlău.

a. latitudine nordică: 47° 2' 55''

b. longitudine estică: 25° 99' 55''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Cetățica I

Săpăturile sistematice în acest sit, situat la altitudinea de 60 m, au fost efectuate în anii 1957, de către L. Roșu și M. Bitiri, reluate în 1985-1986 de către Al. Păunescu, și în ultima perioadă, de către colectivul de la Târgoviște.

Stratigrafia geologică (Al. Păunescu, 1998, p. 179)

- 1. sol vegetal actual, negru-cenușiu, de 0,10-0,15 m;
- 2. sol cenușiu-gălbui, de 0,10-0,13 m;
- 3. loess galben, prăfos, de 0,17-0,25 m;
- 4. sol brun-roșcat, de 0,25-0,28 m;
- 5. sol roșcat-gălbui-închis, de 0,42-0,45 m;
- 6. sol roșcat-gălbui-deschis, de 0,68-0,72 m;
- 7. loess gălbui-cenușiu cu pete calcaroase, de 0,40-0,42 m;
- 8. sol roșcat-gălbui cu prundiș mărunț, de 0,25-0,30 m;
- 9. sol roșcat-gălbui, mai închis și cu prundiș mărunț, de 0,35-0,40 m;

- 10. aluviunile din baza terasei (pietrișuri, nisipuri, gresii)

Stratigrafia arheologică (Al. Păunescu, 1998, p. 179-180)

De sus în jos, au fost identificate următoarele nivele de locuire:

- locuire eneolitică, situată în depunerea a doua;
- **Nivelul V**, epigravettian, în depunerea 3, gros de 0,20 m;
- Strat steril arheologic și faunistic ;
- **Nivelul IV**, probabil tot epigravettian, în depunerea 5, gros de 0,30 m;

- Strat steril arheologic și faunistic ;
- **Nivelul III**, gravettian, în partea centrală a depunerii 6, de 0,24 m;
- Strat steril arheologic și faunistic;
- **Nivelul II**, considerat aurignacian, în depunerea 7, de 0,40 m;
- Strat steril arheologic și faunistic;
- **Nivelul I**, atribuit tot Aurignacianului, în depunerea 8, gros de 0,30 m.

Complexe de locuire

În toate nivelele (cu excepția niv. V) s-au identificat resturi ale unor complexe, cum ar fi pete de arsură provenind de la vetre, sau chiar structuri de combustie bine amenajate, care au oferit eşantioane pentru datări de cronologie absolută. Satelierele de cioplire nu sunt foarte bine individualizate, dar se sugerează existența acestora prin caracteristicile inventarului litic.

În toate nivelele de locuire nu s-au găsit decât sporadice și ne semnificative resturi faunistice, care nu pot contribui la caracterizarea paleoclimatului sau a altor elemente de analiză arheologică.

Materia primă

Niv. I: fără a oferi date statistice, Al. Păunescu menționează gresie silicioasă și negricioasă, menilit, șist negru, cuarțit, silex de Prut.

Niv. II: menilit (77 piese); șist negru (53); silex (44); gresie negricioasă (15); gresie silicioasă (9), marnă (3), cuarțit (1). 9 piese erau trecute prin foc.

Niv. III: șist negru (89 piese); silex (56); gresie negricioasă (51); gresie silicioasă (37); marnă (17); 11 piese au fost trecute prin foc;

Niv. IV: silex (70 piese); menilit (44); șist negru (43 piese); marnă (22); gresie silicioasă (20); gresie negricioasă (11); cuarțit (2); o piesă era calcinată;

Niv. V: silex (93 piese); șist negru (28); gresie silicioasă (14); gresie negricioasă (16); 4 piese erau calcinate;

Dimensiunile pieselor:

Niv. I: majoritatea sunt de mărime mijlocie;

Niv. II: mijlocii, 70 % ; microlitice, 29 % ; macrolitice, 1 % ;

Niv. III: mijlocii, 46 % ; microlitice, 51 % ; macrolitice, 1 % ;

Niv. IV: mijlocii, 44 % ; microlitice, 53 % ; macrolitice, 3 % ;

Niv. V: mijlocii, 38 % ; microlitice, 60 % ; macrolitice, 2 % ;

Inventarul litic (pentru toate nivelele, cf. Al. Păunescu, 1998, p. 180-188)

Niv. I: 152 piese, dintre care numai 40 unelte: 10 gratoare (1 carenat și 2 carenat atipic), 1 burin diedru de unghi, 1 lamă cu retușe continuu pe ambele laturi, 2 lame aurignaciene, 11 piese cu *encoche*s, 4 denticulate, 8 racloare, 4 bifaciale, în asociere cu 21 lame și 61 așchii neretușate, 1 vârf Levallois, 22 nuclee și spărturi.

Pe baza pieselor de aspect arhaic (racloare, bifaciale etc.), din gresie, toți arheologii români au considerat acest nivel ca fiind de factură aurignaciană, ca cea mai veche locuire aparținând Paleoliticului superior de pe Valea Bistriței. Noi înșine (V. Chirica, 1988, p. 11-21) am considerat că acest grup uman, venit din peșterile carpatice, a cioplit piesele în materii prime locale, cunoscând tehnica musteriană, combinată cu tipologia nouă, lamelară.

Niv. II: 214 piese litice, dintre care 30 unelte: 8 gratoare diverse, 1 rabot nucleiform, 1 lamă cu trunchiere oblică retușată, 4 lame cu retușe continuu pe o latură și 2, pe ambele laturi, 1 *pic*, 5 piese cu *encoche*s, 7 racloare, 1 lamă fin denticulată.

Și acest tehnocomplex a fost atribuit Paleoliticului superior vechi.

Niv. III: 392 piese litice, dintre care 39 unelte : 5 gratoare diverse, 2 *perçoirs* atipice, 7 burine diverse, 1 piesă de tip *à cran*, 1 lamă *à bord abattu*, 1 piesă trunchiatămoblic și retușată, 3 lame cu retușe continuu pe o latură și 2, pe ambele laturi, 4 piese cu *encoche*s, 4 denticulate, 3 racloare, 2 lamele *à dos* și 2 *à coche*, 1 lamelă *Dufour*, alături de 169 așchii, 63 lame și 51 lamele neretușate, 5 nuclee, 64 deșeuri.

Prezența pieselor de factură gravettiană, alături de piese de tip musterian, determină atribuirea acestui nivel unei etape gravettiene.

Niv. IV: 213 piese litice, dintre care 32 unelte : 3 gratoare, 2 burine, 3 lame cu retușe conmtinui pe o latură și 2, pe ambele, 1 lamă aurignaciană, 5 piese cu *encoche*s, 1 piesă denticulată, 2 racloare, 3 *raclettes*, 2 lamele *tronquée*, 3 lamele *à dos*, 1 lamelă *à dos tronquée*, 2 *à coche* și 3 *Dufour*, în asociere cu 24 lame, 100 așchii, 21 lamele neretușate, 2 lame *à crête*, 5 nuclee, 26 deșeuri.

Și acest nivel reprezintă o locuire sporadică, probabil epigravettiană.

Niv. V: 269 piese litice, dintre care 38 unelte: 6 gratoare, 1 gratoar-burin, 1 *perçoir* atipic, 7 burine diverse, 1 vârf de tip *La Gravette*, 1 *microgravette*, 2 lame cu trunchiere dreaptă și 1 oblică, retușată, 1 lamă cu retușe continui pe o latură și 2, pe ambele laturi, 1 piesă cu *encoche*, 1 denticulată, 3 racloare, 1 *raclette*, 1 lamelă *tronqué*, 2 lamele *à dos*, 1 lamelă *à dos tronquée*, 1 lamelă *à dos bitronquée*, 2 lamele *Dufour*, alături de 36 lame, 34 lamele și 91 așchii neretușate, 1 lamă *à crête*, 4 nuclee, 64 deșeuri.

Datări radiometrice

Pe baza eşantioanelor recoltate din perimetrul vetrelor de foc, au fost realizate datări de cronologie absolută a unor nivele de locuire:

Niv. I : > 24.000 BP (GrN-14629);

Niv. II: 23.890 +- 290 BP (GrN-14630);

Niv. III: 19.760 +- 470 BP (GrN-14631).

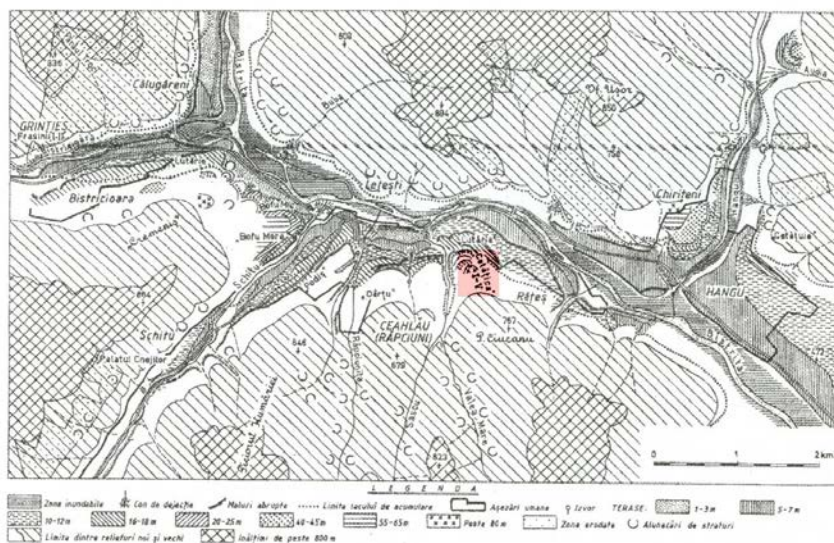
Bibliografie

C.S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, *Le Paléolithique de Ceahlău*, în *Dacia*, N.S., X, București, 1966; Al. Păunescu, Em. Cârciuamaru, M. Cârciuamaru, P. Vasilescu, 1977; Al. Păunescu, *Cronologia paleoliticului și mezoliticului din România în contextul paleoliticului central-est și sud european*, în *SCIVA*, 35, 1984, 3, București; V. Chirica, *Locuiri aurignaciene pe terasele Prutului dintre Ripiceni și Miorcani. Relațiile lor cu locuirile contemporane de pe terasele Bistritei*, în *MemAntiq*, IX-XI, 1977-1979 (1985), p. 19-44 ; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forlì, vol. VI, 1996 ; V. Chirica, *Unele observații cu privire la începuturile paleoliticului superior în zona Prutului Mijlociu*, în *ArhMold*, XII, 1988, p. 11-21; Al. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret. Studiu monographic*, vol.I/1, Ed. Satya Say, București, 1998, p. 120-170; V. Chirica, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, BAI III (eds. V. Chirica, D. Monah), Iași, 1989; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI V, (éd. V. Chirica), Iasi, 1996 ; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, 1996 ; L. Niță-Bălășescu, *Le Paléolithique supérieur de la Vallée de Bistrița dans le contexte des*

recherches de Poiana Cireșului, Piatra Neamț (Nord-Est de la Roumanie), Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008; V. Chirica, I. Borzic, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009 ; L. Steguweit, M. Cârțumaru, M. Anghelinu, L. Niță, *Reframing the Upper Palaeolithic in the Bistrița Valley (northeastern Romania). Neue Untersuchungen zum Jungpaläolithikum im Bistrița Tal (Nordost-Rumänien)*, în *Quartär*, 56, 2009, p. 139-157.

Considerații

Foarte mult timp s-a considerat că primul nivel arheologic de aici ar putea reprezenta cele mai vechi dovezi de locuire de pe terasele Bistriței. Avem în vedere prezența pieselor de factură mai veche, ca și folosirea rocilor locale, probabil înainte ca silexul de Prut să devină o componentă importantă a tehnocomplexelor litice din zona Ceahlău. Nivelele III – V, atribuite cronologic și tehnico-tipologic Epigravettianului își păstrează entitatea culturală, cu excepția încadrării lor în acele “etape probabile” ale Gravettianului de pe terasele Bistriței. Acestea ar putea fi încadrate în *stadiile* IV și V din *ritmurile evolutive*, înregistrate de M. Otte (M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borzic, 1996), dar tipologia stabilită de Al. Păunescu (1998) nu concordă cu principalele tipuri de piese luate în considerație de M. Otte.

Schița geomorfologică a Bazinului Ceahlău (Răpctuni) cu terasele și așezările paleolitice (după C.S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu și Ft. Mogoșanu, Dacia, N.S., 10, 1966).

16. CEAHLĂU (com. Ceahlău, jud. Neamț)

CETĂȚICA II

Localizare

Pe terasa de 55-65 m a Bistriței, la NE de satul Ceahlău.

a. latitudine nordică: 47° 2' 55''

b. longitudine estică: 25° 99' 55''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea de la Cetățica II se află pe terasa de 40 m a Bistriței, la vest de confluența Pârâului Mare cu Bistrița, la 1 km sud de satul Ceahlău, la 500 m est de satul Pârâul mare. De altfel, Al. Păunescu (1998, p. 175-176) precizează că pe sistemul de cinci terase („Dealul Cetățica”) au fost identificate cinci stațiuni (locuiri) paleolitice, mai importante fiind Cetățica I și II, poate și datorită sondajelor efectuate. Astfel, la Cetățica II primele săpături sistematice au fost efectuate în 1956, de către M. Brudiu și V. Căpitanu; în 1981 și 1985, cercetările au fost reluate de Al. Păunescu.

Stratigrafia geologică

Al. Păunescu precizează (1998, p. 188) următoarea succesiune a depunerilor:

- 1, orizontul negru-cenușiu al solului actual, de 0,20 m;
- 2, loess gălbui-prăfos, de 0,20-0,25 m;
- 3, sol brun-roșcat, de 0,15-0,20 m;
- 4, sol roșcat-gălbui, de 0,50-0,80 m;
- 5, sol gălbui-roșcat, cu nuanțe cenușii, de 0,40-0,60 m;
- 6, sol cenușiu-roșcat, de aspect „pseudomicelian”, de 0,15-0,25 m;
- 7, aluviunile terasei.

Stratigrafia arheologică

1. locuire sporadică post-paleolitică, situată în solul actual;
2. nivel atribuit Gravettianului final (niv. IV, la Al. Păunescu, 1998), situat în loessul gălbui-prăfos (depunerea 2);

3. strat steril arheologic și faunistic, situat în depunerea 3 și la partea superioară a depunerii 4;

4. nivel atribuit Gravettianului (niv. III după Al. Păunescu, 1998), foarte sărac în resturi de locuire, în depunerea 4.

5. strat steril arheologic și faunistic, la partea inferioară a depunerii 4;

6. nivel atribuit Gravettianului (niv. II după Al. Păunescu, 1998), cantonat la partea superioară a depunerii 5.

7. strat steril arheologic și faunistic, la partea inferioară a depunerii 5;

8. nivel atribuit Aurignacianului (niv. I, după Al. Păunescu, 1998), cantonat în depunerea 6.

Se precizează că toate nivelele de locuire erau sărace în materiale arheologice, dar prezența vetrelor demonstrează existența unor campamente.

Datări radiometrice

Pe baza eşantioanelor de cărbuni, recoltați din vetre, s-au stabilit următoarele vârste: Niv. I, 26.700 +/- 1100 BP (GrN-14633);

Niv. II, 21.050 +/- 650 BP (GrN-14632).

Inventarele litice

Așa cum s-a precizat, acestea sunt sărace, cantitativ și în ceea ce privește tipurile de piese litice. Nu s-au făcut nici detalieri cu privire la natura materiei prime. Absența silexului de Prut în primele două nivele de locuire, dar prezența acestuia în nivelele III-IV, ar permite atribuirea acestora unor etape ale Epigravettianului de pe Valea Bistriței.

Bibliografie

C.S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, *Le Paléolithique de Ceahlău*, în *Dacia*, N.S., X, București, 1966;

Al. Păunescu, *Paleoliticul și Epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret. Studiu monographic*, vol.I/1, Ed. Satya Say, București, 1998.

17. CEAHLĂU (com. Ceahlău, jud. Neamț)

BOFU MIC

Localizare

Pe terasa de 40 m a Bistriței, la VNV de satul Ceahlău.

a. latitudine nordică: 47° 3' 15''

b. longitudine estică: 25° 57' 15''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Săpăturile din această stațiune situată pe terasa de 40 m a Bistriței, au avut loc în anii 1957-1958, de către Fl. Mogoșanu, I. Stratan și M. Bitiri.

Stratigrafia geologică

- sol vegetal, gros de 0,08-0,10 m
- loess gălbui-prăfos, de 0,25-0,35 m
- sol fosil, brun-roșcat, cu desprinderi prismatice verticale, de 0,30-0,40 m
- loess roșcat-gălbui, de 1,20-1,40 m
- sol roșu-închis, de 1,10-1,20 m
- sol roșu, tot mai închis spre bază, unde apar lentile de nisipuri și pietrișuri.

Stratigrafia arheologică

Au fost identificate două nivele de locuire gravettiană:

Nivelul I, cantonat în loessul roșcat-gălbui cu grosimea de 1,20-1,40 m;

Sol steril arheologic și faunistic

Nivelul II, situat în loessul gălbui-prăfos, de 0,25-0,35 m.

Complex de locuire

Lipsesc dovezile unor amenajări speciale, cu excepția unei vetre, situază în primul nivel. În nivelul II, se pare că uneltele au fost debitate pe loc, chiar dacă nu au fost identificate ateliere speciale de cioplire.

Materia primă este alcătuită din : menilit, 50 %; silex de Prut, 37 %; şist negru, 6 %, alte materii prime, locale, 7 %.

Inventarul litic

Nivelul I constituie o locuire foarte săracă: 2 gratoare, 11 deşeuri.

Nivelul II este foarte bogat, cu cele 404 unelte finite: 161 gratoare diverse (doar 3 carenate atipice), 1 gratoar-burin, 3 gratoare-lamă *tronquée*, 1 burin – lamă *tronquée*, 11 *perçoirs* (5 atipice), 34 burine diverse, 8 vârfuri *La Gravette* (3 atipice), 23 *microgravettes*, 6 piese à cran (1 atipică), 7 lame à bord abattu, 9 piese cu trunchiere retuşată (2, dreaptă, 5, oblică, 2, concavă), 21 lame cu retuşe continue pe o latură şi 2, pe ambele laturi, 1 lama aurignaciană, 8 piese cu *encoches* şi 4 denticulate, 4 racloare, 1 piesă *trapezoidală*, 7 lamele *tronquées*, 71 à dos, 8 à dos *tronqué*, 4 denticulate, 5 à coche, 8 *Dufour*, la care se adaugă 135 lame, 237 lamele şi 258 aşchii neretuşate, 4 lame şi 7 lamele à crête, 16 lame şi 16 lamele tip *coup de burin*, 30 nuclee diverse, 420 deşeuri.

Grupe caracteristice:

GA, 2,22

GrG, 32,91

Bibliografie

C. S. Nicolăescu-Plopşor, Al. Păunescu, Fl. Mogoşanu, *Le Paléolithique de Ceahlău*, în *Dacia*, N.S., X, Bucureşti, 1966; Al. Păunescu, Em. Cârciumar, M. Cârciumar, P. Vasilescu, 1977, *Semnificația cronostratigrafică și paleoclimatică a unor analize chimice, granulometrice și palinologice în unele așezări paleolitice din Bazinul Ceahlăului. Considerații asupra tipului și caracterului așezărilor*, în *SCIIVA*, 28, 1977, 2; Al. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret. Studiu monographic*, vol.I/1, Ed. Satya Say, Bucureşti, 1998; V. Chirica, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, BAI III (eds. V. Chirica, D. Monah), Iași, 1989; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forlì, vol. VI, 1996 ; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009.

18. CEAHLĂU (com. Ceahlău, jud. Neamț)

DÂRȚU

Localizare

Pe terasa de 40 m a Bistriței, în marginea de sud a satului Ceahlău.

a. latitudine nordică: 47° 2' 35''

b. longitudine estică: 25° 58' 25''

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea este situată pe terasa de 40 m a Bistriței, la altitudinea absolută de 550 m, între pâraul Răpciunița la V-NV, valea Dârțului la E-SE și valea Bistriței la N-NE. În prezent, zona este acoperită de apele Lacului de acumulare, în cea mai mare parte.

Săpăturile sistematice au fost efectuate în anii 1955-1956, de către C. S. Nicolaescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, M. Petrescu-Dîmbovița, N. Zaharia, Alexandra Bolomey, M. Brudiu, V. Căpitanu, I. Pop, reluate în 1971, de către Al. Păunescu în colaborare cu M. Cărciumaru și V. Chirica; apoi, de Al. Păunescu, între anii 1980-1983; în 2006 au fost efectuate noi sondaje stratigrafice de către colectivul Universității « Valahia » din Târgoviște (Al. Păunescu, 1998; L. Niță-Bălășescu, 2008).

Stratigrafia geologică este puțin diferită de la un profil la altul. Profilul de vest al S.31 se prezintă astfel:

1. orizontul cenușiu-gălbui al solului actual, de 0,15-0,25 m;
2. loess gălbui-prăfos, de 0,17-0,47 m;
3. sol brun-roșcat, de 0,18-0,30 m;
4. sol roșcat-gălbui, de 1,30-1,70 m;
5. sol roșcau mai închis la culoare, cu lentile de pietriș mărunț, de 0,10-0,38 m;
6. sol roșcat, nisipos, de 0,48-0,52 m;
7. sol roșcat cu pietriș mărunț, de 0,20-0,40 m;
8. aluviunile terasei.

Prin sondajele din 2006, a fost stabilită următoarea succesiune a depunerilor:

1. 0,00-0,10 m, solul actual;
2. 0,10-0,48 m, orizont lutos, cenușiu-gălbui, cu oxizi de fier spre bază;
3. 0,48-0,58 m, orizont de tranziție, nisipos-argilos;
4. 0,58-0,72 m, loess cenușiu-gălbui;
5. 0,72-1,28 m, sol brun-roșcat, cu oxizi de fier și de mangan, cu structură poliedrică la partea inferioară;
6. 1,28-2,18 m, loess argilos cenușiu-gălbui, cu carbonați de calciu, de aspect pseudomicelian;
7. 2,18-2,30 m, sol argilos-nisipos, brun-roșcat; la partea inferioară au fost descoperite fragmente izolate de cărbuni, din care s-au recoltat eşantioane pentru datări de cronologie absolută.
8. 2,30-2,50 m, pietrișurile din baza terasei. Se precizează că stratigrafia arheologică trebuie să se bazeze pe descoperirile din anii 1955-1956 (L. Niță-Bălășescu, 2008), p. 56-57.

Stratigrafia arheologică

Al. Păunescu (1998) a prezentat următoarea succesiune a nivelelor arheologice:

- **Nivelul I**, atribuit Aurignacianului, situate în depunerea 5, gros de 0,15-0,22 m;
- **Nivelul II**, cu aceeași atribuire culturală, tot în depunerera 5, de 0,10-0,18 m;
- Strat steril arheologic și faunistic, situat la partea inferioară a depunerii 4 și la cea superioară a depunerii 5;
- **Nivelul III**, atribuit Gravettianului, situat în depunerea 4, gros de 0,05-0,12 m;
- Strat steril arheologic și faunistic, în depunerea 3;
- **Nivelul IV**, atribuit Gravettianului superior, în depunerea 3, de 0,05-0,14 m;
- Strat steril arheologic și faunistic, situat la partea inferioară a depunerii 3 și la cea superioară a depunerii 4;
- **Nivelul V**, ultima locuire gravettiană, în depunerile 3 și 4 (limita superioară), de 0,20-0,28 m;
- Nivel postpaleolitic, situat în solul actual.

Complexele de locuire sunt reprezentate de vetre de foc, întregi, unele bine amenajate, dar și pete de arsură și cenușă, de la structuri de combustie distruse de fenomene pedologice. În unele porțiuni ale suprafațelor săpate au fost identificate și ăposibile ateliere de cioplire, dar nereprezentative.

Paleofauna

- Niv. I: oase și dentiție (molari) de la *Bison priscus* și fragmente mărunte de *Cricetus cricetus* – specie de stepă;

- Niv. II: oase de *Bison priscus* ;

- Niv. III: fragmente de oase de bovidee

Paleofloră

- Niv. I și II: cărbuni de la speciile *Abies alba*, *Abies pectinata*, *Pinus silvestris*;

Datări radiometrice:

- Niv. I : 25.450 + 4450 - 2850 BP (Gx-9415) și 24.390 +- 180 BP (GrN-12673);

30.772 +- 643 BP (Erl-9971) și 35.775 +- 408 BP (Erl-12165);

- Niv. II: 21.100 + 490 – 460 BP (GrN-16985);

- Niv. III: 17.860 +- 190 BP (GrN-12672);

Materia primă

- Niv. I: gresie, 54,30 %; șist negru, 37 %; menilit, 6,30 %; silex, 1,80 %;

- Niv. II: gresie, 57 %; șist negru, 20 %; menilit, 12 %; silex, 7 %;

- Niv. III: menilit, 95 piese; silex, 83 piese; șist negru, 11 piese; gresie, 3 piese;

- Niv. IV: silex, 59 %; menilit, 31,14 %; șist negru, 6,86 %; gresie, 1,20 %;

- Niv. V: menilit, 47,20 %; șist negru, 24 %; silex, 22,65 %; gresie, 2,58 %.

Dimensiunile pieselor

- Niv. I: mijlocii, 66,50 %; microlitice, 32,70 %; macrolitice, 0,80 %;

- Niv. II: mijlocii, 66 %; microlitice, 31 %; macrolitice, 3 %;

- Niv. III: mijlocii, 136 piese; microlitice, 55; macrolitice, 1 piesă;

- Niv. IV: mijlocii, 27 %; microlitice, 71 %; macrolitice, 2 %;

- Niv. V: mijlocii, 24,75 %; microlitice, 73,70 %; macrolitice, 1,55 %.

Inventarul litic

- Nivelul I: 484 piese litice, dintre care 41 unelte: 19 gratoare (2 carenate și 3 carenate atipice), 2 burine de unghi, 1 vârf de tip *Châtelperron*, dar atipic, 9 lame cu retușe continui (6, pe o latură, 3, pe ambele), 1 lamă aurignaciană, 6 piese cu *encoches*, 3 racloare, la care se adaugă: 16 lame, 21 lamele și 255 așchii neretușate, 2 lame à *crête*, 3 nuclee informale, 145 deșeuri.

Grupe caracteristice: GA, 17;

GGr, 2,40.

- Nivelul II: 1.112 piese litice, dintre care 103 unelte: 41 gratoare (dintre care 10 pe lamă aurignaciană, 3 carenate și 5 carenate, dar atipice), 2 gratoare pe lamă trunchiată, 1 *rabot*, 1 burin de unghi, 1 vârf de tip *Châtelperron*, dar atipic, 4 lame pe trunchiere dreaptă, oblică, convexă, concavă retușată, 10 lame cu retușe continui pe o latură și 4, pe ambele laturi, 11 lame aurignaciene, 15 piese cu *encoches*, 5 denticulate, 7 racloare, 1 lamelă *Dufour*, la care se adaugă: 97 lame, 52 lamele și 278 așchii neretușate, 22 nuclee, 555 deșeuri.

Grupe caracteristice: GA, 22,32;

GGr, 4,85.

- Nivelul III: 192 piese, dintre care 34 unelte: 11 gratoare (1 carenat), 1 burin pe trunchiere oblică retușată, 1 lamă cu trunchiere oblică retușată, 1 piesă cu retușe continui pe o latură, 10 piese cu *encoches*, 1 lamelă *tronquée*, 5 lamele à *dos*, 1 lamelă à *coche*, 3 lamele *Dufour*, în asociere cu 36 lame, 31 lamele, 68 așchii neretușate, 3 lame à *crête*, 1 nucleu și 18 deșeuri.

- Nivelul IV: 668 piese litice, dintre care 64 unelte: 25 gratoare diverse, 3 piese de tip *rabot*, 1 gratoar-burin și 1 gratoar-lamă *tronquée*, 3 burine, 1 vârf de tip *La Gravette*, 4 lame à *bord abattu*, 3 lame cu trunchiere dreaptă, oblică și concavă retușată, 1 lamă cu retușe continui pe o latură, 6 piese cu *encoches*, 1 lamelă *tronquée*, 7 lamele à *dos*, 4 à *dos tronqué*, 1 lamelă à *coche*, 3 lamele *Dufour*, în asociere cu 84 lame, 48 lamele și 208 așchii neretușate, 15 nuclee, 245 deșeuri.

Grupe caracteristice: GA, 4,70;

GGr, 29,66.

- Nivelul V: 9449 piese litice, dintre care 631 unelte: 170 gratoare (doar 1 carenat și 2 carenate, dar atipice), 4 *raboturi*, 1 gratoar-burin, 2 gratoare-lamă *tronquée*, 1 burin-lamă *tronquée*, 54 burine diverse, 14 vârfuri *La Gravette* și 3 atipice, 18 *microgravettes*, 1 *flechette*, 5 vârfuri de tip *à cran* atipice, 7 piese de tip *à cran*, 10 lame *à bord abattu*, total sau parțial, lame cu trunchiere retușată : 2, dreaptă, 4, oblică, 4, concavă, 1, convexă, 2 lame *bitronquées*, 8 lame cu retușe continui pe una sau ambele laturi, 44 piese cu *encoche*s, 16 denticulate, 2 de tip *esquillée*, 10 racloare, 4 *raclettes*, 2 *rectangle*, 18 lamele *tronquées*, 135 *à dos*, 16 *à dos tronqué*, 3 *à dos denticulé*, 5 denticulate, 20 *à coche*, 28 *Dufour*, 2 vârfuri de tip *azilian*, precum și 836 lame, 1181 lamele și 1315 așchii neretușate, 15 lame *à crête*, 6 lamele *à crête*, 13 lame, 9 lamele și 8 așchii cu retușe de folosire, 45 nuclee prismatice, 15 piramidale, 82 informe, 14 globulare, 82 informe, 5251 deșeuri, 26 galeți.

Grupe caracteristice: GA, 3,80;

GGr, 35,66.

Bibliografie

C.S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, *Le Paléolithique de Ceahlău*, în *Dacia*, N.S., X, București, 1966; Al. Păunescu, Em. Cârciumar, M. Cârciumar, P. Vasilescu, 1977; M. Cârciumar, *Mediul geografic în pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, București, 1980; Al. Păunescu, *Cronologia paleoliticului și mezoliticului din România în contextul paleoliticului central-est și sud european*, în *SCIVA*, 35, 1984, 3, București; V. Chirica, *Locuri aurignaciene pe terasele Prutului dintre Ripiceni și Miorcani. Relațiile lor cu locuirile contemporane de pe terasele Bistritei*, în *MemAntiq*, IX-XI, 1977-1979 (1985), p. 19-44 ; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forlì, vol. VI, 1996 ; V. Chirica, *Unele observatii cu privire la începuturile paleoliticului superior în zona Prutului Mijlociu*, în *ArhMold*, XII, 1988, p. 11-21; Al. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret. Studiu monographic*, vol.I/1, Ed. Satya Say, București, 1998, p. 120-170; V. Chirica, *The Gravettian in the East of the*

Romanian Carpathians, BAI III (eds. V. Chirica, D. Monah), Iași, 1989; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI V, (éd. V. Chirica), Iași, 1996; L. Niță-Bălășescu, *Le Paléolithique supérieur de la Vallée de Bistrița dans le contexte des recherches de Poiana Cireșului, Piatra Neamț (Nord-Est de la Roumanie)*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009; L. Steguweit, M. Cărciumaru, M. Anghelinu, L. Niță, *Reframing the Upper Palaeolithic in the Bistrița Valley (northeastern Romania). Neue Untersuchungen zum Jungpaläolithikum im Bistrița Tal (Nordost-Rumänien)*, în *Quartär*, 56, 2009, p. 139-157.

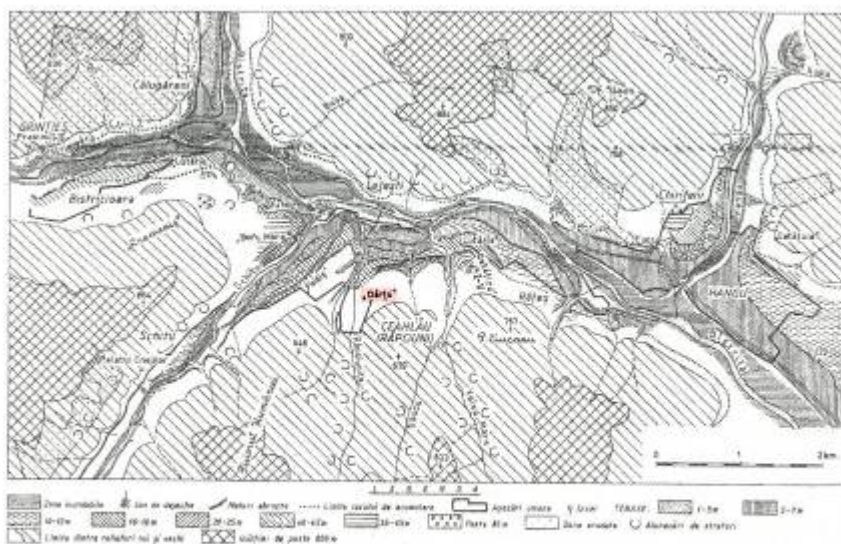
Considerații

Un fenomen greu de explicat se întâmplă în stațiunile de pe terasele Bistriței (dar și la Ripiceni-Izvor): faptul că tipurile de unelte vechi, de factură musteriană, sunt mai numeroase în nivelele de locuire atribuite unor etape evolute ale Gravettianului, decât în acelea datate la începutul Paleoliticului superior.

La Ceahlău-Dârțu, primul nivel de locuire ar putea aparține, într-adevăr, Aurignacianului, prin datarea radiometrică recentă și prin utilajul litic; prin prezența lamelor aurignaciene, și al doilea nivel ar putea avea aceeași încadrare, dar datarea sa nu este în corelație cu atribuirea culturală, aurignaciană.

Ultimul nivel pare să reprezinte o adevărată « explozie » de cioplire a pietrei, de tip gravettian, prin numărul atât de mare de piese caracteristice, chiar dacă menilitul, nu silexul constituie cea mai mare proporție de utilizare. Acest nivel ar putea fi corelat cu *stadiul V*, nivelul 2 de la Cosăuți, pe Nistru, datat între 16.940 +/- 1215 BP și 19.020 +/- 925 BP (M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, 1996), chiar dacă, potrivit datărilor radiometrice de aici, acesta ar trebui să fie mult mai recent decât nivelul III.

19. CEAHLĂU (com. Ceahlău, jud. Neamț)

PODIȘ

Localizare

Pe terasa de 40 m a Bistriței, în marginea de sud a satului Ceahlău.

a. latitudine nordică: $47^{\circ} 2' 45''$

b. longitudine estică: $25^{\circ} 57' 55''$

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea se află în vatra satului Ceahlău, pe terasa de 40 m a Bistriței, între pârâul Schitului, la N-NV, pârâul Râpciuniței, la est și valea Bistriței, la N-NE. Săpăturile sistematice au fost efectuate în anii 1956-1958, de către Al. Păunescu, E. Kovács, V. Căpitanu și M. Brudiu, apoi, în 1971, de către Al. Păunescu în colaborare cu M. Cărciumaru și V. Chirica, continuate, prin sondaje, de către Al. Păunescu, în anii 1982-1984. Au fost făcute săpături în două puncte, A și B, dar primele sunt reprezentative.

Stratigrafia geologică

Pe un profil de numai 1,90-2,00 m, a fost surprinsă următoarea succesiune:

1. orizontul negru-cenușiu al solului actual, gros de 0,13-0,17 m;
2. loess gălbui, prăfos, de 0,15-0,23 m;
3. sol brun-roșcat, de 0,25-0,40 m;
4. sol roșcat-gălbui, de 0,97-1,10 m;
5. sol roșcat, închis la culoare, de 0,25 m, a cărui limită inferioară nu a putut fi atinsă de săpăturile efectuate.

Pe întregul profil au fost identificate fenomene periglaciare, sub forma « penelor de gheață », ce pornesc de la baza depunerii 2 și sse adâncesc în depunerile 3 și 4.

Stratigrafia arheologică

Se precizează că toate nivelele de locuire sunt cantonate în depunerea 4, dar unele pătrund și în depunerea 3 și chiar 2:

Nivelul I, atribuit Paleoliticului superior vechi, cu o grosime de 0,15 – 0,20 m, destul de sărac în resturi arheologice.

Nivelul II, atribuit Paleoliticului superior recent, are o grosime de 0,15-0,18 m, la fel de sărac în resturi de locuire. Nu se precizează existența unui strat steril între locuirea aurignaciană și cea gravettiană.

Nivelul III, atribuit tot Gravettianului, are o grosime de 0,20-0,25 m;

Strat steril arheologic și faunistic.

Nivelul IV, gravettian, de 0,05-0,15 m, depășește limita superioară a depunerii IV și se află și în partea inferioară a depunerii 3.

Strat steril arheologic și faunistic.

Nivelul V, gravettian, de 0,20-0,30 m, este cantonat în partea superioară a depunerii 3 și la cea inferioară a depunerii 2.

Complex de locuire

Cele mai frecvente complexe de locuire sunt structurile de combustie, întregi, bine păstrate, sau care se prezintă doar sub forma unor pete de cenușă și sol ars. Nu se exclude nici existența unor ateliere de cioplire, din materii prime locale sau alogene. Asociate, aceste două elemente ale locuirilor pot crea impresia unor adăposturi special amenajate, ca la Dârțu.

Paleofaună

Nivelul I: fragmente de oase au fost distruse de aciditatea solului și s-au păstrat doar câteva fragmente osoase de *Mammuthus primigenius*;

Nivelul II: resturile faunistice au fost distruse de aciditatea solului, cu excepția unor molari de *Equus transilvanicus*;

Nivelul III: situația este identică cu cea din niv. II;

Nivelul IV: doar câțiva molari de *Equus transilvanicus*;

Datări radiometrice

Nivelul III: Eșantionul de cărbuni de lemn a dat vârsta de 16.970 +/- 360 BP (GrN-14640).

Materia primă

Nivelul I: menilit, 41 %, gresie, 33 %; șist negru, 15 %; silex, 11 %;

Nivelul II: menilit, 64 %; silex, 30,30 %; gresie, 3,30 %; șist negru, 1,50 %;

Nivelul III: menilit, 50,20 %; silex, 43,60%; șist negru, 3,20%; gresie, 2,20 %;

Nivelul IV: menilit, 62,10 %; silex, 21,40 %; gresie, 11,50 %; șist negru, 4,30 %;

Nivelul V: menilit, 54 %; silex, 30 %; șist negru, 11 %; gresie, 2,80 % etc.

Dimensiunile pieselor

Nivelul I: mijlocii, 70 %, microlitice, 29 % , macrolitice, 3 % ;

Nivelul II: mijlocii, 38 % , microlitice, 61 %, macrolitice, 1 % ;

Nivelul III: mijlocii, 37,20 %, microlitice, 62,10 % , macrolitice, 0,70 %;

Nivelul IV: mijlocii, 52,20 %, microlitice, 46,10 %, macrolitice, 1,70 %;

Nivelul V: mijlocii, 48,80 %, microlitice, 50 %, macrolitice, 1,20 %.

Inventarul litic

Nivelul I: 357 piese, dintre care 61 unelte: 13 gratoare (1 carenat și 1 carenat atipic), 1 gratoar-burin, 2 burine-lamă *tronquée*, 17 burine diverse, 2 piese cu trunchiere oblică retușată, 5 lame cu retușe continui pe o latură, 1 lamă aurignaciană, 12 piese cu *encoche*s, 2 denticulate, 3 racloare, 2 lamele *Dufour*, la care se adaugă 32 lame, 38 lamele și 153 așchii neretușate, 7 piese cu retușe fine de folosire, 7 nuclee, 58 deșeuri.

Grupe caracteristice: GA, 11,48

GGr, 3,28

Nivelul II: 888 piese, dintre care 94 unelte: 14 gratoare (1 carenat atipic), 1 *rabot*, 1 gratoar-burin, 1 gratoar- lamă *tronquée*, 2 burine-lamă *tronquée*, 1 străpungător- lamă *tronquée* și 1 atipic, 24 burine diverse, 1 piesă *à cran*, 2 lame *à bord abattu*, 2 lame cu trunchiere oblică și 1 cu trunchiere dreaptă retușată, 2 lame cu retușe continui pe o latură și 1, pe ambele laturi, 1 lamă *étranglée*, 5 piese cu *encoche*s, 3 denticulate, 1 *raclette*, 11 lamele *à dos*, 3 *à dos tronqué*, 1 denticulată, 5 *à coche* și 5 *Dufour*, în asociere cu 51 lame, 67 lamele și 273 așchii neretușate, 5 piese cu retușe fine de folosire, 16 nuclee, 381 deșeuri.

Grupe caracteristice: GA, 2,13

GGr, 21,27

Nivelul III: 1877 piese litice și doar 107 unelte: 12 gratoare diverse, 1 gratoar-burin, 2 străpungătoare (1 atipic), 1 microstrăpungător, 40 burine diverse, 2 *microgravettes*, 1 piesă à *bord rabattu*, 1 à *cran*, 1 lamă cu trunchiere dreaptă și 2, oblică retușată, 2 lame cu retușe continui pe o latură, 4 piese cu *encoche*s, 3 denticulate, 1 *esquillée*, 1 segment de cerc atipic, 2 lamele *tronquées*, 19 à *dos*, 1 à *dos tronqué*, 4 denticulate și 7 *Dufour*, la care se adaugă 153 lame, 206 lamele și 548 așchii neretușate, 16 nuclee prismatice, alte 9 nuclee diverse, 829 deșeuri.

Grupe caracteristice: GA, 0,94

GGr, 25,23.

Nivelul IV: 484 piese litice, dintre care 58 unelte: 14 gratoare (3 carenate atipice), 2 gratoare-burin, 15 burine diverse, 1 *microgravette*, 1 lamă à *bord abattu*, 1 lamă cu trunchiere dreaptă și 4, oblică, retușată, 2 lame cu retușe continui pe o latură, 14 piese cu *encoche*s, 1 denticulată, 4 lamele à *dos*, și 1 à *coche*, la care se adaugă 28 lame, 30 lamele și 225 așchii neretușate, 10 nuclee, 132 deșeuri.

Grupe caracteristice: GA, 5,17

GGr, 18,96.

Nivelul V: 3730 piese litice, dintre care 352 unelte: 82 gratoare (3 carenate, atipice), 1 *rabot*, 3 gratoare-burin, 2 gratoare-lamă *tronquée*, 1 străpungător-lamă *tronquée*, 1 gratoar-străpungător, 1 străpungător și 4 atipice, 3 microstrăpungătoare, 33 burine diverse, 5 vârfuri *La Gravette* și 1 atipic, 9 *microgravettes*, 2 piese à *bord abattu*, 1 vârfuri à *cran* atipice, 2 piese à *cran*, 27 lame à *bord abattu*, piese cu trunchiere retușată: 2, dreaptă, 6, oblică, 2, concavă, 10 lame cu retușe continui pe o latură și 1, pe ambele laturi, 1 lamă aurignaciană, 24 piese cu *encoche*s, 9 denticulate, 2 de tip *esquillée*, 10 racloare, 2 *raclettes*, 5 lamele *tronquées*, 59 à *dos*, 8 à *dos tronqué* și 3 à *dos denticulé*, 1 lamelă denticulată, 9 lamele à *coche* și 16 lamele *Dufour*, în asociere cu 527 lame, 532 lamele și 682 așchii neretușate, 17 lame și 6 lamele de tip à *crête*, 48 nuclee prismatice și alte 23 nuclee diverse, 1533 deșeuri.

Grupe caracteristice: GA, 2,84

GGr, 36,36.

Bibliografie

C.S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, *Le Paléolithique de Ceahlău*, în *Dacia*, N.S., X, București, 1966; Al. Păunescu, Em. Cârciumar, M. Cârciumar, P. Vasilescu, 1977; Al. Păunescu, *Cronologia paleoliticului și mezoliticului din România în contextul paleoliticului central-est și sud european*, în *SCIVA*, 35, 1984, 3, București; V. Chirica, *Locuiri aurignaciene pe terasele Prutului dintre Ripiceni și Miorcani. Relațiile lor cu locuirile contemporane de pe terasele Bistritei*, în *MemAntiq*, IX-XI, 1977-1979 (1985), p. 19-44; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forlì, vol. VI, 1996; Al. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret. Studiu monographic*, vol. I/1, Ed. Satya Say, București, 1998, p. 120-170; V. Chirica, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, BAI III (eds. V. Chirica, D. Monah), Iași, 1989; V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI V, (éd. V. Chirica), Iasi, 1996; L. Niță-Bălășescu, *Le Paléolithique supérieur de la Vallée de Bistrița dans le contexte des recherches de Poiana Cireșului, Piatra Neamț (Nord-Est de la Roumanie)*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009; L. Steguweit, M. Cârciumar, M. Anghelinu, L. Niță, *Reframing the Upper Palaeolithic in the Bistrița Valley (northeastern Romania). Neue Untersuchungen zum Jungpaläolithikum im Bistrița Tal (Nordost-Rumänien)*, în *Quartär*, 56, 2009, p. 139-157.

Considerații

Și în această stațiune sunt unele identificări care par a se contrazice: numărul mare de racloare (doar 3 racloare în nivelul atribuit Aurignacianului, și 10 în ultimul nivel gravettian (de fapt, epigravettian); numărul mare de burine, în niv. III, dar nici o piesă de tip *chutte de burin* etc. Pe baza caracteristicilor nivelelor de locuire, este dificil să atribuim primul nivel Aurignacianului (nici chiar Paleoliticului superior vechi), dar nici nu putem oferi încadrări acceptabile pentru celelalte nivele arheologice. Vârstas nivelului III îl plasează, alături de celelalte

caracteristici, în plin Epigravettian, iar locuirile care urmează sunt, în mod firesc, mai târzii.

20. BUDA (com. Blăgești, jud. Bacău)

DEALUL VIILOR

Localizare

La cca. 2,5 km sud-vest de Satul Buda, pe platoul Dealului Viilor, pe una din fraturile paralele ale platoului .

a. Latitudine nordică: $46^{\circ} 40' 00''$

b. Longitudine estică: $26^{\circ} 41' 20''$

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea se află la aproximativ 2,5 km sud-vest de satul Buda, la 1 km sud de satul Șipote (alipit acum la Buda), pe coama *Dealului Viilor*, pe o prelungire ce coboară spre valea Bistriței, numită *Dealul Lung*, supus unor alunecări de teren, încă active.

Cercetările sistematice au fost întreprinse în anii 1958-1960, de către C. S. Nicolăescu-Plopșor, V. Căpitanu, C. Buzdugan, V. Ursachi.

Morfologic, este vorba de un relief sculptat în depozitele terțiare ale complexului de gresii și marne, specifice Podișului Moldovei.

Stratigrafia geologică

1. strat, vegetal, negru-cenușiu, gros de 0,05-0,10 m;
2. loess gălbui, prăfos, de 0,10-0,30 m;
3. sol brun-roșcat, de 0,45-0,70 m;
4. sol galben-roșcat, bine sedimentat, de 0,30-0,35 m;
5. sol galben-roșcat, de aspect « pseudomicelian », cu carbonați de calciu, cu grosimea de 0,85-0,95 m;
6. sedimentele calcaroase din baza profilului. Se precizează faptul că în depunerea 3, unele piese de silex, aflate în poziție verticală, provin din nivelul arheologic superior, ca urmare a unor fenomene specifice, periglaciare, existente în întreaga Depresiune subcarpatică externă (V. Căpitanu, C. Buzdugan, V. Ursache, 1962).

Stratigrafia arheologică

Au fost identificate trei nivele de locuire gravettiană:

- **Nivelul I**, gros de 0,35-0,50 m, se afla cantonat la partea superioară a depunerii 5, fiind cea mai bogată locuire;

- Strat steril arheologic și faunistic;

- **Nivelul II**, situat la partea superioară a depunerii 4, mai sărac în resturi de locuire, avea o grosime de 0,20 m;

- Strat steril arheologic și faunistic;

- **Nivelul III**, în depunerea 2, foarte sărac în resturi de locuire, gros de 0,50-0,60 m (Al. Păunescu, 1998, p. 288). Aici intervine un prim aspect al valorificării cercetărilor: depunerea 2 are numai 0,10-0,30 m grosime, iar nivelul arheologic pe care îl adăpostește are o grosime aproape dublă, ceea ce crează impresia unor date eronate. Așadar, am putea lua în considerație următoarea configurație stratigrafică:

- 0,10-0,30 m, câteva piese atipice și un racloar pe lamă masiv, ce ar putea evidenția nivelul III de locuire;

- între 0,50-0,60 m adâncime, piesele în poziție verticală;

- între 0,80-0,90 m adâncime, o sporadică prezență de materiale arheologice și faunistice, probabil nivelul II precizat de Al. Păunescu;

- între 1,20-1,30 m (cu eventuale depășiri, deci între aproximativ 1,00-1,40 m), primul nivel de locuire, bogat în resturi arheologice și faunistice.

Complexele de locuire

Au fost identificate vetre de foc, două dintre acestea aflându-se în perimetrul unor aglomerări de oase, cu suprafețele de aproximativ 40 mp, respectiv 84 mp.

Paleofauna

La Buda-Dealul Viei - Niv. I, au fost descoperite foarte bogate resturi faunistice, ananizate și publicate de Al. Bolomey (1971) și de O. Necrasov și M. Știrbu (1971).

S-au găsit 1110 fragmente de oase aparținând speciilor *Bos primigenius* și *Bison priscus* (89,58%), 123 de *Rngifer* sp. (9,92%), 1 de *Cervus elaphus* L. (0,08%) și 5 de *Eguus* sp.(0,40%). Au fost identificate oase întregi, mai ales dentiție, dar și oase mari, inclusiv un fragment de neurocraniu, de mandibule (Al. Bolomey, 1961, p. 25-27;

V. Căpitanu, C. Buzdugan, V. Ursachi, 1962, p. 141-144; O. Necrasov, M. Bulai-Știrbu, 1971, p. 7-19; M. Cârciuamaru, 1980, p. 170-173).

Datări radiometrice

Pe baza eșantionului de oase, s-a obținut vârsta de 23.810 +/- 190 BP (GrN-23072).

Materia primă

Nivelul I: silex, 50 %; menilit, 41 %; gresie, 4 %; șist negru, 3 %;

Nivelul II: silex, 55 %; menilit, 36 %; gresie, 7 %; șist negru, 2 %.

Dimensiunile pieselor litice

Nivelul I: mijlocii, 61 %, microlitice, 33 %, macrolitice, 6 % ;

Nivelul II : mijlocii, 64 %, microlitice, 30 %, macrolitice, 6 %.

Inventarul litic

Nivelul I:

Au fost descoperite 1618 piese litice, dintre care 290 unelte: 54 gratoare (3 carenate, atipice), 7 gratoare-burin, 1 gratoar-lamă *tronquée*, 1 burin- lamă *tronquée*, 1 microstrăpungător, 57 burine diverse, 1 vârful *La Gravette*, 3 *microgravettes*, 6 piese à bord abattu, 1 vârful à cran atipic, 3 piese de tip à cran, 9 lame *tronquée* bord abattu total și 5, parțial, 7 lame cu trunchiere oblică, 1 cu trunchiere concavă și 1 cu trunchiere dreaptă retușată, 14 lame cu retușe continue pe o latură și 9, pe ambele laturi, 8 lame aurignaciene, 32 piese cu *encoche*s, 9 denticulate, 1 de tip *esquillée*, 13 racloare, 1 *raclette*, 2 piese de tip *rectangle*, 1 lamelă *tronquée*, 26 lamele à dos, 12 à dos *tronqué*, 1 à dos *denticulé*, 1 lamelă denticulată, 3 lamele à coche, 5 *Dufour*, 1 vârful de tip *azilian*, la care se adaugă 212 lame, 201 lamele și 342 așchii neretușate, 17 lame de tip à crête și 19 cu retușe fine de folosire, numai 2 lame de tip *coup de burin*, 19 nuclee prismatice, 8 piramidale și alte 18 diverse, 489 deșeuri.

Grupe caracteristice: GA, 4,82

GGr, 26,55.

Nivelul II:

Au fost identificate 138 piese litice, dintre care 53 unelte: 13 gratoare (1 carenat), 2 gratoare-burin, 1 gratoar-lamă *tronquée*, 1 burin-lamă *tronquée*, 15 burine diverse, 1 *microgravette*, 2 piese à bord abattu, 1 lamă cu trunchiere oblică retușată, 3 cu retușe continue pe o latură și 2, pe ambele laturi, 3 piese cu *encoche*s, 5 racloare, 2 lamele à

dos, 1, *à dos tronqué*, 1 *à coche*, la care se adaugă 12 lame, 42 lamele și 9 așchii neretușate, 3 lame de tip *à crête*, 7 nuclee.

Grupe caracteristice: GA, 7,54

GGr, 11,32.

Nivelul III conține numai 24 piese litice: 2 gratoare, 1 gratoar-burin, 1 *rabot*, 3 burine, 3 lame cu retușe continui pe o latură, 1 denticulată, 1 racloar, 2 vârfuri de tip *azilian*, 2 așchii și 2 lamele neretușate, 2 nuclee, 1 lamă cu retușe fine de folosire.

Bibliografie

V. Căpitanu, C. Buzdugan, V. Ursache, *Săpăturile arheologice de la Buda*, în *Materiale*, VIII, București, 1962 ; O. Necrasov, M. Bulai-Știrbu, *Contribuții la studiul faunei pleistocene de la Buda (jud. Bacău) cu o privire specială asupra caracteristicilor renului*, în *Carpica*, IV, 1971 ; Al. Bolomey, *Notă asupra resturilor fosile de la Buda*, în *Materiale*, 7, București, 1971; M. Cârciumar, *Mediul geografic în pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, București, 1980; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forlì, vol. VI, 1996 ; Al. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret. Studiu monographic*, vol.I/1, Ed. Satya Say, București, 1998 ; V. Chirica, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, BAI III (eds. V. Chirica, D. Monah), Iași, 1989 ; V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009.

Considerații.

Inițial, primul nivel de locuire a fost atribuit Gravettianului mijlociu, conform schemei de evoluție a Gravettianului de pe terasele Bistriței. M. Cârciumar (1980) l-a atribuit complexului interstadial Ohaba, paralelizat cu Arcy – Stillfried B (Arcy – Kesselt) și datat la 30.000 – 28.000 BP, ceea ce nu corespunde cu caracteristicile utilajului litic. Pe baza resturilor faunistice, nivelul I s-a considerat a fi de climă aspră (prin prezența renului).

Noi considerăm că acest nivel poate aparține unei etape gravettiene de dinaintea ultimului stadiu würmian, posibil *stadiului III*,

ciclului 4b de la Mitoc-Malu Galben (M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, 1996). Următoarele nivele de locuire sunt, evident mai târzii, de factură epigravettiană. În tot cazul, constatăm și aici prezența elementelor tehnice și tipologice de factură mai veche (racloare etc.), ca și indicii prea mici ai Grupei caracteristice gravettiene.

21. LESPEZI (com. Gârleni, jud. Bacău)

LUTĂRIE

Localizare

La cca. 0,5 km sud-est de podul de peste Bistrița, între satul Buda și Lespezi, la nivelul Luncii, pe un mic promontoriu

a. Latitudine nordică: $46^{\circ} 40' 25''$

b. Longitudine estică: $26^{\circ} 44' 50''$

Principalele descoperiri arheologice. Importanța stațiunii

Stațiunea se află situată între satele Buda și Lespezi, pe versantul drept al Bistriței, pe o terasă a acestui râu, dar coborâtă la nivelul luncii sale; locuirea se află pe un promontoriu care se evidențiază în cadrul albiei majore a Bistriței.

Cercetările sistematice au fost efectuate între anii 1962-1965 și 1967-1968, de către M. Bitiri și V. Căpitanu (M. Bitiri, V. Căpitanu, 1972).

Stratigrafia geologică

1. orizontul A al solului actual, brun-cenușiu, de 0,30 m;
2. orizontul B al solului actual, lutos-nisipos, cenușiu-gălbui, de 0,20-0,30 m;
3. orizontul C, lut argilos, gălbui-roșcat, cu desprinderi prismatice, de 1,50 m;
4. orizontul D, lut loessoid, slab nisipos, gălbui, de peste 15 m, împărțit în mai multe suborizonturi (D-a-c) (Al. Păunescu, 1998, p. 299-300).

Stratigrafia arheologică

Delimitarea nivelelor de locuire s-a făcut pe baza poziției vetrelor, deoarece s-au constatat unele fenomene geo-pedologice, cum ar fi căderea unor straturi. Nu au fost observate straturi sterile arheologic și faunistic, cu excepția celui dintre nivelele arheologice I și II.

Nivelul I, situat la adâncimea de 0,50 – 0,20 m, în depunerea 2, reprezintă ultima locuire gravettiană; resturile de locuire sunt sporadice, neuniform răspândite.

Nivelul II, situat la adâncimea de aproximativ 1,50 m, deci în limitele orizonturilor Da-Db, a fost considerat cea mai reprezentativă locuire gravettiană de aici.

Nivelul III, situat la adâncimea de 3,00-2,50 m, la partea superioară a orizontului Db, ocupând o suprafață mai restrânsă a promontoriului.

Nivelul IV, la adâncimea de 3,70-3,20 m, la partea inferioară a orizontului Db, cu resturi de locuire bogate și reprezentative.

Nivelul V era situat la adâncimea de 4,50-3,80 m, la partea superioară a orizontului Dc, cu piese litice, faună, vetre de foc.

Nivelul VI, cel mai vechi, situat la 6,30-5 m, în orizontul Dc.

Complexe de locuire

Cu excepția primului nivel de locuire, au fost identificate vetre întregi sau doar pete de arsură, de diferite dimensiuni și caracteristici (unele de suprafață, altele adâncite în sol, altele protejate cu dale de miatră), chiar elemente de amenajări speciale, cu structuri de combustie, resturi faunistice și ateliere de cioplire. Uneori, vetrele au constituit repere stratigrafice sau au oferit eşantioane pentru datări de cronologie absolută.

Paleofauna

Nivelul I nu a oferit resturi faunistice.

Nivelul II: *Rangifer tarandus* (9 indivizi), *Equus* sp (3), *Bos /Bison* (4AI), *Alces alces* (2), *Canis lupus*, *Lepus* sp., *Cervidae* (număr neprecizat de oase și indivizi);

Nivelul III: *Rangifer tarandus* (6 indivizi), *Equus* sp (4), *Bison priscus* (3), *Alces alces* (1), *Bos /Bison*, *Cervidae*, *Canis lupus*, *Castor fiber*, *Tichorhinus antiquitatis*, *Marmota* sp. (număr neprecizat de oase și indivizi);

Nivelul IV și Nivelul V: *Rangifer tarandus* (12 indivizi), *Equus* sp (9), *Bos /Bison* (2), *Alces alces* (1), *Canis lupus*, *Lepus* sp., *Cervidae*, *Elephas primigenius*, *Tichorhinus antiquitatis*, *Gulo gulo* (număr neprecizat de oase și indivizi);

Nivelul VI: *Rangifer tarandus*, *Equus* sp., *Bos* /*Bison*, *Bison priscus*, *Alces alces*, *Elephas primigenius*, câte cel puțin un indicăvid, fără a se preciza numărul oaselor.

Paleofloră

Nivelul II: fragmente de cărbuni de *Larix* sau *Picea* ;

Nivelul III: fragmente de cărbuni de *Pinus silvestris* ;

Datări radiometrice

Nivelul II: 17.620 +- 320 BP (Bln-805);

Nivelul III: 18.110 +- 300 BP (Bln-806);

Nivelul V: 18.020 +- 350 BP (Bln-808).

Materie primă

Nivelul II: în proporții dominante, se folosea silex și manilit, mai puțin roci locale (gresie și șist negru); o piesă era din cuarț și alta, din obsidian negru;

Nivelul III-IV-V: se păstrează ordinea rocilor folosite la cioplirea uneltelor;

Nivelul VI: ordinea folosirii materiei prime: gresie, manilit, silex.

Dimensiunile pieselor litice

Nivelul II: mijlocii, 70 %; microlitice, 22 %; macrolitice, 8 %;

Nivelul III-IV-V-VI: nu se dau proporțiile; se precizează aceeași ordine a acesora.

Inventarul litic

Nivelul I, foarte sporadice piese litice: 140 piese, dintre care 16 unelte: 3 gratoare, 1 gratoar-burin, 2 burine, 1 *microgravette*, 2 lamele à dos, 1 piesă cu trunchiere oblică retușată, 2 piese cu retușe continui pe o latură, 1 lamă aurignaciană, 1 piesă cu *encoche*, 1 racloar dublu, 1 lamelă *Dufour*.

Nivelul II: 2319 piese litice, dintre care 86 unelte: 23 gratoare (1 carenat), 1 străpungător-burin, 2 străpungătoare, 22 burine diverse, 1 vârf *La Gravette*, 1 *microgravette*, 7 piese cu trunchiere oblică retușată, 1 cu trunchiere concavă retușată, 1 lamă cu retușe continui pe o latură și 1, pe ambele laturi, 1 lamă aurignaciană (*appointée* ?), 8 piese cu *encoches*, 4 racloare, 1 *raclette*, 2 lamele *tronquée*, 6 à dos, 3 à dos *tronqué*, fără a se preciza tipurile și cantitățile pieselor primare de debitaj și a deșeurilor.

Nivelul III: 2260 piese, dintre care 83 unelte: 16 gratoare (2 carenate, atipice), 1 gratoar-burin, 1 străpungător atipic, 1 burin-lamă *tronquée*, 20 burine diverse, 1 vârf *La Gravette*, 2 *microgravettes*, 1 piesă à bord abattu, 1 piesă cu trunchiere oblică retușată, 1 cu trunchiere concavă și 1 cu trunchiere dreaptă retușată, 4 lame cu retușe continue pe o latură, 3 lame aurignaciene (1, *appointée*), 7 piese cu *encoche*s, 3 racloare, 1 *raclette*, 1 lamelă *tronquée*, 4 à dos, 2 à dos *tronqué*, 4 lamele *Dufour*, fără a se preciza tipurile și cantitățile pieselor primare de debitaj și a deșeurilor.

Nivelul IV: 1355 piese litice, dintre care 98 unelte: 18 gratoare (2 carenate, atipice), 1 *rabot*, 1 gratoar-burin, 1 străpungător atipic, 25 burine diverse, 1 *microgravette*, 3 lame à bord abattu, 1 piesă cu trunchiere oblică retușată, 2 lame cu retușe continue pe o latură și 4, pe ambele laturi, 3 piese cu *encoche*s, 3 racloare, 18 lamele à dos, 3 à dos *tronqué*, 1 à dos *bitronqué*, 6 lamele *Dufour*, 1 vârf de tip *azilian*, fără a se preciza tipurile și cantitățile pieselor primare de debitaj și a deșeurilor.

Nivelul V: 1752 piese, dintre care 39 unelte: 10 gratoare, 1 gratoar-burin, 1 gratoar-*tronquée*, 9 burine diverse, 1 piesă à cran, 1 lamă à bord abattu, 1 piesă cu trunchiere concavă retușată, 3 lame aurignaciene (2, *appointée*), 1 piesă cu *encoche*, 1 denticulată, 7 racloare, 2 lamele à dos, 2 lamele *Dufour*, fără a se preciza tipurile și cantitățile pieselor primare de debitaj și a deșeurilor.

Nivelul VI: 504 piese litice, dintre care 18 unelte: 2 gratoare, 1 gratoar-burin, 7 burine diverse, 1 piesă à cran, 1 piesă cu trunchiere oblică retușată, 1 lamă cu retușe continue pe o latură, 1 lamă aurignaciană, 2 lamele à dos, 1, à dos *tronqué*, 1, à *coche*, menționându-se doar că a fost identificată o mare cantitate de deșeuri.

Bibliografie

M. Bitiri, V. Căpitanu, *Așezarea paleolitică de la Lespezi, județul Bacău*, in *Carpica*, IV, Bacău, 1972; M. Cărciumaru, *Mediul geografic în pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, București, 1980; V. Chirica, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, BAI III (eds. V. Chirica, D. Monah), Iași, 1989; V. Chirica, *Le Gravettien en Roumanie*, în *Le Bassins du Rhin et du*

Danube au Paléolithique supérieur: environnement, habitat et systèmes d'échange, Coll. de la Commission VIII, Actes du XIe Congrès de l'UISPP, Mayence, 1986, *ERAUL*, 43, Liège, 1991 ; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borzic, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forlì, vol. VI, 1996 ; V. Chirica, I. Borzic, *Gravettianul din spațiul carpato-nistorean*, în *ArhMold.*, XXIII-XXIV, 2003 ; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borzic, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forlì, vol. VI, 1996 ; Al. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret. Studiu monografic*, vol. I/1, Ed. Satya Say, București, 1998 ; V. Chirica, I. Borzic, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009.

Considerații.

Rezultatele cercetărilor din această stațiune par să fie destul de controversate, cu numeroase probleme de interpretare a stratigrafiei geologice în corelație cu cea arheologică, de tipologie litică etc.

Deși nu sunt evidențiate straturi sterile, între nivelele arheologice par să existe zone fără resturi de locuire. Se adaugă grosimea, uneori incredibilă, a nivelelor de cultură, fapt care, din nou, pune serioase probleme de stratigrafie. Există și o altă situație, proprie tereselor Bistriței, îndeosebi din zona Ceahlău: pe un profil de aproximativ 1 m au fost identificate stratigrafic, 3-4 nivele arheologice.

Dacă luăm în considerație grosimea nivelelor de locuire și caracteristicile acestora, cu structuri de locuire special amenajate (acele concentrații de piese litice, vetre de foc, resturi faunistice, ar rezulta faptul că, la Lespezi-Lutărie nu au fost descoperite simple halte ale vânătorilor gravettieni, ci adevărate campamente ale comunităților respective.

În ceea ce privește încadrarea culturală și cronologică a descoperirilor, se constată că acestea aparțin Epigravettianului, fără a putea fi incluse în cadrul acelor « etape provizorii » create de Al. Păunescu. Prezența masivă a renului, în nivelele de locuire unde numărul de oase și de indivizi a putut fi cuantificat, demonstrează existența unui climat periglaciatic; dar trebuie să avem în vedere și

mobilitatea comunităților de vânători, ca și factorul geografic: ne referim la faptul că, pe treptele altitudinale ale Carpaților, atât de apropiate unele de altele, condițiile climatice puteau fi diferite în cadrul acelorași secvențe cronologice. Nu excludem nici posibilitatea neînregistrării exacte a nivelelor reale de locuire, a situării vetrelor în cadrul profilului general (să nu uităm că, uneori, vetrele au servit drept repere stratigrafice), astfel că eşantioanele oferite pentru datări radiometrice să fi avut alte coordonate stratigrafice.

În ceea ce privește materiile prime, observăm alte proporții ale acestora; ne referim la faptul că silexul de Prut nu se mai află pe primul loc, ca la alte stațiuni și niveluri de locuire gravettiană de pe terasele Bistriței, ceea ce ar putea fi interpretat ca reprezentând o altă strategie a comunităților respective în ceea ce privește deplasările periodice spre valea Prutului mijlociu.

Așadar, această stațiune pluristratificată nu poate reprezenta o succesiune de nivele culturale, stratificate în cadrul profilului, ci mai multe etape de locuire umană, situate, cronologic după ultimul stadiu glaciatic würmian. Cea mai veche locuire de aici este mai recentă decât ultimul nivel de la Mitoc-Malu Galben, iar dacă încercăm raportarea celor 6 nivele de locuire la *ritmurile* evolutive, stabilite de M. Otte (M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borzic, 1996), am putea aprecia că nivelele IV și V ar putea fi asimilate cu nivelele 3a, 4 și 5 de la Cosăuți, pe Nistru.

ÎNCHEIERE – ASPECTE STATISTICE

Avem luate în considerație 28 stațiuni din R. Moldova și Ucraina, de la: Molodova I și V, Cormani IV, Iarova, Babin I, Rașcov VII, Climăuți I și II, Chetrosu, Cormani IV, Ciutulești I, Bobulești VI, Ofatinți, Cosăuți I, Scoc, Trinca I-II-III, Ciuntu, Brânzeni I, Gordinești, Corpaci, Butești, Buzdugeni, Duruitoarea Veche, Mersâna, Volodeni II, Costești. Dintre acestea, 6 situri se află pe teritoriul Ucrainei: Molodova I și V, Babin I, Cormani IV, Chetrosu, Ofatinți. Tot în acest spațiu pruto-nistean se găsesc stațiuni în grote: Ofatinți, Brânzeni I, Butești, Buzdugeni, Duruitoarea Veche, iar situl de la Scoc se află într-un abri. Alte 21 stațiuni sunt situate între Prut și Subcarpații Răsăriteni: Cotu Miculinți - *Gârla Mare*; Crasnaleuca - *Faleza Pârâului Staniște* și *Terasa Staniște*; Mitoc: *Valea lui Stan*, *Valea Izvorului* sau *Dealul Sărăturii*, *Malu Galben*, *Pârâu lui Istrati*; Ripiceni - *Stânca Ripiceni* și *Ripiceni-Izvor*; Udești - *Poiana*; Dolhasca - *Dealul Viei*; Movileni – *În răzășie*; Topile – *Dealul Catargii*; Piatra Neamț - *Poiana Cireșului*; Bistricioara - *Lutărie*; Ceahlău: *Bofu Mic*, *Cetățica I*, *Cetățica II*, *Dârțu*, *Podiș*; Buda - *Dealul Viilor*, Lespezi – *Lutărie*. Dintre acestea, numai locuirea de la Stânca-Ripiceni se afla în interiorul unei grote, restul fiind situate pe terase sau pe platouri.

Dacă luăm în considerație amplasarea siturilor pe marile unități de raionare morfologică, se evidențiază următoarele situații (element ce a stat la baza amplasării campamentelor umane în bazinele râurilor):

1, stațiuni situate pe terasele Nistrului (și ale unor afluenți de mică importanță): Molodova I, Molodova V, Babin I, Cormani IV, Chetrosu, Iarova, Cosăuți I, Rașcov VII, Climăuți I, Climăuți II, și **grota** Ofatinți;

2, stațiuni situate pe terasele Răutului, afluent important al Nistrului: Bobulești VI, Ciutulești și Scoc (**abri**);

3, stațiuni situate pe teresele Racovețului, cel mai important afluent de stânga al Prutului: **grotele** Trinca I, Trinca II, Trinca III, Gordinești I, **grota** Brânzeni I, Mersâna, Corpaci, Corpaci-Măs, **grota** Buzdugeni și Volodeni II;

4, stațiuni situate pe terasele de pe partea stângă a Prutului: Ciuntu, **grota** Butești, **grota** Duruitoarea Veche, Costești;

5, stațiuni situate pe terasele de pe partea dreaptă a Prutului: Cotu Miculinți, Crasnaleuca, Mitoc (cu cele patru situri) și Ripiceni (cu cele 3 stațiuni, dintre care una în grota);

6, stațiuni situate în Podișul Sucevei: Udești, Dolhasca, Movileni și Topile;

7, stațiuni situate pe terasele Bistriței (sau ale unor mici afluenți ai săi): Piatra Neamț, Bistricioara, Ceahlău (cu cele 5 situri), Buda și Lespezi;

Așadar, am luat în studiu un număr de 49 situri, dintre care **27** erau situate pe terasele râurilor, **opt** au fost localizate în grote, **cinci**, pe suprafețele înalte ale platourilor de podiș, 1 de tip **abri**.

Aceste 49 de situri cuprind nu mai puțin de 208 nivele de locuire. După opinia noastră, nu toate acestea reprezintă nivele **reale** de locuire (în sensul culturii arheologice), unele constituind simple campamente care nu au fost bine identificate, separate și caracterizate stratigrafic și chiar în ceea ce privește caracteristicile arheologice (număr și tipuri de piese litice etc.). În plus, am întâlnit, mai ales în publicațiile de limbă rusă, unele valorificate în românește, expresia „mai multe nivele de locuire”.

În ceea ce privește repartiția acestor nivele de locuire în cadrul culturilor arheologice și al perioadelor istorice pe care le reprezintă, se poate face următoarea statistică:

- Paleolitic inferior final: 9 posibile locuire (sau tipuri de piese litice încadrate ca atare): Ripiceni-Izvor (Premusterian), Cormani IV (1 nivel), Iarova (1), Ofatinți (2), Mersâna (1), Duruitoarea Veche (3);

- Paleolitic mijlociu (Musterian): 34 nivele: Mitoc-Valea Izvorului (1), Ripiceni-Izvor (6), Molodova I (2), Molodova V (4), Cormani IV (4), Chetrosu (mai multe), Ofatinți (1), Trinca I (1), Trinca II (2), Trinca III (2), Mersâna (1), Butești (1), Buzdugeni (8), Volodeni II (1);

- Aurignacian: siturile de la Mitoc-Malu Galben (4), Ripiceni-Stânca (1); Corpaci-Măs (1);

- Paleolitic superior vechi (considerat de factură aurignaciană): 38 nivele: Bobulești I (1), Climăuți I (1), Climăuți II (2), Scoc (1), Trinca I (4), Trinca II (3), Gordinești I (1), Brânzeni I (3), Corpaci (4), Corpaci-Măs (4), Mitoc-Valea lui Stan (1), Mitoc-Valea Izvorului (1), Mitoc-Pârâu lui Istrati (1); Ripiceni-Izvor (4), Bistricioara-Lutărie (1), Ceahlău-Cetățica I (2), Ceahlău-Cetățica II (1), Ceahlău-Dârțu (2), Ceahlău-Podiș (1);

- Paleolitic superior recent (Gravettian-Epigravettian): 120 nivele de locuire: Molodova V (10), Babin I (3), Cormani IV (7), Ciutulești I (1), Cosăuți I (25), Rașcov VII (1), Trinca III (2), Ciundu (1), Duruitoarea Veche (1), Costești I (1), Cotu Miculinți- Gârla Mare (7), Crasnaleuca-Staniște (8), Mitoc-Malu Galben (4), Mitoc-Pârâu lui Istrati (3), Ripiceni-Stânca (3), Ripiceni-Izvor (4), Udești-Poiana (1), Dolhasca-Dealul Viei (1), Movileni-În Răzășie (1), Topile-Dealul Catargii (1), Piatra Neamț-Poiana Cireșului (5), Bistricioara-Lutărie (5), Ceahlău-Cetățica I (3), Ceahlău-Cetățica II (3), Ceahlău-Bofu Mic (2), Ceahlău-Dârțu (3), Ceahlău-Podiș (4), Buda-Dealul Viei (3), Lespezi-Lutărie (6).

Sunt necesare unele precizări:

Relativ la Paleoliticul inferior (final), pentru descoperirile din R. Moldova și Ucraina, se folosește sintagma „de vârstă acheuleană” sau „de tip tayacian”, iar pentru Ripiceni-Izvor, „nivel premusterian”.

Numai la Mitoc-Malu Galben și la Ripiceni-Stânca se poate admite existența Aurignacianului în sens clasic, al tehnologiei și tipologiei litice specifice. Nici chiar la Brânzeni I, niv. 3, unde sunt foarte multe elemente de factură tipic aurignaciană, nu se poate admite această încadrare culturală certă, datorită amestecului cu piese de factură mai veche din punctul de vedere al caracteristicilor debitajului. De multe ori găsim evidențiată prezența formelor atipice ale unor piese considerate „fosile directe” (gratoarele crenate), în număr de 1-2 exemplare; noi apreciem această menționare ca o adăugire special marcată, pentru a asigura încadrarea culturală a tehnocomplexului, deci a nivelului respectiv de locuire.

Folosirea termenului „Paleolitic superior vechi” a devenit o necesitate datorită caracteristicilor unora dintre elementele de factură

arheologică (uneori a tuturor acestora), dar și (mai ales) a modului de interpretare-valorificare-publicare a rezultatelor cercetărilor. Pe criteriile enunțate mai sus, apreciem că, în majoritatea cazurilor, acolo unde apar elemente tipologice de tip Paleolitic superior, dar nivelul de locuire se află la baza profilului, s-a convenit să i se atribuie încadrarea aurignaciană, fără a se preciza, de exemplu, „Aurignacian de tip Bistricioara-Lutarie-nivel I”).

Pe aceleași considerente, am folosit denumirea „Paleolitic superior recent”, chiar dacă ne referim, preponderent, la locuirile gravettiene. Precizăm însă că, în majoritatea cazurilor, nu avem suficiente argumente de natură arheologică pentru a preciza cu certitudine caracterul gravettian sau epigravettian al tehnocomplexului (nivelului de locuire arheologică).

O caracteristică pare să devină prezența pieselor de factură arhaică (de tipologie musteriană sau specifică Paleoliticului mijlociu) în nivele (tehnocomplexe) atribuite Paleoliticului superior vechi, sau, și mai interesant, Gravettianului-Epigravettianului. În majoritatea cazurilor (la Ripiceni-Izvor, dar și pe terasele Bistriței), noi considerăm că prezența acestor piese în complexe litice gravettiene se datorează unor aspecte legate de stratigrafia geologică și arheologică, de modul în care arheologul care a făcut săpăturile sistematice, fără cunoștințe temeinice de specialitate, nu a observat acele sensibile diferențieri pedologice, care au antrenat și modificat stratigrafia arheologică stabilită de către arheolog; în stațiunile locuite în Paleoliticul mijlociu și în întregul Paleolitic superior prezența acestor forme arhaice poate fi pusă pe seama existenței unor microprocese de stratigrafie geologică, neobservate în absența unor specialiști, pedologi, geologi cu experiență; în stațiunile locuite numai în Paleoliticul superior vechi și recent, prezența formelor de factură musteriană nu poate fi decât rezultatul unor deprinderi ale comunităților umane, unor nevoi de moment, în legătură cu anumite activități domestice (și nu numai), pe care noi nu le putem cunoaște și înțelege. În această situație, se impun luarea în considerație a mai multor elemente: 1, natura materiei prime: am constatat că, pe terasele Bistriței, unde există o destul de mare varietate de materii prime, în Gravettian doar silexul (de Prut) și menilitul (ambele cu granulație foarte fină) erau folosite la detașarea suporturilor și finisarea

acestora în piese specifice: lamele *à dos*, lamele *Dufour*, vârfuri *La Gravette*. Pentru piesele de dimensiuni mai mari, cu retușe largi, de tip mai vechi, se foloseau alte roci locale. 2, necesitatea obiectivă a unor unelte specifice, de exemplu, tranșării vânatului, curățării pielor, descărnării oaselor, scop în care au fost detașate piese rezistente (așchii și lame macrolitice), transformate în adevărate unelte masive. 3, necesitatea restudierii colecțiilor respective, pentru încadrarea tipologică a fiecărui tip de piesă litică în funcție de natura materiei prime. 4, punerea de acord a acestei noi tipologii cu speciile de animale vâdate (chiar dacă, de exemplu, pe terasele Bistriței din Bazinul Râpciuni-zona Ceahlău) resturile paleofaunistice sunt foarte rare; această lipsă poate fi suplinită prin apelul la alte descoperiri, cum ar fi acelea de la Buda, Lespezi etc., și la analiza covorului vegetal, pentru a putea determina existența speciilor faunistice în cadrul biotopurilor stabilite pe criterii obiective.

În cele ce urmează, considerăm necesară prezentarea unor elemente definitorii ale culturilor arheologice și descoperirilor care le aparțin, din spațiul geografic carpato-nistean.

Pe teritoriul României, între Prut și Tisa, Paleoliticul inferior este reprezentat doar prin descoperiri de suprafață, cu resturi de locuire aflate în poziție secundară, în prundișurile unor râuri, spre deosebire de spațiul pruto-nistean, unde nivelele de locuire sunt *in situ*, fiind depistate prin cercetări sistematice, în stațiuni pluristratificate.

În teritoriul carpato-dunărean, inclusiv Dobrogea, *seriile* de piese litice, care aparțin doar tipologic Paleoliticului inferior, s-au găsit îndeosebi în spațiul Câmpiei Române. În celelalte părți ale teritoriului au fost descoperite numai piese izolate, uneori dificil de încadrat, tipologic și cronologic, datorită ambiguității descoperirilor.

Este de precizat că cele mai multe descoperiri se situează în Piemontiul Cotmeana și în partea mai înaltă a Câmpiei Române. Cele peste 1000 de piese, cioplite din silex (marea majoritate), dar și din cuarțit, au fost descoperite în depuneri remaniate, aflate în aluviunile râurilor Argeș și Olt, dar și în ale afluenților acestora (Dâmbovnic, Mozac, Cotmeana, Olteț, Topolog, Dârjov etc.). Din punct de vedere tipologic, aceste piese sînt de tip Chopping-tools și Choppers, dar au fost depistate și așchii, protobifaciale, bifaciale de stil "abbrevillien" și

“acheuleen”. Forma acestor piese este diversă: ovalară, oval-alungită, discoidală, amigdaloidă, triunghiulară, subtriunghiulară, cordiformă, chiar nucleiformă. Se precizează și faptul că unele dintre aceste piese au fost descoperite în asociere cu așchii și lame de tip Levallois. De asemenea, este important de reținut faptul că unele dintre piesele litice au fost descoperite în asociere sau în imediata apropiere a unor resturi faunistice, printre care se semnalează *Archidiskodon meridionalis*, *Dicerorhinus etruscus*. Deoarece cele două specii aparțin unor perioade geo-cronologice diferite, unele încadrări se pot face și prin prezența acestora, în sensul că materialele litice descoperite în asociere cu *Archidiskodon Meridionalis* ar putea fi datate ante Crometien, iar cele aflate alături de *Dicerorhinus etruscus* ar putea aparține unei etape de după Cromerien.

Descoperirile de la Bugiulești-Valea lui Grăunceanu au intrat de mult în atenția specialiștilor⁹.

O importanță deosebită o are ipoteza potrivit căreia cel puțin o parte a oaselor descoperite aici conțineau urme ale unei prelucrări intenționate, în vederea folosirii lor ca unelte. Dacă ipoteza ar fi acceptată, aceste *unelte* ar fi cele mai vechi de pe teritoriul României. Este vorba, după opinia descoperitorilor, de obiecte pentru lovit (din humerus de cal și cerb – partea distală) cu urme de întrebuințare, *perçoirs* și *racloirs*, printre acestea din urmă fiind prezentat un os lung (diafiză metatarsiană) de *Equus stenonis* cu urme de șlefuire îndelungată, pentru a fi folosit la răzuit, precum și vârfuri întrebuințate la perforat; de asemenea, sunt prezentate trei eclats de *Elephas*, alături de altele, fosilizate, cu urme de utilizare, fiind folosite la lovit, ca percutoare.

Pe teritoriul geografic situat între Depresiunea subcarpatică externă și Prut, singura descoperire, aflată în poziție secundară, dar care aparține unei săpături sistematice, este aceea de la Valea Lupului, *Fabrica de*

⁹C. Rădulescu, P. Samson, *Traces d'activité humaine à la limite Pliocène/Pléistocène dans le Bassin Dacique (Roumanie)*, în *Les premiers européens, Actes du 114-e Congrès National des Sociétés Savantes*, Paris, 1991.

Antibiotice. Pe un pinten al terasei inferioare a Bahluiului, în 1954 a fost descoperită o așchie cu urme de lustru și de rulare (a fost descoperită în nisipurile aluvionare ale râului), din silex patinat, de formă cvasitriunghiulară, cu talon larg și oblic, bulb de percuție foarte proeminent, cu retușe semiabrupte, denticulate, mixte. Piesa a fost descoperită cu ocazia săpăturilor arheologice de salvare, efectuate pentru construcția Fabricii de Antibiotice. Prin natura sa, piesa a fost denumită *așchia clactoniană*.

Piesa a fost descoperită în depunerea nr. 17, lentile de nisip roșcat în alternanță cu altele, de nuanță albă, 0,30m, în în asociere cu un molar de *Coelodonta antiquitatis*. Din întregul pachet de nisipuri au fost recoltate gasteropode: *Planorbis carmens*, *Helicella striata*, *Litoglyphus naticoides*, *Tropidiscus planorbis*, *Stagnicola palustris*, *Valvata piscinalis*, *Jaminia tridens*, *Pisidium* sp., *Unio batavus*, *Succinea (Hydrotropa) Pfeifferi*. *Succinea oblonga*¹⁰.

Este absolut necesar să precizăm că pe întregul spațiul geografic dintre Tisa, Prut și Dunăre s-au făcut numeroase alte descoperiri de materiale litice încadrate, tipologic, în Paleoliticul inferior. Aceste descoperiri au un caracter cu totul izolat, numărul lor este foarte mic, și nu contribuie decât statistic (raportându-le la întreaga zonă geografică) la o evaluare de caracter general a prezenței elementelor specifice celor mai vechi locuiri omenești. Pe de altă parte, descoperirea numeroaselor puncte fosilifere, unde până în prezent s-au descoperit numai resturi de faună pleistocenă, dar și prezența materialelor litice în asociere cu resturi faunistice pleistocene, crează o imagine mai completă cu privire la o anumită intensitate de locuire a teritoriului luat în considerație. Totuși, aceste descoperiri, mai ales acelea dintre Prut și Nistru, trebuie luate în considerație îndeosebi prin vârsta lor, fiind datate între aproximativ 1.000.000 și 750.000 ani¹¹. Prezența materialelor de vârstă acheuleană, sau/și de caracter (tehnică) tayaciană, de la Duruitoarea

¹⁰M. Petrescu-Dîmbovița, A. Nițu, Em. Zaharia, M. Dinu, *Șantierul arheologic Hlincea-Iași*, în *SCIV*, 6, 1955, 3-4, p. 327-328.

¹¹M. Otte, *Le Paléolithique inférieur et moyen en Europe*, Armand Collin/Masson, Paris, 1996.

Veche (nivele 3 și 4), Ofatinți (nivelele inferioare 1 și 2), Mersâna (complexul vechi), Bobulești V, Butești, nivelul inferior)¹².

Stațiunile și nivelele de locuire aparținând Paleoliticului mijlociu, de vârstă musteriană, de facies Levallois, denticulat uneori cu elemente acheuleene, micoquiene sau post-micoquiene, datate, în general în interstadiul Brörup, dintre Prut și Nistru, demonstrează existența condițiilor de mediu prielnice, acceptate de comunitățile umane într-o lungă perioadă de timp (Mindel-Riss, Riss, Riss-Würm și Würm I). Este de remarcat faptul că în unele stațiuni (mai acelea situate în grotele de la est de Prut) se constată existența unor adevărate campamente, datate în Paleoliticul inferior, urmate, cu întreruperile stratigrafice precizate, de acelea aparținând Paleoliticului mijlociu¹³.

Se remarcă siturile de la Molodova I și V, Buzdugeni, Cormanii IV și Ripiceni-Izvor, cu mai multe nivele de locuire succesivă, adevărate campamente cu structuri de combustie, locuințe special amenajate, ateliere de cioplire, cu bogate și diversificate resturi paleofaunistice și cu un la fel de bogat și variat tehnocomplex litic, unde comunitățile umane au revenit adesea, ca dovadă a condițiilor de mediu.

Paleoliticul superior vechi este bine atestat prin numeroase situri, unele cu mai multe nivele de locuire. Din acest punct de vedere, iarăși se remarcă Molodova V, dar și Cormanii IV, unde Paleoliticul mijlociu este suprapus de Paleoliticul superior recent.

În ceea ce privește diferitele încadrări culturale propuse (*culturile* Ripiceni-Brânzeni, Prut, de tranziție - Brânzeni, Pre-Aurignacian etc.), nu mai revenim acum, deoarece informațiile pot fi găsite în lucrările deja publicate¹⁴. Considerăm necesar, în schimb, să

¹²V. Chirica, I. Borzic, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV, Iași, 2005.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Cf. V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, V, Iași, 1996 ; I. Borzic, V. Chirica, M. Văleanu, *Culture et sociétés pendant le Paléolithique supérieur de la zone carpatodniestréenne*, BAM, VI, Ed. PIM, Iași, 2006; I. Borzic, V. Chirica, A. David, *L'Aurignacien moyen et tardif de l'espace carpatique-dniestréen. Le Gisement Climauti II*, BAI, XIX, Ed. PIM, Iași, 2007; V. Chirica, I. Borzic, M. Văleanu, *L'Aurignacien et la période de transition dans la région carpatodniestréenne*, în *Actes du XIV-ème Congrès UISPP, Section 6, Le Paléolithique supérieur, Sessions générales*

facem unele precizări cu privire la prezența gratoarelor carenate în nivelele de locuire din siturile paleolitice luate în considerație. Constatăm prezența acestora, în primul rând în nivelele de locuire încadrate cu certitudine în Aurignacian, la siguranța atribuirii culturale contribuind și alte piese specifice: burine carenate, gratoare de tip *à museau*, vârfuri de os, de tip Mladec, precum și caracteristicile tehnologice ale debitării și retușării uneltelor. Constatăm prezența gratoarelor carenate, uneori alături de piese de tip „gratoar înalt” (sau numite ca atare în studiile semnate de I. Borziac), în nivele de locuire atribuite Paleoliticului superior vechi: Bobulești (5 carenate, 8 *à museau*), Climăuți I (3 carenate, mai multe „înalte”), Scoc (mai multe carenate și *à museau*), Corpaci, niv. 4 (1), Gordinești (5), Brânzeni, niv. III (multe). În același spațiu geografic, gratoare carenate au fost identificate și în locuirea de tip paleolitic mijlociu, de la Iarova, dar și în nivele aparținând Paleoliticului superior recent: Molodova V (1), Babin I, niv. inf. (câteva), Cormani IV (câte o piesă în niv. 5 a, 4, 3, 2), Ciutulești I (6), Rașcov VII (foarte multe). În spațiul geografic dintre terasele Bistriței și ale Prutului, prezența gratoarelor carenate, tipice și atipice, s-a remarcat, în nivelele stratigrafice atribuite Paleoliticului superior vechi, la: Mitoc-Valea lui Stan (3 tipice), Ripiceni-Izvor, niv.

et posters, Liège, 2001, *BAR International Series*, 2004, p. 243-260; V. Chirica, I. Borziac, *Le Paléolithique supérieur ancien entre la Dniestr et la Tissa*, în *ArhMold.*, XXVII, 2004 (2005), p. 19-32; I. Borziac, V. Chirica, At. Prepelița, *L'écologie et la synergie des collectivités humaines de l'espace carpatique-dniestréen pendant le Paléolithique supérieur*, în *ArhMold.*, XXIX, 2006, p. 7-34; Ilie Borziac, Vasile Chirica, *Paleoliticul mijlociu, paleoliticul superior și epipaleoliticul – mezoliticul în spațiul carpato-nistrean*, în *ArhMold.*, XXXIII, 2010, p. 26-68.

Ia (2 atipice), Ib (1 tipic și 2 atipice), IIa (3 tipice și 2 atipice), IIb (2 tipice și 5 atipice), Bistricioara-Lutărie, niv. I (5 tipice), Cetățica I, niv. I (1 tipic și 2 atipice), Dârțu, niv. I (2 tipice și 3 atipice), niv. II (3 tipice și 5 atipice), Podiș, niv. I (1 tipic și 1 atipic). În nivelele stratigrafice atribuite Paleoliticului superior recent, prezența acestor piese este următoarea: Crasnaleuca-Staniște (2 tipice și 1 atipic, + 15, nucleiforme), Mitoc-Malu Galben, niv. III (1 tipic), Mitoc-Pârâu lui Istrati, niv. II (1 tipic), niv. III (2 tipice), Ripiceni-Izvor, Ia (2 tipice și 2 atipice), Ib (3 tipice), IIa (6 atipice), IIb (1 tipic și 1 atipic), Udești-Poiana (1 tipic și 2 atipice), Dolhasca-Dealul Viei (1 tipic), Topile-Dealul Catargii (1 tipic și 2 atipice), Bistricioara-Lutărie, niv. II (2 tipice), niv. III (3 tipice), niv. IV (1 tipic și 4 atipice), niv. V (mai multe tipice), niv. VI (1 tipic), Bofu Mic (2 atipice), Dârțu, niv. III (1 tipic), niv. V (1 tipic și 2 atipice), Podiș, niv. II (1 atipic), niv. IV (3 atipice), niv. V (3 atipice), Buda-Dealul Viilor, niv. I (3 atipice), niv. II (1 tipic), Lespezi-Lutărie, niv. II (1 tipic), niv. III (2 atipice), niv. IV (2 atipice).

Considerăm interesant să precizăm existența pieselor de tehnică și tipologie aurignaciană de la Mitoc-Malu Galben (tehnocomplexele aurignaciene și gravettiene):

Aurignacian inferior: 4 gratoare pe așchie, 1 lamă aurignaciană;

Aurignacian I: 11 gratoare pe așchie, 16 carenate, 11 *á museau*, 30 burine carenate, 2 burine *busqué*;

Aurignacian II: 3 gratoare pe așchie retușată, 2 carenate, 1 burin carenat, 1 burin *busqué*;

Aurignacian III: 7 gratoare pe așchie, 2 pe așchie retușată, 7 carenate, 1 lamă aurignaciană, 1 lamă denticulată și cu *encoche*;

Aurignacian III superior: 1 gratoar pe așchie, 1 pe așchie retușată, 5 carenate;

Gravettian I: 5 gratoare pe așchie, 3 pe așchie retușată;

Gravettian II: 2 gratoare pe așchie;

Gravettian III: 1 gratoar carenat;

Gravettian IV: 1 gratoar pe așchie, 3 burine carenate;

Gravettian dispersat: 1 gratoar *á museau*, 1 burin carenat¹⁵.

¹⁵M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, *Mitoc-Malu Galben: étude de l'industrie lithique*, in M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts (dir.), *L'Aurignacien et le Gravettien de Mitoc-Malu Galben*, ERAUL 72, Liège, 2007, p. 85-136; 185-218.

La aceste tipuri de piese se adaugă acelea lucrate pe materii dure animale, îndeosebi vârful de lance, de tip Mladec, descoperite în nivelul Aurignacian I¹⁶.

Așadar, constatăm că aceste piese fac serie în unele nivele de locuire datate în Paleoliticul superior vechi, dar se găsesc, uneori în proporție destul de mare, și în tehnocomplexele Paleoliticului superior recent, sub forma lor tipică și atipică.

În ceea ce privește materiile prime folosite la cioplirea uneltelor, se constată prezența cvasi-totală a silexului de Prut pe terasele Prutului și ale afluenților săi, a silexului de Nistru, pe terasele Nistrului și ale afluenților săi, dar și un adevărat amestec de materii prime de diferite proveniențe în spații mai îndepărtate de principalele zone de aprovizionare cu materii prime de foarte bună calitate. Pentru a evidenția aceste considerente, acolo unde autorii cercetărilor sistematice, ai studiilor de specialitate au făcut precizările necesare, noi am insistat asupra prezenței întregii game de materii prime și a proporțiilor tipurilor de roci folosite. Ne referim îndeosebi la cercetările de pe terasele Bistriței, unde fenomenul proporțiilor diferitelor materii prime este deosebit de interesant.

Cantitatea și varietatea resturilor faunistice descoperite în nivelele de locuire demonstrează ponderea importantă a vânătorii în cadrul suportului vieții materiale a comunităților umane. În aceeași manieră, resturile paleofaunistice pot oferi informații consistente cu privire la condițiile de mediu ecologic, inclusiv în ceea ce privește încadrarea unor nivele de locuire (ne referim la prezența masivă a renului în nivele de locuire situate în zone geografice sau medii periglaciare). Nu în ultimul rând, identificarea unor ateliere de transformare a oaselor și coarnelor de cerb și ren, a altor elemente incluse în categoria de materii dure animale, demonstrează varietatea preocupărilor comunităților umane cotidiene¹⁷.

¹⁶V. Chirica & P. Noiret, *Mitoc-Malu Galben: industrie osseuse et témoins esthétiques*, in M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts (dir.), *L'Aurignacien et le Gravettien de Mitoc-Malu Galben*, ERAUL 72, Liège, 2007, p. 143-144.

¹⁷I. Borziac, *Les chasseurs de renne de Kosoutsy, site paléolithique tardif à plusieurs niveaux, sur le Dniestr Moyen*, în *L'Anthropologie*, (Paris) t.97, nos 2/3, 1993; I. Borziac, *Adaptarea omului la mediul ambiant la etapa finală a Paleoliticului superior în spațiul Carpato-Nistorean*, în *Buletin științific: Revistă de etnografie, științe naturale*

Condițiile de viață și de creație materială ale comunităților umane din spațiul geografic luat în considerație au fost dublate de creația lor spirituală, cu certe elemente ale sacrului individual și colectiv. Ne referim la producția de obiecte de podoabă și/sau de artă mobilă, domeniu în care am remarcat descoperirile de la Molodova, Mitoc, Cosăuți, Poiana Cireșului, Climăuți II, prin care teritoriul dintre Carpații Răsăriteni și Nistru se poate încadra în imensul spațiu geografic european, al creației spirituale, element definitoriu al caracterului social al comunităților umane din Paleoliticul superior.

și muzeologie, Chișinău, 2005; I. Borzic, V. Chirica, A. Prepelița, *Ecologia și sinergetica colectivelor umane din spațiul carpato-nistean în Paleoliticul superior*, în *ArhMold.*, XXIX, 2007; I. Borzic, V. Chirica, C-M. Văleanu, *Culture et sociétés pendant le Paléolithique supérieur à travers l'espace carpato-dniestréen*, BAM VI, Iași, 2006 ; C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în preistoria României*, Asociația română de Arheologie. Studii de Preistorie, *Supplementum* 2 / 2007, București.

VI. DESCOPERIRI DE OBIECTE DE ARTĂ MOBILIARĂ ÎN STAȚIUNILE PALEOLITICE DINTRE SUBCARPAȚII MOLDOVEI ȘI NISTRU

Valentin-Codrin CHIRICA

În spațiul geografic situat între terasele Bistriței și ale Nistrului, unele nivele de locuire gravettiană și epigravettiană au oferit dovezi ale creației spirituale a comunităților umane. Ne referim la obiecte de artă mobilă și/sau de podabă, create din diverse materii prime: marnă, gresie, cortex, materii dure animale etc. Prezentarea acestora, într-un mod unitar, folosind principiile statistice, creionează un alt aspect al activității comunităților umane din Paleoliticul superior.

Vom prezenta aceste descoperiri, în cadrul stațiunilor, de la vest spre est, deci începând cu terasele Bistriței.

Piatra Neamț – Poiana Cireșului

În afara unor bogate piese realizate din materii dure animale, ceea ce marchează existența unei adevărate industrii „de profil” (au fost identificate peste 14.000 resturi osoase, dintre care 67 % aparțin renului), s-au găsit numeroase obiecte de podabă și de artă paleolitică¹⁸.

Nivelul II epigravettian: **1.** dinte fragmentar, de cerb, cu perforația realizată dinspre ambele suprafețe, prin rotație. **2.** canin de lup, perforat spre rădăcină, suprafața de perforat fiind supusă mai întâi unei pregătiri speciale. Perforația circulară a fost realizată în aceeași manieră. **3.**

¹⁸M. Cârciumaru, M. Anghelinu, G. Lucas, L. Niță, L. Steguweit, M. Mărgărit, L. Fontana, Al. Brugère, V. Dumitrașcu, U. Hambach, M. Cosac, O. Cârșina, Fl. Dumitru, *Les decouvertes d'art paleolithique de la vallee de Bistrița dans le contexte de l'art mobiliere paleolithique de Roumanie*, în *Annales d'Universite „Valahia” Târgoviște*, S. d'arch. et d'hist., IV-V, 2006, p. 16-27; M. Cârciumaru, M. Mărgărit, M. Anghelinu, L. Niță, O. Cârșina, M. Cosac, M. Pleșa, Fl. Dumitru, *Paleoliticul superior de la Poiana Cireșului (Piatra Neamț). Noi rezultate, interpretări și perspective*, în *Cercetări istorice*, XIII, 2002-2003, p. 16-20.

fragment de diafiză de metapod (?) de mamifer de talie mare, cu 17 incizii rombice profunde, dispuse longitudinal; pe fibra osului. **4.** fragment de os, parțial distrus ca urmare a condițiilor de zacere în sol, cu un șir de incizii mici, care se multiplică spre una dintre extremități; inciziile, în *u*, par să fi fost realizate cu un burin diedru. **5.** fragment mezial de corn de cerb, cu incizii paralele, adânci, transversale față de axul piesei-suport. **6.** corn de cerb (extremitatea distală), cu aceleași incizii ca și la piesa prezentată anterior. **7.** fragment de corn nedeterminat, cu început de decor incizat, foarte fin, ce ar putea reprezenta, nu un decor estetic, ci pregătirea suportului, prin raclaj, pentru a fi transformat în unealtă. **8.** fragment de os, care poartă, gravat, imaginea unei copite de animal. **9.** galet din cuarțit, cu 6 incizii marginale, cu urme de ocră roșu în interiorul lor. **10.** falangă de ren, perforată, pe care autorii descoperirilor o consideră a fi un instrument de suflat.

Nivelul II gravettian: 10 cochilii aparținând speciei *Lythoglyphus naticoides*, perforate pentru a fi folosite ca obiecte de podoabă. Perforațiile sunt aproape identice în ceea ce privește dimensiunile (2-3 mm) și modul de realizare (prin percuție).

Ripiceni – Stâncă

În nivelele de locuire gravettiană au fost descoperite următoarele obiecte de podoabă, cu funcții estetice și religioase¹⁹: un canin de vulpe, un canin de lup, o cochilie de *Helix*, toate fiind perforate, pentru a fi purtate. Alte piese (canini) au suferit un început de perforare, dar operația nu s-a finalizat.

Mitoc – Malu Galben

Cunoscuta stațiune de pe Valea Prutului mijlociu a oferit două piese de podoabă, dintre care una cu trăsături artistice și religioase:

Nivelul II gravettian: amuleta- pandantiv, cioplită pe cortex de silex, perforată, cu decor liniar incizat pe ambele suprafețe și pe contur. A fost descoperită la adâncimea de 7,10 m, în perimetrul unei vetre de foc, situată lângă atelierul de cioplire nr. 27. Forma sa este aproape

¹⁹ N. N. Moroșan, *La station paléolithique de grotte de Stâncă – Ripiceni*, în *Dacia*, V-VI, București, 1935-1936; N. N. Moroșan, *Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est (Les dépôts géologiques, leur faune, flore et produits d'industrie)*, în *Anuarul Institutului Geologic al României*, XIX, București, 1938.

ovală, cu baza ușor concavă. Perforația, dinspre ambele suprafețe spre centru, este situată la partea superioară. Pe contur, ea are 9 scobituri (incizii) la bază și câte 7 pe fiecare latură ovală. Pe cele două suprafețe, decorul incizat ar putea reprezenta coarnele unui cervideu, respectiv o siluetă umană, dar decorul este extrem de stilizat și poate fi mai complex decât aparentele observații de până acum. Nivelul gravettian dispersat a oferit un alt pandantiv, dintr-o așchie de os lung, cu una din suprafețe fasonată; perforația este, de asemenea, realizată de pe fiecare suprafață spre centru. Nu este decorat²⁰. Putem presupune că piesa se poate încadra în ceea ce s-a numit *substituirea* animalului vânat de către membrii comunităților umane, prin purtarea unui fragment de os de animal de către vânătorul paleolitic, pentru a-și însuși trăsăturile esențiale ale acestuia.

Cotu Miculinți și Crasnaleuca

Aceste două stațiuni se remarcă prin bogatele ateliere de prelucrare a uneltelor și armelor din materii dure animale, pe care nu le prezentăm în acest cadru²¹.

²⁰ V. Chirica, *Amuleta-pendantiv de la Mitoc, jud. Botoșani. Notă preliminară*, în SCIVA, 33, 1982, 3, p. 229-231; V. Chirica, *Amuleta-pendantiv de la Mitoc și unele aspecte ale artei și magiei în paleoliticul superior est-carpatic*, în SAA, I, Iași, 1983, p. 38-44; V. Chirica, I. Borziac, *La présence et l'utilisation du l'ivoire dans le Paléolithique du SE de l'Europe*, în *Le travail et l'usage de l'ivoire au Paléolithique supérieur, Actes du Col.Int.*, Ravello, 1992, p. 199-210; V. Chirica, *Cele mai vechi manifestări cultice și religioase din preistoria României, în Teologie și Viață*, 1993, p. 15-21; V. Chirica & P. Noiret, *Mitoc-Malu Galben: industrie osseuse et témoins esthétiques*, în M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts (dir.), *L'Aurignacien et le Gravettien de Mitoc-Malu Galben*, ERAUL 72, Liège, 2007, p. 143-144; M. Otte, V. Chirica, C. Beldiman, *Sur les objets paléolithiques de parure et d'art en Roumanie: une pendeloque en os découverte à Mitoc, district de Botosani, în Préhistoire Européenne*, 7, 1995, p. 119-152.

²¹ M. Brudiu, *Date noi privind cultura Gravettianului oriental din Moldova, rezultate din cercetările de la Crasnaleuca, jud. Botoșani*, în Hierasus, Anuar '78, I, Botoșani, 1979; M. Brudiu, *Rezultatele cercetărilor arheologice din stațiunea paleolitică de la Cotu Miculinți, com. Coțușca (jud. Botoșani)*, în *Materiale și cercetări arheologice*, Oradea, 1979; M. Brudiu, *Prelucrarea oaselor și coarnelor de ren în așezarea paleolitică de la Cotu Miculinți (jud. Botoșani)*, în SCIVA, 31, 1980, 1, București; M. Brudiu, *Descoperiri paleolitice la Crasnaleuca, com. Coțușca, jud. Botoșani*, în SCIVA, 31, 1980, 3, București; M. Brudiu, *Date noi cu privire la cultura Gravettianului oriental obținute prin cercetările de la Crasnaleuca*, în Hierasus, II,

Brânzeni I

În această stațiune, I. Borziac a descoperit piese din os, care demonstrează existența industriei pe materii dure animale, dar și obiecte cu funcții estetice, nonutilitare: **1.** incisiv de cal, parțial polizat, subțiat pe ambele laturi, cu urmele unei perforații la partea superioară. **2.** amuletă din ivoriu, formată din două părți: partea superioară, alungită și perforată; partea inferioară, de formă triunghiulară, decorată cu șiruri de puncte ordonate pe mai multe rânduri bine organizate spațial²².

Molodova V.

Nivelele de locuire aparținând Paleoliticului superior recent au furnizat numeroase piese de artă, care se pot înscrie printre elementele de estetică a comunităților umane gravettiene²³:

Nivelul 9: o plachetă “antropomorfizată”, cu resturi de pictură²⁴.

Nivelul 8: **1.** O cochilie perforată, de *Cardium*. **2.** Un mic fragment incizat de ivoriu de mamut. **3.** O amuletă, tot din ivoriu de mamut, perforată, apreciată ca reprezentând o statueta feminină schematizată, de mici dimensiuni. **4.** Un galet alungit, cu incizii transversale, pe o latură²⁵.

Nivelul 7: **1.** Trei cochilii perforate, aparținând speciilor *Cardium*, *Neritina* și *Helix*. **2.** Un canin de vulpe polară, tot perforat. **3.** O lamă din ivoriu, cu trei incizii paralele pe una din suprafețe. **4.** Două plachete din marnă, una de formă oarecum ovală, cu incizii pe una din

Botoșani, 1980 ; M. Brudiu, Cercetări arheologice în stațiunea paleolitică de la Cotu Miculinți, jud. Botoșani, in Materiale și cercetări arheologice, Tulcea, 1981; M. Brudiu, Le travail de l'os et du bois de renne dans le Paléolithique supérieur de la zone du Prut Moyen. Répertoire typologique, in La genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie, BAI II (éd. V. Chirica), Iași, 1987.

²²V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, V, Iasi, 1996, p. 29-30; V. Chirica, I. A. Borziac, 1995. *Les ivoires du sud-est de l'Europe: Bulgarie, Grèce, Yougoslavie et Roumanie jusqu'au Dniestr*, în J. Hahn, M. Menu, Y. Taborin, P. Walter et Fr. Widemann (ed.), *Le travail et l'usage de l'ivoire au Paléolithique supérieur*, Actes de la Table ronde de Ravello (29-31 mai 1992), Rome, p. 203.

²³M. Otte, *Le Gravettien en Europe Centrale*, Dissertationes Archaeologicae Gandenses, vol. I-II, De Tempel, Brugge, 1981.

²⁴I. K. Ivanova, A. P. Chernysh, *The Palaeolithic site of Molodova V on the Middle Dnestr (USSR)*, în *Quaternaria*, VII, 1965, p. 197-217.

²⁵M. Otte, *op. cit.*, 1981, p. 489.

suprafețe, alta reprezentând, după opinia unor specialiști, o statueta feminină, schematizată, dar văzută din profil. **5.** Un astragal de cerb perforat. **6.** Altă plachetă, parțial acoperită cu ocră roșu²⁶.

Nivelul 6: **1.** Un dinte perforat, de vulpe. **2.** O plachetă din marnă, semi-ovală, incizată pe întregul contur, cu suprafețele lustruite. **3.** Un „baston” în secțiune rectangulară, ușor aplatizat, ascuțit la una din extremități, considerat ca reprezentând o încercare de cioplire a unei statuete antropomorfe. **4.** O plachetă de gresie cu urme de ocră roșu²⁷.

Nivelul 5: câteva cochilii terțiare, despre care nu se precizează dacă aveau și urme de intervenție antropică.

Nivelul 4: **1.** Un canin perforat, de vulpe polară. **2.** Cochilii de moluște terțiare.

Nivelul 3: **1.** Statuetă antropomorfă, probabil feminină, din marnă, nefinisată: capul este parțial degajat din materialul suportului, umerii puțin reliefați, mâinile pare că se doreau a fi amplasate în zona pântecelui. **2.** Un „baston” cu certe elemente de transformare în statueta antropomorfă, dar nefinisată²⁸.

Cormani IV

În nivelele atribuite Paleoliticului superior (6, 5a, 4, 3) au fost descoperite numeroase unelte și arme din os și corn, unele asemănătoare cu acelea de la Crasnaleuca și Cotu Miculinți, pe Prut, dar fără elemente de artă²⁹.

Cosăuți I

În această celebră stațiune aparținând Gravettianului final și Epigravettianului, I. Borziac a descoperit un mare număr de unelte și arme din materii dure animale, dar și numeroase obiecte de artă, cu

²⁶V. Chirica, I. Borziac, *op. cit.*, p. 204; M. Otte, *op. cit.*, p. 490; I. Borziac, C.-V. Chirica, *Pièces de marne du Paléolithique supérieur de la vallée de Dniestr, în Préhistoire européenne*, 9, 1996, p. 393-401; J. K. Kozłowski, *L'Art de la Préhistoire en Europe orientale*, CNRS, Paris, 1992.

²⁷V. Chirica, I. Borziac, *op. cit.*, p. 204; I. Borziac, C.-V. Chirica, *op. cit.*, p. 395; M. Otte, *op. cit.*, p. 490; I. K. Ivanova, A. P. Chernysh, *op. cit.*, p. 206.

²⁸I. Borziac, C.-V. Chirica, *op. cit.*, p. 395; M. Otte, *op. cit.*, p. 490; I. K. Ivanova, A. P. Chernysh, *op. cit.*, p. 209.

²⁹I. Borziac, C.-V. Chirica, *op. cit.*, p. 393-401; P. Noiret, *Le Paléolithique supérieur de Moldavie, ERAUL 121*, Liège, 2009, p. 223-224.

funcții estetice și cu eventuale aspecte religioase³⁰. Vom prezenta aici cele mai importante obiecte clasificate în această ultimă categorie, repartizate pe nivele arheologice:

Nivelul 7: 1-2. Două fragmente de gresie, decorate cu incizii: un galet cu 13 linii incizate, dar nu foarte ordonate, oarecum paralele, cu un motiv central, tot incizat, pe una din suprafețe, o plăcuță de gresie cu incizii subparalele, care prin însăși forma sa, ar putea constitui prototipul unei figurine zoomorfe, foarte stilizate³¹.

Nivelul 5: Fragmente de lame de ivoriu de mamut, decupate, dar nefinisate³².

Nivelul 4: 1. Un fragment dintr-o ramură de corn de ren, cu mai multe linii oblice, incizate. **2-3.** Două fragmente de oase tubulare, tăiate și cu linii scurte incizate orizontal. **4.** O plăcuță de marnă, cu incizii relativ paralele. **5.** Un galet din gresie, lustruit, alungit, cu incizii neordonate, dar grupate în mai multe serii, unele interpretate ca fiind animale (capete) foarte stilizate, altele imposibil de interpretat în ceea ce privește imaginea³³.

Nivelul 3a: 1. Un fragment de plachetă de ivoriu, decupată transversal. **2.** Fragment de brățară, tot din ivoriu de mamut, cu trei perforații, probabil parte componentă a unui obiect de podoabă complex. **3.** Un pandantiv perforat, din ambră, de formă conică, cu laturile ușor rotunjite, perforația fiind la partea superioară. **4.** Un pandantiv trapezoidal, din marnă, perforat la centru (perforația se pare că a fost realizată într-o singură direcție), considerată ca reprezentând

³⁰I. Borzic, *Quelques données préalables sur l'habitat tardipaléolithique pluristratifié de Cosseoutsy sur le Dniestr Moyen*, în V. Chirica, D. Monah (éd.), *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen*, BAI IV, Iași, 1991, p. 56-70;

I. Borzic, C.-V. Chirica, *op. cit.*, p. 393-401; C.-V. Chirica, *Les significations artistiques et religieuses des certaines découvertes paléolithiques de l'espace carpato-dniestréen*, în M. Otte (éd.), *La Spiritualité. Actes du colloque de la commission 8 de l'UISPP (Paléolithique supérieur)*, Liège, 10-12 décembre 2003, ERAUL 106, Liège, 2004, p. 177-186.

³¹I. Borzic, M. Otte, P. Noiret, *Piese de artă paleolitică și de podoabă de la stațiunea paleolitică cu mai multe niveluri de locuire Cosăuți din zona Nistrului mijlociu*, în *Revista Arheologică*, 1, Chișinău, 1998.

³²V. Chirica, I. Borzic, *op. cit.*, p. 207.

³³I. Borzic, M. Otte, P. Noiret, *op. cit.*, p. 13-14.

cea mai veche fusaiolă descoperită până în prezent). **5-6.** Două mărgelae din coral, foarte mici³⁴.

Nivelul 3: **1-3.** Trei brățări fragmentare, din ivoriu de mamut. **4.** Un galet din marnă, lustruit și cu incizii slabe, de suprafață. **5.** O plachetă din marnă, aproape ovală, ce ar putea reprezenta o tentativă de realizare, fie a unui pandantiv, fie a unei figurine de mamut. **6-8.** Două fragmente de oase și unul, dintr-un os tubular, de dimensiuni diferite, dar purtând linii scurte incizate. **9-11.** Trei molari de ren, perforați. **12.** Un pandantiv din gresie perforată. **13.** O cochilie de moluscă, perforată³⁵.

Nivelul 3b: **1-4.** Trei molari de ren și un incisiv de vulpe, perforați (încadrați, inițial, în nivelul 6c). **5.** Un disc din ivoriu de mamut, probabil pregătit pentru a fi transformat în pandantiv. **6.** Un alt disc, din gresie, cu aceeași posibilă destinație, dar având și câteva incizii pe ambele suprafețe. **7.** Un pandantiv, având ca suport un os perforat³⁶.

Nivelul 2c: **1-2.** Două fragmente de brățări din ivoriu de mamut, cu perforații³⁷.

Nivelul 2a: **1.** Figurină feminină, foarte stilizată, de 10 cm înălțime, descoperită în perimetrul unei vetre dintr-o structură de locuire, decorată cu ocră roșu. **2.** Figurină zoomorfă, ce ar putea reprezenta un bizon fără cap, dar bine marcat ca și constituție figurativă, în plus, având sexul marcat prin trei linii incizate, ce ar putea sugera că s-a dorit realizarea unei femele gestante. **3.** O amuletă spartă din vechime în patru fragmente, de forma unui disc, perforată la partea superioară și cu un decor complex punctiform pe una din suprafețe, în plus, fiind impregnată și cu urme de ocră roșu. **4.** O plachetă din două fragmente rupte din vechime, cu linii incizate (simboluri tectiforme ?)³⁸.

Nivelul 1: **1.** Plachetă din ivoriu de mamut, de formă concav-convexă, cu urme de intervenție umană (tăiere). **2.** Plachetă din marnă, cu o serie de 11 linii incizate (urmele ascuțirii unor obiecte foarte fine, subțiri ?)³⁹.

³⁴V. Chirica, I. Borzic, *op. cit.*, p. 208 ; I. Borzic, C.-V. Chirica, *op. cit.*, p. 395; I. Borzic, M. Otte, P. Noiret, *op. cit.*, p. 12.

³⁵I. Borzic, *op. cit.*, 1991, p. 63; I. Borzic, M. Otte, P. Noiret, *op. cit.*, p. 9-10.

³⁶I. Borzic, M. Otte, P. Noiret, *op. cit.*, p. 8-9.

³⁷*Ibidem.*

³⁸I. Borzic, C.-V. Chirica, *op. cit.*, p. 394; I. Borzic, M. Otte, P. Noiret, *op. cit.*, p. 6.

³⁹V. Chirica, I. Borzic, *op. cit.*, p. 209 ; I. Borzic, C.-V. Chirica, *op. cit.*, p. 395.

Climăuți II

În nivelul superior, aparținând Paleoliticului superior recent, au fost descoperite: **1-24.** 24 cochilii de *Ceritium* și *Nassa*, perforate și acoperite cu ocră roșu (un adevărat colier). **25-32.** 8 fragmente de oase, pregătite pentru a fi transformate în pandantive. **33.** Fragment de brățară din ivoriu de mamut, cu incizii pe contur. **34-35.** Două brățări nefinisate, cu urme de lustruire. **36.** Fragment de gresie cu decor de linii incizate. Câteva fragmente de brățări din aceeași materie primă, în secțiune biconcavă.⁴⁰

O sumară statistică ne poate demonstra că nu avem obiecte de artă, nonutilitare, chiar și fără conotații religioase, decât în Gravettian și Epigravettian. Descoperirile de la Brânzeni I, niv. 3 sunt, așa cum aprecia și P. Noiret⁴¹, rezultatul unor amestecuri stratigrafice, chiar dacă locuirea este în peșteră.

Din punct de vedere al funcționalității materialelor respective, noi am putea propune următoarea clasificare:

1. materiale non-utilitare, dar fără importanță artistică și/sau religioasă bine definită;
2. piese de artă și/sau de podoabă, acoperite cu ocră roșu, ceea ce le valorizează în plus trăsăturile de spiritualitate.
3. elemente faunistice (materii dure animale – dinți perforați), sau figurate: copita de cal, cervideul etc., care se pot constitui în *fenomenul* de substituie a trăsăturilor esențiale ale animalelor respective, de către vânătorul/purtătorul acestor simboluri.
4. prezența cochiliilor perforate, unele reprezentând elemente de coliere, fapt care demonstrează gustul comunităților gravettiene-epigravettiene pentru eleganță și estetic.
5. tentativele, multiple, de realizare a statuetelor feminine, antropomorfe și zoomorfe, fapt caracteristic pentru unele comunități umane dintr-un larg spațiu european, reliefând nu numai elemente artistice, dar mai ales religioase, în legătură cu valorizarea feminității-dăătoare de viață.

⁴⁰I. Borzic, A. David, Th. Obadă, *Climăuți II. O stațiune din Paleoliticul superior cu faună de mamut în regiunea Nistrului*, în *Anuarul Muzeului național de Istorie a Moldovei*, I, 1992, p. 97-89; V. Chirica, I. Borzic, *op. cit.*, p. 209.

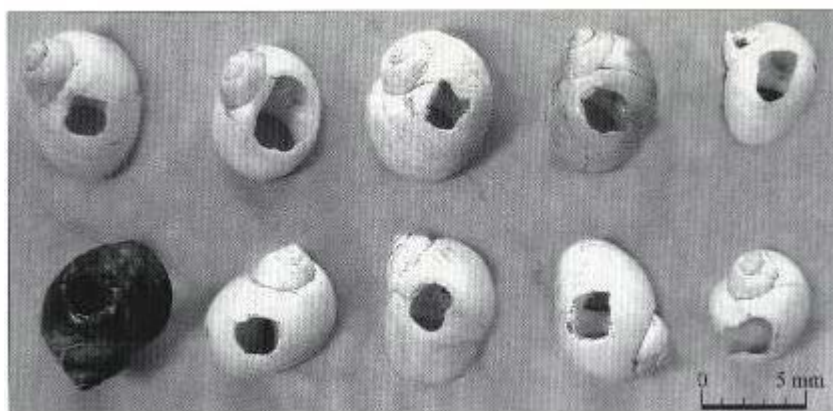
⁴¹P. Noiret, *Le Paléolithique supérieur de Moldavie, ERAUL 121*, Liège, 2010, p.

6. existența unor materiale cu elemente artistice sau numai vagi trăsături estetice, dar a căror importanță nu o putem deduce în viața comunităților umane respective.

În cadrul subiectului abordat aici, se remarcă descoperirile de la Cosăuți (în primul rând), dar, poate, și de la Cotu Miculinți, Crasnaleuca, Cormani IV, unde au fost descoperite adevărate ateliere de prelucrare a materiilor dure animale.

De asemenea, se remarcă multitudinea pieselor de la Cosăuți, finite, sau a încercărilor de modelare a unor piese de artă/podoabă, cu certe elemente de manifestare a sacrului, care poate conferi acestei stațiuni caracteristicile unui adevărat sanctuar în aer liber.

1

2

3

Fig. 64. Piatra Neamț-Poiana Cireșului, nivelul gravettian II (1); nivel epigravettian (2-3); 1, cochilii perforate; 2-3, fragmente de oase gravate (după M. Cârciumarș.a., 2006).

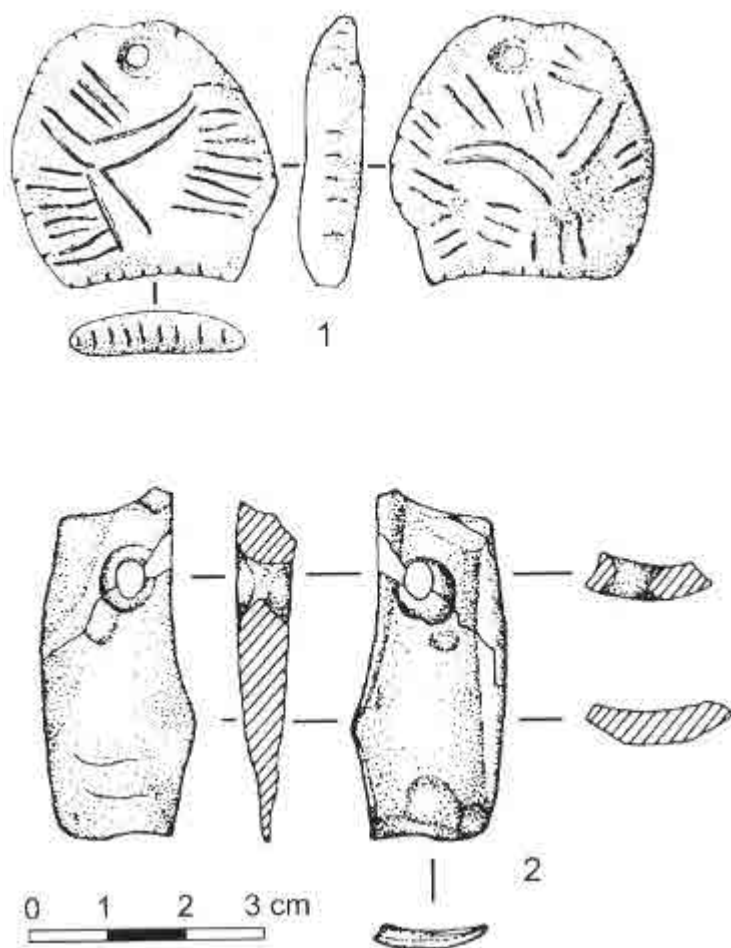

Fig. 65. Mitoc-Malu Galben, Gravettian: 1, amuleta-pendantiv din cortex; 2, pendantiv din os (după V. Chirica).

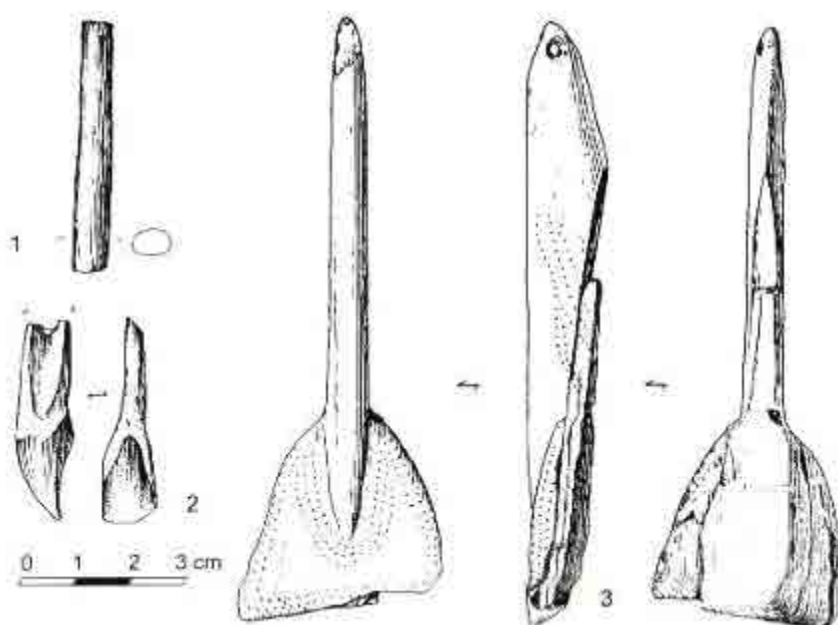

Fig. 66. Brânzeni I, niv. 3: 1, os tubular; 2, dinte găurit; 3, amuleta din ivoriu, decorată (după I. Borziac, C.-V. Chirica).

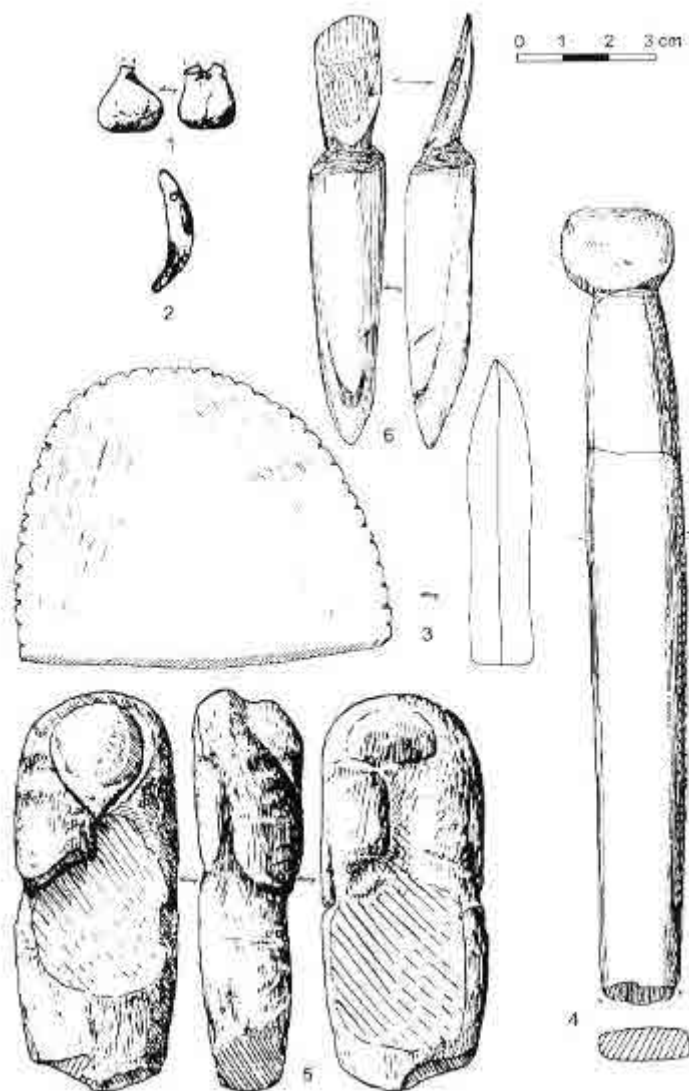

Fig. 67. Molodova V, niv. 8: 1, pandantiv din ivoriu. Niv. 7: 2, canin de vulpe, perforat. Niv. 6: 3, plachetă din marnă, incizată; 4, „baston” din ivoriu. Niv. 3: 5, atatueta antropomorfă din marnă; 6, „baston” din ivoriu (după I. Borziac, C.-V. Chirica).

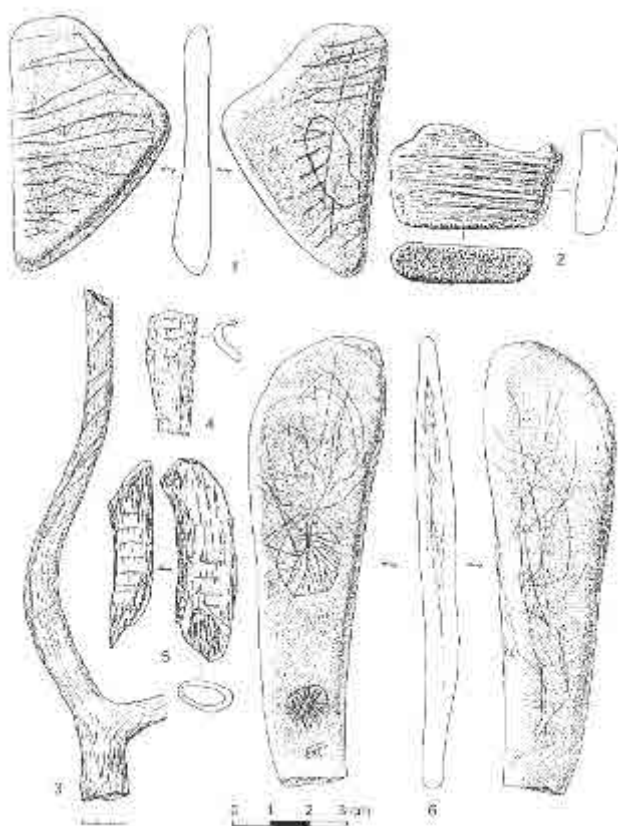

Fig. 68. Cosăuți I, niv. 7: 1, galet din gresie, cu incizii; 2, plachetă din gresie. Niv. 4: 3, fragment de corn de ren, cu incizii; 4-5, oase incizate; 6, galet din gresie, incizat (după I. Borzian, C.-V. Chirica).

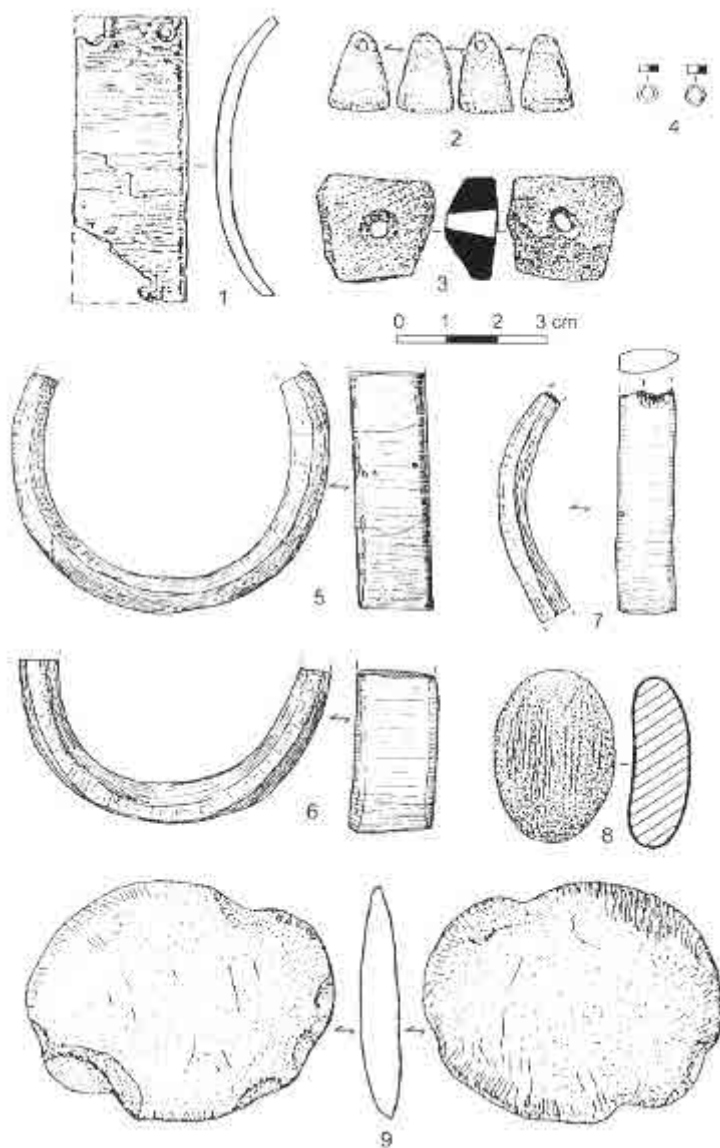

Fig. 69. Cosăuți, niv. 3a: 1, fragment de brățară, din ivory; 2, pandantiv din ambră; 3, pandantiv din marnă; 4, perle din coral. Niv. 3: 5-7, fragmente de brățări din ivory; 8, galet din marnă, cu incizii; 9, siluetă zoomorfă, din marnă (după I. Borzic, C.-V. Chirica).

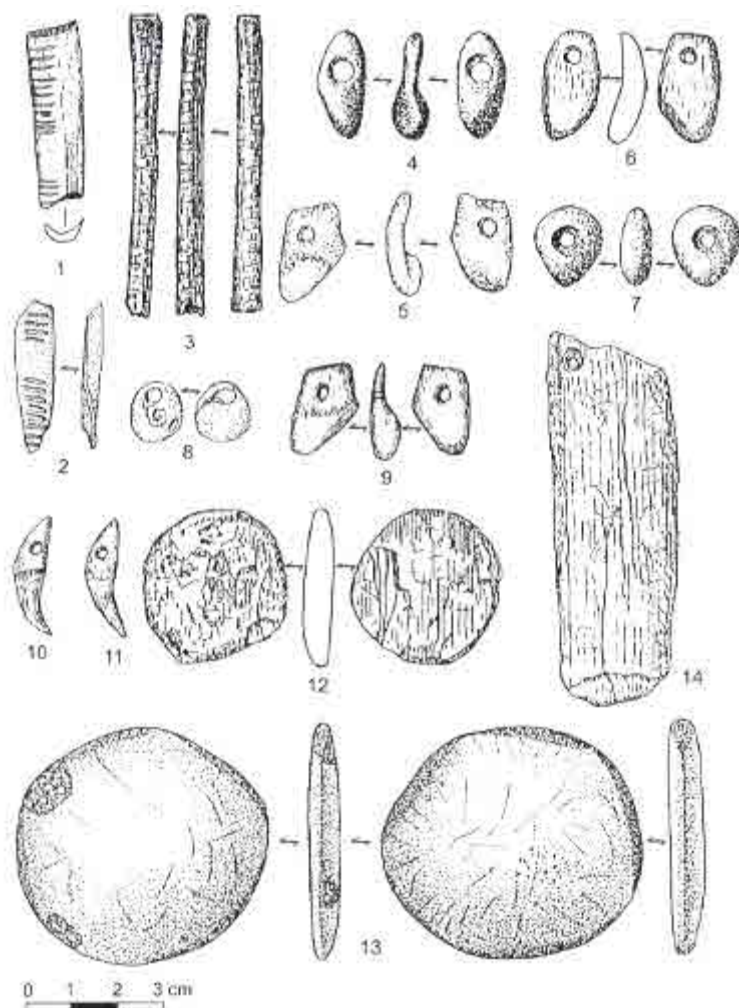

Fig. 70. Cosăuți I, niv. 3: 1-3, oase cu incizii; 4-6, dinți perforați; 7, pandantiv din gresie; 8, cochilie perforată. Niv. 3b: 9-11, dinți perforați; 12, disc din ivoriu; 13, disc din gresie; 14, pandantiv din os (după V. Chirica, I. Borzic, 1995).

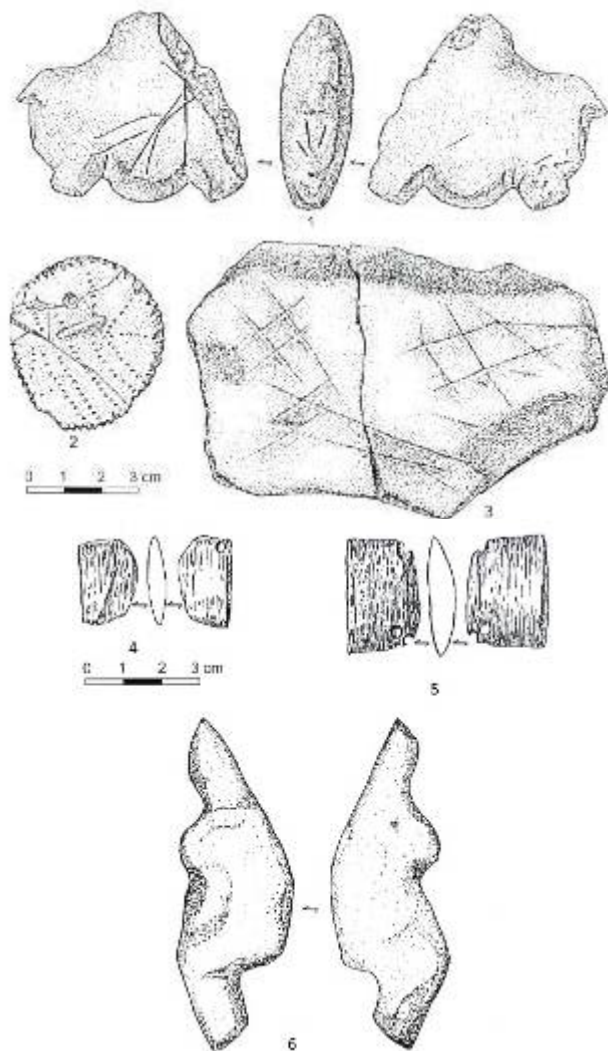

Fig. 71. Cosăuți I, niv.2a: 1, statueta de bizon fără cap; 2, amuletă decorată; 3, piesă de marnă cu incizii. Niv. 2c: 4-5, fragmente de brățări, din ivoriu. Niv. 2a: 6, statueta feminină (după I. Borziac, C.-V. Chirica).

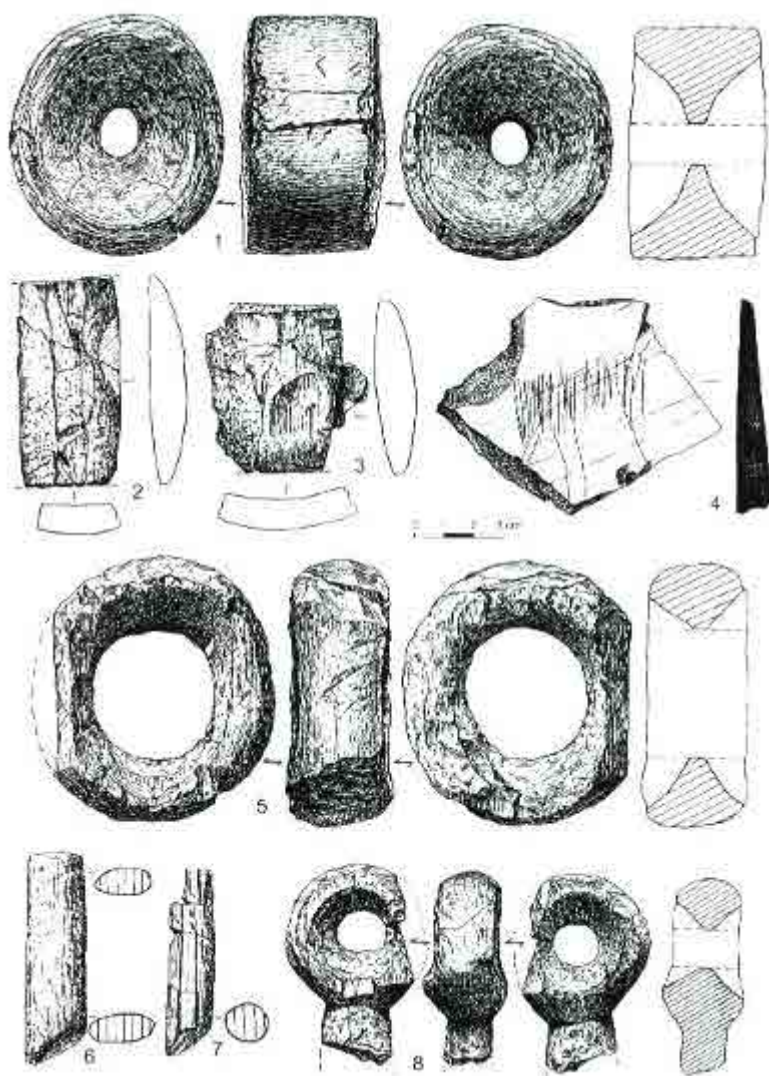

Fig. 72. Climăuți II, niv. sup.: 1- 3, 5, brățări din ivoriu; 4, plachetă din șist, cu incizii; 6-7, fragmente de vârfuri de sulită din ivoriu; 8, „baston” perforat (după V. Chirica, I. Borzic, 1995).

CONTRIBUTIONS A LA CREATION D'UN SYSTEME INFORMATIQUE GEOGRAPHIQUE POUR LE MODELAGE DE L'ATLAS ARCHEOLOGIQUE DE L'ESPACE CARPATIQUE-DNIESTREEN

RESUME

L'étude se réfère à 49 sites paléolithiques, situés dans l'espace est carpatique, plus précisément entre les terrasses de Bistrița et du Dniestr. Statistiquement, la situation se présente de la manière suivante: Nous avons pris en considération 28 sites de la République de la Moldavie et d'Ukraine, de: Molodova I et V, Cormani IV, Iarova, Babin I, Rașcov VII, Climăuți I et II, Chetrosu, Cormani IV, Ciutulești I, Bobulești VI, Ofatinți, Cosăuți I, Scoc, Trinca I-II-III, Ciuntu, Brânzeni I, Gordinești, Corpaci, Butești, Buzdugeni, Duruitoarea Veche, Mersâna, Volodeni II, Costești. Parmi ceux-ci, 6 sites se trouvent sur le territoire de l'Ukraine: Molodova I et V, Babin I, Cormani IV, Chetrosu, Ofatinți. C'est toujours à travers cet espace pruto-dniestréen qu'on retrouve des sites établis dans des grottes: Ofatinți, Brânzeni I, Butești, Buzdugeni, Duruitoarea Veche, alors que le site de Scoc se trouve dans un abri. Autres 21 sites sont localisés entre le Prut et les Sous-Carpates de l'est, y compris le Plateau du Bârlad: Cotu Miculinți - *Gârla Mare*; Crasnaleuca - *Faleza Pârâului Staniște* et *Terasa Staniște*; Mitoc: *Valea lui Stan*, *Valea Izvorului* ou *Dealul Sărăturii*, *Malu Galben*, *Pârâu lui Istrati*; Ripiceni - *Stânca Ripiceni* et *Ripiceni-Izvor*; Udești - *Poiana*; Dolhasca - *Dealul Viei*; Movileni - *În răzășie*; Topile - *Dealul Catargii*; Piatra Neamț - *Poiana Cireșului*; Bistricioara - *Lutărie*; Ceahlău: *Bofu Mic*, *Cetățica I*, *Cetățica II*, *Dârțu*, *Podiș*; Buda

- *Dealul Viilor*, Lespezi – *Lutărie*. Parmi ceux-ci, il n'y a que l'habitat de Stâncă-Ripiceni qui se trouve à l'intérieur d'une grotte, le reste étant situé sur des terrasses ou des plateaux.

Si nous prenons en considération l'emplacement des sites sur les grandes unités de rayonnement morphologique, on met en évidence les situations suivantes (élément qui a été à la base de l'emplacement des campements humains dans les bassins des rivières):

1, sites localisés sur les terrasses du Dniestr (et de certains affluents de moins importance): Molodova I, Molodova V, Babin I, Cormani IV, Chetrosu, Iarova, Cosăuți I, Rașcov VII, Climăuți I, Climăuți II, et la **grotte** Ofatinți;

2, sites localisés sur les terrasses du Răut, affluent important du Dniestr: Bobulești VI, Ciutulești et Scoc (*abri*);

3, sites localisés sur les terrasses du Racoveț, le plus important affluent gauche du Prut: les **grottes** Trinca I, Trinca II, Trinca III, Gordinești I, la **grotte** Brânzeni I, Mersâna, Corpaci, Corpaci-Mâs, la **grotte** Buzdugeni et Volodeni II;

4, sites localisés sur les terrasses gauches du Prut: Ciuntu, la **grotte** Butești, la **grotte** Duruitoarea Veche et Costești;

5, sites localisés sur les terrasses droites du Prut: Cotu Miculinți, Crasnaleuca, Mitoc (avec les quatre sites) et Ripiceni (avec les 3 sites, dont l'un en grotte);

6, sites localisés dans le Plateau de Suceava: Udești, Dolhasca, Movileni et Topile;

7, sites localisés sur les terrasses de Bistrița (ou de certains petits affluents de celle-ci): Piatra Neamț, Bistricioara, Ceahlău (avec les 5 sites), Buda et Lespezi;

Ces 49 sites contiennent pas moins de 208 niveaux d'habitat. Selon nous, ceux-ci ne représentent pas tous des niveaux **réels** d'habitat (dans le sens de la culture archéologique), certains en étant de simples campements qui n'ont pas été bien identifiés, séparés et caractérisés du point de vue stratigraphique et même en ce qui concerne les caractéristiques archéologiques (nombre et type de pièces lithiques etc.). En outre, nous avons rencontré, surtout dans les publications en russe,

dont certaines valorisées en roumain, l'expression „plusieurs niveaux d'habitat”.

En ce qui concerne la répartition de ces niveaux d'habitat dans le cadre des cultures archéologiques et des périodes historiques qu'elles représentent, on peut faire la statistique suivante:

- Paléolithique inférieur final: 9 habitats possibles (ou types de pièces lithiques encadrées comme telles): Ripiceni-Izvor (Premusterian), Cormani IV (1 niveau), Iarova (1), Ofatinți (2), Mersâna (1), Duruitoarea Veche (3);

- Paléolithique moyen (Moustérien): 34 niveaux: Mitoc-Valea Izvorului (1), Ripiceni-Izvor (6), Molodova I (2), Molodova V (4), Cormani IV (4), Chetrosu (plusieurs), Ofatinți (1), Trinca I (1), Trinca II (2), Trinca III (2), Mersâna (1), Butești (1), Buzdugeni (8), Volodeni II (1);

- Aurignacien: les sites de Mitoc-Malu Galben (4), Ripiceni-Stânca (1); Corpaci-Mâs (1);

- Paléolithique supérieur ancien (considéré de facture aurignacienne): 38 niveaux: Bobulești I (1), Climăuți I (1), Climăuți II (2), Scoc (1), Trinca I (4), Trinca II (3), Gordinești I (1), Brânzeni I (3), Corpaci (4), Corpaci-Mâs (4), Mitoc-Valea lui Stan (1), Mitoc-Valea Izvorului (1), Mitoc-Pârâu lui Istrati (1); Ripiceni-Izvor (4), Bistricioara-Lutărie (1), Ceahlău-Cetățica I (2), Ceahlău-Cetățica II (1), Ceahlău-Dârțu (2), Ceahlău-Podiș (1);

- Paléolithique supérieur récent (Gravettien - Epigravettien): 120 niveaux d'habitat: Molodova V (10), Babin I (3), Cormani IV (7), Ciutulești I (1), Cosăuți I (25), Rașcov VII (1), Trinca III (2), Ciuntu (1), Duruitoarea Veche (1), Costești I (1), Cotu Miculinți- Gârla Mare (7), Crasnaleuca-Staniște (8), Mitoc-Malu Galben (4), Mitoc-Pârâu lui Istrati (3), Ripiceni-Stânca (3), Ripiceni-Izvor (4), Udești-Poiana (1), Dolhasca-Dealul Viei (1), Movileni-În Răzășie (1), Topile-Dealul Catargii (1), Piatra Neamț-Poiana Cireșului (5), Bistricioara-Lutărie (5), Ceahlău-Cetățica I (3), Ceahlău-Cetățica II (3), Ceahlău-Bofu Mic (2), Ceahlău-Dârțu (3), Ceahlău-Podiș (4), Buda-Dealul Viei (3), Lespezi-Lutărie (6).

Certaines précisions s'imposent:

En ce qui concerne le Paléolithique inférieur (final), pour les découvertes de la République de Moldavie et d'Ukraine, on utilise le syntagme „d'âge acheuléen ”ou „de type tayacien”, et pour Ripiceni-Izvor, on parle de „niveau préoustérien”.

Ce n'est qu'à Mitoc-Malu Galben, Corpaci-Mâs et à Ripiceni-Stânca qu'on peut admettre l'existence de l'Aurignacien dans le sens classique, de la technologie et de la typologie spécifique. Ni même à Brânzeni I, niv. 3, où il y a de très nombreux éléments de facture typiquement aurignacien, on ne peut admettre cet encadrement culturel sûr, à cause du mélange à des pièces de facture plus ancienne du point de vue des caractéristiques du débitage. La plupart des fois nous identifions la présence de formes atypiques de certaines pièces considérées comme des „fossiles directrices” (grattoirs carénés), dont le nombre est de 1-2 exemplaires; nous apprécions cette mention comme un ajout spécialement marqué, pour assurer l'encadrement culturel du technocomplexe, donc du niveau respectif d'habitat.

L'utilisation du terme „Paléolithique supérieur ancien” est devenue une nécessité à cause des caractéristiques de certains des éléments de facture archéologique (parfois de tous ceux-ci), mais aussi (et surtout) de la manière d'interprétation – valorisation – publication des résultats des recherches. Sur les critères énoncés ci-dessus, nous apprécions que, dans la plupart des cas, là où apparaissent des éléments typologiques de type Paléolithique supérieur, mais le niveau d'habitat se trouve à la base du profil, on a établi de lui attribuer l'encadrement aurignacien, sans préciser, par exemple, „Aurignacien de type Bistricioara-Lutarie-niveau I”).

Sur les mêmes considérations, nous avons utilisé la désignation de „Paléolithique supérieur récent”, même si nous nous référons, de manière prépondérante, aux habitats gravettiens. Nous précisons pourtant que, dans la majorité des cas, nous avons suffisamment d'arguments de nature archéologique pour préciser de manière sûre le caractère gravettien ou épigravettien du technocomplexe (du niveau d'habitat archéologique).

Une caractéristique semble devenir la présence des pièces de facture archaïque (de typologie moustérienne ou spécifique du

Paléolithique moyen) dans les niveaux (les technocomplexes) attribués au Paléolithique supérieur ancien ou, encore plus intéressant, au Gravettien – Epigravettien. Dans la majorité des cas (à Ripiceni-Izvor, mais aussi sur les terrasses de Bistrița), nous considérons que la présence de ces pièces dans les complexes lithiques gravettiens est due à des aspects liés à la stratigraphie géologique et archéologique, à la manière dont l'archéologue qui a fait des fouilles systématiques, sans connaissances approfondies de spécialité, n'a pas observé les différences pédologiques sensibles, qui ont entraîné et modifié la stratigraphie établie par l'archéologue; dans les sites habités dans le Paléolithique moyen et tout le Paléolithique supérieur, la présence de ces formes archaïques peut être attribuée à l'existence de micro-procès de stratigraphie géologique, qui sont restés non observés en l'absence de spécialistes, pédologues, géologues à expérience; dans les sites habités seulement dans le Paléolithique supérieur ancien et récent, la présence des formes de facture moustérienne ne peut être que le résultat de certaines habitudes des communautés humaines, de certains besoins momentanés, en liaison avec certaines activités domestiques (et pas seulement), que nous ne pouvons pas connaître et comprendre. Dans cette situation, la prise en considération de plusieurs éléments s'impose:

1, la nature de la matière première: nous avons constaté que, sur les terrasses de Bistrița, là où il existe une variété assez grande de matières premières, pendant le Gravettien on n'utilisait que le silex (de Prut) et le ménilite (les deux d'une très fine granulation) pour l'enlèvement des supports et le finissage de ceux-ci dans des pièces spécifiques: lamelles à *dos*, lamelles *Dufour*, pointes *La Gravette*. Pour les pièces de dimensions plus grandes, à larges retouches, de type plus ancien, on utilisait d'autres roches locales.

2, la nécessité objective d'outils spécifiques, par exemple à la tranche du gibier, au nettoyage des peaux, à l'enlèvement de la viande des os, but pour lequel on a détaché des pièces résistantes (éclats et lames macrolithiques), transformées en véritables outils massifs.

3, la nécessité de réétudier les collections respectives, pour l'encadrement typologique de chaque type de pièce lithique en fonction de la nature de la matière première.

4, l'alignement de cette nouvelle typologie aux espèces d'animaux chassés même si (par exemple, sur les terrasses de Bistrița du Bassin Râpciuni - la zone Ceahlău) les restes paléofaunistiques sont très rares; ce manque peut être suppléé par l'appel à d'autres découvertes, tel que celles de Buda, Lespezi etc., et à l'analyse du tapis végétal, pour pouvoir déterminer l'existence des espèces faunistiques dans le cadre des biotopes établis sur des critères objectifs.

En ce qui suit, nous considérons nécessaire de présenter des éléments définitoires des cultures archéologiques et des découvertes qui leur appartiennent, provenant de l'espace géographique carpatodniestréen.

A travers le territoire de la Roumanie, entre le Prut et la Tissa, le Paléolithique inférieur est représenté seulement par des découvertes de surface, à restes d'habitat en position secondaire, dans les graviers de certaines rivières, à la différence de l'espace pruto-dniestréen, là où les niveaux d'habitat sont *in situ*, étant dépistés par des recherches systématiques, dans des sites pluristratifiés.

A travers le territoire carpatodanubien, y compris la Dobroudja, les *séries* de pièces lithiques, qui appartiennent seulement typologiquement au Paléolithique inférieur, ont été trouvées surtout dans l'espace de la Plaine Roumaine. Dans les autres parties du territoire on a découvert seulement des pièces isolées, parfois difficiles à encadrer, typologiquement et chronologiquement, à cause de l'ambiguïté des découvertes.

Il faut aussi préciser que la plupart des découvertes sont situées dans le Piémont Cotmeana et dans la partie plus haute de la Plaine Roumaine. Les plus de 1000 pièces, taillées en silex (pour la plupart), mais aussi en quartzite, ont été découvertes dans des dépôts remaniés, situées dans les alluvions des rivières Argeș et Olt, mais aussi dans ceux de leurs affluents (Dâmbovnic, Mozac, Cotmeana, Olteț, Topolog, Dârjov etc.). Du point de vue typologique, ces pièces sont de type galets aménagés (chopping tools) et galets taillés (choppers), mais on a aussi dépisté des éclats, protobifaces, bifaces de style "abbeyvillien" et "acheuléen". La forme de ces pièces est diverse: ovulaire, ovale allongée, discoïdale, amygdaloïde, triangulaire, soustriangulaire, cordiforme, même nucléiforme. On précise aussi le fait que certaines de ces pièces ont été découvertes en association avec les éclats et lames de type Levallois. Il

est aussi important à retenir le fait que certaines des pièces lithiques ont été découvertes en association ou dans l'immédiat voisinage de certains restes faunistiques, dont on signale *Archidiskodon meridionalis*, *Dicerorhinus etruscus*. Parce que les deux espèces appartiennent à des périodes géochronologiques différentes, certains encadrements peuvent être faits aussi par la présence de ceux-ci, dans le sens que les matériaux lithiques découverts en association à *Archidiskodon Meridionalis* pourraient être datés comme ante-Cromerien, et ceux qui se trouvent à côté de *Dicerorhinus etruscus* pourraient appartenir à une étape d'après le Cromerien.

Les découvertes de Bugiulești-Valea lui Grăunceanu ont attiré depuis longtemps l'attention des spécialistes⁴².

Une importance à part a l'hypothèse conformément à laquelle au moins une partie des os découverts là-bas contenaient les traces d'une transformation intentionnelle, afin d'être utilisés comme outils. Si l'on accepte cette hypothèse, alors ces *outils* seraient les plus anciens du territoire de la Roumanie. Selon les auteurs des découvertes, il s'agit d'objets pour frapper (faits de l'humérus de cheval et de cerf – la partie distale) à traces d'utilisation, *perçoirs* et *racloirs*, parmi ces derniers étant présenté un os long (diaphyse métatarsienne) d'*Equus stenonis* à traces de polissage prolongé, pour être utilisé au raclage, et aussi des pointes utilisées aux perforations; on présente aussi trois éclats d'*Elephas*, à côté d'autres, fossilisés, à traces d'utilisation, étant utilisés à la frappe, comme percuteurs.

A travers le territoire géographique situé entre la Dépression sous-carpatique externe et le Prut, la seule découverte, en position secondaire, mais qui appartient à une fouille systématique, est celle de Valea Lupului, *la Fabrique d'Antibiotiques*. Sur un sommet de la terrasse inférieure de la rivière Bahlui, en 1954 on a découvert un éclat à traces de polissage et roulage (il a été découvert dans les sables

⁴²C. Rădulescu, P. Samson, *Traces d'activité humaine à la limite Pliocène/Pléistocène dans le Bassin Dacique (Roumanie)*, en *Les premiers européens, Actes du 114-e Congrès National des Sociétés Savantes*, Paris, 1991.

alluvionnaires de la rivière), en silex patiné, de forme quasi triangulaire, à talon large et oblique, à bulbe de percussion très proéminent, à retouches semi-abruptes, denticulées, mixtes. La pièce a été découverte lors des fouilles archéologiques de sauvegarde, effectuées pour la construction de la Fabrique d'Antibiotiques. Par sa nature, la pièce a été dénommée *l'éclat clactonien*.

La pièce a été découverte dans le dépôt no. 17, des lentilles de sable rougeâtre en alternance avec d'autres, de nuance blanchâtre, 0,30m, en association à une molaire de *Coelodonta antiquitatis*. De tout le paquet de sables on a récolté des gastéropodes: *Planorbis carmens*, *Helicella striata*, *Litoglyphus naticoides*, *Tropidiscus planorbis*, *Stagnicola palustris*, *Valvata piscinalis*, *Jaminia tridens*, *Pisidium* sp., *Unio batavus*, *Succinea (Hydrotrapa) Pfeifferi*. *Succinea oblonga*⁴³.

Il est absolument nécessaire de préciser qu'à travers tout l'espace géographique entre la Tissa, le Prut et le Danube on a fait de nombreuses autres découvertes de matériaux lithiques typologiquement encadrés dans le Paléolithique inférieur. Ces découvertes ont un caractère absolument isolé, leur nombre est très petit, et ne contribuent que statistiquement (en les rapportant à toute la zone géographique) à une évaluation à caractère général de la présence des éléments spécifiques les plus anciens de l'habitat humain. D'autre part, la découverte des nombreux points fossilifères, où jusqu'à présent on a découvert seulement des restes de faune pléistocène, mais aussi la présence des matériaux lithiques en association à des restes faunistiques pléistocènes, crée une image plus complète sur une certaine intensité d'habitat du territoire considéré. Pourtant, ces découvertes, surtout celles entre le Prut et le Dniestr, doivent être prises en considération surtout par leur âge, étant datées entre approximativement 1.000.000 et 750.000 ans⁴⁴. La présence des matériaux d'âge acheuléen, ou/et de caractère (technique) tayacien(ne), de Duruitoarea Veche (les niveaux 3 et 4), Ofatinți (les niveaux

⁴³M. Petrescu-Dîmbovița, A. Nițu, Em. Zaharia, M. Dinu, *Șantierul arheologic Hlincea-Iași*, en *SCIV*, 6, 1955, 3-4, p. 327-328.

⁴⁴M. Otte, *Le Paléolithique inférieur et moyen en Europe*, Armand Collin/Masson, Paris, 1996.

inférieurs 1 et 2), Mersâna (le complexe ancien), Bobulești V, Butești (le niveau inférieur)⁴⁵.

Les sites et les niveaux d'habitat appartenant au Paléolithique moyen, d'âge moustérien, de faciès Levallois, denticulé, parfois à éléments acheuléens, micoquiens ou post-micoquiens, datés, en général dans l'interstade Brörup, entre le Prut et le Dniestr, démontrent l'existence des conditions d'environnement favorables, acceptées par les communautés humaines pendant une longue période de temps (Mindel-Riss, Riss, Riss-Würm et Würm I). Il faut remarquer que dans certains sites (surtout ceux placés dans les grottes à l'est du Prut) on constate l'existence de véritables campements, datés dans le Paléolithique inférieur, suivis, avec les interruptions stratigraphiques précisées, par ceux appartenant au Paléolithique moyen⁴⁶.

On remarque les sites de Molodova I et V, Buzdugeni, Cormani IV et Ripiceni-Izvor, à plusieurs niveaux d'habitat successifs, de véritables campements à structures de combustion, des habitations spécialement aménagés, des ateliers de taille, à riches et diversifiés restes paléofaunistiques et à un tout aussi riche et varié technocomplexe lithique, où les communautés humaines se sont souvent retournées en témoignant ainsi sur les conditions de l'environnement.

Le Paléolithique supérieur ancien est bien attesté par de nombreux sites, certains à plusieurs niveaux d'habitat. De ce point de vue, on remarque encore une fois Molodova V, mais aussi Cormani IV, là où le Paléolithique moyen est superposé au Paléolithique supérieur récent.

En ce qui concerne les différents encadrements culturels proposés (les *cultures* Ripiceni-Brânzeni, Prut, de transition - Brânzeni, Pre-Aurignacien etc.), nous n'y revenons plus dans ce contexte, car les informations peuvent être trouvées dans les travaux déjà publiés⁴⁷. Nous

⁴⁵ V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV, Iași, 2005.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Cf. V. Chirica, I. Borziac, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, V, Iași, 1996; I. Borziac, V. Chirica, M. Văleanu, *Culture et sociétés pendant le Paléolithique supérieur de la zone carpatodniestréenne*, BAM, VI, Ed. PIM, Iași, 2006; I. Borziac, V. Chirica, A. David, *L'Aurignacien moyen et tardif de l'espace carpatique-dniestréen. Le Gisement*

considérons nécessaire, en échange, de faire certaines précisions concernant la présence des grattoirs carénés dans les niveaux d'habitat des sites paléolithiques pris en considération. Nous constatons la présence de ceux-ci, tout d'abord dans les niveaux d'habitat encadrés de manière sûre dans l'Aurignacien, à la sûreté de l'attribution culturelle contribuant aussi d'autres pièces spécifiques: burins carénés, grattoirs de type à museau, des pointes en os, de type Mladec, et aussi les caractéristiques technologiques du débitage et de la retouche des outils. Nous constatons la présence des grattoirs carénés, parfois à côté des pièces de type „grattoir haut” (ou nommées ainsi dans les études signées par I. Borzic), dans les niveaux d'habitat attribués au Paléolithique supérieur ancien: Bobulești (5 carénés, 8 á museau), Climăuți I (3 carénés, plusieurs „hauts”), Scoc (plusieurs carénés et á museau), Corpaci, niv. 4 (1), Gordinești (5), Brânzeni, niv, III (beaucoup). Dans le même espace géographique, des grattoirs carénés ont été aussi identifiés dans l'habitat de type paléolithique moyen, de Iarova, mais aussi dans les niveaux appartenant au Paléolithique supérieur récent:

Climăuți II, BAI, XIX, Ed.PIM, Iași, 2007; V. Chirica, I. Borzic, M. Valeanu, *L'Aurignacien et la période de transition dans la région carpato-dniestrienne*, în *Actes du XIV-ème Congrès UISPP*, Section 6, *Le Paléolithique supérieur*, Sessions générales et posters, Liège, 2001, *BAR International Series*, 2004, p. 243-260; V. Chirica, I. Borzic, *Le Paléolithique supérieur ancien entre la Dniestr et la Tissa*, în *ArhMold.*, XXVII, 2004 (2005), p. 19-32; I. Borzic, V. Chirica, At. Prepelita, *L'écologie et la synergie des collectivités humaines de l'espace carpatique-dniestréen pendant le Paléolithique supérieur*, în *ArhMold.*, XXIX, 2006, p. 7-34; Ilie Borzic, Vasile Chirica, *Paleoliticul mijlociu, paleoliticul superior și epipaleoliticul – mezoliticul în spațiul carpato-nistrean*, în *ArhMold.*, XXXIII, 2010, p. 26-68.

Molodova V (1), Babin I, niv. inf. (quelques-uns), Cormani IV (une pièce dans le niveau niv. 5 a, 4, 3, 2), Ciutulești I (6), Rașcov VII (très nombreux). Dans l'espace géographique entre les terrasses de la Bistrița et du Prut, la présence des grattoirs carénés, typiques et atypiques, on a remarqué, dans les niveaux stratigraphiques attribués au Paléolithique supérieur ancien, à: Mitoc-Valea lui Stan (3 typiques), Ripiceni-Izvor, niv. Ia (2 atypiques), Ib (1 typique et 2 atypiques), IIa (3 typiques et 2 atypiques), IIb (2 typiques et 5 atypiques), Bistricioara-Lutărie, niv. I (5 typiques), Cetățica I, niv. I (1 typique et 2 atypiques), Dârțu, niv. I (2 typique et 3 atypiques), niv. II (3 typique et 5 atypiques), Podiș, niv. I (1 typique et 1 atypique). Dans les niveaux stratigraphiques attribués au Paléolithique supérieur récent, la présence de ces pièces est la suivante: Crasnaleuca-Staniște (2 typique et 1 atypique, + 15, nucléiformes), Mitoc-Malu Galben, niv. III (1 typique), Mitoc-Pârâu lui Istrati, niv. II (1 typique), niv. III (2 typiques), Ripiceni-Izvor, Ia (2 typiques et 2 atypiques), Ib (3 typiques), IIa (6 atypiques), IIb (1 typique et 1 atypique), Udești-Poiana (1 typique et 2 atypiques), Dolhasca-Dealul Viei (1 typique), Topile-Dealul Catargii (1 typique et 2 atypiques), Bistricioara-Lutărie, niv. II (2 typiques), niv. III (3 typiques), niv. IV (1 typique et 4 atypiques), niv. V (plusieurs typiques), niv. VI (1 typique), Bofu Mic (2 atypiques), Dârțu, niv. III (1 typique), niv. V (1 typique et 2 atypiques), Podiș, niv. II (1 atypique), niv. IV (3 atypiques), niv. V (3 atypiques), Buda-Dealul Viilor, niv. I (3 atypiques), niv. II (1 typique), Lespezi-Lutărie, niv. II (1 typique), niv. III (2 atypiques), niv. IV (2 atypiques).

Nous considérons qu'il est intéressant à préciser l'existence des pièces de technique et typologie aurignacienne de Mitoc-Malu Galben (les technocomplexes aurignaciens et gravettiens):

Aurignacien inférieur: 4 grattoirs sur éclat, 1 lame aurignacienne;

Aurignacien I: 11 grattoirs sur éclat, 16 carénés, 11 à museau, 30 burins carénés, 2 burins busqués;

Aurignacien II: 3 grattoirs sur éclat retouché, 2 carénés, 1 burin caréné, 1 burin busqué;

Aurignacien III: 7 grattoirs sur éclat, 2 sur éclat retouché, 7 carénés, 1 lame aurignacienne, 1 lame denticulée et à *encoche*;

Aurignacien III supérieur: 1 grattoir sur éclat, 1 sur éclat retouché, 5 carénés;

Gravettien I: 5 grattoirs sur éclat, 3 sur éclat retouché;

Gravettien II: 2 grattoirs sur éclat;

Gravettien III, 1 grattoir caréné;

Gravettien IV: 1 grattoir sur éclat, 3 burine carénés;

Gravettien dispersé: 1 grattoir à museau, 1 burin caréné⁴⁸.

A ces types de pièces on ajoute celles travaillées en matières animales dures, surtout la pointe de lance, de type Mladec, découvertes dans le niveau Aurignacien I⁴⁹.

De la sorte, nous constatons que ces pièces constituent des séries dans certains niveaux d'habitat datés dans le Paléolithique supérieur ancien, mais on les retrouve parfois dans une proportion assez grande aussi dans les technocomplexes du Paléolithique supérieur récent, sous leur forme typique et atypique.

En ce qui concerne les matières premières utilisées à la taille des outils, on constate la présence quasi-totale du silex de Prut sur les terrasses du Prut et de ses affluents, du silex de Dniestr, sur les terrasses du Dniestr et de ses affluents, et aussi un véritable mélange de matières premières d'origines différentes, des espaces plus éloignés des principales zones d'approvisionnement en matières premières de très bonne qualité. Pour mettre en évidence ces considérations, là où les auteurs des recherches systématiques, des études de spécialité ont fait les précisions nécessaires, nous avons insisté sur la présence de toute la gamme de matières premières et des proportions des types de roches utilisées. Nous nous référons surtout aux recherches des terrasses de Bistrița, là où le phénomène des proportions des différentes matières premières est assez intéressant.

La quantité et la variété des restes faunistiques découverts dans les niveaux d'habitat démontrent le poids important de la chasse dans le

⁴⁸M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, *Mitoc-Malu Galben: étude de l'industrie lithique*, in M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts (dir.), *L'Aurignacien et le Gravettien de Mitoc-Malu Galben*, ERAUL 72, Liège, 2007, p. 85-136; 185-218.

⁴⁹V. Chirica & P. Noiret, *Mitoc-Malu Galben: industrie osseuse et témoins esthétiques*, en M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts (dir.), *L'Aurignacien et le Gravettien de Mitoc-Malu Galben*, ERAUL 72, Liège, 2007, p. 143-144.

cadre du support de la vie matérielle des communautés humaines. De la même manière, les restes paléofaunistiques peuvent offrir des informations constantes concernant les conditions de milieu écologique, y compris à l'égard de l'encadrement de certains niveaux d'habitat (nous nous référons à la présence massive dans les niveaux d'habitat situés dans les zones géographiques ou milieux périglaciaires). Non dernièrement, l'identification d'ateliers de transformation des os et des bois de cerf et de renne, d'autres éléments inclus dans la catégorie de matières animales dures, démontre la variété des préoccupations des communautés humaines quotidiennes⁵⁰.

Les conditions de vie et de création matérielle des communautés humaines de l'espace géographique pris en considération ont été doublées par leur création spirituelle, à éléments indubitables du sacré individuel et collectif. Nous nous référons à la production d'objets de parure et/ou d'art mobilier, domaine dans lequel nous avons remarqué les découvertes de Molodova, Mitoc, Cosăuți, Poiana Cireșului, Climăuți II, par lesquelles le territoire entre les Carpates Orientaux et le Dniestr peut être encadré dans l'immense espace géographique européen, de la création spirituelle, élément définitoire du caractère social des communautés humaines du Paléolithique supérieur.

⁵⁰ I. Borzic, *Les chasseurs de renne de Kosoutsy, site paléolithique tardif à plusieurs niveaux, sur le Dniestr Moyen*, en *L'Anthropologie*, (Paris) t.97, nos 2/3, 1993; I. Borzic, *Adaptarea omului la mediul ambiant la etapa finală a Paleoliticului superior în spațiul Carpato-Nistorean*, en *Buletin științific: Revistă de etnografie, științe naturale și muzeologie*, Chișinău, 2005; I. Borzic, V. Chirica, A. Prepețita, *Ecologia și sinergetica colectivelor umane din spațiul carpato-nistorean în Paleoliticul superior*, en *ArhMold.*, XXIX, 2007; I. Borzic, V. Chirica, C-M. Văleanu, *Culture et sociétés pendant le Paléolithique supérieur à travers l'espace carpato-dniestréen*, BAM VI, Iași, 2006; C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în preistoria României*, Asociația română de Arheologie. Studii de Preistorie, *Supplementum* 2 / 2007, București.

LEGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Molodova V, niv. 10: 1, grattoir sur lame; 2, grattoir caréné; 3-4, burins dièdres; 5-7, lames *appointées* (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 2. Molodova V, niv. 7: 1-2, lames *appointées*; 3, lame pedunculée; 4, 7, 12, pointes de La Gravette; 5-6, micro-gravettes; 8, lamelle à *dos*; 9, lame tronquée; 10, lame à *dos* denticulée; 11, lame à *cran*; 13-14, pointes à *cran* (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 3. Molodova V, niv. 5: 1, grattoir sur éclat retouché; 2, grattoir sur lame; 3, grattoir sur lame retouchée; 4, burin d'angle sur cassure; 5-7, burins dièdres; 8-9, burins sur troncature retouchée; 10-11, burins mixtes; 12, perçoir; 13-14, lamelles à *dos*; 15, lamelle tronquée; 16, élément tronqué (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 4. Molodova V, niv. 2: 1, grattoir sur éclat; 2-3, grattoirs sur lame; 4, burin d'angle sur cassure; 5-6, burins dièdres; 7-11, burins sur troncature retouchée; 12, burin mixte; 13, grattoir-burin; 14, lame tronquée; 15, pointe à la base tronquée; 16, micro-gravette; 17-18, lames à troncature double (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 5. Molodova V, niv. 1: 1, grattoir sur éclat épais; 2, grattoir sur éclat retouché; 3-5, grattoirs sur lame; 6, grattoir sur lame retouchée; 7-9, burins d'angle sur cassure; 10, burin dièdre; 11-13, burin sur troncature retouchée; 14, perçoir; 15-16, troncatures; 17-18, éléments tronqués; 19, pointe à *dos* courbe; 20, racloir lateral simple convexe (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 6. Babin I, niv. inf.: 1-3, grattoirs sur lame retouchée; 4, grattoir sur lame *appointée*; 5, grattoir sur éclat retouché; 6, burin double d'angle sur cassure; 7, burin dièdre; 8-9, grattoirs-burins (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 7. Babin I, niv. 2: 1-7, burins dièdres; 8, burin sur troncature oblique retouchée (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 8. Babin I, niv. 3: 1-2, nucléus prismatiques à lames; 3-11, grattoirs sur lame; 12-13, grattoirs sur lame à base amincie (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 9. Cormani IV, niv. 7: 1, nucléus à un plan de frappe; 2, nucléus à deux plans de frappe; 3, grattoir sur lame; 4, grattoir sur éclat; 5-7, burins d'angle sur cassure; 8, burin dièdre (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 10. Cormani IV, niv. 5a: 1, ossement portant des traces de travail anthropique; 2, fragment de polissoir en ivoire à traits gravés; 3, outil de fortune; 4, marteau en bois de renne. Niv. 3: 5, outil de fortune; 8, manche coudé en bois de renne. Niv. 4: 6, manche en bois de renne; 7, fragment de pointe de sagaie à rainure longitudinale en bois de renne; 9, poignard en os (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 11. Bobulești VI : 1-3, grattoirs sur lame; 4-7, grattoirs sur lame retouchée; 8-11, grattoirs sur éclat (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 12. Bobulești VI : 1-5, pièces bifaciales (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 13. Bobulești VI : 1-3, pièces bifaciales (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 14. Ciutulești I: 1, grattoir caréné atypique; 2, pièce esquillée; 3-7, burins dièdres; 8-13, burins sur troncature retouchée (d'après I. Borzic, N. Chetaru, 1995).

Fig. 15. Ciutulești I: 1-2, burins d'angle sur cassure; 3-4, burins mixtes; 5, grattoir-bec; 6, grattoir-burin; 7-11, lames appointées; 12, pointe de La Gravette; 13, lame retouchée; 14-15, lames utilisées; 16, racloir double convexe (d'après I. Borzic, N. Chetaru, 1995).

Fig. 16. Cosăuți I, niv. 4: 1, nucléus à lamelles; 2-3, grattoirs sur lame; 4, grattoir sur lame à crête; 5-6, grattoirs doubles; 7, grattoir sur éclat retouché; 8-10, burins sur troncature retouchée (d'après I. Borzic).

Fig. 17. Cosăuți I, niv. 3a: 1, grattoir sur lame; 2, burin d'angle sur cassure; 3, burin transversal sur bord retouché; 4, burin sur encoche; 5-6, perçoirs; 7-8, lames à cran distal; 10-13, micro-gravettes; 14, élément bi-pointé (d'après I. Borzic).

Fig. 18. Cosăuți I, niv. 2b: 1, lame; 2-3, grattoirs sur éclat; 4-9, 11, burins sur troncature retouchée; 10, burin dièdre; 12, burin mixte; 13, perçoir (d'après I. Borzian).

Fig. 19. Cosăuți I, niv. 1: 1, burin sur troncature retouchée; 2-3, perçoirs; 4-5, alésoirs; 6, mèche de forêt; 7-14, outils à dos (d'après I. Borzian).

Fig. 20. Cosăuți I, niv. 8: 1, pointe de sagaie à rainure longitudinale. Niv. 6d: 2, couteau („poignard”); 3, pointe de sagaie. Niv. 6b: 4, pointe de sagaie à rainures longitudinales (d'après I. Borzian).

Fig. 21. Cosăuți I, niv. 3a: base de sagaie incisée; 2, poinçon en os; 3, pointe de sagaie ornée. Niv. 3: 4-7, pioches ou écorçoirs en bois de renne (d'après I. Borzian).

Fig. 22. Cosăuți, niv. 3b: 1, couteau ou écorçoir en bois de renne; 2-4, pointes de projectile; 5, pointe de sagaie à décor spiralé, 6, pointe décorée; 7, pointe de sagaie (d'après I. Borzian).

Fig. 23. Cosăuți, niv. 1: harpon en bois de renne à deux rangs de barbelures (d'après I. Borzian).

Fig. 24. Rașcov VII: 1-2, grattoirs sur lame; 3-4, grattoirs sur lame retouchée; 5, grattoir sur lame à crête; 6-7, grattoirs à museau; 8-10, grattoirs à museau sur lame à crête; 11-13, grattoirs caréné (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 25. Rașcov VII: 1-12, grattoirs carénés nucléiformes (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 26. Climăuți I: 1-5, grattoirs carénés; 7-9, grattoirs à épaulement; 10, pointe de „Climăuți” (d'après V. Chirica, I. Borzian, N. Chetaru).

Fig. 27. Climăuți II, niv. inf.: 1, grattoir sur lame retouchée; 3-4, grattoirs sur éclat; 5, grattoir ogival; 6, grattoir caréné; 7, grattoir-burin; 8, lame retouchée (d'après I. Borzian, A. David, T. Obadă).

Fig. 28. Climăuți II, niv. sup.: 1-3, burins d'angle sur cassure; 4-6, burins dièdres; 7-8, burins sur troncature retouchée; 9, burin mixte; 10, grattoir-burin (d'après I. Borzian, A. David, T. Obadă).

Fig. 29. Ciuntu: 1, grattoir sur lame; 2, burin sur troncature retouchée; 3-10, lames retouchées (d'après P. Noiret, 2009).

Fig. 30. Gordinești I: 1, 3-7, grattoirs sur éclats épais; 2, grattoir sur lame épaisse (d'après V. Chirica, I. Borzian, N. Chetaru).

Fig. 31. Gordinești I: 1-5, lames à retouches continue bilaterale; 6-9, lames appointées; 10, lame tronquée (d'après V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru).

Fig. 32. Gordinești I: 1-4, pointes foliacées bifaciales (d'après V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru).

Fig. 33. Brânzeni I, niv. 3: 1-3, grattoirs carénés; 4-6, grattoirs à museau (d'après V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru).

Fig. 34. Brânzeni I, niv. 3: 1-2, 4, racloirs latéraux doubles; 3, racloir latéral simple; 5, racloir déjeté (d'après V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru).

Fig. 35. Brânzeni I, niv. 3: 1, pointe de La Gravette; 2-5, pièces à dos; 6, pointe à face plane; 7, pièce bifaciale (d'après V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru).

Fig. 36. Corpaci, niv. 4: 1-3, pièces à dos; 4-25, segments (d'après I. Borziac, G. Grigorieva, N. Chetraru, 1981).

Fig. 37. Corpaci, niv. 4: 1-3, pièces foliacées bifaciales (d'après I. Borziac, G. Grigorieva, N. Chetraru, 1981).

Fig. 38. Corpaci, niv. 2: 1-2, burins sur troncature; 3-4, burins transversaux; 5, outil composite; 6-7, lames retouchées; 8, lame tronquée (d'après I. Borziac, G. Grigorieva, N. Chetraru, 1981).

Fig. 39. Corpaci, niv. 2: 1-17, 19-23, pièces à dos; 18, lame retouchée; 24, lame denticulée (d'après I. Borziac, G. Grigorieva, N. Chetraru, 1981).

Fig. 40. Corpaci-Mâs: 1-2, 4, grattoirs carénés; 3, 5-6, 9, grattoirs à épaulement; 7-8, grattoirs à museau (d'après I. Borziac, G. Grigorieva, N. Chetraru, 1981).

Fig. 41. Corpaci-Mâs: 1, grattoir haut atypique; 2, grattoir sur éclat; 3-4, grattoirs sur éclat retouché; 5, grattoir sur lame aurignacienne; 6, grattoir sur lame; 7, troncature; 8, outil composite; 9, perçoir (d'après I. Borziac, G. Grigorieva, N. Chetraru, 1981).

Fig. 42. Cotu Miculinți, niv. I: 1, nucléus épuisé; 2-6, grattoirs sur lame; 7-8, burins sur troncature retouchée; 9, perçoir. Niv. II-IV, VI: outils en silex (pointes) (d'après V. Chirica, 1989).

Fig. 43. Cotu Miculinți, niv. VII: 1, pointe de sagaie fragmentaire en bois de renne. Niv. III: 2, sagaie fragmentaire en bois de renne (d'après M. Brudiu, 1987).

Fig. 44. Cotu Miculinți, niv. III : marteau-pic en bois de renne (d'après M. Brudiu, 1987).

Fig. 45. Cotu Miculinți, niv. II: 1, harpun en bois de renne; 2, „bâton” percé, en bois de renne (d'après M. Brudiu, 1987).

Fig. 46. Crasnaleuca-Staniște: 1-4, grattoirs sur lame; 5, grattoirs sur lame retouchée; 6, grattoirs sur lame en ménilite; 7-11, grattoirs sur éclat; 12, grattoirs sur éclat retouché; 13, burin mixte; 14, perçoir; 15, lame retouchée; 16, armature en ménilite (d'après M. Brudiu, 1987).

Fig. 47. Crasnaleuca-Staniște: 1, métatarse de cheval, perforé; 2, pointe de sagaie à deux rainures latérales (d'après M. Brudiu, 1987).

Fig. 48. Mitoc-Malu Galben. Distribution des échantillonnages et des dates C ¹⁴ dans la séquence du profil (d'après M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

Fig. 49. Mitoc-Malu Galben. Lithostratigraphie, archéologie et paléoenvironnement de la séquence stratigraphique (A, arctique; SA, subarctique; B, boréal; T, tempéré). (d'après M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

Fig. 50. Mitoc-Malu Galben. Ensemble Aurignacien dispersé: 1, grattoir sur éclat; 2, grattoir sur lame; 3, grattoir sur lame retouchée; 4, grattoir caréné; 5, burin caréné; 6-7, burins dièdres (d'après M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

Fig. 51. Mitoc-Malu Galben. Ensemble Aurignacien I: 1-7, grattoirs carénés (d'après M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

Fig. 52. Mitoc-Malu Galben. Ensemble Aurignacien I: 1-6, grattoirs à museau (d'après M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

Fig. 53. Mitoc-Malu Galben. Ensemble Aurignacien I: 1-9, burins carénés (d'après M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

Fig. 54. Mitoc-Malu Galben. Ensemble Gravettien IV: 1, pointe La Gravette; 2, micro-burin Krukowski; 3, pointe à gibbosité; 4-6, pointes à cran; 7, lame à cran; 8-22, micro-gravettes; 23-26, lamelles à dos; 27, denticulé (d'après M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, 2007).

Fig. 55. Ripiceni-Izvor. Niveau Aurignacien Ib: 1-2, grattoirs sur lame; 3, grattoir caréné; 4, burin d'angle; 5, burin dièdre; 6, lame tronquée; 7, grattoir-burin; 8, lame retouchée; 9, lame appointée (d'après Al. Păunescu, 1993).

Fig. 56. Ripiceni-Izvor. Niveau Aurignacien IIa: 1-6, grattoirs sur lame; 7, grattoir sur éclat; 8, pointe foliacée bifaciale (d'après Al. Păunescu, 1993).

Fig. 57. Ripiceni-Izvor. Niveau Aurignacien IIb: 1-2, grattoirs sur lame; 3-5, grattoirs sur éclat; 6, grattoir caréné; 7, burin dièdre; 8, burin sur troncature retouchée; 9, burin transversal sur bord retouché (d'après Al. Păunescu, 1993).

Fig. 58. Ripiceni-Izvor. Niveau Gravettien Ia: 1, lame à retouches abruptes; 2-5, lames et lamelles à dos; 6, lamelle denticulée; 7-11, pièces bifaciales (d'après Al. Păunescu, 1993).

Fig. 59. Ripiceni-Izvor. Niveau Gravettien Ib: 1-3, grattoirs sur lame; 4, burin sur troncature retouchée; 5, lame retouchée; 6, lame tronquée; 7-9, lames et lamelles à dos; 10, pièce tronquée; 11, pièce bifaciale (d'après Al. Păunescu, 1993).

Fig. 60. Ripiceni-Izvor. Niveau Gravettien IIa: 1-4, grattoirs sur lame; 5-6, grattoirs sur éclat; 7, burin d'angle sur cassure; 8, burin sur troncature retouchée; 9, burin mixte; 10-11, lames retouchées; 12, pièce à bord abattu; 13, pièce bifaciale (d'après Al. Păunescu, 1993).

Fig. 61. Ripiceni-Izvor. Niveau Gravettien IIb: 1, grattoir sur lame retouchée; 2-3, 9-14, grattoirs sur éclat; 4-8, grattoir sur lame; 15, burin d'angle sur cassure; 16, burin dièdre (d'après Al. Păunescu, 1993).

Fig. 62. Piatra Neamț-Poiana Cireșului, niveau épigravettien: 1-2, nucléus; 3, burin; 4, grattoir sur lame; 5-7, 9, pièces à bord abattu; 8, denticulé (d'après M. Cârciumar et al., 2006).

Fig. 63. Piatra Neamț-Poiana Cireșului, niveau gravettien II: pointes et lames de La Gravette (d'après M. Cârciumar et al., 2006).

Fig. 64. Piatra Neamț-Poiana Cireșului, niveau gravettien II (1); niveau épigravettien (2-3); 1, coquilles perforées; 2-3, fragments d'os gravés (d'après M. Cârciumar et al., 2006).

Fig. 65. Mitoc-Malu Galben, Gravettien: 1, pendeloque décorée, en cortex; 2, pendeloque en os (d'après V. Chirica).

Fig. 66. Brânzeni I, niv. 3: 1, os tubulaire; 2, dent percé; 3, amulette en ivoire (d'après I. Borziac, C.-V. Chirica).

Fig. 67. Molodova V, niv. 8: 1, pendeloque en ivoire. Niv. 7: 2, canine de renard, perforée. Niv. 6: 3, plaquette incisée en marne; 4,

bâton en ivoire. Niv. 3: 5, statuette anthropomorphe en marne; 6, bâton en ivoire, entaillée (d'après I. Borzian, C.-V. Chirica).

Fig. 68. Cosăuți I, niv. 7: 1, galet en grès, incisé; 2, plaquette en grès. Niv. 4: 3, fragment de bois de renne, incisé; 4-5, ossements incisés; 6, galet en grès, incisé (d'après I. Borzian, C.-V. Chirica).

Fig. 69. Cosăuți, niv. 3a: 1, fragment de bracelet en ivoire; 2, pendeloque en ambre; 3, pendeloque en marne; 4, perles de corail. Niv. 3: 5-7, fragments de bracelets en ivoire; 8, galet en marne; 9, silhouette zoomorphe, en marne (d'après I. Borzian, C.-V. Chirica).

Fig. 70. Cosăuți I, niv. 3: 1-3, os incisés; 4-6, dents perforées; 7, pendeloque en grès; 8, pendeloque en coquille. Niv. 3b: 9-11, dents perforées; 12, disque en ivoire; 13, disque en grès; 14, pendentif en os (d'après V. Chirica, I. Borzian).

Fig. 71. Cosăuți I, niv.2a: 1, statuette de bison acéphale; 2, amulette décorée; 3, pièce de marne, incisée. Niv. 2c: 1-2, fragments de bracelet en ivoire. Niv. 2a: statuette féminine (d'après I. Borzian, C.-V. Chirica).

Fig. 72. Climăuți II, niv. sup.: 1- 3, 5, fragments de bracelets en ivoire; 4, plaquette en schiste, incisée; 6-7, fragments de pointes de sagaie, en ivoire; 8, „bâton” percé (d'après V. Chirica, I. Borzian, 1995).

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

N. Anisiutkin, *Arheologičeskije izučenije must'erskoj stojanki Ketrosy na srednem Dnestre*, în *Ketrosy. Must'erskaja stojanka na srednem Dnestre*, 1981.

N. K. Anisiutkin, I. A. Borziac, N. A. Chetraru, *Pervobytnyj čelovek v grotah Trinka I-III*, Chişinău, 1986.

M. Bitiri, V. Căpitanu, *Aşezarea paleolitică de la Lespezi, judeţul Bacău*, în *Carpica*, IV, Bacău, 1972.

M. Bitiri, *Aşezarea paleolitică de la Udeşti şi specificul ei cultural*, în *SCIVA*, 32, 1981, 3.

M. Bitiri-Ciortescu, *Paleoliticul de la Mitoc-Valea Izvorului. Probleme privind începuturile paleoliticului superior pe teritoriul României*, în *SCIVA*, 38, 1987, 3.

Al. Bolomey, *Notă asupra resturilor fosile de la Buda*, în *Materiale*, 7, Bucureşti, 1971.

I. Borziac, G. Grigor'eva, N. Chetraru, *Poselenija drevnekamennogo veka na Severo-Zapade Moldavii*, V, Chişinău, 1981.

I. Borziac, *Paleoliticul şi mezoliticul dintre Nistru şi Prut (Republica Moldova)*, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, 1-2, Bucureşti.

I. Borziac, *Verhnepaleolitičeskaja stojanka Gordineşti I v Poprit'ie*, Chişinău, ştiinţa, 1994.

I. A. Borziac, *Kosouŝsi: a multi-level Late Palaeolithic site on the Middle Dniester*, Moldavian SSR.Antiquity, Chişinău, 1989.

I. Borziac, *Quelques données préalables sur l'habitat tardipaléolithique pluristratifié de Cosseoutsy sur le Dniestr Moyen*, în V. Chirica, D. Monah (éd.), *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen*, BAI IV, Iaşi, 1991.

I. Borziac, *Les chasseurs de renne de Kosoutsy, site paléolithique tardif à plusieurs niveaux, sur le Dniestr Moyen*, în *L'Anthropologie*, (Paris) t.97, nos 2/3, 1993.

I. Borziac, N. Chetaru, *Stațiunea din Paleoliticul superior Ciutulești I*, în *ArhMold.*, XVIII, 1995.

I. A. Borziac, C-V. Chirica, *Pièces de marne du Paléolithique supérieur de la Vallée du Dniestr*, în *Préhistoire Européenne* 9, Liège, 1996.

I. Borziac, V. Chirica, M. Văleanu, *Culture et sociétés pendant le Paléolithique supérieur de la zone carpato-dniestréenne*, BAM, VI, Ed. PIM, Iași, 2006.

I. Borziac, V. Chirica, A. Prepelița, *Ecologia și sinergetica colectivelor umane din spațiul carpato-nistrean în Paleoliticul superior*, în *ArhMold.*, XXIX, 2007.

I. Borziac, V. Chirica, A. David, *L'Aurignacien moyen et tardif de l'espace Carpatique-Dniestréen. Gisement Climăuți II*, BAI XIX (éd. V. Chirica), Iași, 2007.

I. Borziac, V. Chirica, A. David, Th. Obadă, *Planigrafia nivelului superior de locuire din stațiunea aurignaciană Climăuți II de pe Nistrul Mijlociu. Locuința "din oase și pământ"*, în *Revista arheologică*, S.N., III, nr.1-2, Chișinău, 2007.

I. Borziac, V. Chirica, *Périodisation culturelle, chronologie relative et radiométrique des facies du Paléolithique supérieur de l'espace carpato-dniestréen*, în V. Chirica, M.-C. Văleanu (éds.), *Etablissements et habitations préhistoriques. Structure, organisation, symbole*. Actes du Coll. de Iași, 10-12 déc. 2007, Bibliotheca Archaeologica Moldaviae, IX, 2008.

Ilie Borziac, Vasile Chirica, *Paleoliticul mijlociu, Paleoliticul superior și Epipaleoliticul – Mezoliticul în spațiul carpato-nistrean*, în *ArhMold.*, XXXIII, 2010.

I. Botez, *Recherches de paléontologie humaine au Nord de la Bessarabie*, în *Annales scient. Univ. Iassy*, t. XVII, fasc. 3-4, 1933.

M. Brudiu, *Le travail de l'os et du bois de renne dans le Paléolithique supérieur de la zone du Prut Moyen. Répertoire typologique*, în *La genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie*, BAI II (éd. V. Chirica), Iași, 1987.

V. Căpitanu, C. Buzdugan, V. Ursache, *Săpăturile arheologice de la Buda*, în *Materiale*, VIII, București, 1962.

V. Căpitanu, *Descoperiri paleolitice în județele Neamț și Vaslui*, în *Carpica*, II, 1969, Bacău.

M. Cârciumaru, M. Mărgărit, M. Anghelinu, L. Niță, O. Cârstina, M. Cosac, M. Pleșa, Fl. Dumitru. *Les decouvertes d'art paleolithique de la vallee de Bistrița dans le contexte de l'art mobiliere paleolithique de Roumanie*, în *Annales d'Universite „Valahia” Târgoviște*, S. d'arch. et d'hist., IV-V, 2002-2003.

M. Cârciumaru, M. Anghelinu, G. Lucas, L. Niță, L. Steguweit, M. Mărgărit, L. Fontana, A. Brugère, V. Dumitrașcu, U. Hambach, M. Cosac, O. Cârstina, Fl. Dumitru, *Șantierul paleolitic de la Poiana Cireșului (Piatra Neamț): o sinteză a rezultatelor recente*, în *Materiale și Cercetări Arheologice* (S.N.), II, 2002-2006, București.

M. Cârciumaru, M. Anghelinu, G. Lucas, L. Niță, L. Steguweit, M. Mărgărit, L. Fontana, A. Brugère, V. Dumitrașcu, U. Hambach, M. Cosac, O. Cârstina, Fl. Dumitru, *Paleoliticul superior de la Poiana Cireșului (Piatra Neamț). Noi rezultate, interpretări și perspective*, în *Cercetări istorice*, XIII, 2006.

A. P. Chernysh, *Pozdnyj paleolit srednego Pridnestrovija, Trudy Komm. po Iz. Čertv. Perioda*, 15, Moskva, 1959.

A. P. Chernysh, *Paleolitičnaja stojanka Molodove V*, Kiev, 1961.

A. P. Chernysh, *Paleolit i mezolit Pridnestrovija (Karty i katalog mestonahojdenij)*, Nauka, Moskva, 1973, p. 112-119.

A. P. Chernysh, *Mnogoslojnaja paleolitičeskaja stojanka Kormani IV i ee mesto v paleolite*, în *Mnogoslojnaja paleolitičeskaja stojanka Kormani IV*, Moskva, 1977.

A. P. Chernysh, *Mnogoslojnaja stojanka Molodovi I. Unikal'noje must'erskije poselenije na Srednem Dnestre*, Moskva, 1982.

N. Chetraru, *Paleolitičeskaja stojanka Ciutulești I*, în *Izvestija-Chișinău*, 12, 1965.

N. Chetraru, *Paleolitičeskaja stojanka v grote Butești*, Chișinău, 1970.

N. Chetraru, *Novaja must'erskaja stojanka v grote Buzdugeni I*, în *Anuarul Institutului de Istorie a Moldovei*, 1970-1971, Chişinău.

N. Chetraru, *Bobuleşti VI - o staţiune de la începutul Paleoliticului superior din Moldova*, în *Anuarul Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei*, II, Chişinău, 1995.

N. A. Chetraru, G. B. Grigor'eva, S. I. Covalenko, *Verhnepaleolitičeskaja stojanka Raşcov VII*, Chişinău, 2007.

V. Chirica, *Les recherches paléolithiques de Mitoc-Pârâu lui Istrate*, în *Coll. Int. L'Aurignacien et le Gravettien (Périgordien) dans leur cadre écologique*, Krakow, 1981.

V. Chirica, M. Tanasache, *Cercetări arheologice în aşezarea de la Dolhasca (jud. Suceava) şi unele consideraţii privind Gravettianul de pe teritoriul României*, în *MemAntiq*, VI-VIII (1974-1976), Piatra Neamţ, 1981.

V. Chirica, *Amuleta-pendantiv de la Mitoc, jud. Botoşani. Notă preliminară*, în *SCIVA*, 33, 1982, 3.

V. Chirica, *Amuleta-pendantiv de la Mitoc si unele aspecte ale artei si magiei in paleoliticul superior est-carpatic*, în *SAA*, I, Iasi, 1983.

V. Chirica, *Unele observaţii cu privire la începuturile paleoliticului superior în zona Prutului mijlociu*, în *Arh.Mold.*, XII, 1988.

V. Chirica, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, *BAI*, III, Iasi, 1989.

V. Chirica, *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le Paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc*, *BAI*, XI, 2001, éd. V. Chirica.

V. Chirica, I. A. Borziac, *Les ivoires du sud-est de l'Europe: Bulgarie, Grèce, Yougoslavie et Roumanie jusqu'au Dniestr*, în: J. Hahn, M. Menu, Y. Taborin, P. Walter et Fr. Widemann (ed.), *Le travail et l'usage de l'ivoire au Paléolithique supérieur*, Actes de la Table ronde de Ravello (29-31 mai 1992), Rome, 1995.

V. Chirica, *Cele mai vechi manifestari cultice si religioase din preistoria Romaniei*, în *Teologie şi Viaţă*, 1993.

V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, *BAI*, V, Iasi, 1996.

V. Chirica, *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le Paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc*, BAI, XI, 2001, éd. V. Chirica.

V. Chirica, D. Boghian, *Arheologia preistorică a lumii*, vol. I,II, București, 2003.

V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XIV, Iasi, 2005.

V. Chirica, I. Borziac, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestr et la Tissa*, BAI, XXII, Ed. PIM, Iași, 2009.

V. Chirica & P. Noiret, *Mitoc-Malu Galben: industrie osseuse et témoins esthétiques*, în M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts (dir.), *L'Aurignacien et le Gravettien de Mitoc-Malu Galben*, ERAUL 72, Liège, 2007.

G. V. Grigor'eva, N. Chetraru, *Pozdnepaleolitičeskaja stojanka Costești I*, în *Pervobytnoje drevnosti Moldavii*, Chișinău, 1983.

P. Haesaerts, *Stratigraphie du gisement paléolithique de Mitoc-Malu Galben*, în *Préhistoire Européenne*, 3, Liège, 1993.

P. Haesaerts, I. Borziac, V. Chirica, Fr. Damblon, L. Koulakovska, J. van der Plicht, *The East Capathians Loess Record: A reference for the Middle and Late Pleniglacial Stratigraphy in Central Europa*, în *Quaternaire. Revue de l'Association Française pour l'Etude du Quaternaire*, Paris, 14, 3, 2003.

P. Haesaerts, I. Borziac, V. P. Chekha, V. Chirica, N. I. Drozdov, L. Koulakovska, L. A. Orlova, J. Van der Plicht, F. Damblon, *Charcoal and wood remains for radiocarbon dating Uppar Pleistocene loess sequences in Eastern Europe and Central Siberia*, în *Palaeogeography Palaeoclimatology Palaeocology*, 291 (2010).

C.-M. Istrati, *Locuirile paleolitice și epipaleolitice de la Mitoc-Valea lui Stan*, în *Hierasus*, Anuar '78, Botoșani, 1978.

I. Ivanova, *Geologija i geomorfologija okrestnostej stojanki Ketrosy*, în *Ketrosy. Must'erskaja stojanka na srednem Dnestre*, 1981.

I. K. Ivanova, *Geologija i paleogeostratigrafija must'erskogo poselenija Molodovi I. Unikal'noje must'erskije poselenije na Srednem Dnestre*, Moskva, 1982.

Suzanne Leclercq, N. N. Moroșan, *Contribution à la connaissance de la flore de Pléistocène de la Roumanie du Nord – Est*, în *Comptes rendus des séances de l’Institut Géologique de Roumanie*, XXI, 1933.

R. Luca, C.-D. Niță, E. Muscă, C. Lazăr, V. Chirica, M. Văleanu, *Information Management in Archaeological Atlases*, în *Advances in Intelligent Systems and Technologies* (ed. Teodorescu H.N.), 2006.

C.-M. Mantu, *Așezarea paleolitică de la Mitoc-Valea lui Stan*, în *MemAntiq.*, VI-VII, 1974-1976 (1981).

N. N. Moroșan, *La station paléolithique de grotte de Stânca – Ripiceni*, în *Dacia*, V-VI, București, 1935-1936.

N. N. Moroșan, *Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est (Les dépôts géologiques, leur faune, flore et produits d’industrie)*, în *Anuarul Institutului Geologic al României*, XIX, 1938.

O. Necrasov, M. Bulai-Știrbu, *Contribuții la studiul faunei pleistocene de la Buda (jud. Bacău) cu o privire specială asupra caracteristicilor renului*, în *Carpica*, IV, 1971.

C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, *Le Paléolithique de Ceahlău*, în *Dacia*, N.S., X, București, 1966.

L. Niță-Bălășescu, *Le Paléolithique supérieur de la Vallée de Bistrița dans le contexte des recherches de Poiana Cireșului, Piatra Neamț (Nord-Est de la Roumanie)*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008.

P. Noiret, *Le Paléolithique supérieur de Moldavie. Essay de synthèse d’une évolution multiculturelle*, ERAUL 121, Liège, 2009.

M. Otte, *Le Gravettien en Europe Centrale*, Disertationes Archaeologicae Gandenses, vol. II, De Tempel, Brugge, 1981.

M. Otte, V. Chirica, *Atelier aurignacien à Mitoc-Malu Galben*, în *Préhistoire Européenne*, 3, Liège, 1993.

M. Otte, V. Chirica, C. Beldiman, *Sur les objets paléolithiques de parure et d’art en Roumanie: une pendeloque en os découverte à Mitoc, district de Botosani*, în *Préhistoire Européenne*, 7, 1995.

M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, Forlì, 1996, vol. VI.

M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts (éds.), *L’Aurignacien et le Gravettien de Mitoc-Malu Galben*, ERAUL 72, Liège, 2007.

Al. Păunescu, *Sur la succession des habitats paléolithiques et postpaléolithiques de Ripiceni-Izvor*, în *Dacia*, N.S., IX, 1965.

Al. Păunescu, *Cercetări paleolitice*, în *SCIV*, 17, 1966, 2.

Al. Păunescu, *Locuri gravettiene de la Valea Seacă (jud. Iași) și unele considerații asupra Gravettianului oriental final din Moldova*, în *SCIV*, 21, 1970, 4.

Al. Păunescu, Em. Cârciumar, M. Cârciumar, P. Vasilescu, 1977, *Semnificația cronostratigrafică și paleoclimatică a unor analize chimice, granulometrice și palinologice în unele așezări paleolitice din Bazinul Ceahlăului. Considerații asupra tipului și caracterului așezărilor*, în *SCIVA*, 28, 1977, 2.

Al. Păunescu, *Ripiceni-Izvor. Paleolitic-Mezolitic, Studiu monografic*, București, 1993.

Al. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret. Studiu monografic*, vol.I/1, Ed. Satya Say, București, 1998.

Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, vol. I/2, București, 1999.

L. Steguweit, M. Cârciumar, M. Anghelinu, L. Niță, *Reframing the Upper Palaeolithic in the Bistrița Valley (northeastern Romania). Neue Untersuchungen zum Jungpaläolithikum im Bistrița Tal (Nordost-Rumänien)*, în *Quartär*, 56, 2009.

Alain Tuffreau, Vasile Chirica, Sanda Balescu et Paul Haesaerts, *Nouvelles recherches sur le gisement paléolithique de Mitoc Valea Izvorului (département de Botoșani), Fouilles 2003-2004*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, V, 2009, p. 21-33.

B.A.I.

- I/1987:** *La civilisation de Cucuteni en contexte européen.*
- II/1987:** *La genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie.*
- III/1989:** V. Chirica, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians.*
- IV/1991:** *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen.*
- V/1996:** V. Chirica, I. Borzic, N. Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestre et la Tissa.*
- VI/1996:** C.-V. Chirica, *Arta si religia paleoliticului superior in Europa Centrala si Rasariteana.*
- VII/1996:** T. Arnaut, R. Ursu-Naniu, *Vestigii getice din cea de a doua epoca a fierului in interfluviul pruto-nistean.*
- VIII/1996:** D. Gh. Teodor, *Mestesugurile la nordul Dunarii de Jos in secolele IV-XI.*
- IX/1996:** I. Tentiuc, *Populatia din Moldova Centrala in secolele XI-XIII.*
- X/1996:** V. Spinei, *Ultimele valuri migratoare la nordul Marii Negre si al Dunarii de Jos.*
- XI/2001:** V. Chirica, *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le Paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc.*
- XII/2003:** V. Chirica, D. Boghian, *Arheologia preistorică a lumii.* Vol. I, *Paleolitic-Mezolitic*; Vol. II, *Neolitic-Eneolitic.*
- XIII/2004:** V. Chirica, D. Aparaschivei, *Institutul de Arheologie Iași.*
- XIV/2005:** V. Chirica, I. Borzic, *Gisements du Paléolithique inférieur et moyen entre le Dniestre et la Tissa.*
- XV/2005:** V. Mihailescu – Birliba, *Numismatica*, vol. I
- XVI/2005 :** D. Floares, *Fortificațiile Țării Moldovei din secolele XIV-XVII.*
- XVI/2006:** V. Chirica, O. L. Șovan, *Civilisations préhistoriques et protohistoriques de la zone du Prut Moyen.*
- XVII/2006:** Gh. Postică, *Orheiul Vechi. Cercetările arheologice . 1996 – 2001.*
- XVIII/ 2006:** L. Bacumenco, *Ținutul Orheiului în secolele XV-XVI.*
- XIX/ 2007:** I. Borzic, V. Chirica, A. David, *L'Aurignacien moyen et tardif de l'espace carpatique – dniestréen. Le gisement Climăuți II.*
- XX/2008:** V. Chirica, M. Văleanu, *Umanizarea taurului celest.*
- XXI/2009:** S. Țurcanu, *Industria litică cioplită, din neoliticul Moldovei.*
- XXII/2009:** V. Chirica, I. Borzic, *Gisements du Paléolithique supérieur récent entre le Dniestre et la Tissa.*
- XXIII/2010:** V. Chirica, G. Bodi (ed.), *Arta antropomorfă feminină în preistoria spațiului carpato-nistean*, volum de studii, dedicat memoriei dr. doc. Ilie Borzic.